

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ANDREAS DOLLERIS

DEN DANSKE
PROVINDSBOGHANDELS
HISTORIE

FRA OMTRENT 1800 TIL 1915

UDGIVET I FEMOGTYVEAARET FOR
DEN DANSKE PROVINDSBOGHANDLERFORENING'S
STIFTELSE

ODENSE

TRYKT I DET MILO'SKE BOGTRYKKERI

1916

DEN DANSKE
PROVINDSBOGHANDELS
HISTORIE
GJENNEM HUNDREDE AAR
FRA OMTRENT 1800 TIL 1915

*Natten kommer,
da Ingen kan arbejde.*

Joh. IX. 4.

ANDREAS DOLLERIS

DEN DANSKE
PROVINDSBOGHANDELS
HISTORIE

FRA OMTRENT 1800 TIL 1915

UDGIVET I FEMOGTYVEAARET FOR
DEN DANSKE PROVINDSBOGHANDLERFORENING'S
STIFTELSE

ODENSE

TRYKT I DET MILO'SKE BOGTRYKKERI

1916

DEN DANSKE
PROVINDSBOGHANDLERFORENING

— STIFTET 4. AUGUST 1891 —

BEDES, PAA 25-AARSDAGEN FOR DENS STIFTELSE, MODTAGE

MIN ANERKJENDELSE AF DENS ARBEJDE,

MIN LYKØNSKNING TIL DENS FREMTID,

MIN TAK FOR DEN MIG VISTE ÆRE OG VELVILLIE

FORFATTEREN.

Oplysning

være skal vor Lyst,
er det saa kun om Sivet;
men først og sidst med Folkerøst:
Oplysningen om Livet.

N. F. S. Grundtvig.

*Mit lyse Land, lovprist i Sagn og Sange,
og viet Folkets Tro og Kjærlighed —
mit Land, som naaer fra Skagens sære Tange
i længste Linie ned til Gjedsers Bred, —*

*Mit Land, som ærer ej blot Sagnets Helte,
men dem, som viste mer end Løvemod:
derude, hvor Rovdybets Bølger vælte,
dernede, hvor i Malm din Løve stod —*

*Mit dyre Land, du blandt de mindste maales;
thi — milemaalt — din Storhed er forbi:
Maa du af Lyset Vælde overstraales,
af Aand, af Viden og af Poesi!*

*Saa, naar du i det store Verdensbilled
maa kaldes mindst, du dog maa nævnes først
blandt dem, der fatted, og blandt dem, der stilled
sit Folk uslukkelige Kundskabstørst.*

*Lad Lyset naa til Husmandsloddens Tolde,
til dem, hvis »Hjord« kun er en enlig Ko, —
og lyse, hvor Portalerne har Skjolde,
hvor der er Grave, Vold og Vindebro!*

Og lad det trænge ind i Fattigstuer,
 i trange Gyder, i de snævre Pas —
 og varme dér som under høje Buer:
 til det har ingen Vraa for snæver Plads!.

Da skal, mit Land, du nævnes mellem Lande:
 et Lykkens Hjemsted paa Guds grønne Jord;
 en Hæderskrands vi fletter om din Pande —
 et Diadem af Tanker, klædt i Ord.

Da skal for os du straae i din Ynde,
 i Skjønhedsklædningen af Rug og Bøg —
 da for Alverden tør vi det forkynde:
 at Aanden her dit Folk gjør Husbesøg.

Fik til det Hverv den Største nok af Evne,
 saa fik dertil den Mindste ej for lidt:
 Mod denne Tjenergjerning skal vi stævne —
 den gjælder Danmark — alt vort Værk er dit!

Andr. D.

INDLEDNING.

I 1870 udgav Fr. Hegel i Anledning af den Gyldendalske Boghandels hundredaarige Jubilæum »Bidrag til den danske Boghandels Historie« af Camillus Nyrop. Dette smukke og dygtige Værk havde jo til Hovedemne Gyldendalske Boghandel, og Forfatteren udtalte, at denne Boghandels Historie tillige var den danske Boghandels Historie fra 1770. Det er altsaa nærmest Literaturens Vilkaar og Forlæggernes Virksomhed, der her omhandles, og der antydes jo i disse Ord, at Provindsboghandelens Historie egentlig har ligget udenfor Opgaven — og det er da ogsaa kun de enkelte bekjendte Provindsforlæggere, som fremdrages.

I 1901 udgav Otto B. Wroblewski det af ham forfattede »Tidsbillede«: »Om Boghandelen i Danmark i det 19. Aarhundrede«; men han udtaler selv i et »Forord«, at Betegnelsen »Tidsbillede« egentlig er misvisende, da Sortimentsboghandlerstanden »ikke findes særligt fremhævet eller dens Udvikling og Udøvere omtalt saa udførligt som Forlæggernes«. Og han tilføjer, at »en saadan Skildring har ligget udenfor det lille Skrifts Plan og over dets Forfatters Evne«.

Da Nyrops Værk er skrevet for henimod halvtreds Aar siden, og da Sortimentsboghandelens største Udvikling er

sket i Tidsrummet siden da, og endelig, da Wroblewski ikke behandler nævnte Udvikling, har jeg, for Provindsboghandelens Vedkommende, søgt at løse denne Opgave. Men jeg har ment, ligesom Nyrop, at der først ved en Skildring af Fortiden falder fuldt Lys over Nutiden. Jeg begynder derfor min Fremstilling hundrede Aar tilbage i Tiden. Det er altsaa Udviklingen af den danske Boghandel *udenfor* Hovedstaden, gennem det nittende Aarhundrede og til den nyeste Tid, jeg historisk behandler. Min Bog er udarbejdet efter trykte og utrykte Kilder; til de første har jeg henvist, med Undtagelse af mit personalhistoriske Værk »Danmarks Boghandlere«, som det vilde være ganske uoverkommeligt at citere og tillige — i hvert Fald formelt — ret overflødigt, da Materialet til det i alt Væsentligt er hentet fra utrykte Kilder, og Stoffet altsaa mit eget. Til Dansk og til Nordisk Boghandlertidende har jeg henvist, hvor der var særlig Grund dertil, navnlig ved personalhistoriske Emner; men en gennemført Henviſning ved alle Smaa-Meddelelser har jeg anset for ørkesløst.

Jeg har inddelt mit Skrift i forskjellige Perioder, hvad der formentlig baade vil forklare og forsvare sig selv. At jeg saa tillige indenfor disse Afsnit har givet en dertil hørende personalhistorisk Oversigt, vil sikkert anses for rigtigt, da min Skildring ellers let blev for abstrakt og mennesketom.

Den danske Provindsboghandlerforening (1891—1915) har jeg væsentligt skildret med Referater af dens Aarsmøder som den røde Traad. Deraf følger, at jeg i mine andre Oversigter over Begivenheder og Reformers i dette Tidsrum

af og til er kommen til at gjentage enkelte Ting. Dette kan let forklares og sikkert ligesaa let tilgives.

Hvad Stoffet angaar — baade det personalhistoriske og Billedstoffet — da har det i mangfoldige Tilfælde maattet vælges og behandles efter et Skjøn. Ved Portrættering har jeg taget et ganske væsentligt Hensyn til, om Vedkommende ikke blot har forhandlet Literaturen, men ogsaa har været med til at *forlægge* — frembringe — den. Med Hensyn til Bogens Illustrering, da er denne iøvrigt bleven mere righoldig, end jeg fra første Færd havde turde vente, idet Forlæggeren, Redaktør *Carl Aller*, af Interesse for mit Værk og for dansk Boghandel, har skjænket mig Clicheerne dertil. For denne Velvillie beder jeg ham modtage min erkjendtlige Tak. Alle andre af mine Kollegaer, der har vist dette mit Arbejde Forstaaelse og Sympathi, bedes ligeledes modtage min Paaskjønnelse og min Tak.

Min Fremstilling er nærmest formet med Fagfolk for Øje, men jeg vil haabe, at ogsaa Andre, der har Interesse for den danske Boghandel, vil kunne læse den. Den Opgave, jeg har sat mig, vilde muligvis kunne løses enten nu eller i Fremtiden med større Dygtighed, end jeg har formaaet det; men der er neppe Nogen og fremstaar neppe Nogen, der vil behandle Emnet med større Kjærlighed, end den, hvormed jeg har omfattet det.

Maatte saa mit Værk i nogen Grad bidrage til, at Kjærlighed til dansk Bogavl og dansk Oplysning altid præger Literaturens Tjenere!

Vejle, 16. Oktbr. 1915.

ANDREAS DOLLERIS.

INDHOLD.

I. Provindsboghandelen fra Begyndelsen af det 19. Aarhundrede til Boghandlerforeningens Stiftelse. (Omr. 1800—1837)	1
II. Fra Boghandlerforeningens Stiftelse til Provindsboghandlermødernes Begyndelse. (1838—1868)	30
III. Provindsboghandlermøderne begynder. Provindsboghandlerforeningen stiftes i Odense 1874. (1868—1890)	91
IV. Boghandelens Sidegrene.	
1. Papirhandelen	145
2. Bogbinderiet	151
3. Musikhandelen	157
4. Kunsthandelen	163
5. Lejebiblioteker	168
V. Boghandler-Kommissionsvirksomheden	182
VI. Den danske Provindsboghandlerforening. 1891—1915	199
VII. Danske Provinds-Forlæggere	303
VIII. Danmarks Provindsboghandlere i det 19. Aarhundrede og indtil 1915. En alfabetisk og kronologisk Oversigt	341

DEN DANSKE
PROVINDSBOGHANDEL

Klarned det op for hver Fattig i Aanden
— dem, for hvem det himmelske Lys er beredt, —
voxe hans Kløgt, der paa Ploven har Haanden,
deres, der Forskningens Dybder har set, —
tændtes der Glød bag en Ierklinet Væg:
Mangen skal hyldes som Leder og Lærer!
— Spredtes der Kundskab fra Lærd og til Læg:
husk da hver Faklernes Bærer!

[Boghandlermødet i Roskilde,
1. August 1893.]

I.

Provindsboghandelen fra Begyndelsen af det
19. Aarhundrede til Boghandlerforeningens Stiftelse.

[Omtr. 1800—1837.]

Lys over Landet, —
det er det, vi vil.

J. P. Jacobsen.¹⁾

Og hvis vi elsker Lysets Skin
og hader Mulm og Taage,
saa ærer dem, der hjælper ind
det i de mørke Kroge.

C. Hostrup.²⁾

KNUD LYHNE RAHBEK, der var den betydeligste Repræsentant for det literære Aandsliv i Slutningen af det attende Aarhundrede, omtaler i sine Erindringer »Poesiens syv magre Aar« (1794—1801)³⁾. Oplysningstidens Forfattere var tildels lagt i Graven — og han stod tilbage som en enlig Repræsentant for den »nyttige« Tidsalder.

Men naar det var saaledes fat med Literaturen, med Digtningens Mænd, da ligger det nær at slutte, at Boghandelen heller ikke blomstrede. K. H. Seidelin (* 1761, † 1811) skriver i 1799⁴⁾: »Boghandelen har i et Par Aar været i stærk Aftagende, og vil sikkert synke endnu dybere. Er følgende Billede af det literære Væsens Tilstand ved Enden

(1) J. P. Jacobsen: Digte og Udkast, 1900, S. 213.

(2) C. Hostrup: Sange og Digte fra tredive År, 1872, S. 347.

(3) K. L. Rahbek: Erindringer af mit Liv, IV, 1827, S. 390.

(4) Læsendes Aarbog for 1799, S. 103 og 108.

af 1799 modbydeligt, saa er det derfor ikke mindre sandt: De periodiske Blade vegetere, Hykleskrifter, Hyklesange florere, videnskabelige Værker stagnere, Satiren expirerer. Poesi finder kun Bifald, jo mere den nærmer sig Prosa. Romaner oversætter man. Videnskabernes Selskabs Skrifter skulde have 25 Subskribenter. Af Bibellæsning trykkes 35,000 Expl. Af Kingos Salmebog er i de sidste 12 Aar solgt over 80,000 Expl. Forfattere og Oversættere ere besatte af en hungrig Pengeaand og gjøre sig ingen Sorg af, om deres Forlæggere tabe gyseligt.«

Denne Skildring, der formentlig er noget overdreven, refererer sig naturligvis til de forskjellige Trykkefrihedsforordninger, hvoraf den nyeste var af 27. Septbr. 1799.¹⁾

Men naar den literære Tilstand, baade den skabende og den merkantile, var saa slet, saa undrer man sig over, at Præsterne paa samme Tid prædikede imod »Læsesygen«, hvad der nu enten dermed mentes, at Tiden spildtes ved Læsning i Almindelighed, eller der mentes, at Befolkningen gik ad forkerte Veje, naar den ved Læsning forberedte sin Saligheds Sag.²⁾

Hvorom alting er — vare Forholdene slette — og *Fortidens* Provindsboghandel havde været, om muligt, endnu slettere. Først var der de saakaldte »Bogførere«, der drog fra By til By og falbød deres Varer.³⁾ Det var som oftest ved Kirkerne eller i Kirkens Vaabenhus. I Viborg Domkirkes Regnskab 1681—82 omtales Indtægt af 3—4 Boghandlere, som havde Stade dér i Snapstinget. Det bedste Stade var i Vor Frue Kapel, hvilket betaltes med 5 Rdl.

(1) Clemens Petersen: Om Forholdet mellem det Gamle og det Nye, 1867, S. 119—21 og 150.

(2) L. Chr. Müller: Danmarks Hist., VI, 1872, S. 576.

(3) Fra Arkiv og Museum, III, 1908, S. 494—545.

Det var dog ikke blot de mere navnkundige Byer og de større Kirker, der gjæstedes paa denne Maade, men selv Smaabyer, som f. Ex. Kjøge, havde Besøg af Bogførere.¹⁾

Et Kongebrev af 1. Oktbr. 1638 havde forbudt Kirkehandel med Skrifter om »Ulspil, Boleviser og andre utiellige Viser, Digt, Fabel, Æventyr og ublue Kierlighedsbøger». ²⁾ Omtrent hundrede Aar senere, 16. Septbr. 1726, blev Trykningen af slige Ting forbudt. Almindelige Almueskrifter falbødes da paa offentlig Gade, og vigtigere Skrifter blev, da man ingen Aviser havde, anmeldte ved Opslag paa Gadehjørner. Begge Arter af Skrifter sendtes ud i Provindserne. De kjøbenhavnske Bogtrykkere og Boghandlere havde hyppigt Bevillinger til at handle i alle danske og norske Kjøbstæder, saavel ved Markeder som paa anden Tid.

Arianke Bogtrykkers³⁾ Klage over, at denne Handel ikke gav meget Udbytte, navnlig hvad den bedre Literatur angik, var neppe ugrundet, dels fordi de danske Bogsælgere maatte rivalisere med tydske Boghandlere, der rejste omkring med Bøger, saavel til Viborg-Snapsting som til Christiania, dels ogsaa fordi de undertiden holdt deres Artikler i altfor høj Pris. Biskop Jens Bircherod anfører saaledes i sin Dagbog 5. Juni 1705, at han »besaae de tvende til Markedet i Aalborg ankomne Boghandlers Materier, hvilke de holdt saa urimelig dyre, ja moxen i dobbelt saa høi Pris, som de kunde synes værd. Men der de, for saadan Aarsags Skyld, havde paa deres Bøger liden eller ingen Aftræk, maatte de omsider inden deres Bortreise give noget bedre Kiøb.«⁴⁾

(1) A. Petersen: Kjøge Byes Hist., 1888, S. 202.

(2) C. F. Werlauff: Hist. Antegnelser til Holbergs Lystspil, 1858, S. 143 f.

(3) L. Holberg: Barselstuen, 2. Akt, 6. Scene.

(4) J. Bircherod: Uddrag af hist.-biograph. Dagbøger, 1846, S. 474.

Nu staar vi altsaa et Hundrede Aar senere i Tiden — med andre Ord: ved Indgangen til det nittende Aarhundrede, da denne historiske Fremstilling begynder — og Tilstanden indenfor Literaturen og Boghandelen var da saaledes, som K. L. Rahbek og K. H. Seidelin ovenfor har skildret den. Tre af de Mænd, som i disse baade for Poesien og for Boghandelen saa magre Aar søgte at bøde lidt derpaa, skal her først nævnes: *Anton Frantz Just*, født 26. Februar 1766 i Viborg, hvor Faderen, Ivar Dam Just, var Kapellan ved Sortebrødre-Kirke; han blev Student fra sin Fødebys Skole 1785, tog næste Aar anden Examen, og Landmaalerexamen 1789. Derefter blev han Huslærer paa Gaarden »Strandet« i Fjends Herred og siden ved Giftermaal Ejer af samme, idet han ægtede Ejerinden, Enken Regine Christiane, født Lerche. 1797 solgte han Gaarden og nedsatte sig samme Aar som Boghandler i Viborg og Bestyrer af Byens Bogtrykkeri. Han oprettede tillige en Læseforening. 1812 fik han Privilegium som Bogtrykker og 1813 blev han Stempelpapirforvalter. Han var desuden Sandflugtskommissær og i nogle Aar Hospitalsforstander; han arbejdede ivrigt for Træplantning og virkede ogsaa som Dyr læge. Han arbejdede tillige for Oplysningens Fremme og debuterede 1792 med en Samling Digte, hvoraf de komiske gjorde megen Lykke. Hans mangfoldige og brogede Forfattervirksomhed vil senere blive behandlet. 1825 gik hans Ejendom til Auktion. Hosstaaende Brev, skrevet kort før hans Død, giver os et Indblik i hans økonomiske og sociale Stilling. Han døde 6. Maj 1829 i Viborg¹). Efter

(1) C. F. Bricka: Dansk biograf. Lex., VIII, 1894, S. 623—24. Th. H. Erslew: Forf.-Lex., I, 1843, S. 804—06. F. Rønning: Rationalismens Tidsalder, III, 1899, S. 419. S. Nygaard i »Saml. til Jydsk Hist. og Top.«, III. R., 4. B., S. 263.

Dag 23. Marts
1829

Naar jeg har set det værdt mig af Christian-
offen, at min gamle Hiel Hø. Professor Nyerup, har
med sig og Gæmmeren faaet jante med Høden
førstnævnte. naar Nyerup, allertidig erode
med Gæmmeren fra Linderlandet om Dets fremtidige
Vedkommende. I denne tid har jeg en fjerd 6 Bk
og, som jeg er mere eller mindre, som den den
den i Trok. Gæmmeren jeg nu betaler. 39, hvor, men
du til at jeg i et omfang frejlige, da jeg mig
have med. Na den har en yndig landlig Bely-
genhed naar, jeg er at en fulde -- Hvad jeg
nu naar den erode har at beda mine Uværdigst.
erode Hø. Professor om, at virke- naar bedste
Mængde for, at Professoren i København, som?

have hørt til gamle Nyerup og af hvad som
findes. udfølgende fakultet over mine Bøger
og Bøgers Skrifter, Jente Bøger til en af de
Ofter der ene vilde jeg nu, ved den's Dem -

Over København mig besøgte til
vilde til at jeg og Høden, som, isda naar
de - som nu tilfaldet, er, er mig - ene
måtte til at fælde jeg ved de Høden de ene,
for mig mig, at jeg ikke for mig den
den naar

Vor Skrift og Bøger lader
sig ikke udfølgende Med Høden
og Høden erode.

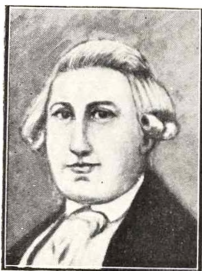
Høden
Hø. Professor R. Nyerup
Høden og Høden
i København

Høden

Brev fra A. F. Just til Professor Rasmus Nyerup.
[Originalen tilhører Universitetsbibliotheket.]

hans Død udgik Meddelelse om, at der var tilstaaet ham en »Gratifikation« paa 200 Rdl. Sedler.

Den anden Mand, som i denne Forbindelse bør nævnes, er *Christian Henrik Iversen*; han blev født 6. August 1748 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Johannes Erasmus Iversen, var Kantor ved Hofmenigheden. Efter Faderens Død blev han, ni Aar gammel, sendt til en Farbroder, David Iversen, der var Boghandler i Altona, og allerede 1764 sendtes han

Chr. H. Iversen.

til Lübeck for at bestyre dennes Boghandler-Filial dér. Fra 1771 drev han Forretningen i eget Navn. Paa sine Boghandlerrejser kom han første Gang til Odense 1766, og fra 1775 tog han fast Ophold som Boghandler i denne By¹. 1778 købte han det Brandtske Bogtrykkeri og fik Bevilling til at drive det. 1780 grundlagde han »Fyens Stifts Journal« [ogsaa kaldet Den Iversenske fyenske Avis]. Han oprettede det dramatiske Selskab i Odense 1788 og grund-

lagde dermed den første danske Skueplads i Provindserne. »Det dramatiske Selskab« gav Forestillinger fra 1. Septbr. til 1. April. Han førte mange Avisfejder med Digteren, Lægen Joh. Cl. Tode, men navnlig med Udgiveren af »Fyens Stifts Avis«, P. v. Westen, og S. Hempel; særlig hans Forhandlinger og Konkurrence med den Sidste bidrog i ikke ringe Grad til Fremme af det aandelige Liv i Odense — den By i Danmark, der, næst Kjøbenhavn, har været Hjem-

(1) Den *allerførste* Boplade i Odense var hundrede Aar ældre; den grundlagdes 1680 af Gregorius Bogbinder i Korsgaden paa Hjørnet af Staalstrædet, men bestod kun halvandet Aar (J. Bircherod: *Dagbøger*, S. 202).

stedet for literære Interesser. Iversen døde 1. Marts 1827 i Odense.¹⁾

Den tredie af de Mænd, der særlig repræsenterede Provindsernes literære Liv, da det attende og nittende Aarhundrede mødtes, var *Søren Hempel*; han blev født 3. Januar 1775 i Faaborg, blev Student fra Odense Skole 1793, og Cand. theol. 1796. Han købte 1797 Fyens Stifts Adressekontor og Bogtrykkeri og anlagde 3. Januar s. A. »Den Hempelske Bog- og Papirhandel«. Han udgav selv en Mængde Bøger, dels originale, dels oversatte; han oparbejdede et ganske betydeligt Forlag, som senere vil blive omtalt. Han redigerede, trykte og udgav fra 1797 til 1843 »Fyens Stifts Adresse- og politiske Avis«. 1813 blev han Forligskommissær; 1829 Kancelliraad; 1838 Borgerlig Raadmand; 1835 Stænderdeputeret for Odense. Han manglede Forstaaelse af den ved Grundtvig rejste kirkelige Bevægelse og bekæmpede den²⁾; derimod hørte han til dem, der tog venligt imod H. C. Andersen, da han første Gang efter sin Bortrejse, der fandt Sted 1819, besøgte sin Fødeby³⁾. Hempel døde 12. Januar 1844 i Odense. Efter hans Død deltes hans store Forretning saaledes, at Sønnen, M. C. Hempel,

Søren Hempel.

(1) Th. H. Erslew: Forf.-Lex., I, 1843, S. 754—55. Fr. Thaarup: Fædrelandsk Nekrolog, II, 1845, S. 36. C. Nyrop: Den d. Bogh.s Hist., II, 1870, S. 58. Saml. til Fyens Hist. og Top., VI, 1874, S. 254 og 263. C. F. Bricka: Dansk biograf. Lex., VIII, 1894, S. 328—29.

(2) J. A. Hansen: Om Søren Hempels Fremstilling af Den d. Kirkes Kamp. 1833. L. Schrøder: Ludvig Helveg, 1884, S. 11 og 62.

(3) H. C. Andersen: Mit Livs Eventyr, 1855, S. 62.

overtog Bogtrykkeriet og Stiftstidenden, medens Svigersønnen, J. Fr. Helm Petersen, overtog Forlaget og Sortimentsboghandelen¹).

1770 havde Søren Jensen Gyldendal (* 1742) med »Om-sigt og Forstand« grundlagt sin senere saa berømte Boghandel i Kjøbenhavn; 1802 døde han, og den overgik da 1809 til den lærde, fint dannede Jacob Deichmann (* 1788, † 1853). Det er betegnende for de to Mænd, at de begge ere fødte i Nordjyllands barske Egne: den ene en Degnesøn fra Løgstøregnen; den anden en Præstesøn fra Thy. Det blev den Sidstnævnte, der fik gennemgribende Indflydelse paa Ordningen af hele den danske Boghandel, og det er et Tilfælde, der ser ud som en Tanke, at han saa at sige blev designeret til Ejer af Gyldendalske Boghandel samme Aar som Adam Øhlenschläger udgav sine saa berømte »Digte« (1802) og samtidig med, at denne med en Ed havde svoret, at den sunkne danske Poesi skulde rejse sig igjen, — og at han overtog denne »Boghandling« paa en Tid, da vor Digtningens berømte Banebryder stod paa sit Højdepunkt.

Poesien — Guldalderen — rejste sig igjen i en Glands og i et Omfang, hvorom end ikke Øhlenschläger havde drømt. Og den danske Boghandel gik en Fremtid imøde, der sikkert var stoltere, end selve Klarebodernes lærde Organisator havde anet. Men der skulde ganske vist gaa en Menneskealder, inden denne Boghandelens Reformation var iværksat.

Af de Mænd, der fra Aarhundredets Begyndelse og indtil

(1) Th. H. Erslew: Forf.-Lex., I, 1843, S. 630—32. C. Nyrop: Den d. Bogh.s Hist., II, 1870, S. 63—64. C. F. Bricka: Dansk biograf. Lex., VII, 1893, S. 334—35. Andr. Dolleris: Danmarks Boghandlere, I, 1912, S. 124—125.

Boghandlerforeningens Stiftelse (1837), stod som Repræsentanter for den danske Provindsboghandel, skal jeg nævne de væsentligste. Nogen samlet Fortegnelse over dem findes ikke; mange af dem havde ikke noget Borgerskab, ja for de fleste var Boghandelen vel egentlig kun et Bierhverv, en Sidebeskjæftigelse.

Jeg vil begynde med *Jylland*, der jo er »Hovedlandet«¹⁾.

I *Aalborg* etablerede sig omtr. 1800: *C. M. Rottbøll Sadolín* (* 1771, † 1854); han var Bogbinder af Uddannelse, og den Del af hans Virksomhed fortsættes endnu den Dag idag under Firma: Aktieselskabet Adolph Holst. 1804 nævnes endvidere følgende Boghandlere: *Peder Friis Wandall* († 18. Decbr. 1828, 63 Aar gl.); han var tillige Bogtrykker og udgav bl. A. »*Aalborg Lommebog*«, 1804²⁾. Desuden *Søren Borup* († 10. Novbr. 1813, 70 Aar gl.), der tillige var Oldermænd for det ældre Skipperlaug. Ogsaa *Klokker Ludv. Chr. Milling* († 10. Oktbr. 1817, 74 Aar gl.) ved Vor Frue Kirke drev Boghandel i Forbindelse med Klasselotterikollektion. 1831 tilkom *Jacob Lundt* (* 1803, † 1866), han oprettede 1834 en Læsesal i Aalborg (et Slags Athenæum i det Smaa)³⁾. Hans Forretning overgik formentlig 1839 til *Marcus Galthen* (* 1800, † 1869), der tidligere havde været Kjøbmand og var Stadshauptmand i sin Fødeby: Han skal have været en meget statelig Skikkelse, naar han viste sig i Uniform og til Hest.

Aarhus' første Boghandler i det nittende Aarhundrede var formentlig *Henrik Wissing Schytte*, der var Student og Klokker, og som døde 16. Septbr. 1814, 58 Aar gl. En

(1) H. C. Andersen: »*Jylland*«, Kjendte og glemte Digte, 1867, S. 217.

(2) Maa anses for Aalborgs ældste eksisterende Vejviser; den næste kom, saa vidt vides, først 1861.

(3) C. Nyrop: *Den d. Bogh.s Hist.*, II, 1870, S. 147, 294.

Søn af ham, Knud Schytte, blev senere Alterdegn ved Domkirken og udgav 1835 en Beskrivelse af denne Kirke¹⁾. 1810 oprettede *Adolph Frederik Elmquist*, født 19. Septbr. 1788 i Kjøbenhavn, sin »Boghandling og Læsebibliothek« i Aarhus; han kom til Byen samme Aar og anføres som »Kaptejn ved det borgerlige Jægerkorps og Stadsmusikus«. 1811 blev han Redaktør af »Aarhus Adressekontors Efterretninger« (den senere »Aarhus Stiftstidende«), som han

A. F. Elmquist.

redigerede saa godt som alene gennem 54 Aar, og hvis Abonnenters Antal i dette Tidsrum steg fra 400 til 3000. Han havde lært Boghandelen hos S. Hempel; men det var vel navnlig C. H. Iversen, han tog til Forbillede. Han var, ligesom denne, dramaturgisk interesseret og var Sjælen i det dramatiske Liv i Aarhus; han aabnede ved Forestillinger i »Polyhymnia« C. N. Rosenkildes glimrende Bane som Skuespiller. 1848—50 og mange Aar senere virkede han for at skaffe Armeen Bøger og arbejdede i det Hele paa at vække Læselyst og Sands for Literatur hos det menige Folk. Han bør nævnes Side om Side med A. F. Just, Chr. H. Iversen og Søren Hempel; ja hans Arbejde maa endda værdsættes højere, forsaavidt som det var mere harmonisk og mere positivt. Hans Virksomhed som Literat og Forlagsboghandler vil senere blive omtalt. 1866 hævdede han sin Forretning i Aarhus og købte Ejendommen »Helenesminde« i Frederiksberg Sogn. Her døde han 10. Oktbr. 1868²⁾.

(1) Th. H. Erslew: Forf.-Lex., III, 1853, S. 130.

(2) Th. H. Erslews Forf.-Lex., I, 1843, S. 371—73, og Suppl., I, 1858, S. 410. C. F. Bricka: Dansk biograf. Lex., IV, 1890, S. 503—05. A. G. J.

1817 grundlagde *Jacob Jessen* (* 1788, † 1837) Den Jesenske Boghandling i Aarhus; den samme ansete Forretning, som Th. Thruue endnu ejer. Efter Jessens Død bestyredes Boghandelen af Cand. phil. *Jens Worm Bruun* (* 1814) fra 1. April 1837 til 1. April 1838, da han overtog samme. Han forlod 5. Juni 1842 sin Bopæl, »efter al Sandsynlighed i Sindsforvirrelse«; hans Lig fandtes ti Dage senere opdrevet ved Agersø Strand (ved Indløbet til Skjelskør Fjord), og paa denne Ø blev han begravet¹⁾. En Del af hans Subskriptioner, men ikke selve Boghandelen, overførtes til A. C. Wissing. 1823 tilkom *Sebastian Warberg* (* 1797, † 1875), der virkede i Aarhus i 24 Aar, hvorefter han blev Landmand og senere Boghandler i Aalborg. Han var Fader til den bekendte Journalist og Politiker Rudolph Warberg²⁾.

Fredericia. Her udgav *S. W. Elmenhoff* (* 1766, † 1837) »Ribe Stiftstidende« fra 1795 til 1809, og han virkede tillige som Boghandler³⁾. Der synes saa at have været et Ophold, hvori ingen Boghandler fandtes i denne By; thi først efter 1817 blev Kordegn *Rasmus Simonsen* (* 1793, † 1866) Kommissionær for kjøbenhavnske Forlæggere. Han var født i Vester Skjærninge paa Fyen og skjænkede sin Bogsamling til et Sognebibliothek i sin Fødeby⁴⁾. 1825 etablerede *J. A. Hindberg* (* 1801, † 1877) sig som Bogbinder og Boghandler, nærmest med Skolebøger.

I *Hjørring* nedsatte *Thøger Petersen* (* 1802, † 1873) sig 1826 som Bogbinder og Boghandler; han var tillige Forlægger og vil som saadan senere blive omtalt.

Elmqvist: Stamtavle ó. Gudman E.s Efterkommere, 1913. Aarbøger for Aarhus Stift, 1914, S. 64. J. Aakjær: St. St. Blichers Livstragedie, I, 1903, S. 135—38.

(1) Aarhus Stifts-Tid., 1842, Nr. 99 og 115.

(2) Th. H. Erslew: Forf.-Lex., Suppl. III, 1868, S. 542—44.

(3) Th. H. Erslew: Forf.-Lex., I, 1843, S. 371.

(4) Th. H. Erslew: Forf.-Lex., III, 1853, S. 177—78.

I *Horsens* drev Madame *Margrethe Frydensberg*, født Haslund, Enke efter Chr. Frydensberg († 16. Decbr. 1803), en mindre Boghandel. 1828 oprettede *A. C. Fogh* (* 1799, † 1859) »Skanderborg Amts Avis« (fra 1836 »Horsens Avis«); anlagde tillige et Bogtrykkeri og en Boghandel, hvilken sidste hævedes i April 1860¹). Endelig kan nævnes *Carl Rosing* (* 1807, † 1885); han blev Institutbestyrer i Horsens omtr. 1830 og oprettede tillige en Handel, væsentligst med Skolebøger, som dog hævedes fra Boghandlerforeningens Side 1839. En særlig Interesse knytter sig dertil, idet selve Jacob Deichmann bestred Udslettelsens Gyldighed og tog Parti for Rosing.

I *Kolding* synes Boghandlerforholdene sent udviklet. Under de spanske Troppers Ophold dér 1808 maatte Byens og Hærens Tryksager skaffes fra S. W. Elmenhoff i Fredericia. Rektor E. G. Tauber skriver 1818 til Professor B. Thorlacius, at man til Byens aandelige Næring maa hjælpe sig med Boghandelen i Flensborg²) og med et Journalselskab i Haderslev³); først 1828 nævnes Boghandler *Melbye*, der vistnok tillige var Kollektør, men ellers ses Byen ikke at have haft nogen Boghandler, før *Søren Meldrup* (* 1789) i 1838 etablerede sig dér. Han havde Aaret iforvejen løst Borgerskab som Boghandler i Aarhus, men undlod at benytte det. Hans Lager overdroges 1846 til J. L. Wisbech.

Nykjøbing paa Mors. Her begyndte *J. P. Dyhr* (* 1803, † 1866) et Bogbinderi og en Boghandel omtr. 1827, og den var i næsten 40 Aar den eneste i denne By; han var tillige Organist ved Byens Kirke fra 1828 til sin Død. 1852

(1) O. Fabricius: Horsens Kjøbstads Beskr. og Hist., 1879, S. 366—67. Ove Krak: Danmarks ældste Forretninger, 1910, S. 211.

(2) Boghandelen i Flensborg havde kgl. Privilegium paa tillige at drive Boghandel i de andre sønderjydske Byer, altsaa ogsaa i Haderslev.

(3) P. Eliassen: Kolding, 1910, S. 177 og 422.

oprettede han Sparekassen for Nykjøbing og Omegn, for hvilken han ligeledes var Formand til sin Død¹⁾.

I *Randers* etablerede *Ove Georg Frederik Bagge* (* 1776 i Kjøbenhavn) en Boghandel 1812. Han var først Figurant ved det kgl. Theater; derefter Dandselærer i Lolland, Falster, Sjælland og Jylland. Blev 1808 Tolk og Translatør i Spansk og Fransk i *Randers*. Han opholdt sig senere i Helsingør og Kjøbenhavn og døde paa Bornholm 1838. Han har udgivet forskellige Skrifter i *Randers* og Aarhus²⁾. Efter ham kom 1815 *Anders Krag Kjeldsen* (* 1790, † 1850); han var tillige Kjøbmand samt Forfatter af mere end 200 Gade- og Krigsviser; endvidere har han skrevet »Faaklaaring aa Beskryuels øuer de tou faalæ willelæ Begræuelser«, *Randers* 1840³⁾. Omtrent samtidig med ham maa nævnes *Schack Mathias Cramer*, der døde 4. Novbr. 1834 som »forhenværende Boghandler«, og hvis Forretning *Joh. Fr. Smith* (* 1802, † 1870) overtog, sandsynligvis kort før dennes Død. *Cramer* har haft literært interesserede Kunder og havde bl. A. 4 Subskribenter paa *Molbechs »Maanedsskrift for Litteratur«* — et Tidsskrift, der ellers kun var lidet udbredt i Jylland. *Smith*, der blev Fader til Universitetsbibliotekar, Dr. phil. *S. Birket Smith*, var St. St. *Blichers* Forlægger og skal senere omtales.

Ribe er Indehaver af Jyllands ældste nu eksisterende Boghandel, idet *Clemen Nielsen Termansen* (* 1788, † 1879) i 1813 etablerede sig dér. Men saa lidt var der at gjøre ved selve Boghandelen, at han, foruden at passe den og sit Bogbinderi, tillige kunde arbejde som Typograf ved »*Ribe*

(1) Chr. Villads Christensen: Nykjøbing paa Mors 1299—1899, S. 253, 331 og 378.

(2) Th. H. Erslew: Forf.-Lex., I, 1843, S. 42; Suppl. I, 1858, S. 48.

(3) Th. H. Erslew: Forf.-Lex., Suppl. II, 1864, S. 26—27.

Stifts Adresseavis«. I 1824 anfører S. Hempel, at hans Forlagsskrifter faas i Ribe hos Hr. Ramsing. Det maa uden Tvivl have været hos Hospitalsforstander *Peder Ramsing* († 1852, 64 Aar gl.); han har altsaa ogsaa drevet lidt Boghandel.

I *Ringkjøbing* var *Niels Bygom Krarup* (* 1803, † 1887) Boghandlerforeningens Kommissionær i Trediverne. Han, der senere blev Prokurator ved Underretten og Postmester, førte intet Lager af Bøger, men forskrev, hvad Kunderne bestilte. Ifølge mundtlig Beretning maa det imidlertid antages, at han neppe havde nogen synderlig Fortjeneste ved disse Kommissioner. Hans Farbroder var Amtsprøbst C. J. L. Krarup, der senere vil blive omtalt under Forlæggere¹⁾.

I *Thisted* var det, som flere andre Steder, Redaktøren af den stedlige Avis, der tillige var Bogsælger. *Johan Grøn Lund* (* 1792, † 1860) oprettede 1824 »Den Nord-Cimbriske Tilskuer eller Thisted Amts Avertissements Tidende«, og han handlede tillige med Bøger²⁾. 1834 bosatte Bogbinder *P. A. Kreiberg* (* 1809, † 1874) sig i Thisted; ogsaa han drev Boghandel. Han blev i Tidens Løb en velstillet Mand, der stiftede Legater i sin Fødeby, Varde, og i Thisted samt oprettede en Fribolig for fire Enker i sidstnævnte By³⁾.

Varde havde i Trediverne en Bogbinder, *August Bayer*, der tillige drev lidt Boghandel; han havde dog ikke større Lager, end at han som Regel forsynede sig med Skolebøger fra C. Termansen i Ribe. Tillige maa under Varde nævnes, at i Landsbyen *Aarre* oprettede *Johannes Gottfried Nielsen* (* 1803, † 1874) en Boghandel omtr. 1828 og drev

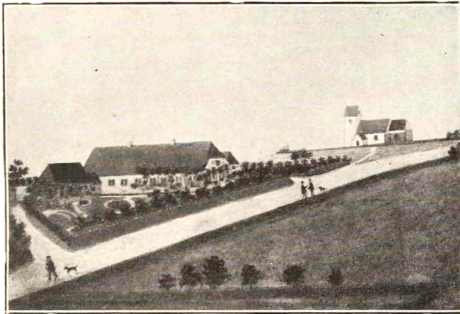
(1) Th. H. Erslew: Forf.-Lex., II, 1847, S. 60—61; Suppl. II, 1864, S. 94—95.

(2) Th. H. Erslew: Forf.-Lex., II, 1847, S. 168—69; Suppl. II, 1864, S. 256.

(3) Hjort-Lorenzen: Repertorium over Legater, 1895—1904.

den dér i tredive Aar, indtil Sønnen *N. O. M. Nielsen* (* 1833, † 1915) overtog den og flyttede til Varde¹⁾.

Boghandelen i *Vejle* besørgedes indtil 1830 af »Veile Amts Avis«s Kontor, der forhandlede Skolebøger, Skrivebøger, Tegnesager o. desl. Det var *Sylvester Hertz* (* 1792, † 1854), en Broder til Digteren Henrik Hertz, der 1828 havde grundlagt Avisen²⁾. 1829 bosatte *Ib Christensen* (* 1797, † 1862) sig som Bogbinder i Residensgade i Vejle; han for-

Aarre Skole ved Varde.

handlede tillige Bøger og Skolemateriel samt modtog Subskriptioner, men da han var uddannet som Seminarist³⁾, opgav han Forretningen efter 7—8 Aars Forløb og flyttede til Ringive, hvor han oprettede en Pigeskole. Han blev Fader til den senere bekjendte Højskoleforstander Chr. Christensen Utoft (* 25. Oktbr. 1834 i Vejle)⁴⁾. I Decbr. 1831 etablerede *Jacob Christian Thune* (* 1805, † 1867) et Bog-

(1) Ludvig Murtfeldt: Af Boghdls. Hist., »Varde Folkeblad«, 7. Decbr. 1908.

(2) Th. H. Erslew: Forf.-Lex., I, 1843, S. 648; Suppl. I, 1858, S. 790.

(3) Fra Borris Seminarium, ligesom Lars Jacobsen i Randers.

(4) K. Kristensen: Uldum Højskole, 1909.

binderi i Vejle¹⁾. Ogsaa han handlede med Bøger, og da hans Bogbinderi tillige var meget anset, følte ovennævnte Christensen sig overflødig. Thune søgte iøvrigt at værg sine Rettigheder; han advarede i »Veile Amts Avis«²⁾ Kjøbmændene imod at handle med Bøger, i Henhold til Kancelliskrivelse af 20. Marts 1830; derimod fandt han sig i, at Redaktionen forhandlede Bøger, ja at den endogsaa gennem flere Aar modtog Bestilling paa Tapetpapir efter Prøver. Boghandelen i Vejle var paa den Tid dog ikke meget

C. M. Thunes Hus i Tranebjerg.

udviklet. En latinsk Grammatik maatte Liebhaveere forskrive fra Horsens. Ogsaa Bogholderiet var ret primitivt; hans Hovedbog, en ulinieret Kvart af Konzeptpapir, tjente baade som Hovedbog for Kunder, som Fakturbog for Forlæggere og som Subskriptionsbog. Boglageret var yderst beskedent: 1848 var Beholdningen fra Gyldendalske Forlag: 30 Rd. 5 Mk. 13 Sk.; fra Schuboths Forlag: 26 Rd. 2 Mk. 8 Sk. og 1849 fra Andr. Fr. Høst: 15 Rd. 4 Mk. 9 Sk.³⁾

(1) Han overtog ikke et ældre Bogbinderi, som angivet i Danmarks Boghandlere, I, 1912, S. 353.

(2) »Veile Amts Avis«, 11. Septbr. 1832.

(3) Om J. C. Thune se: L. Kragballe: Gamle Minder, 1904, S. 10—11.

1857 hævedes Forretningen i Vejle, og Thune begyndte en ny i Tranebjerg paa Samsø. Denne Forretning overdroges 1863 til hans Søn, *C. M. Thune* (* 1838), som fører den endnu, og som stadig er meget interesseret i Boghandelen og dansk Aandsliv.

Anton Frantz Just i *Viborg*, der tidligere er omtalt, fik i 1836, eller maaske lidt før, en Afløser i *Peter Christoffer Kabell* (* 1811, † 1895); han havde tillige lidt Forlag — og blev senere Landejendomsbesidder. 1853 afhændede han sin Boghandel; men 15 Aar efter søgte han paany at blive antaget i Viborg, hvilket dog ikke lykkedes. Niels Christensen, der senere kom til at spille en fremtrædende Rolle i dansk Boghandel, valgtes istedet.

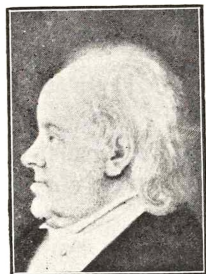
I *Sønderjylland* vare Boghandlerforholdene ret monopoliserede paa de Tider. 1804 havde *Johann Christoph Korte-Jessen* faaet Privilegium søm Boghandler i Byerne: *Flensborg, Haderslev, Tønder og Sønderborg*. 1815 fik han tillige Privilegium som Boghandler i *Aabenraa*. Dette var jo en indbringende Bevilling, da den lød paa »alene at holde aaben Boglade« i de nævnte Stæder. Selv om en Del af Omsætningen gjaldt tydsk Literatur, blev den danske dog ikke forsømt. 1830 indbød han saaledes til Oprettelsen af et »Dansk Læseselskab«, som skulde begynde 6. Januar 1831. »Alle Nyheder, undtagen Oversættelser, ville blive leverede hver Maaned«, skrev han i Indbydelsen¹⁾. Hans Søn, *Johannes Christoph Korte-Jessen* (* 1809, † 1853) overtog Forretningen 1837 og fortsatte den indtil sin Død, hvorefter den hævedes²⁾. Boghandlerforholdene i *Sønderjylland* gik derpaa ind i en ny Fase, der senere vil blive omtalt.

(1) Allerede 1799 havde Bogtrykker K. H. Seidelin forsøgt at oprette et dansk Læseselskab i Altona.

(2) A. C. C. Holdt: *Flensburg früher und jetzt*, 1884.

Paa *Fyen* vare Forholdene, naar netop undtages den literære Hovedstad Odense, kun smaa.

I *Assens* havde Bogbinder *Chr. Høhling* (* 1809, † 1864) i Midten af Trediverne etableret sig og drev tillige lidt Boghandel og udsendte enkelte Forlagsartikler¹⁾. Han opgav dog Forretningen i en yngre Alder og blev derpaa Billettør ved Theatret »Alhambra« i Kjøbenhavn.

Fr. W. Milo.

I *Nyborg* nævnes Bogbinder *Rudolph Heide* 1807 som Kommissionær for Forlæggere i Kjøbenhavn. Aaret efter bosatte *C. F. Busch* (* 1781) sig som Bogbinder dér. Han giftede sig 1809 med ovennævnte Heides Enke. Fra 1826 havde han tillige Boghandel og var Forlægger af nogle Bøger.

I *Odense* var det *Chr. H. Iversen* og *Søren Hempel*, der begge tidligere ere omtalte, som førte an paa Boghandelens Omraade; men Side om Side med dem maa nævnes *Fr. W. Milo* (* 1759, † 1844). Hans Forretning var grundlagt som Bogbinderi 1748 (samme Aar, som *Chr. H. Iversen* var født) af Faderen, *Johan Friderich Milo* (* 1717, † 1783). Efter dennes Død overtog *F. W. Milo* Bogbinderiet, men han drev tillige Boghandel, hvilket kan ses af følgende Bekjendtgjørelse:

»Af *S. T. Agent Gyldendals*, saa vel som af *Hr. Boghandler Profts Forlagsskriver* holdes som sædvanlig stedse Op-
lag hos mig og sælges for samme Priser som i Kjøbenhavn, hvorover Trykke-Catalogi er at bekomme hos mig til Eftersyen. Tillige kan og hos mig faas følgende Bøger, i raee

(1) Saaledes bl. A. 1852: Prædikener af *C. V. Gjellebøl* [en Broder til Boghandler *Reier Gjellebøl* i Skjelskør].

Materie, for nedsatte Priser. [En Fortegnelse over en Del Bøger anføres]. Hvad ellers af andre Hr. Agent Gyldendals Forlagsskriver, eller andre Bøger, forlanges, er jeg villig til at forskrive for enhver og skaffe for saa billig Pris som muligt. Hvorfor jeg herved ærbødigst recommenderer mig.

F. Milo,

Bogbinder⁽¹⁾.

Han var Indehaver af mange forskjellige Tillidsposter og var saaledes i ikke mindre end 26 Aar Medlem af »De unge Karles Korps«, sidst som »Capitainlieutenant«, og i 36 Aar »eligeret Borger«. 8. Febr. 1834 blev han hædret med Dannebrogssordenens Sølvkors. Han var gift med en Datter af Snedker Martinus Smidt i Odense og fejrede med stor Højtidelighed Guldbryllup med hende 9. Maj 1837. Selve H. C. Andersen skrev Guldbryllupsvisen²⁾. I Juni 1824 overdrog han baade Gaarden og Forretningen til sin ældste Søn, *Johan Milo*, født 21. Juni 1788. Ogsaa han indtog, ligesom Faderen, en hædret Stilling i Odense, men beklædte ikke mange offentlige Tillidshverv; han var dog Medlem af Byens Skolekommission, og blev ved sin Udtrædelse deraf udnævnt til Kancelliraad. Han blev Bogbindersvend 1806 og Bogbindermester 1810. Allerede, medens han arbejdede i sin Faders Forretning, indgik han i Kompagniskab med sin Bro-

Fr. W. Milos Segl.

Johan Milo.

(1) »Fyens Avertissements-Tidende«, 16. Jan. 1794.

(2) »Fyens Stifts-Avis«, Nr. 75, 11. Maj 1837.

der, J. Fr. Milo; men herom senere. Han fik 1843 kgl. Bevilling som Papirhandler, købte 1847 Ove Thomsens Bogtrykkeri og Avisprivilegium for 15,000 Rdl. og blev Ud-

Johan Milos Gaard.
Før Ombygningen 1870.

giver af »Fyens Avis«, som udgik fra 1780 til 1868; købte tillige i Januar 1854 P. A. Holsts Bogtrykkeri i Aalborg. Han ombyggede sin Fædrenegaard, tilkøbte to Naboejendomme og udvidede Forretningen med den ene. Hans Virk-

somhed var meget betydelig baade som Boghandler, Papirhandler, Bogbinder og Bogtrykker. Han var saaledes Forlægger af ikke færre end 360 større og mindre Skrifter. Men denne sidste Art af hans Virksomhed vil senere blive omtalt. Han døde af et apoplektisk Anfald 26. Septbr. 1861. Det er betegnende, at »Dansk Boghandlertidende« kun havde 16 Linier at ofre paa denne Mand, hvis Virksomhed i Almindelighed, og hvis Forlagsvirksomhed i Særdeleshed var saa ganske betydelig, ja efter danske Provindsforhold ganske enestaaende — og disse 16 Linier vare endda laante hos »Fyens Avis«. Bladet selv havde ikke et Ord at tilføje¹⁾.

Svendborg har neppe haft nogen Boghandler, før *Christoffer Lange* (* 1807, † 1849) i Trediverne bosatte sig dér som Bogbinder og Boghandler. I 1823 havde Byen en Bogbinder uden Laug²⁾.

I *Rudkjøbing* var i 1796 en Bogbinder, der tillige handlede med Bøger. I 1828 nedsatte *F. L. Wilhelm* (* 1808, † 1894) sig dér som Bogbinder og Boghandler og fortsatte Bogbinderiet i omtr. 58 Aar. Han var i 50 Aar Bibliothekar i »Langelands Læseselskab«, stiftet 1837.

Vi gaa saa over til *Sjælland*.

Apotheker *Ivar Brinch Seidelin* (* 1789, † 1861) i *Frederikssund* var fra omtr. 1827 til 1849 Bogforlæggerens Kommissionær dersteds.

I *Helsingør* oprettede *Johan D. Wulff* (* 1802) en Boghandel 1834. Han, der havde lært Kjøbmandshandelen, udgav 1839: »A. B. C.-Bog for Forelskede. En Nytaars-gave«; men sin Boghandel hævdede han allerede 1842³⁾.

(1) »Fyens Avis«, Nr. 226, 27. Septbr. 1861. Dansk Bogh.tid., VIII, 1861, S. 55. Mindeblad til Miloske Boglades 125-Aars Jubilæum 1873. C. Nyrop: Huset Milo, 1898.

(2) J. Begtrup: Beskr. over Svendborg, 1823, S. 98.

(3) Th. H. Erslew: Forf.-Lex., III, 1853, S. 626.

Organist ved *Holbæk Kirke* og Assistent paa Byfogedkontoret, *Christian Bertelsen* (* 1804, † 1865) etablerede en Boghandel i denne By 1830. Han blev senere Byraadsmedlem, Medbestyrer af Sparekassen og var Folketingsmand for *Holbæk Amts første Valgkreds* fra 1. Decbr. 1854 til 14. Juni 1855¹).

I *Hørsholm* var Birkefuldmægtig *Jens Levinsen* (* 1807, † 1866) Kommissionær formentlig fra 1833 til 1847.

Institutbestyrer *Andreas Fr. Brandt* (* 1783, † 1846) etablerede — antagelig 1806 — en Bog-, Papir-, Galanteri- og Kunsthandel i *Kallundborg*. Han udgav »*Holbæk Amts Commissions-Tidende eller Kallundborg ny Ugeblad*«, Nr. 1—26, 1839²). Men desuden er hans Navn knyttet til Literaturen og Boghandelen derved, at hans Sønneson, *Alexander Brandt*, var Ejer af *Andr. Schous Boghandel* fra 1882 til 1899 og af *Andr. Schous Forlag* fra 1898—1909. I samme By etablerede *Johannes Georg Ursin* (* 1802, † 1887) sig som Bogbinder 1828 eller 1829; oprettede senere en Boghandel i Forbindelse dermed. Han fortsatte Forretningen omtr. 45 Aar, men i de senere Aar holdt han intet Lager af Bøger; modtog kun Bestillinger.

Kjøge havde allerede en Boghandel i Begyndelsen af Aarhundredet, idet *Chr. Fr. Hesse* (* 1773, † 1844) bosatte sig som Bogbinder dér (omtr. 1807); han havde tillige Boghandel og Lejebibliothek³).

I *Næstved* besørgedes Boghandelen af Kæmner *Ole Kjerboe* (* 1757, † 1824); hos ham beroede tillige »i to Værelser paa Kvisten« det »*Næstvedske Læseselskabs Bibliothek*«.

I *Roskilde* var *F. Chr. Bech* (* 1780, † 1825) Boghandler

(1) H. C. D. Müller: *Valgene 1848—66*, 1867.

(2) Th. H. Erslew: *Forf.-Lex.*, I, 1843, S. 196; Suppl. I, 1858, S. 226.

(3) A. Petersen: *Kjøge Byes Hist.*, 1838, S. 202.

indtil sin Død. Grundlæggeren af »Roeskilde Avis og Avertissements-Tidende«, *J. D. Chr. Hanson* (* 1800, † 1860) oprettede tilligemed Bladet en Boghandel dér 1832 og fortsatte den til 1841¹⁾.

Ligesom i Roskilde var det ogsaa i *Slagelse* den privilegerede Bogtrykker og Grundlægger af *Byens Avis*, der oprettede en Boghandel. *Peter Magnus* (* 1784, † 1856) anlagde 1814 et Bogtrykkeri i *Slagelse* og udgav fra 3. Jan. 1815 »Den Vest-Sjællandske Avis« [siden 1845 kaldet »Sorø Amtstidende«]. Desuden trykte han den af *J. J. Dampé* udgivne »Avis for 10 Kjøbstæder«. Han var endvidere Kommissionær for kjøbenhavnske Forlæggere²⁾. Tillige bør nævnes *C. P. Ludvigsen*, hvis Forretning 1842 overtoges af Cand. theol. *C. A. Lindberg*, og *L. J. Beck*, der begge havde Lejebibliotheker og drev nogen Boghandel³⁾.

Sorø havde allerede fra omtr. 1757 haft sit Bogtrykkeri (Akademiets bekendte Officin), der ikke alene havde trykt »Kjøbenhavns Handels-Speyl« [Vejviser], men endog stod i Rang med Hovedstadens Bogtrykkerier og trykte Skrifter for *Søren Gyldendal*⁴⁾. Iøvrigt foregik Bogsalget til Akademiets Elever i ældre Tid ved *Pedellen*. Byen fik 1. August 1822 sin første rigtige Boghandler, idet *Frederik Holm* (* 1798, † 1850), der havde været Lærling og Medhjælper i *Gyldendalske* Boghandling under *Jacob Deichmann*, paa nævnte Dato etablerede sig dér. Denne Forretning synes imidlertid at have haft langvarige Børnesygdomme at gjen-

(1) *Th. H. Erslew: Forf.-Lex.*, I, 1843, S. 582; Suppl. I, 1858, S. 706.

(2) *Th. H. Erslew: Forf.-Lex.*, II, 1847, S. 204; Suppl. II, 1864, S. 304.

(3) »Sorø Amtstidende«, Nr. 129 A., 16. Maj 1913.

(4) I *Sorø* blev bl. A. trykt: Forsøg i de skjøne Videnskaber (heri *Ewald: Lykkens Tempel*), 1764; *G. Schøning: Norges Riiges Historie*, I—III, 1771—81, o. m. fl. Skrifter. Men da Akademiet hændte 1793, nedlagdes Bogtrykkeriet, og først 1860 fik Byen atter et Bogtrykkeri.

nemgaa. Tillige syntes den at have været meget afhængig af Akademiet. I 1829 sendte Deichmann nemlig Johan Dahl, der ogsaa havde lært hos Gyldendal, til Sorø for at ordne Forholdene i Holms Boglade. Og han skriver under dette Ophold til Dahl: »Naar Du taler med Direktøren eller Lektorerne, maa der endelig Intet ytres, som kunde vække eller vedligeholde den Formening, at jeg havde nogen Del i Holms Etablissement, eller at han anderledes end af fri Villie har taget mig til Kommissionær. Du ved selv, at dette er rigtigt. Ogsaa maa Du søge at fralægge Handelen, vores mener jeg, den Mistanke for Uorden og Langsomhed, som Holms iøvrigt utilregnelige Uefterrettelighed uforskyldt har bragt ham i. Du kjender jo selv vore Forretningers ordentlige og regelmæssige Gang«¹⁾.

I *Stege* var Amtsstuefuldmægtig, Sparekassebogholder *Herman D. Black* (* 1793, † 1861) tillige Bog- og Papirhandler; han førte dog ikke aaben Bod, men havde Lager af Skolebøger og Skolemateriel; alle andre Bøger forskrev han paa Bestilling. 1845 overdrog han Handelen, der formentlig var begyndt i Midten af Tyverne, til Kæmner H. J. Tiedemann (* 1809, † 1891).

Paa *Lolland-Falster* havde kun de tre større Byer havt Boghandlere før Boghandlerforeningens Stiftelse.

Maribo. *Valentin Giegengack* (* 1782, † 1862), om hvem der gaar sære Frasagn, havde mange Bestillinger. Han var Klasselotteri-Kollektør og Opsynsmand ved Befordringsvæsenet (adjungeret Postmester); han var noget af en Særling, gik klædt i en Kattuns-Slaabrok; modtog Bestillinger paa »kjøbenhavnsk Guld- og Sølvarbejde« og førte Proces med en Guldsmed om Lovligheden deraf. Sin Boghandel har

(1) C. Nyrop: Den d. Bogs Hist., II, 1870, S. 151. (Med uforskyldt menes formentlig: selvforskyldt.)

han formentlig begyndt før 1820. I 1827 nævnes han i en Subskriptionsindbydelse fra J. H. Schubothes Boghandel. De faste Bogladepriser har han næppe fuldtud respekteret; i hvert Fald averterer han i Fyrrerne, at han solgte Universitets-Almanakken, hvis Pris var 8 Skilling, for 7½ Skilling, »naar Halvskillingen medbringes«.

I *Nakskov* etablerede *J. P. F. Thierry* (* 1806, † 1858) en Boghandel 1835. Han var Seminarist fra Vesterborg Seminarium 1827, derefter Lærer ved Nakskov Borgerskole 1827—34. Han valgtes til Borgerrepræsentant 1843; var Stænderdeputeret og mødte i Roskilde 1848; udgav en kort Tid »Nakskov Avis« og havde desuden mange Tillidshverv. Han oparbejdede en ganske betydelig Bog- og Papirhandel og havde tillige noget Forlag¹).

Samme Aar, 1835, aabnede *Henrik Salomon Berggreen* (* 1812, † 1884) en Boghandel i *Nykjøbing paa Falster*. Han var oprindelig uddannet ved Klædehandelen og havde været Postfuldmægtig i Nykjøbing; hans Forretning, der tillige omfattede Papir, Musik og Kunst, førtes dog kun i 12 Aar, idet han 1847 overdrog den til M. C. Mackeprang. Selv flyttede han til Kjøbenhavn og begyndte en Speditionsforretning for Boghandlere; men baade den og Mackeprangs Boghandel vil senere blive omtalt.

Hermed har jeg givet en Oversigt over de Boghandlere, som besørgede Bogsalget i de danske Provindser fra Aarhundredets Begyndelse til Boghandlerforeningens Stiftelse. En samlet Fortegnelse over disse Folk findes ikke, og Op-

(1) Th. H. Erslew: *Forf.-Lex.*, Suppl. III, 1868, S. 372—73. Om hans Portræt se A. Strunck: »Saml. til en beskr. Catalog«, 1865, S. 628.

lysninger om dem har maattet hentes fra mangfoldige Steder. Mange af dem havde intet Borgerskab, medens derimod de fleste havde andet Erhverv. Som man vil have set, var det i Hovedsagen, foruden de faa egentlige Boghandlere, Bogbindere samt Embeds- og Kontorfolk. Det er derfor ikke blot muligt, men ogsaa rimeligt, at der kunde nævnes enkelte andre, som ogsaa befattede sig med Boghandel i de Tider, eller som i hvert Fald paatog sig at skaffe Bøger fra Forlæggerne. Det kan saaledes nævnes, at »Foreningen til christelige Opbyggelsesskrifters Udbredelse« havde Kommissionærer rundt om i Landet — og vedblev at have det endnu langt frem i Tiden.

Men i alt Væsentligt mener jeg at have faaet Provindsboghandelens Udøvere med.

I Aaret 1829 var der mellem de kjøbenhavnske Importører af udenlandsk Literatur sket en Sammenslutning angaaende Prisberegningen af samme. Denne Sammenslutning og det literære Liv, der rørte sig, gav Tilskyndelsen til Dannelsen af Boghandlerforeningen. Det var Jacob Deichmann, som var Sjælen deri, og den 18. Januar 1837 stiftedes denne Forening, der har udøvet en aldeles overordentlig Indflydelse baade paa den danske Boghandel og paa den danske Literatur. Samme Aar udkom den officielle Fortegnelse over Foreningens Medlemmer og »Kommissionærer«, der lyder saaledes:

»Liste over de her i Kjøbenhavn til Boghandler-Rabat berettigede Personer og Firmaer, udgiven fra Boghandler-Foreningen, d. 1. Decbr. 1837.« Denne Fortegnelse omfattede 31 Firmaer¹⁾, deri medregnet

(1) I Delbancos Festskrift, 1887, S. 7, anføres 28; men dette er fejlagtigt; han har glemt: J. C. Jensen, A. H. Schaltz og E. L. Thaarup, af hvilke Schaltz endda var antaget allerede 8. Marts 1837.

Boghandlerforeningens ni Stiftere samt fire siden Stiftelsen optagne Medlemmer.

For Provindsernes Vedkommende tog det endnu et Aars-tid, før Ordningen var fuld færdig til at træde ud i Livet. Den 27. August 1838 holdt Foreningen et Møde og paa dette vedtoges:

»Fortegnelse over Boghandlere i Danmark (udenfor Kjøbenhavn) samt i Norge og Sverrig, saavel som over Andre, der befatte sig med Boghandel, og staae i Forbindelse med Boghandler-Foreningen i Kjøbenhavn, eller med Enkelte af dens Medlemmer; samt over deres herværende Commissjonairer.«

Denne Fortegnelse, der udkom og traadte i Kraft samme Efteraar, er dateret og underskrevet: Boghandler-Foreningen i Kjøbenhavn, den 1ste October 1838. H. I. Bing & Søn. N. Colding. Gyldendalske Boghandling, ved J. Deichmann. A. F. Høst. H. C. Klein. Lose & Olsen, ved P. W. Olsen. Philipsen. C. A. Reitzel. I. H. Schubothes Boghandling, ved B. S. Langhoff. J. H. Schultz. A. T. Speer. C. Steen. Wahl-ske Boghandling, ved I. F. Milo.

Fortegnelsen omfattede: 36 danske Provindsboghandlere, 15 norske og 4 svenske Firmaer. Disse 36 danske Boghandlere ere valgte af den Række, jeg i det Foregaaende har omtalt; nogle enkelte af dem udgik helt af Sagaen ved den nye Ordning, og enkelte andre naaede først at komme ind under Organisationens nogle Aar senere.

Samtidig med Boghandler-Autorisationen blev ogsaa Kommissionsforholdene ordnet. Før den Tid var Expeditionen til Provindserne højst mangelfuld og uregelmæssig. Den besørge des som Regel uden Honorar af de større Boghandlere i Hovedstaden eller af Paarørende derinde. Først i Boghandlerforeningens Møde 2. Maj 1840 blev det bestemt,

at der af nye Firmaer skulde forlanges Honorar for at være deres Kommissionær. Bogpakkerne sendtes med Posten, og der var — i alt Fald en Tid — givet disse den Forret, at de gik for halv Porto. Denne Forsendelsesmaade var desuagtet dyr nok, navnlig naar det tilføjes, at et Brev fra Jylland til Kjøbenhavn kostede en Mark (33 Øre) i Porto¹). Under saadanne Omstændigheder er det forklarligt, at een ugentlig Bogpakke fra Hovedstaden var mer end tilstrækkelig. Bogsalget var uhyre ringe i Byerne, og paa Landet var det næsten kun Præsterne, som brugte en Smule Literatur.

Det maa imidlertid ikke glemmes, at der i Trediverne begyndte at røre sig et meget kraftigt aandeligt Liv paa mange Omraader i vort Land. Jeg behøver kun at anføre nogle Exempler: 1833 stiftes Naturhistorisk Forening; 1836 Musikforeningen; 1837 dannes en Forening til Opførelsen af Thorvaldsens Museum; 1838 Industriforeningen; 1839 Den danske historiske Forening og Dansk Samfund. Alt dette vedrører jo nærmest Hovedstaden, men ogsaa Provindserne følger med: Roskilde Stænder samles første Gang 1835. De sønderjydske Stænder samles i Slesvig og de nørrejydske i Viborg Aaret efter. 1839 stævner St. St. Blicher til Folkemøde paa Himmelbjerget.

Og hvad Literaturen angaar er Trediverne ogsaa i høj Grad værd at agte. 1831 stifter J. F. Schouw »Dansk Ugeskrift«, der udgik indtil 1846; 1832 udgav N. F. S. Grundtvig »Nordens Mythologi«; 1835 stiftes Selskabet til Trykkefrihedens rette Brug; samme Aar udgav H. C. Andersen sine første Eventyr; 1837 begyndte Jacob Chr. Lindberg

(1) Andreas Dolleris: Provindsbogh., Forlagsexp. og deres Mellemed: Kommissionsvirksomheden, i »Aarskrift 1896«, udg. af Bogh.-Medhj.-Foreningen. S. 39—44.

Udgivelsen af sin Bibeloversættelse: 1838 stiftede Pet Chr. Koch »Dannevirke«; 1839 indbød 97 Sønderjyder til Oprettelsen af danske Sognebogsamlinger i Sønderjylland; samme Aar gjenopretter P. O. Brøndsted Samfundet til den danske Literaturs Fremme, og endelig begynder samme Aar Carl Plougs Dagblad »Fædrelandet« at udkomme. Hvad Under da, at Boghandlerstanden ogsaa rørte paa sig — at den organiserede sig og prøvede sine Kræfter. Den skulde jo dog være Tjener for de aandelige Strømninger i vort Land. Men den havde ogsaa en faglig, en samfundsmæssig Opgave at løse; thi det ligger i Sagens Natur, at en Virksomhed, der kræver Kundskaber til »merkantile, tekniske og literære Videnskaber«¹⁾, og som kræver sin Mand fuldtud, hvis han da skal leve deraf — at den ikke kan røgtes af Folk, der betragter den som en Sidebeskæftigelse eller som et Bierhverv.

Det var derfor ikke blot i Takt med Tidens aandelige Rørelser og med dens Trang til Sammenslutninger, men det var ogsaa med en dyb Forstaaelse af Boghandelens Fremtid og med dens Udøveres Tarv, at den Organisation iværksattes, der vedtoges 18. Januar 1837, og hvis første faste Rammer bærer Datoerne: 1. Decbr. 1837 og 1. Oktbr. 1838. Selv om Foreningens *Navn* havde en noget begrændset Klang, var dens *Formaal* jo dog en tidssvarende og sund Reformation af den danske Boghandel i *hele* vort Land.

(1) Dansk Bogh.tid., I, 1854, S. 5, 9 og 13.

II.

Fra Boghandlerforeningens Stiftelse til Provinds- boghandlermødernes Begyndelse.

[1838—1868.]

Hele Norden har som Bølger
Tungemaal og Tankegang,
Derfor samme Tone følger
Hele Nordens Havfrusang;
Derfor og i Nytaarstiden
Er hver Lærerkreds for liden,
Naar ei over hele Nord
Gaaer det samme *Vidskabs-Ord!*

N. F. S. Grundtvig.

[Ved det skandinaviske Boghandler-
møde i Kjøbenhavn, 24. Juli 1856.]

»Boghandlerforeningen i Kjøbenhavn« var altsaa stiftet, og Jacob Deichmann dens Stifter og første Formand. Hans Plan var *Orden og Fasthed* indenfor Rækkerne, og dertil hørte først og fremmest faste Forhandlere og faste Speditører. Da det ligger udenfor min Opgave at omhandle Forbindelser i Hovedstaden og i Norge og Sverig, skal jeg her anføre de 36 Mænd, der i 1838 antoges som Boghandlere i de danske Provindsbyer. Der kunde tidligere gives en vis Undskyldning for, at man betegnede Forlæggernes Forhandlere som »Kommissionærer«, idet en Del af dem indskrænkede sig til at »modtage Kommissioner«. Men nu da Boghandelen blev ordnet med Lagere, med Kautitioner og med faste Udsalgssteder, burde denne inferiøre Titel dermed være bortfaldet; ikke desto mindre vedblev den at holde sig saalænge, indtil Ordet, der nu er aldeles missliebige i vort Sprog, ikke kunde benyttes længer uden at være en Fornærmelse. Man gik da over til at kalde de

antagne Forhandlere »rabatberettigede Boghandlere« — en Titel, der kan have sin Gyldighed mellem Forlægger og Forhandler; men som er ganske meningsløs som Betegnelse for den sidstnævntes Forhold til Publikum. Det, Offentligheden ønsker at vide, er, om Vedkommende er anerkjendt, er *autoriseret* af dem, der har Myndighed dertil: f. Ex.: en Oversætter af Bogens Forfatter; en Kollektør af sit Lotteri; en Sygeplejerske af sin Lægeforening o. s. fr. Det havde da ligget nær at give de danske Boghandlere en Betegnelse, som den almindelige Opfattelse forstod og var fortrolig med — og ikke en Betegnelse, som Ingen forstaaer udenfor Fagmændenes Kreds.

Fortegnelsen over de 36 danske Provindsboghandlere, som autoriseredes af »Boghandlerforeningen i Kjøbenhavn« 1. Oktbr. 1838, findes ordret gjengivet paa næstfølgende Side.

Som det vil ses af denne Liste, er det, paa faa Undtagelser nær, de store og bekjendte kjøbenhavnske Forlæggere, der vare Boghandler-Kommissionærer. Denne Stilling, der sikkert kun lønnedes med et yderst beskedent Honorar, var tillige forbunden med at være Vedkommendes Leverandør af udenlandsk Literatur. Tillige skulde disse Forhandlere, hvoraf jo kun en ringe Del var uddannet som Boghandlere, have bibliografisk og anden Hjælp. Thi først 1841 udkom det af Forlagsforeningen udgivne og af F. Fabricius udarbejdede »Almindeligt Dansk-Norsk Forlagscatalog«. I Fortalen dertil udtaltes Haabet om, »at Cataloget,« trods dets ufuldkomne Skikkelse, »dog i mange Tilfælde vilde blive til Nytte, og maaske dog bidrage noget til at formindske den Usikkerhed, som, især med Hensyn til Priserne, hersker i den dansk-norske Boghandel.« Dette Haab er sikkert gaet i Opfyldelse.

Ganske vist havde Gyldendalske Boghandel udgivet aar-

Navn og Firmaer	Opholdssted	Commissionairer ¹⁾
<i>Berggreen</i> , Boghandler	Nykjøbing paa Falster	<i>Thaarup</i> .
<i>Bertelsen</i> , Boghandler, Organist	Holbæk	<i>Fru Seidler</i> .
<i>Black</i> , Fuldmægtig	Stege	<i>Reitzel</i> .
<i>Busch</i> , Boghandler og Bogbinder	Nyborg	<i>Schuboths</i> Boghandling.
<i>Fogh</i> , Bogtrykker	Horsens	<i>Steen</i> .
<i>Galthen, M. M.</i> , Capitain	Aalborg	<i>Gyldendalske</i> Boghandling.
<i>Giegengack</i>	Marieboe	<i>Steen</i> .
<i>Hanson</i> , Bogtrykker og Boghandl.	Roeskilde	<i>Srøglærer Hanson</i> .
<i>Hempel</i> , Cancelliraad, Boghandl.	Odense	<i>Schuboths</i> Boghandling.
<i>Hesse</i> , Bogbinder	Kjøge	<i>Steen</i> .
<i>Hindberg</i>	Fredericia	<i>Gyldendalske</i> Boghandling.
<i>Holm</i> , Boghandler	Sorø	<i>Gyldendalske</i> Boghandling.
<i>Høhling</i> , Bogbinder	Assens	
<i>Jessens</i> Boghandl. (F. W. Bruun)	Aarhus	<i>Schuboths</i> Boghandling.
<i>Jessen, J. C. Korte</i> , Boghandl.	Flensborg	<i>Gyldendalske</i> Boghandling.
<i>Kabell</i> , Bogbinder	Viborg	<i>Gyldendalske</i> Boghandling.
<i>Krarup</i>	Ringkjøbing	<i>Gyldendalske</i> Boghandling.
<i>Kreiberg</i> , Bogbind. og Boghandl.	Thisted	<i>Urtekræmmer Kreiberg</i> .
<i>Lange</i> , Bogbinder og Boghandler	Svendborg	<i>Schuboths</i> Boghandling.
<i>Levinson</i> , Fuldmægtig	Hirschholm	<i>Steen</i> .
<i>Løwenthal</i> , Boghandler	Randers	<i>Bing & Søn</i> .
<i>Meldrup</i> , Boghandler	Kolding	<i>Schuboths</i> Boghandling.
<i>Milo, J.</i> , Boghandler	Odense	<i>Wahlske</i> Boghandling.
<i>Nielsen</i> , Skolelærer, Forlig.-Com.	Aarre pr. Warde	<i>Steen</i> .
<i>Pedersen, Thøg</i> , Bogbinder	Hjørring	<i>Steen</i> .
<i>Rosing</i>	Horsens	<i>Reitzel</i> .
<i>Sadolin</i> , Boghandler, Bogbinder	Aalborg	<i>Schuboths</i> Boghandling.
<i>Smith</i> , Boghandler, Exam. juris	Randers	<i>Gyldendalske</i> Boghandling.
<i>Seidelin</i> , Apotheker	Frederikssund	<i>Steen</i> .
<i>Simonsen</i> , Chordegne	Fredericia	<i>Urtekræmmer Lange</i> .
<i>Termansen</i>	Ribe	<i>Gyldendalske</i> Boghandling.
<i>Thjerry</i> , Boghandler	Nakskov	<i>Reitzel</i> .
<i>Thune</i> , Bogbinder	Weile	<i>Gyldendalske</i> Boghandling.
<i>Ursin</i> , Boghandler og Bogbinder	Kallundborg	<i>Steen</i> .
<i>Warberg</i> , Boghandler	Aarhus	<i>Høst</i> .
<i>Wulff</i> , Boghandler	Helsingør	<i>Steen</i> .

(1) Den Speditør, der modtager og udsender Ordrene og derefter samler og forsender de indkomne Pakker etc. (Forf.s Anm.)

lige Bogfortegnelser siden 1827, og over norske Bøger var udkommet en Fortegnelse, der omfattede 1814--31. Men dette var jo dog ret ufuldstændigt, navnlig i Hænderne paa Folk, der, hvad Faget angik, vare ukyndige og uerfarne¹). Desværre var Fabricius' Katalog ogsaa ufuldstændigt; det skulde ifølge Planen kun indeholde de Titler, der indsendtes fra selve Forlæggerne; men en Del af disse undlod at indsende saadanne, trods Paamindelser og trods Tidsfristens Forlængelse. Følgende Provindsboghandlere indsendte Titler paa deres Forlag: H. Berggreen i Nykjøbing paa Falster, Chr. Bertelsen i Holbæk, C. F. Busch i Nyborg, S. Hempel i Odense, J. Jessen i Aarhus, P. C. Kabell i Viborg, Joh. Milo i Odense, J. Fr. Smith i Randers og S. Warberg i Aarhus²). Forsaavidt disse Mænds Forlagsvirksomhed har havt nævneværdig Betydning, vil den senere blive omtalt.

Iøvrigt vil det ses af den foregaaende Oversigt, at der var en hel Række Byer, hvori Boghandlerforholdene ikke blev ordnet strax ved Boghandlerforeningens Stiftelse. I Jylland manglede saaledes antagne Boghandlere i 14 Kjøbstæder, nemlig: *Ebeltoft, Frederikshavn, Grenaa, Hobro, Holstebro, Lemvig, Løgstør, Mariager, Nibe, Nykøbing, Skanderborg, Skive, Sæby og Varde*; paa Fyen i 6: *Bogense, Faaborg, Kjerteminde, Middelfart, Rudkjøbing og Ærøeskjøbing*; paa Sjælland i 11: *Frederiksværk, Hillerød, Korsør, Nykjøbing, Næstved, Præstø, Ringsted, Skjelskør, Slagelse, Storehedinge og Vordingborg*; paa Lolland-Falster i 4: *Nysted, Rødby, Saxkjøbing og Stubbekjøbing*. Sønderjylland har jeg ikke medregnet, da Boghandelen dér var monopoliseret.

I Boghandlerforeningens Vedtægter af 1837, § 11, ud-

(1) Nord. Bogh.tid., VI, 1872, S. 365.

(2) Fortale, dat. 2. Maj 1841, til F. Fabricius: Alm. Dansk-Norsk Forlags-catalog, 1841.

tales: »Rabat erhoder herefter ingen ny Boghandler, førend det i en Samling af Undertegnede er afgjort, hvorvidt den kan tilstaaes ham, og han overhovedet kan erkjendes som Boghandler«; og den 28. Septbr. 1842 vedtoges det enstemmigt, ikke at aabne Konto med en Provindsboghandler, inden Kaution og andre Betingelser for Antagelsen ere bragte i behørig Orden. I Henhold hertil vilde altsaa fremtidige Boghandlere i de Byer, som manglede saadanne, samt Konkurrenter til allerede bestaaende være at antage af Boghandlerforeningen.

Jeg kommer nu, efterhaanden som denne Skildring af Provindsboghandler-Forholdene skrider frem, til at nævne Tilvæksten af nye Boghandlere; men da den fra 1838 til 1915 ialt omfatter ca. 825 Personer, vil det være umuligt at nævne dem alle — og det behøves da heller ikke, idet en stor Part af dem har virket paa samme Maade og under samme Forhold. Jeg maa for den samlede Oversigts Vedkommende henvise til sidste Afdeling i denne Bog.

For de Boghandleres Vedkommende, der i nogen særlig Grad har optraadt som Forlæggere, har deltaget i Boghandlerforhandlinger eller har været Medlem af Bestyrelser og Udvalg, vil Omtale findes paa behørigt Sted. Ligeledes vil jeg komme til at omtale de Forretninger — store og smaa — og de Personligheder, der paa et eller flere særlige Omraader ere blevne bekendte. Det er vel ganske overflødigt at tilføje, at det selvfølgelig i mangfoldige Tilfælde beror paa Omstændigheder og Tidsforhold, om en Mand er kommen frem i Forgrunden eller ej. Dog maa jeg, som Regel, fremkomme med en saadan Omtale første Gang Vedkommende nævnes, selv om Tidsfølgen derved mulig forrykkes lidt.

1838—1848.

Af de i 1838 antagne 36 danske Provindsboghandlere var der flere, som hurtig trak sig tilbage; dels var den nye Tingenes Orden dem vel uvant, og der stilledes større Krav til deres Boghandler-Dygtighed, end de kunde tilfredsstille. Hvorom alting er, saa var der af de 36 kun de 17 tilbage i Tiaaret efter. Da Antallet 1848 var 58 [foruden de i Hertugdømmerne], var der altsaa tilkomne 41 nye, deraf 17 i følgende Byer, hvor der hidtil ingen af Foreningen antaget Boghandler havde været: I Jylland: *Frederikshavn, Grenaa, Hobro, Løgstør, Nykjøbing* og *Skive*; paa Fyen: *Middelfart*; paa Sjælland: *Hillerød, Korsør, Nykjøbing, Næstved, Slagelse* og *Vordingborg*; paa Lolland-Falster: *Rødby* og *Stubbekjøbing*; paa Bornholm: *Rønne*. I nogle af de her nævnte Byer havde der allerede indenfor dette Tiaar fundet Forretnings-Overdragelser Sted; men herom maa jeg ligeledes henvise til denne Bogs sidste Afsnit.

I Hertugdømmerne havde Tilgangen været endnu livligere: I *Flensborg* havde Korte-Jessen faaet en Konkurrent, idet Firmaet *Butnuh & Co.* (hvis Indehavere var T. van der Smissen og Conrad Prall) havde tilbudt ogsaa at interessere sig for dansk Literatur og var blevet antaget; desuden i *Haderslev*: *C. H. Wieck*; i *Slesvig*: *M. Bruhn* og *Gudmundsen & Junge*; i *Sønderborg*: *C. F. la Motte*¹⁾. I Holsten stod Foreningen i Forbindelse med følgende: *G. Blatt*, *A. Lehmkuhl* og *O. Th. Schlüter* i *Altona*; *G. C. Würger* i *Glückstadt*; *C. F. Clausen* og *Schuberth & Co.* i *Itzehoe*; *Academische Buchhandlung*, *J. G. Naeck*, *C. Schröder & Co.* og *Schwers Buchhandlung* i *Kiel* samt *F. A. Oberreich* i *Rendsborg*. Disse sidstnævnte 16 vare imidlertid ikke danske Boghandlere, og det har sikkert kun været ubetydeligt, de

(1) Boghandlerforeningen anfører ham fejlagtig som O. C. la Motte.

har forbrugt af dansk Literatur. Den Omstændighed, at kun fire af dem, nemlig *Butnuh & Co.*, *Gudmundsen & Junge*, *Oberreich* og *Wieck*, havde Kommissionærer i Kjøbenhavn, tyder i en betænkelig Grad paa, at deres Omsætning af danske Bøger var yderst ringe.

Derimod var *Pet. Chr. Koch* (* 1807, † 1880) i 1844 antaget som Boghandler i *Haderslev*. Han fik kgl. Bevilling 20. Marts 1838 til at udgive et Ugeblad, der dog ikke maatte optage politiske Efterretninger, eller Avertissementer, og begyndte 15. Juni s. A. Bladet

Marinus M. Schultz.

»Dannevirke«, som han under mange Kampe, Afbrydelser og Besværligheder ledede og udgav til Udgangen af 1855, da han solgte sin Gaard, sit Trykkeri, som han fik Tilladelse til at anlægge 1839, og Bladet »Dannevirke« til Cand. phil. Godske Nielsen — og flyttede selv til Kjøbenhavn, hvor han bosatte sig som Fotograf. Han var som Redaktør og som Boghandler en af Dansk-

hedens ivrigste Talsmænd¹⁾.

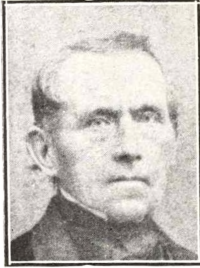
Af de øvrige i dette Tidsrum fremstaaede Boghandlere i Danmark skal jeg nævne: *Marinus M. Schultz* (* 1818, † 1883), der 1. Juni 1847 etablerede sig i Aalborg. Han oparbejdede en omfattende og smuk Forretning, som 1884 overgik til hans Søn, *Johan Schultz*, der endnu fortsætter den i samme Aand og særlig er kunstinteresseret. *A. Chr. Wissing* (* 1814, † 1889), der var Boghandler i Aarhus fra

(1) H. Rosendal: *Danskhedens Hist. i Sønderjyll.*, I, 1911, S. 126—35
Th. H. Erslew: *Forf.-Lex.*, Suppl. II, 1864, S. 74—76. C. F. Bricka: *Dansk biograf. Lex.*, IX, 1895, S. 315—16. K. Hede: *P. K. Koch*, 1889. *Illustr. Tid.*, XXII, 14. Novbr. 1880. *Sønderj. Aarbøger*, 1889, S. 125; 1890, S. 120. *Salomonsens Konv. Leks.*, X, 1900, S. 714—15.

1842 til 1888, og begyndte sin Boghandel under saa lovende Forhold, at han tilligemed M. M. Schultz i Aalborg, Lars Jacobsen i Randers og C. Holm i Horsens, blev »Skaberen af den Basis, hvorpaa Boghandelen i Jylland siden har bygget videre«¹⁾. *A. Levin* (* 1813, † 1893) overtog 1847 Edv. N. Kirkerups Boghandel i Aarhus. Han var uddannet som Typograf; rejste 1833 — i Følge med Digteren Henrik Hertz, der havde været hans Lærer i Tydsk — til Schweiz, hvor han arbejdede i de bedste Trykkerier i Zürich, Luzern og Bern. Da han kom hjem efter otte Aars Fraværelse, søgte han Bevilling som Bogtrykker uden at opnaa en saadan. Derefter købte han ovennævnte Boghandel, som han gennem 41 Aar oparbejdede til megen Anseelse, og som han 1888 overdrog til Th. Køster²⁾. *L. W. Riemen-schneider* (* 1814, † 1868), oprindelig oplært ved Manufakturhandelen i Hamborg; var Boghandler i Fredericia i 30 Aar og hans Enke i 7 Aar (1839—75); derefter overgik Handelen til E. S. Jessen. *C. Holm* (* 1810, † 1899) overtog 1838 sin Morbroder, Bogbinder Holsts Forretning i Horsens, som han i Aarenes Løb oparbejdede til en meget betydelig Boghandel. Begyndelsen var derimod smaat nok: han maatte handle med Instrumenter og Gibsfigurer, havde Oplag og Udsalg af The fra en københavnsk Theforretning; desuden Udsalg af Bandager, og han var den Første, der i Horsens forhandlede Tændstikker. Alle disse Artikler udgik dog i Aarenes Løb. *L. H. Spliid* (* 1810, † 1893) var Boghandler i Løgstør i 32 Aar; han var tillige Klasse-lotteri-Kollektør og Stempelpapirforhandler. Hans Forretning

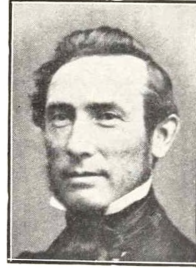
(1) »Aarhus Stiftstid.« 13. Maj 1889. »Nord. Bogh.tid.«, XXIII, 1888—89, S. 359—60.

(2) Nord. Bogh.tid., VII, 1872—73. S. 79; XXVII, 1893, S. 195—96. R. Nielsen: Aarhus i Fyrreerne, 1901, S. 125.

Lars Jacobsen.

overgik 1879 til Carl Nordentoft. *Lars Jacobsen* (* 1803, † 1880) var Seminarist fra det literære Boris Seminarium og blev senere Lærer i Randers. Her etablerede han en Boghandel 18. Juli 1840

Niels Schmidt.

og drev den i 40 Aar¹). Han var en anset Fagmand, der i sin By havde flere Tillidshverv, og som udnævntes til Kancelliraad. *Niels Schmidt* (* 1818, † 1889) overtog 1843 sin Farbroder, J. Fr. Smiths Boghandel i Randers og førte samme til 1869. Derefter var han kun Forlægger og Bog- og Stentrykker. Han var Læremester for N. B. Kousgaard. Naar jeg nævner *Tyge Kjer* i Vejle (* 1809, † 1900) er det ikke hans fremtrædende Egenskaber som Boghandler, der er Skyld heri, men derimod den Mærkelighed, at han drev Vinhandel og Boghandel i samme Lokale: Vinen i det forreste Rum ud til Gaden og Bøgerne i det bageste. Senere byttede han Forholdet om, saa den literære Spiritus fik Plads i Lokalet til Gaden, og den paa Flasker rykkedes tilbage. Han var Læremester for Andreas Lind, der senere sammen med M. Haagensen købte C. W. Stincks Boghandel i Kjøbenhavn²).

Af Boghandlere paa Fyen skal jeg nævne et Par, mere af Hensyn til deres Virksomhed udadtil end til selve Faget. *J. N. Gomard* (* 1815, † 1900) lærte Bogbinderiet hos Fr. W. Milo og var Boghandler i Nyborg fra 1839—59. Han

(1) Th. H. Erslew: Forf.-Lex., I, 1843, S. 761.

(2) Vejle Amts Folkebl., 26. Septbr. 1900.

Dronningens færd, Sted Brok
 Konge og for mig indfandt
 den lykkelige Levetid af Dem
 i min Ley figer Bimpen
 Bimpen = for for, ikke
 smertelid, god mig og
 Lidejerd alle et lev at kjende
 stund stund i alle stund
 forfællige Levens og mig
 færd at for med et lev
 i alle blinde og lig for mig
 hvide for for for mig
 mig og for og fangimind haling
 for for mig mig for en lykke
 stund.

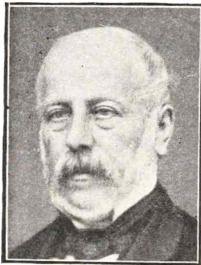
Randers Sept. 1858. N. Schmidt

N. B. Kousgaards Lærebevis,
 udstedt af N. Schmidt.

var Folkethingsmand for Svendborg Amts første Valgkreds
 fra 1852 til 1861 og forøvrigt Digteren Carl Baggers gode
 Ven¹⁾. Han var fra 1860 til 1891 Assistent ved Vridsløse-

(1) Th. H. Erslew: Forf.-Lex., Suppl. I, 1858, S. 576. H. Schwanen-

lille Cellefængsel. *A. D. Cohn* (* 1794, † 1862) var Kateket ved de mosaiske Menigheder i Fyens Stift. Han oprettede en Boghandel i Odense 1840 og overdrog den 1849 til sin Svigersøn, Moritz Philipsen. Saavel Kongen af Sverig som Kejseren af Rusland hædrede ham for literær Virksomhed¹). *B. Gislason* (* 1812, † 1904) var islandsk født og oplært ved Bogbinderiet; han var fra 1843 i 22 Aar Boghandler og Bogbinder i Rudkjøbing og bør nævnes for sin Interesse for Boghandelen. Naar Professor Nyrop i sit Værk nævner *Johannes Mule Jessen* (* 1792, † 1849) i Svendborg og *Lauritz Krog* (* 1811, † 1848)

I. Wagner.

i Hillerød, skyldes det de smukke Nekrologer, som findes over dem, affattet i Datidens Blomsterstil; thi ingen af dem havde særlig Betydning som Boghandlere, og deres Virksomhed var tillige for kort til at faa nogen saadan²).

Derimod bør efternævnte sjællandske Boghandlere mindes: Helsingør fik i 1841 to Boghandlere: *J. W. Christensen* (* 1800, † 1882) havde været Fuldmægtig paa Borgmesterkontoret i denne By; han var Boghandler dér i 34 Aar og overdrog derpaa Forretningen til sin Søn, Oscar Christensen. *I. Wagner* (* 1807, † 1897) havde Boglade i 37 Aar og overdrog derpaa Forretningen til Jens Møller. Wagner var tillige Forlægger, men denne

flügel: Carl Bagger, 1907, S. 80—81. Andreas Dolleris: Carl Bagger, 1907, S. 90—91. Han omtales i Johannes Helms' Sang: »Jeg har været til Middagsmad oppe hos Kongen paa Slottet«.

(1) C. F. Bricka: Dansk biograf. Lex., IV, 1890, S. 21. Th. H. Erslew: Forf.-Lex., Suppl. I, 1858, S. 329.

(2) H. P. Selmer: Nekrolog. Saml. I, 1849, S. 476—79; II, 1852, S. 68—69. C. Nyrop: Den d. Bogh.s Hist., II, 1870, S. 160.

Del af hans Virksomhed vil senere blive omtalt. *C. N. Willerslev* (* 1814, † 1881) var Postfuldmægtig, da han 1844 etablerede en Boghandel i Kjøge, han førte den i 37 Aar, og den fortsættes endnu af hans Søn, Anders Willerslev¹⁾. *Gutzon Hansen* (* 1822, † 1882) var Boghandler i Roskilde fra 1844 til 1872. Han var uddannet hos Chr. Steen. Han oprettede i Forening med C. T. Seidelin en Kommissionsanstalt 1847, og i Forening med E. L. Thaarup udsendte han den trykte Beretning om Boghandlermødet i Næstved 2. Septbr. 1855. Cand. theol. *C. A. Lindberg* (* 1809, † 1882) havde Bog-, Papir- og Musikhandel og Lejebibliothek i Slagelse i 16 Aar. Han stiftede et Legat paa 30,000 Kr., som er underlagt Slagelse Byraad²⁾. Hans Forretning overgik 1858 til C. Kamman. *J. O. Willerup* (* 1819, † 1903) etablerede en Boghandel i Vordingborg 1846. Han fik 1860 Bevilling til at drive et Bogtrykkeri og udgav: »Vordingborg Ugeblad«, 1846; »Præstø Amtsavis«, 1847—49; »Den sydsjællandske Tidende«, 1852—53 [alle tre trykte i Nykjøbing paa Falster]; udgav tillige »Vordingborg Avis«, 1858—1884. Han overdrog 1885 saavel Boghandelen som Bogtrykkeriet og »Vordingborg Avis« til sin ældste Søn, O. R. Willerup³⁾.

I Nykjøbing paa Falster overtog *Chr. Mackeprang* (* 1804, † 1878), der var uddannet som Kjøbmand, H. Berggreens Boghandel 1847. Mærkeligt nok, gav Boghandlerforeningen ham det Løfte paa Mødet 25. Marts 1847, at ikke nogen anden Boghandler skulde blive antaget i Nykjøbing samtidig med ham — et Løfte, der ikke er givet nogen anden

(1) Nord. Bogh.tid., XV, 1880—81, S. 285.

(2) Nord. Bogh.tid., XVII, 1882—83, S. 12.

(3) Nord. Bogh.tid., XXXVII, 1903, S. 201. Vordingborg Avis, 29. Juli 1903. Erslews Forf.-Lex., Suppl. III, 1868, S. 618—19.

dansk Boghandler, og som han da ogsaa gav Afkald paa 1856. Hans ganske betydelige Boghandel overdrog han 1874 til Chr. F. Pontoppidan, medens han selv fortsatte sin en gros Forretning i Indpkningspapir og sit Udsalg af Støbegods¹⁾.

Endelig skal jeg nævne *Thomas Erichsen* (* 1806, † 1886), der var Auditør og Prokurator og som 1841 grundlagde en Boghandel i Rønne — den første paa Bornholm; han afhændede den 1871 til Peter Bjørnbak. — Hans Datter, Vilhelmine, blev Digteren Holger Drachmanns første Hustru²⁾.

1849—1858.

Antallet af Boghandlere i Danmark udenfor Kjøbenhavn forøgedes i det følgende Tiaar fra 58 til 91; altsaa med 33. Aarhus og Randers havde nu 4, Horsens, Odense og Maribo hver 3 Boghandlere, Aalborg og 17 andre Byer hver 2; Resten 1; ialt fandtes Boghandlere i 71 Provindsbyer. I Mariager, Bogense og Frederiksværk var endnu ingen Boghandler antagen; ligesaa i Byerne paa Bornholm, dog undtagen Rønne, der hørte til dem, som havde 2. I Sønderjylland var Tallet 13, og i Holsten 6, dog med den Forandring fra tidligere, at nu havde de alle — paa en enkelt Undtagelse nær — faste Kommissionærer i Kjøbenhavn. Desuden var der antaget 28 i Norge i 14 Byer; 15 i Sverig i 7 Byer og 1 i Finland.

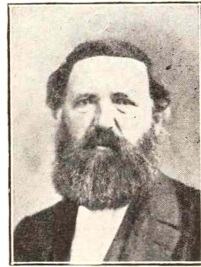
Af Provindsboghandler-Personerne fra 1838 var nu kun 6 tilbage og i Virksomhed ved Faget. Af de ny tilkomne fortjener at nævnes:

*Th. Math. Thru*e (* 1833, † 1890) overtog 1858 Den Jessenske Boghandling. Han havde arbejdet 10 Aar hos

(1) Nord. Bogh.tid., XII, 1877—78, S. 209.

(2) C. F. Bricka: Dansk biograf. Lex., IV, 1890, S. 321.

Forretningens Indehaver A. Basse i Aarhus og en kort Tid været Rejsende for Chr. Steen & Søn. Forretningen oparbejdede han til en af Jyllands betydeligste; den omfatter væsentligt kun Bøger og Papir. 1875 anlagde han et Bogtrykkeri og fik 1879 Borgerskab som Bogtrykker. Han fortsatte Forretningen til sin Død¹⁾. *M. G. Engsig* (* 1828, † 1912) begyndte som Bogbinder i Frederikshavn 1853; fik Boghandlerbevilling 1857. Han var Byraadsmedlem i 30 Aar og Skoleraadsmedlem i 18. I 1892 udnævntes han til R. af D. Sin ansete Forretning overdrog han 1890 til sin Søn, *Søren Engsig*²⁾. I samme By og i samme Aar etablerede *Michael Vogelius* (* 1826, † 1910) en Boghandel, som han efter 19 Aars Virksomhed overdrog til C. A. Jepsen. Ogsaa han var Byraadsmedlem, og desuden valgtes han i 1866 til Folketingsmand for Hjørring Amts første Valgkreds³⁾. I Holstebro var *Chr. Kragelund* (* 1825, † 1906) Boghandler i 45 Aar, fra 1852 til 1897, da han overdrog Forretningen til Emil Ottesen. Han havde dog forinden Etableringen i Holstebro været Boghandler i Skive et Aarstid. En ganske betydelig Mand bosatte sig 1857 i Kolding, nemlig *C. G. Iversen* (* 1817, † 1881); han, der var Student fra denne Bys Skole, havde været Boghandler i Kjøbenhavn siden 1846 og kaldte sin Forretning dér »Skandinavisk

C. G. Iversen.

(1) Nord. Bogh.tid., XXV, 1890—91, S. 104. R. Nielsen: Aarhus i Fyrerne, 1901, S. 125—26.

(2) Nord. Bogh.tid., XXXVII, 1903, S. 285; XXXXVI, 1912, S. 221. Ove Krak: Danmarks ældste Forretninger, 1910, S. 195.

(3) Frederikshavns Avis, 7. Septbr. 1903. Th. H. Erslew: Forf.-Lex, Suppl. III, 1868, S. 660. H. Wulff: Den danske Rigsdag, 1882, S. 321—22.

Boghandel«; han var Medudgiver af »Folkekalender for Danmark« 1852—57; Medstifter af Forlagsbureauet 1854; blev 1855 Kommissionær for Bokforlæggareforeningen i Stockholm. Han var den første danske Boghandler, der havde regelmæssige Forbindelser med engelske Forlæggere, og han var selv Forlægger for saa betydelige Mænd af den kirkelige Retning som N. F. S. Grundtvig, Ludv. Chr. Müller, P. A. Fenger og C. J. Brandt. Ved Flytningen til Kolding udtraadte han af Boghandlerforeningen, og E. L. Thaarup overtog Expeditionen af hans Forlag. I Kolding virkede han som Boghandler i 12 Aar, hvorpaa han atter rejste tilbage til Kjøbenhavn; men Forretning drev han ikke mere¹⁾. *N. P. Holm* (* 1828, † 1903) havde lært Bogbinderiet og var Boghandler i sin Fødeby Ringkjøbing fra 1851 til 1899, til hvilken Tid hans solide Forretning overtoges af Sønnen, Peter Holm. At Forretningen for et halvt Hundrede Aar siden var noget blandet, ses af, at han 1858 bekendtgjorde, at »Et Parti Uldne Varer, hvoriblandt Trøjer etc., er indlagt til Salg og sælges billigt.« Samme Aar havde han indrettet en Tombola, hvis nærmere Egenskaber findes anførte i nedenstaaende Bekendtgjørelse²⁾. Ifølge mundtlig Be-

(1) O. H. Delbanco: Festskrift, 1887, S. 138. C. Nyrop: Den d. Bogh.s Hist., II, 1870. Nord. Bogh.tid., XV, 1881, S. 217; XXX, 1896, S. 105.

(2)

Tombola.

At jeg iaar atter har arrangeret en Tombola, besat med 1700 Gevinster til en Værdi af 500 Rdl., undlader jeg ikke herved at bekendtgjøre, idet jeg bemærker, at den høieste Gevinst bestaar af et complet Porcellains-Kaffestel til en Værdi af 20 Rdl.; desuden er til Lykkehjulet henlagt 3 Extra-Gevinster, bestaaende af 1 Fl. Champagne for det laveste Nr., en Gammel-Romer for det mellemste og en halv Baier for det høieste Nr. Trækningen tager sin Begyndelse Søndag Aften den 19de dennes Kl. 5 og fortsættes de følgende Aftener indtil Julen, samt 2den Juleaften, hvis Nre. ei forinden ere udsolgte.

Næst endvidere at tilføie, at Gevinsterne ere udstillede i min Bopæl til

retning gav den et ganske klækkeligt Overskud, ikke mindst af den Grund, at Byens Borgmester stadig var saa »heldig« at vinde gode Gevinster. Iøvrigt nød N. P. Holm megen Anseelse i sin By og fik 1889 et smukt Guld- uhr med Guld- kjæde som Paaskjønnelse af sin 25aarige Kasserervirksom- hed i Haandværkerforenin- gen¹⁾. *Thorvald Ussing*

(* 1830, † 1871) havde ligeledes lært Bogbinde- riet og var uddannet hos Cl. N. Termansen i Ribe. Han var Boghandler i Skanderborg fra 1856 til 1871, da D. Davidsen over- tog Forretningen. En Plan, han havde i 1867 om at flytte til Aarhus, godkjend- tes ikke af Boghandlerfor- eningen. Han er Forfatter til »Originale Digte og Fortællinger«, som udkom hos C. A. Reitzel 1854—55, og som ikke ere uden Ta- lent²⁾. I Skive overtog *H. B. Soetmann* (* 1817, † 1891), der var Cand. phil.,

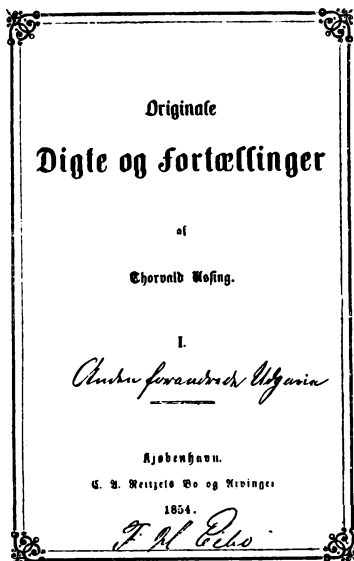
Sanglærer og Kantor ved Garnisons Kirke, en Boghandel, Publicums Eftersyn Dagen før Trækningen, tillader jeg mig at indbyde til og forhaabe et talrigt Besøg.

Ringkjøbing den 13de December 1858.

N. P. Holm,
Boghandler.

(1) Nord. Bogh.tid., XXIII, 1888—89, S. 384; XXXV, 1901, S. 2.

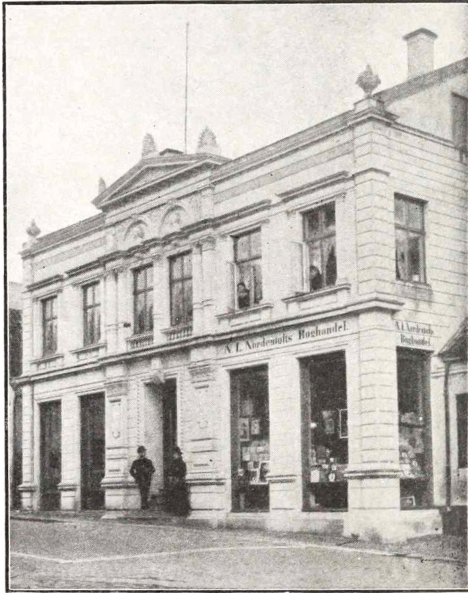
(2) Nord. Bogh.tid., II, 1866—67, S. 13.

Omslag til Th. Ussings Digte og Fortællinger. I.

Med haandskrevne Rettelser af Forf. og Rs. Petersen

som Ludvig Eye, der ikke var antaget, havde anlagt 1850. Efter 17 Aars Virksomhed i Skive solgte han Forretningen 1872 til H. Rybner Petersen og overtog sit forrige Embede ved Garnisons Kirke. En Søn af ham, Hilmar Soetmann,

N. L. Nordentofts Ejendom og Boglade,
omtr. 1889.

er siden 1912 Boghandler i Kjøbenhavn. I 1855 fik Thisted to Boghandlere. 1. Januar overtog *N. L. Nordentoft* (* 1831, † 1908) i Forening med Cand. theol., senere Præst paa Fur, *A. C. Hansen* (* 1813, † 1883), *P. A. Kreibergs Boghandel*. Nordentoft var Boghandler i Thisted i 52 Aar. Han var uddannet ved Landvæsenet, og Boghandelen voldte ham derfor i Førstningen mange Gjenvordigheder. Fra en ringe

Begyndelse oparbejdede han en solid Forretning. Men ogsaa paa andre Maader mærkede han Tidernes Omskiftelser. Han var Boghandler i Thisted i omtr. 28 Aar, før Byen fik Jernbane. I strenge Vintre, naar Limfjordsdamperne indstillede deres Farter, fik han sine Bogpakker med Skib til Aalborg; derfra befordredes de med Heste og Vogn den tolv Mil lange Vej til Thisted. Intet Under, at der var Længsel og Spænding, naar en saadan Pakke endelig ankom! Ikke

B. Møllers Bog- og Papirhandel,

i Fr. Stagter S. Andersens Gaard paa Nørregade i Veile.

bekommes: Lærebøger, Bibelhistorier, ABC, Katekismus, Regne-Tabeller og flere Bøger; alle til Skolebrug tjenlige Sager, navnlig: Skrivpapir, Skrivebøger med og uden Streger til 2, 2½, 3 og 5 Bk., Tegnebøger til 6 og 8 Bk., Blyanter, Tegne- og Beskrivingspapir, Bidstørelæder, Luff, Farvelæder, Silkepapir, Staal-, og Fjederpenne, Pennenholdere, Penneskive, Glimmersand og Blæk i flere Farver, Tabler og Grifler samt Atlaser m. m.

Reklameseddel fra B. Møller,
omtr. 1860.

mindre end tre Sønner anbragte han ved Boghandelen, og de to virker ved Faget endnu: Carl Nordentoft i Løgstør og M. Nordentoft i Kjøbenhavn; nu Direktør for Boghandlerforeningens Kommissionsanstalt. — Hans Forretning hævdedes ved hans Død¹). Den anden Thisted-Boghandler var af en ganske egen Type; det var *Chr. Sønderbeck* (* 1823, † 1896), der var uddannet baade ved Kolonial-, Manufaktur- og Papirhandelen. Hans Forretning var af blandet Art: han handlede, foruden med Bøger og Papir, ogsaa med Rav, Oldsager, Hestehaar etc. og havde Andel i Hummerfiskeriet. 1866 aver-

(1) Nord. Bogh.tid., XXXVIII, 1904, S. 381; XXXXII, 1908, S. 153.

terede han: »Et Parti svære forede Vinterfrakker sælges meget billigt i Løbet af 14 Dage«¹⁾. Han henlevede sit Liv som ugift og var af en godmodig Natur. Naar han saaledes kom sent hjem ved Nattetid og uden Gadedørs-Nøgle, nænnede han ikke at vække en af sine Folk; men slog en Rude itu

B. Møllers og hans Efterfølgers Boglade,
omtr. 1894.

[I denne Ejendom fødtes 1821 Arkæologen J. J. A. Worsaae.]

— og skaffede sig ind paa den Maade. *B. Møller* (* 1797, † 1875) var uddannet ved Postvæsenet; blev senere Kjøbmand og Lysestøber i Vejle, og etablerede en Boghandel dér 1856 (siden flyttet til samme Ejendom, hvor J. J. A. Worsaae blev født). Han oparbejdede en god Forretning i gammeldags Stil; men literaturkyndig var han ikke,

(1) »Thisted Amtsavis«, 30. Oktbr. 1866.

og det tager sig derfor lidt paafaldende ud, at han — ligesom A. Fog i Kjerteminde og Chr. G. Meyer i Stubbekjøbing — bekendtgjorde, at han »anmeldte« nye Bøger i de stedlige Blade. Men Meningen var da ogsaa, paa anden Dansk, at han — og de andre nævnte Mænd — averterede Bøgerne, som udkom. — Om Karakteren af Møllers Handel henviser jeg til foranstaaende Reklameseddel fra omtr. 1860. Hans Boghandel overgik 1876 til *Viggo A. Hansen* (* 1850, † 1903)¹⁾.

Af Boghandlerne paa *Fyen* maa jeg anføre: *C. C. U. Johnsen* (* 1817, † 1893) der fra 1844 i 49 Aar var Bogbinder og Boghandler i Faaborg, og hvis Forretning ved hans Død overgik til David Bager²⁾. *Adolph Fog* (* 1817, † 1879) var Bogbinder og senere tillige Boghandler i Kjerteminde fra 1844 til 1877. Som lille Barn blev han døvstum efter Skarlagensfeber³⁾. I 1844 overtog *J. F. Helm Petersen* (* 14. Septbr. 1810, † 19. Juni 1870) Den Hempelske Boghandel i Odense. Han var Exam. juris og havde allerede fra 1832 bestyret sin Svigerfaders, Søren Hempels, Boghandel og været ham til Medhjælp ved hans mange offentlige Hverv. Helm Petersen blev i Aarenes Løb den mest fremtrædende danske Provindsboghandler. Om hans Forlag og om hans Deltagelse i Boghandlermøder skal senere tales. Her skal kun gjøres opmærksom paa, at han i 1856 var Medstifter af De danske Boghandleres Hjælpekasse og Medlem af dens Bestyrelse indtil 1860, og at han, i Forening med M. H. Bing, F. V. Hegel, B. S. Langhoff og Th. Lind, under 21. Februar 1857 var Medindbyder til Dannelsen

(1) Nord. Bogh.tid., X, 1875—76, S. 67.

(2) Nord. Bogh.tid., XXVII, 1893, S. 113—14.

(3) Hans Stil var meget ubehjælpsom; saaledes reklamerede han et bortkommet Modeblad paa følgende Maade: »En Dame gjør sin Saligheds Ed, Dagmar ikke ankommen«.

af »Selskabet til Udgivelse af Øhlenschlägers Skrifter«. Han var Forligskommissær for Odense Forligskreds; Medlem af Bestyrelsen for »Stiftelsen af 18. September«; af Bestyrelsen for Lahns Stiftelse; Bestyrer for Lægdsvæsenet; Kasserer for Fyens Stifts patriotiske Selskab; Borgerrepræsentant o. s. v. Han udnævntes i Halvtredserne til

J. F. Helm Petersen.

Kancelliraad; ejede og drev selv Korupgaard ved Odense og syslede en Del med et forbedret Landbrug. Ved hans Død overgik Forretningen til hans eneste Søn, S. F. Helm Petersen. Han var en i dansk Boghandel saare interesseret Mand, hvis Minde bør holdes i Ære, og naar det ved hans Død i en Nekrolog siges, at han regnedes til den danske Boghandels mest fremragende Personligheder, er dette sikkert rigtigt;

derimod er det ikke afgjort, at han var, hvad Professor Nyrop — i Henhold til samme Nekrolog — gjør ham til: Danmarks dygtigste Provindsboghandler. Der foreligger ikke Bevis for, at han havde større Kjendskab til sit Lands Literatur, dens Historie og Bibliografi end andre af hans Kolleger var i Besiddelse af — og denne Egenskab er dog Værdimaaleren, selv om Handelsteknik og repræsentativ Evne ere store Faktorer, der maa regnes med og i mange

Tilfælde gjør Udslaget¹). En anden ogsaa anset fyensk Boghandler var *P. Brandt* (* 1813, † 1894); han var Bogbinder i Svendborg fra 1842 i 36 Aar og Boghandler i 25. Hans Forretning overgik i 1878 til Sønnen, Vilhelm Brandt²).

I Hillerød var *F. Hertz* (* 1813, † 1897) Bogbinder fra 1839 i 58 Aar og Boghandler fra 1851. Forretningen overgik ved hans Død til Sønnerne, Martin og Harald Hertz³). I samme By var *William Jensen* (* 1826, † 1900), der havde lært hos Andr. Fred. Høst og været Bestyrer af Mackeprangs Boghandel i Nykjøbing paa Falster, Boghandler fra 1850 til 1892, da Forretningen overgik til Cand. phil. Axel Andersen (* 1867). Efter A. F. Brandts Død synes Kallundborg i et Par Aar at have været uden Boghandler. 1848 etablerede Godsfuldmægtig *Lars Elling* (* 1816, † 1884) en Boghandel i denne By, hvor han virkede i 35 Aar og havde mange Tillidsposter. Efter hans Død førte hans Hustru Forretningen i 8 Aar; derefter overgik den 1892 til deres to Sønner, Christian og Thorvald Elling⁴). *Hugo* (eller *Hellman*) *Bloch* (* 1814, † 1875), der havde studeret Medicin uden at tage Embedsexamen, etablerede en Boghandel i Næstved 1851, vandt sig mange Venner og virkede dér i 23 Aar⁵). En lille Boghandel drev *B. Svendstrup* (* 1822, † 1904) i Præstø fra 1848 til 1904. Hans Forretning i Bøger var saa lille, at han kunde præstere sine Aarsopgjørelser, der efter Lovene skal være indleveret inden 1. Marts,

(1) Nord. Bogh.tid., IV, 1869—70, S. 325. C. Nyrop: Den d. Bogh.s Hist., II, 1870, S. 159.

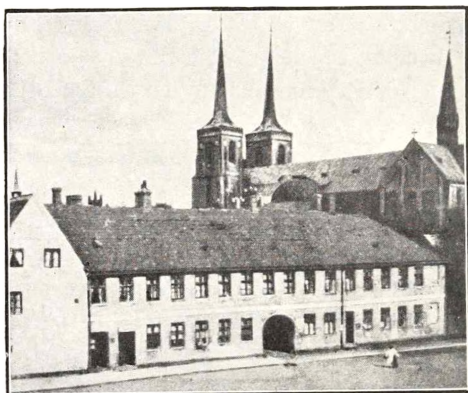
(2) Den nord. Bogverden, I, 1877, Nr. 49. Svendborg Amtstid., 19. Maj 1892; Flkbl. f. Svendborg Amt, 20. Maj 1892; Nord. Bogh.tid., XXVIII, 1894, S. 276.

(3) Nord. Bogh.tid., XXIII, 1888—89, S. 334—35; XXXI, 1897, S. 90.

(4) Nord. Bogh.tid., XXXI, 1897, S. 315.

(5) Nord. Bogh.tid., IX, 1874—75, S. 325.

afgivet til Forlæggerne allerede den 2. Januar. Han var tillige Byens Kæmner i 55 Aar; blev Kammerraad og R. af Dbg.¹⁾ *C. E. Saabye* (* 1815, † 1870) var Boghandler i Ringsted fra 1849 i 21 Aar. Forretningen overgik derpaa til Th. Schouboe. I Roskilde etablerede *Otto B. Wroblewski* (* 13. Juli 1827, † 11. April 1907) sig som Boghandler 1853; han blev der dog kun i 5 Aar, da hans

Otto B. Wroblewskis Boglade i Roskilde.

[De fem Fag Vinduer tilvenstre for Porten.]

Hustrus Død bevirkede, at han overdrog Forretningen til Knud Jensen (* 1835, † 1908) og flyttede til Kjøbenhavn, hvor han fik Lokaler paa Nytorv ved Siden af Raadhuset i den Ejendom, hvor Søren Kierkegaard i sin Tid boede. Uden Sidestykke var Wroblewski dog ikke, idet Jens Lauridsen Wolff (* 1582) i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede var Borger og Boghandler i Roskilde og derfra ligeledes flyttede sin Forretning til Kjøbenhavn. Otto B.

(1) Nord. Bogh.tid., XXXVIII, 1904, S. 341. »Dannebrog«, 26. Novbr. 1904.

Wroblewski kom til at indtage en saa fremskudt Plads indenfor den danske Boghandel, at det vilde blive for vidtløftigt her at komme ind derpaa. Det maa dog bemærkes, at han i Roskilde knyttede Forbindelser med Byens mere dannede og literært interesserede Befolkning; han førte Lager af fremmed Literatur, hvad der den Gang var ret ukjendt der i Byen. Ogsaa paa anden Maade er hans Navn knyttet til Provindserne, idet han i Odense 1853 udgav sin psevdonyme Bog »Digte af Alfred Haller« hos Hempelske Boghandel, og i den samme ansete Forretning blev hans Søn, Otto Wroblewski, Medhjælper 30 Aar senere¹⁾. I Skjelskør grundlagde Cand. phil. R. Gjellebøl (* 1821, † 1885) en Boghandel 1852 og førte den i 32 Aar, hvorpaa den overdroges til hans Søn, J. V. Gjellebøl (* 1860), der fortsatte den indtil 1908, og som nu er Medindehaver af Konvolutfabrikken »Danmark«²⁾.

I Nykjøbing paa Falster fik Chr. Mackeprang en meget virksom Kollega i *Charles Guldberg* (* 1829, † 1899). Han anlagde tillige en Filial i Stubbekjøbing under Firma Kramerske Boghandel; havde desuden Udsalg af Symaskiner. Efter 20 Aars Forløb overdrog han 1874 Forretningen til Holger Brown (* 1843, † 1903) og Jørgen Andersen (* 1845, † 1915) og rejste selv til Kjøbenhavn. Her prøvede han først, i Forening med den ivrige Fr. Wøldike, at danne en Kolportage-Forretning, der imidlertid ikke lykkedes³⁾. I 1878

(1) Nord. Bogh.tid., XII, 1877—78, S. 305—06; XXXVII, 1903, S. 106, 122; XXXXI, 1907, S. 107—08. O. H. Delbanco: Festskrift, 1887; Adressebog f. d. danske, norske og svenske Bøgh., XIII, 1893; Th. H. Erslew: Forf.-Lex., Suppl. III, 1868, S. 688—89; C. F. Bricka: Dansk biograf. Lex., XIX, 1905, S. 228—29; Salmonsens Konv. Leks., XVIII, 1907, S. 662.

(2) Den nord. Bogverden, I, 1877, Nr. 41.

(3) Gustav Wied: Nogle Erindringer i »Aarsskr. 1896«, udg. af Bøgh. Medhj. Foreningen, S. 57.

oprettede han en Kortopklæbningsanstalt paa Vinkelvej; hans Arbejde var nydeligt — og han virkede derved i mange Aar. *J. R. Dein* (* 1814, † 1891), der var uddannet i Bogtrykkerfaget, overtog i 1849 Redaktionen af »Lolands-Posten« og Bestyrelsen af Bogtrykkeriet i Maribo. Han aabnede i Forbindelse hermed en Boghandel 1852. Dein var literært interesseret; han udgav en Samling Digte og oversatte forskellige engelske Romaner; et Par af dem (Fanny Fern: Ruth Hall, Kbhvn. 1856—57, og En Gavtyvs Liv) oversatte han samtidig med, at han satte Texten i Trykkeriet, altsaa uden Manuskript. Han var den første Provindsboghandler, der leverede Bidrag til »Dansk Boghandlertidende«, idet han allerede i Nr. 5 anbefaler Kollisions-Bekjendtgjørelser med Hensyn til Oversættelser. Han maatte rigtignok nøjes med, at hans Stykke sattes med Petit. I Nr. 16 averterer han og tilbyder Oversættelser af gode tyske og engelske belletristiske Forfattere. 1882 overdrog han Forretningen til sin Søn, Chr. Dein¹⁾.

Lærer *Jacob Jensen* (* 1814, † 1889) var Boghandler i Stege fra 1850 til 1873. Han udgav 1866 »Historisk-topografisk Beskrivelse over Møen«. Sin Boghandel oprettede han allerede, medens han var Lærer ved Borgerskolen i Stege. Han var en Tid Medlem af Byraadet. Efter at han 1873 havde overdraget Forretningen til C. M. Nielssen, rejste han til Kjøbenhavn, hvor han først havde en Ølaf-tapnings-Anstalt, senere et Udsalg af Støbegods. En særligt dygtig og interesseret Boghandler var *J. J. Henriksen* (* 1832) der, efter at have lært Handelen, var Bogholder hos Andr. Fred. Høst i nogle Aar. Han var Boghandler i Rønne fra 1857 til 1868. Byen havde hidtil kun havt een Boghandler, og han levede endda ikke af denne Virksomhed. Bog-

(1) Th. H. Erslew: Forf.-Lex., Suppl. I, 1858, S. 365—66.

omsætningen var saare ringe, men ved Præsten P. C. Trandbergs Optræden i Begyndelsen af Tredserne kom der Liv i Salget af religiøs Literatur, og Henriksen kunde da af Milos Forlag sælge for 6—700 Rdl. aarlig. Forbindelsen med Fastlandet var ikke heldig. Kun i Sommerhalvaaret gik Dampskib; om Vinteren besøgedes Farten af en Sejlpaket, og denne Forbindelse var yderst slet. Øen havde ingen Bank, og det hændte derfor, at Penge, der sendtes

J. J. Henriksens Boglede i Haderslev.

[I samme Ejendom, hvor Forretningen havde været ført siden 1803.]

til Hovedstaden med et saadant Sejlskib, kom tilbage igjen, da Ruten ikke kunde udføres. 1868 overdrog han Boghandelen til P. Bjørnbak og overtog Aaret efter Th. Sabroes Boghandel i Haderslev. Her udgav han 1870—77 »Almanak for Nordslesvig«. Efter 8 Aars Forløb overtog Th. Sabroe Forretningen igjen. Henriksen har skrevet faglige Artikler i »Nordisk Boghandlertidende« og »Bogormen«⁽¹⁾ og har desuden leveret Bidrag til Bornholms Blade og til »Fæ-

(1) »Bogormen«, Nr. 10—11, 1911, Nr. 17, 1912, S. 137 o. fl.; Nr. 18, S. 143 o. fl.

drelandet«. Hans Søn, Knud Henriksen, er siden 1906 Boghandler i Kongens Lyngby.

Af andre Boghandlere i Sønderjylland maa fremhæves *N. A. Sundby* (*1820, † 1870), der, efter at have arbejdet hos C. A. Reitzel i 16 Aar, 1851 etablerede sig i Flensborg (fra 1858 til 1864 i Kompagni med E. Jespersen under Firma: Sundby & Jespersen); derefter indtil 1867 igjen under eget Navn. Forretningen overdroges til Gustav Johannsen. *E. Jespersen* (* 27. Januar 1831, † 12. Juni 1904)

E. Jespersen.

etablerede sig som Boghandler i Husum 1856; den 9. Novbr. 1857 blev han antaget i Haderslev, men benyttede ikke denne Etableringsret; derimod forenede han sig, som ovenfor nævnt, 1858 med N. A. Sundby i Flensborg. Om hans Forlag og øvrige Virksomhed skal senere tales.

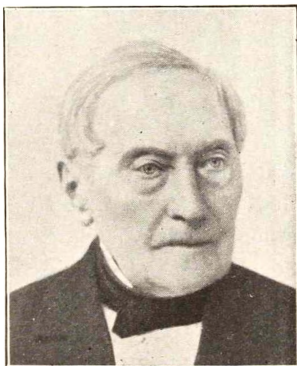
En Mand, der aldrig har været dansk Provindsboghandler, men til hvem Danmark og dansk Boghandel staar i stor Gjæld, bør nævnes i denne Bog, nemlig *Carl Bernhardt Lorck* (* 29. August 1814, † 25. Oktbr. 1905). Han var Cand. phil. og lærte Bogtrykkerfaget hos Bianco Luno; rejste 1836 til Leipzig, hvor han arbejdede hos Breitkopf & Härtel; var fra 1837 til 1845 Medinteressent i Boghandler J. J. Webers Forretning; begyndte 1845 en selvstændig Forlagsvirksomhed; antoges 1851 af Den danske Boghandlerforening, med den Plan, at han i Leipzig vilde blive Hovedkommissionær for alle danske Forlæggere; grundlagde 1853 en »Skandinavisk Sortimentshandel« i Leipzig. Han udgav et Lagerkatalog over skandinavisk Literatur 1800—1856, med Forord paa Tydsk, Fransk og Engelsk; omplan-

tede og udgav paa Tydsk Carl Bernhards og H. C. Andersens Skrifter; ligeledes Digtninger af Henrik Hertz, J. L. Runeberg og Esaias Tegnér. Han inspirerede Vilhelm Pedersen til de ypperlige Tegninger til H. C. Andersens Eventyr, og udgav de store danske Værker: J. M. Thiele: Thorvaldsen; Adam Øhlenschlägers Erindringer og H. C. Ørsteds samlede Skrifter. Ved den danske Provindsboghandler-Forenings Møde i Leipzig 1896 udnævntes han til Æresmedlem af denne Forening¹).

Det omhandlede Tiaar maa siges at være ualmindelig frugtbart med Hensyn til Udviklingen indenfor dansk Boghandel. Jeg skal nu gennemgaa det Væsentligste deraf.

Først maa nævnes, at Kommissionsvæsenet kom ind i ordnede og planmæssige Forhold ved faste Kommissionærer: E. L. Thaarup (1848), P. J. Schmidt (1852) og F. H. Eibe (1855).

1851 begyndte G. E. C. Gad Udarbejdelsen af sin »Dansk Bogfortegnelse«, som nu er fortsat gennem 65 Aar. I »Nordisk Boghandlertidende« er givet en fyldig Omtale af dette ypperlige Hjælpemiddel²), hvis første Tilblivelse skyldtes Carl Plougs Dagblad »Fædrelandet«. Fra 29. Novbr.

C. B. Lorck.

(1) C. Nyrop: Den d. Bogh.s Hist., II, 1870, S. 237—38. C. F. Bricka: Dansk biograf. Lex., X, 1896, S. 369—70; Salmonsens Konv. Leks., IX, 1899, S. 994; Börsenblatt für den deutschen Buchh., Nr. 201, 1894; Bogvennen 1894, S. 54; Nord. Bogh.tid., XXVIII, 1894, S. 219—20 og 227; XXXIX, 1905, S. 317.

(2) XXXIX, 1915, S. 89—90.

1849 til 2. Oktbr. 1851 udgav O. H. Delbanco »Forlangsedler«, der omdeltes gratis til alle af Boghandlerforeningen antagne Boghandlere. Disse Sedler blev en Art Forløber for »Dansk Boghandlertidende«, der stiftedes af Delbanco, og hvis første Nr. udkom 1. Juli 1854. Navnlig for Provindsboghandelen var dette nye Organ værdifuldt; thi det tør forudsættes som givet, at »Morgenpostens« «Onsdagsblad for literære Notitser» ikke naaede videre ud i Provindserne — og Boghandlertidenden var en planmæssig og vel redigeret Afløser af dette Blad. Endelig bør det ikke glemmes, at F. Fabricius i 1858 begyndte Udarbejdelsen af sit store Katalog, der omfatter dansk Literatur fra 1841—1858, og som blev et uundværligt Hjælpemiddel for alle Sortimentboghandlere — ikke mindst dem i Provindserne, der ere henviste til at have Hjælpemidlerne nær ved Haanden og ikke har Bibliotheker eller andre literære Støtter i deres egen By.

Med Hensyn til Provindsboghandelens økonomiske Forhold paa de Tider, da er det yderst vanskeligt at give fyldestgørende Oplysninger. Dels vare Forretningerne meget blandede, dels maa man give en Indsender i Dansk Boghandlertidende Ret i, at »flere af de ærede Collegaer i Provindserne have kastet sig over Boghandelen, uden at have den fornødne Indsigt i Forretningslivet i Almindelighed og i Boghandelen i Særdeleshed«. En Boghandler — rimeligvis i Vestjylland, Varde eller lignende By — udtaler som sin Formening¹⁾, at Omsætningen i Bøger gennemsnitlig i Begyndelsen af Halvtredserne kunde sættes til godt 3000 Kr. Han tilføjer: Der er vel mange Provindsboghandlere, der alene i Bøger har større, men der er endnu flere, som have mindre, saa jeg tror at have truffet

(1) Dansk Bogh.tid., I, 1854, S. 81.

Middelvejen. Hans Regnestykke ser saaledes ud: Een Bogpakke ugentlig, 24 Pd. à 5 Skilling, bliver aarlig 65 Rdl. i Porto. Indskrivning og Emballage 32 Sk. pr. Pakke eller omtr. aarlig 17 Rdl. Speditionsgebyr aarlig 25 Rdl. Porto af Remittenda, saafremt samme skulle afgaa pr. Post, ca. 30 Rdl. Han beregner et Salg af gjennemsnitlig 130 Rdl. maanedlig = 1560 Rdl. aarlig. Herfra drages ovenanførte Udgifter, og tilbage bliver 175 Rdl. = 350 Kr. Selv om nu Remittenderne (som han angiver til $\frac{1}{4}$ af det Modtagne) ere lovlig højt ansatte i Porto, saa har Manden dog Ret i, at 11 Procent »er for lidt til at leve af og for meget til at dø af«. Han mener, at Forlæggerne burde give de danske Provindsboghandlere 25 Procent, ligesom Boghandlerne faar i Haderslev og Tørning Lehn, »eller maaske rettere $33\frac{1}{3}$ Procent«. Han anfører, som en Art Motivering yderligere, at Musikhandlerne tilstaa 50 Procent.

Nu bliver Forholdet jo noget bedre i de Byer, der ligger Kjøbenhavn nærmere, eller som have Jernbane og Skibslejlighed. Men man maa huske paa, at Udviklingen kun gik langsomt. 1819 gik vort første Dampskib i Fart; 1840 havde vi 3, og 1860: 40; men først 1866, da Det forenede Dampskibsselskab stiftedes, kom der Fart i Udviklingen. Hvad Jernbanevæsenet angaar, da aabnedes Linien: Kjøbenhavn—Roskilde 1847; Roskilde—Korsør 1856; Kjøbenhavn—Helsingør 1864; den fyenske Længdebane 1865; Masnedsund 1870; Kallundborg 1874; og først 1879 blev Vendssyssel ved den jyske Længdebane og ved Limfjordsbroen — og Pontonbroen — forenet med Fastlandet; endelig kom Thybanen 1882 og en Mængde Lokalbaner i den nyeste Tid.

Ogsaa Frimærkesystemets Indførelse bevirkede en Nedsættelse af Udgifterne, idet Brevportoens dalede for Jyllands Vedkommende fra omkring 1 Mark til 4 Skilling.

At derimod den gamle Tingenes Orden endnu sad visse Forlæggere i Blodet, kan skjønnes deraf, at en af dem 1855 averterede sit Forlag tilsalgs hos en enkelt Boghandler, skjøndt der var tre autoriserede i samme By. Maaske var de smaa Oplag medvirkende Aarsag dertil. I hvert Fald meddeler Gyldendalske Boghandel, at den maa indskrænke à Kond.-Levering af Skolebøger »paa Grund af de mange Kommissionærer i Provindserne«. Antallet af Provindsboghandlere i Danmark og Slesvig var 1855 ialt 97. Men baade den dyre Porto og det ringe Lager, Provindsboghandlerne havde, foranledigede jo at totale Tilbagekaldelser — som f. Ex. Iversens og Reitzels 1855 — beklagedes og paataltes. Dertil kom, at Rabatten paa mange Bøger var utilladelig slet; saaledes falbyder F. Chr. Pio 1857 en Samling af 40 Romaner med 8 Procent. Hvorfor han netop gjør »Dhrr. Boghandlere i Provindserne« dette særlige Tilbud, kan ikke ses. Ordre kunde dog sendes ham i ufrankerede Breve. De nævnte Romaner var vel nærmest Lejebibliotheksstof. Mere grelt er det, at Andr. Fred. Høst, der havde nedsat Prisen paa Øhlenschlægers Skrifter, falbød disse med $8\frac{1}{3}$ Procent, og mod kontant $16\frac{2}{3}$ Procent. Ganske vist kunde der opnaas 25 Procent, naar man købte et Expl. af alle Skrifterne, hvilket beløb sig til 200 Kr.; men det var et Tilbud, som kun ganske Enkelte kunde indlade sig paa.

Ogsaa andre mærkelige Forhold maa noteres. Saaledes gav den ellers saa korrekte Gyldendalske Boghandling Friexpl. til kjøbenhavnske Boghandlere og ikke til Provindserne. Otto B. Wroblewski i Roskilde klagede derover til Boghandlerforeningen, der imidlertid resolverede, »at Loven ikke var brudt«. Man undrer sig over, at Foreningen vilde gaa udenom Spørgsmaalet og afgive et saadant Svar, der

var i aabenbar Modstrid med Foreningens Aand, selv om ogsaa Bogstaven kunde reddes¹⁾).

Paa andre, mere formelle, Omraader syntes man derimod at tage særligt Hensyn til udenbys Boghandlere; saaledes noterer Boghandlertidende i August 1855, at fem navngivne danske Provindsboghandlere og fire norske opholdt sig paa Besøg i Kjøbenhavn. Aaret efter klages til Gjen-gjæld over, at en kjøbenhavnsk »rejsende Forlægger« — Adolph Levy — opholdt sig i nogle sjællandske Byer og optog Ordrer paa sit Forlag²⁾. Ja, saa »fin« var Tonen den Gang, at sligt kunde vække Anstød; et halvt Hundrede Aar senere blev den Trafik benyttet indtil Overmaal, ikke blot paa Sjælland, men hele Landet over og af Forlæggere fra de største til de mindste! Tiderne skifte. Aarsagen til ovenanførte Klage var nok forøvrigt den, at flere Provindsboghandlere, bl. A. Charles Guldberg og Lars Jacobsen, havde beklaget sig over de mange Kontant-Forlag og stillet sig uvillig overfor nogle af dem. I det Hele klages fra flere Sider over, at Sortimentsboghandleren skal have saa stor Kassebeholdning hos sin Kommissionær. Intet Under, at en Del Boghandlere i Jylland i Boghandlerforeningens Møde 19. Oktbr. 1855, androg om at faa Rabatten forhøjet til 25 Procent. Samtidig foreslog Imm. Rée, at der tilstaaes Rabat paa Indbindingerne. Det var nemlig paa den Tid almindeligt, at der kun gaves Rabat af den heftede Bog, selv om den leveredes i indbunden Stand, og Prisen derved, navnlig for mindre Bøgers Vedkommende, undertiden fordobledes. Der nedsattes en Komité, bestaaende af Fr. Hegel, A. F. Høst og Th. Reitzel, angaaende denne Sag. Men i en Betænkning af 8. Novbr. s. A. henstillede Kom-

(1) Dansk Bogh.tid., II, 1855, S. 47.

(2) Dansk Bogh.tid., III, 1856, S. 5, 9 og 28.

mitéen, at der intet foretoges; dog anbefalede den at give et Friexpl. paa ti.

Allerede i 1855 klages over den Ulempe, som Provindsboghandelen kom til at lide under i mangfoldige Aar: at Forlæggerne averterer Nyheder i Bladene, *samtidig* med, ja stundom endogsaa før, at disse ere leverede til Vedkommendes Kommissionær. Denne Averteringsmaade bevirker jo, at Bøgerne spørges i Provinds-Bogladerne to à tre Dage, før de ankommer dertil¹⁾.

En anden Ulempe, der senere er bleven en Art Landeplage, som Befolkningen nu har lidt under i snart 60 Aar, kan ogsaa omtales her; thi allerede 1858 begyndte den Skare af professionelle Bedragere at husere, som under Navn af Kolportører gennemstrejfer Landet²⁾. Saaledes kolporterede en Mand nævnte Aar, dels i selve Danmark, dels i Sønderjylland, et Værk, som han kaldte »De skjulte Naturkræfter«³⁾. Han udgav sig for at være udsendt af »Akademisk Boghandling for Kunst og Videnskab« i Kjøbenhavn, og da en Provindsboghandler gjorde ham opmærksom paa, at et saadant Firma ikke eksisterede, svarede han, at Thaarup kaldte sig saaledes; andre Steder udgav han sig som udsendt dels fra A. F. Høst, dels fra V. Pio. En enkelt Provindsboghandler afkjøbte ham 20 Expl. à 6 Kr. imod, at han ikke maatte kolportere i Vedkommendes By. Det

(1) Dansk Bogh.tid., II, 1855, S. 121, jfr. III, 1857, S. 143, af L. W. Riemenschneider.

(2) Gjennem alle Boghandlertidendes Aargange vil der findes Klager over og Efterlysninger af disse Folk, og dog ere de offentliggjorte Bedragerier kun en ringe Brøkdel af det virkelige Antal, idet de fleste bedragne Boghandlere bider Ærgrelsen i sig, tager Tabet og — tier stille.

(3) Et Værk med den Titel er ikke udkommen paa Dansk i Halvtredserne. Derimod er det sandsynligt, at der sigtes til »C. Holten: Læren om Naturens almindelige Love«, der udkom 1857 og kostede indb. i Rdl. 48 Skilling.

oplystes senere, at den paagældende Bogs virkelige Pris kun var 3 Kr.

Hovedbegivenheden i det Tidsrum, her behandles, var imidlertid det skandinaviske Boghandlermøde, som holdtes i Kjøbenhavn 1856 den 22., 23. og 24. Juli. Idéen til et saadant Møde var fremsat af Chr. Steen paa et Boghandlerforenings-Møde i Foraaret 1847, men først ni Aar efter førtes Idéen ud i Livet. Indbydelsen udgik fra Foreningens 21 Medlemmer, medens Komitéen var: F. H. Eibe, A. F. Høst, C. G. Iversen, C. C. Lose og Chr. Steen. Høst var Formand og Eibe Sekretær.

Til Mødet, der holdtes i Casinos lille Sal, var mødt 112 Deltagere; deraf følgende 37 danske Provindsboghandlere:

Chr. Bertelsen, Holbæk.	A. Levin, Aarhus.
H. Bloch, Næstved.	Chr. Mackeprang, Nykjøbing, Falster.
P. Brandt, Svendborg.	C. F. la Motte, Sønderborg.
D. Brøchner, Aarhus.	N. L. Nordentoft, Thisted.
J. C. L. Christensen, Næstved.	S. Oettinger, Kjøge.
J. R. Dein, Maribo.	J. F. Helm Petersen, Odense.
J. N. Dressel, Saxejøbing.	C. E. Saabye, Ringsted.
Chr. Frisch, Assens.	N. Schmidt, Randers.
B. Gislason, Rudkjøbing.	Marinus M. Schultz, Aalborg.
Charles Guldberg, Nykjøbing, Falster.	O. D. Skouboe, Nysted.
Gutzon Hansen, Roskilde.	N. A. Sundby, Flensborg.
F. Hertz, Hillerød.	J. P. F. Thierry, Nakskov.
C. Holm, Horsens.	I. Wagner, Helsingør.
Lars Jacobsen, Randers.	C. N. Willerslev, Kjøge.
J. Jensen, Stege.	J. O. Willerup, Vordingbørg.
William Jensen, Hillerød.	M. Vogelius, Frederikshavn.
C. C. U. Johnsen, Faaborg.	J. F. Wohlgefarth, Lemvig.
L. A. Jørgensen, Slagelse.	Otto B. Wroblewski, Roskilde.
Chr. Kragelund, Holstebro.	

Helm Petersen valgtes til Mødets ene Sekretær; han deltog, tilligemed efternævnte Provindsboghandlere: Bertelsen, Dein, Gutzon Hansen, Saabye, Thierry og Vogelius, ogsaa i Forhandlingerne. Af de til Forhandling forelagte elleve

Sager havde kun følgende nogen særlig Interesse for danske Provindsboghandlere:

2. En billigere Postforsendelse i Danmark.
4. Et Hoveddepot [af Forlag] i de tre Rigers Hovedstæder.
8. En Hjælpekasse for Boghandlere i Danmark.
10. Et nyt dansk Forlagskatalog.

Ved Afslutningen af Mødet skulde vælges Medlemmer til de Komitéer, som Forhandlingerne havde foranlediget, ialt: een Deputation og fire Komitéer. Som den eneste danske Provindsboghandler, der kom med deri, valgtes Helm Petersen til Medlem af Deputationen og til Medlem af de to Komitéer. Dette lyder næsten utroligt i en Forsamling, hvor 36 andre danske Provindsboghandlere var tilstede!

Efter Forhandlingernes Slutning, holdtes et Festmaaltid paa Skydebanen, hvori omtr. 100 af Mødets Medlemmer deltog. Der holdtes mange og sikkert gode Taler; men af danske Provindsboghandlere lod kun Helm Petersen høre fra sig. Mødet sluttede Kl. 12. Ingen ringere end N. F. S. Grundtvig havde skrevet Festsangen, som her gjengives:

Hvor der i vort gamle Norden
 Høit og lavt gik Landevei,
 Immer, med og uden Torden,
 Mødtes *Odin, Thor* og *og Frei*⁽¹⁾,
 Følges ad endnu fuldspage
 I vort Nordens Ugedage:
 Onsdag, Torsdag, immervæk,
 Fredag, alle Tre i Træk!

Over Bjerg og over Bølge
 Jævnes Veien, Dag fra Dag,
 For de gamle Tre i Følge,
 Mødes kan de nu i Mag,

(1) Hermed sigtes vel til de tre nordiske Riger; thi Mødet holdtes Tirsdag, Onsdag og Torsdag, saa Lignelsen dér kan ikke passe.

Skifte Ord og Tanker dele,
 Enes venlig om det Hele,
 Prise lydt den Kæmpeaand,
 Som os skar for Tungebaand!

Er det paa den jævne Slette,
 Er det paa det høie Fjeld,
 Tale kan vi os tilrette
 Om de gode, gamle Skiel,
 Hvorom vi de lange Trætter
 Har med Trolde og med Jetter,
 Der, som Ulv og Ræv i Skov,
 Staae paa Luur og gaa paa Rov.

Her vi mødes paa det Jævne,
 Som de gamle Tre i Nord,
 Lad os da med samlet Evne
 Tale frit et nordisk Ord!
 Som kun eet er Odins Øie,
 Skal sig Norden sammenføie,
 Som med Tunge, saa med Skrift,
 Til høinordisk Storbedrift.

Hele Norden har som Bølger
 Tungemaal og Tankegang,
 Derfor samme Tone følger
 Hele Nordens Havfrusang;
 Derfor og i Nytaarstiden
 Er hver Lærerkreds for liden,
 Naar ei over hele Nord
 Gaer det samme *Vidskabs-Ord!*¹⁾

I Forbindelse med det skandinaviske Boghandlermøde var arrangeret en Udstilling af Ting, vedrørende Bogtryk, grafisk Kunst og Bogbinderi. Da denne Udstilling slet ikke omtales i »Dansk Boghandlertidende« og kun i Forbigaaende hos Nyrop, vil jeg nævne den her: Den omfattede 447 Gjenstande (Numre). Af Udstillerne var 26 danske; 59 tyske; 3 norske; 2 svenske; 2 belgiske og 1 fransk. Ud-

(1) Dansk Bogh.tid., III, 1856, S. 32.

stillingen var formentlig ordnet af C. C. Lose med Bistand af C. B. Lorck. Blandt de mange interessante Gjenstande var der højst udsøgte Bogindbindinger udstillet.

Paa Mødet stiftedes »De danske Boghandlers Hjelpekasse«. Hertil var indtil Generalforsamlingen indtegnet 81 Medlemmer, hvoraf 34 var Provindsboghandlere, 32 københavnske Boghandlere og 15 Medhjælpere. Ved Generalforsamlingen, 7. Oktbr. 1856, valgtes fire Københavnerne og Helm Petersen til Bestyrelse.

I Forbindelse med dette Møde skal jeg omtale et Par andre, som maa betegnes som affødte af dette, skjøndt de holdtes forud derfor.

I Næstved samledes 2. September 1855, saavidt vides, efter Initiativ af E. L. Thaarup og Gutzon Hansen, følgende Boghandlere: Chr. Bertelsen, Holbæk, H. Bloch og J. C. L. Christensen, Næstved, Gutzon Hansen, Roskilde, C. A. Lindberg, Slagelse, C. E. Saabye, Ringsted, E. L. Thaarup, København, og J. O. Willerup, Vordingborg. Formaålet med dette Møde var at stifte en »Forening for Boghandlere i Danmark«¹⁾. Denne Forenings Bestræbelser skulde navnlig paa ud paa:

- »1. at tilvejebringe en nøjere Samvirken mellem samtlige Landets Boghandlere;
 2. at stifte en almindelig Forlagsforening, grundet paa en Capital, der er dannet ved Indskud af Foreningens Medlemmer;
 3. at virke for en aarlig Sammenkomst af Boghandlere«
- og Indbydelsen var foruden forsynet med en Indmeldelses-

(1) En noget lignende Plan førtes frem tretten Aar senere, idet Pastor emeritus J. Seidelin i Juli 1868 indbragte til Boghandlerforeningen et Andragende om at stifte en »Almindelig Boghandler- og Forlagsforening for Kongeriget Danmark«. Foreningen kunde dog ikke gaa ind derpaa.

blanket. Der indmeldte sig imidlertid kun 3 københavnske og 27 »Kjøbstadboghhandlere«. I Dansk Boghandlertidende 28. Juni 1856 indvarsledes disse Indmeldte til et konstituerende Møde Mandag 21. Juli Kl. 7 Aften (altsaa Dagen før det skandinaviske Boghandlermødes Begyndelse). Indbyderne var de samme, som havde undertegnet Cirkulæret af 2. Septbr. 1855. Af de 30 indtegnede Medlemmer mødte imidlertid kun de 19, nemlig: Chr. Bertelsen, Holbæk, H. Bloch og J. C. L. Christensen, Næstved, J. N. Dressel, Saxkjøbing, Gutzon Hansen, Roskilde, C. Holm, Horsens, Lars Jacobsen, Randers, J. Jensen, Stege, Chr. Mackeprang, Nykjøbing, Falster, C. F. la Motte, Sønderborg, N. L. Nordentoft, Thisted, S. Oettinger, Kjøge, C. E. Saabye, Ringsted, P. J. Schmidt, Kjøbenhavn, N. Schmidt, Randers, E. L. Thaarup, Kjøbenhavn, M. Vogelius, Frederikshavn, J. F. Wohlgefarth, Lemvig, og Otto B. Wroblewski, Roskilde. Navnene paa de manglende 11 kan nu ikke opgives, men da der af Kjøbenhavnere kun var mødt Schmidt og Thaarup, kunde det ikke undgaas, at Bevægelsen fik Skin af, at det var Kommissionærerne, der ønskede Boghandlernes Rammer og derved deres egen Virksomhed udvidet.

De tre Paragrafer, der var opstillet som »Grundpiller« for Foreningen, lød saaledes:

§ 1. Medlem af Foreningen kan *strax* Enhver blive, der ifølge Borgerbrev betaler Næringssskat som Bog- (Papir- og Kunst-) handler; og *fremtidig* saasnaert han godtgjør mindst . . Aar at have været ved Handelen.

§ 2. Ethvert Medlem er berettiget til mod contant Betaling at erholde den vedtagne Rabat; andre Fordele derimod kun efter de samlede Vedtægters Bydende og efter Beslutning af Foreningens Bestyrelse.

§ 3. Ethvert Medlem er, inden en vis nærmere bestemt

Termin, een Gang aarlig forpligtet til at saldere *samtlig*e Medlemmer deres Tilgodehavende for det forløbne Aar. Maatte dette ej skee i rette Tid, bliver Intet fremtidig at udlevere uden imod Contant og uden Rabat, før Saldoen er dækket. Det paa denne Maade Kjøbte bliver imidlertid at føre i løbende Regning med Nettoprisen og Contanterne at afskrive som à Conto Betaling«.

Men om disse tre Paragrafer kunde Forsamlingen ikke blive enig; navnlig var Bertelsen, Jensen og Vogelius derimod. Tiltrods for denne Uenighed, lod Dirigenten dog, paa Forslag af Gutzon Hansen, foretage Afstemning over: »om Foreningen ikke burde danne sig, selv uden Hensyn til de foreslaaede Paragrapher«. Dette *vedtoges* med 18 Stemmer mod *een*. Det kan nu ikke oplyses, hvem denne ene fornuftige Stemme tilhørte. Mødet førte derfor ikke til noget Resultat; men man enedes dog om følgende Henvendelse til det skandinaviske Boghandlermøde (som jo skulde begynde Dagen efter) og den danske Boghandlerforenings Formand:

»Vi Undertegnede tillade os at anmode den ærede Formand for nuværende Forsamling om, ved Mødet imorgen at fremkomme med det Forslag:

At den nuværende kjøbenhavnske Boghandlerforening udvides saaledes, at den optog samtlig e danske Boghandlere i dens Midte, navnlig for at give disse den Garanti, Foreningens Vedtægter nu sikkre dens Medlemmer, og at der i den Anledning nedsættes en Comitee til at ordne det Fornødne i saa Henseende.

Kjøbenhavn, den 23de Juli 1856.

A. Levy. Lars Jacobsen. Wohlgefarth. Oettinger. C. Holm. Chr. Bertelsen. Otto Wroblewsky. O. L. Holm. H. Bloch. Christensen. C. E. Saabye. M. Chr. Mackeprang. Gislason.

Chr. Frisch. Dressel. Willerup. Charles Guldberg. M. Vogelius. Thierry. M. M. Schultz. la Motte. Gutzon Hansen. E. L. Thaarup. W. Pio. Otto Skouboe.«

Det skandinaviske Møde mente, at Sagen henhørte under Boghandlerforeningen i Kjøbenhavn og foreslog en blandet Komité til at behandle den. Med dette Svar, der var formuleret af A. F. Høst, følte Provindsernes tilstedeværende Repræsentanter sig tilfreds.

Den 24. Juli samledes en Del af den paatænkte Forenings Medlemmer paany for yderligere at drøfte Sagen. I August s. A. meddelte Thaarup og Gutzon Hansen Resultatet af Forhandlingerne og sluttede med at udtale: »Da 48 Boghandlere deels have underskrevet Forslaget og deels deltaget i de tvende Møder, saa tør vi vistnok antage, at mindst dette Antal samstemmer i Grundtanken for Indbydelsen til en *Forening for Boghandlere i Danmark*.« Denne Slutning var ulogisk, og den viste sig ogsaa at være uholdbar. Foreningen kom nemlig aldrig istånd; ja, den nævnte Komité, der skulde bane Vejen for den, blev end aldrig sammensat.

Vi vender os nu fra disse personalhistoriske Fremstillinger og Forenings-Forhandlinger og gaar over til selve Literaturen, der dog nødig skulde glemmes i denne Forbindelse — ligesaa lidt som en virkelig Pædagog glemmer Børnene for sine Opdragelsesprincipers Skyld.

Den literære Guldalder, der indleddedes, »da Malmet dundred det ny Aarhundred en Morgensang«¹⁾, og som i Tyverne bragte os Ingemanns Valdemar Sejer og Erik Menved; Grundtvigs Kirkens Gjenmæle og hans »Søndagsbog«, og som i Trediverne kulminerede med H. C. Andersens Eventyr og i Fyrreerne med »Adam Homo«, mistede i 1850 sin

(1) C. Hostrup: Sange og Digte fra tredivte År, 1872, S. 114.

Førstemand: Adam Øhlenschlæger. Dog havde Halvtredserne endnu Overraskelser at byde paa. 1855 udkom »Hjortens Flugt« og 1858 H. V. Kaalund: Et Foraar. Disse Bøger udgik hurtigt i flere Oplag. At ogsaa Øhlenschlæger-Selskabet dannedes samtidig, tyder paa, at det literære Liv var ret virksomt og Bog-Omsætningen ret betydelig. For Provindsernes Vedkommende havde de Dannede, de Bogkjøbende rigtignok mange Steder den gamle Adam endnu i Kjødet: at Bøger skulde kjøbes i Kjøbenhavn. Det var derfor neppe uden Hentydning til denne Opfattelse, naar H. C. Andersen begynder sin Roman »At være eller ikke være« med den Scene, at Præstedatteren siger bønligt til sin Fader, den gamle Japetus Møllerup, der skal afrejse til Hovedstaden: »Bring mig en god Bog.«¹⁾ Men for at gaa fra Romanen over i Virkeligheden bør det tilføjes, at endnu saa langt frem som i Firserne kunde der nævnes Exempler paa højerestaaende jyske Embedsmænd, der stadig tog deres Bøger fra Kjøbenhavn, skjøndt Vedkommendes egen By havde flere habile Boghandlere.

Forinden vi forlader denne Periode, er der inden for Boghandelen en sproglig Ændring, som bør omtales. Det havde hidtil været ret almindeligt i Firmaer at skrive Boghandling istedetfor Boghandel, saaledes: Gyldendalske, Schubotheske og Wahlske Boghandling; ogsaa i Provindserne fulgtes denne Skrivemaade: Jessenske, Mackeprangske og Willerupske Boghandling. Overlærer C. P. J. Krebs oplyser i »Borgervennen«²⁾, at Ordet er direkte overført fra Tydsk; men han mener, det kan forsvares, naar det gjælder en større Forretning, der arbejder med »Bøgers Tilblivelse« — altsaa producerer saadanne og ikke blot handler

(1) H. C. Andersen: At være eller ikke være, 1857, S. 3.

(2) 1855, Nr. 46.

med dem. Sprogmanden J. Levin mener derimod, at Ordet Boghandling ikke med Logik kan anvendes paa Dansk¹). Det begyndte da ogsaa at bortfalde i Halvtredserne, og det Firma, der beholdt det længst, nemlig Gyldendal, havde i hvert Fald opgivet det 1865.

1859—1868.

Hvis det kan siges, at den literære Guldalder i Danmark sluttede med Halvtredserne, maa det vel være »Sølvalderen«, som fulgte efter. Om H. V. Kaalunds foran nævnte Digtsamling »Et Foraar« blev det sagt, at Poesiens ægte Guld lyste paa hver Side²). Men om Tredsernes Literatur i Almindelighed kan dette ikke siges; den maa nærmest betegnes som »Sølv«. Ganske vist fremtraadte Christian Richardt 1861 og Vilhelm Bergsøe 1866, men det plejer jo at være Undtagelserne, der bekræfter Reglen.

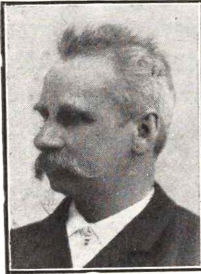
Indenfor Boghandelen var der et Punkt, som paa en ganske aparte Maade symboliserede dette Forhold. C. A. Blankensteiner, der 1839 var antaget af Boghandlerforeningen som Forhandler af Land- og Søkort og Søfartsliteratur, i Kjøbenhavn, overdrog 1860 sin Forretning til T. Baagøe, der antoges istedet; han førte Forretningen i fire Aar og afhændede den derpaa til August Busck, medens han selv etablerede en Forretning i Electro-Sølv-Plet, indført fra England, til videre Forhandling. Hans tidligere Forbindelser med Landets Boghandlere og derigjennem indvundne Kjendskab til dem bevirkede, at han fortsatte Forretnings-Forbindelsen med en stor Mængde af dem, og disse Forbindelser holdt sig langt frem i Tiden [maaske enkelte Steder endnu], saa Baagøes Sølv-Plet, eller »Plet« som det

(1) Dansk Bogh.tid., II, 1855, S. 91—92.

(2) P. Hansen: Nord. Digtere, 1870, S. 436.

almindelig kaldtes i det daglige Sprog, blev anset for en Vare, som specielt Provindsboghandlerne førte. Som antydet, var det et Tilfælde, der lignede en Tanke, at Literaturens Sølvalder holdt sit Indtog samtidig med, at Sølv-Plet indførtes som Handelsvare, ja endogsaa betragtedes som en særlig Boghandler-Artikkel¹⁾.

Hvad Provindsboghandlernes Antal angik, da var dette ikke forøget i nogen nævneværdig Grad i det sidste, her omhandlede Tiaar, nemlig fra 91 til 96. *Herning, Mariager, Nibe, Odder, Tarm, Bogense, Frederiksværk* og *Nexø* havde hver faaet sin Boghandler, og Odense var fra tre naaet op til fem, medens derimod andre Byer, der havde haft antagne Boghandlere, *Frederikshavn, Sæby, Korsør* og *Stubbekjøbing* midlertidig var uden autoriseret Forbindelse.

Magnus A. Schultz.
(1896.)

Derimod var der sket en Del Personforandringer: de ældre omskiftedes med yngre, og af den oprindelige Stab fra 1838 var nu kun een tilbage, J. G. Ursin i Kallundborg, som var i boghandlermæssig Virksomhed.

Af de ny tilkomne Boghandlere fortjener at nævnes: *Magnus A. Schultz* (* 2. Juli 1839, † 18. Septbr. 1908). Lærte hos *Marinus M. Schultz*, der var hans Onkel. Etableret 1863 i Aalborg. Hans Forretning blev, navnlig paa *Papirhandelens Omraade*, en af de største i Jylland; men ogsaa paa *Boghandelens Omraade* var han meget virksom.

(1) »Adressebog f. d. danske, norske og svenske Bogh.«, III, 1867, 7. Afd., hvor *Baagøes Bekjendtgj. om Electro-Sølv-Plet* har Plads imellem *Wroblewskys* og *Th. Michaelsen & Tillges om Bøger*.

Saaledes omtales Schultz'ernes Boglader i Aalborg i 1890 som anseelige imod Kjøbenhavns Boglader¹⁾. Han udgav i 21 Aar, fra 1886—1907, »Fortegnelse over ny Literatur«. Dette gode og praktiske Hjælpemiddel fortsattes derpaa af hans Søn, Svend Schultz, 1907—10, og ophørte saa at udkomme. Han stiftede et Legat paa 5000 Kr. for Mænd og

Magnus A. Schultz's Boglade.
(I Halvfemserne.)

Kvinder ved Boghandelen i Aalborg, og et til Uddannelse af en Boghandlermedhjælper i samme By. Han købte 1904 Adolph Holsts Bogbinderi, Posefabrik og lith. Etablissement, der senere er omdannet til et Aktieselskab, for hvilket hans Søn, Chr. B. Schultz, nu er Direktør. Hans Boghandel over-

(1) Bogormen, 1907, Nr. 11, S. 177, af Louis Henius.

toges 31. Decbr. 1907 af ovennævnte Svend Schultz (* 1877)¹). *F. Rybner Petersen* (* 1840, † 1896) arbejdede hele sin Ungdom ved Boghandelen, indtil han 1867 etablerede sig i Aarhus. Sin smukke Forretning, der ikke omfattede noget Forlag, overdrog han 1894 til N. C. E. Nielsen (* 1867) og A. Tørsleff (* 1866, † 1899). Herning første Boghandel grundlagdes 1862 af *C. Theill* (* 1836). Han har tillige været Postmester, Telegrafbestyrer og er nu Klasseletteri-Kollektør. Sit Forbrug af Bøger fik han, til at begynde med, i et Par Aar fra Jessenske Boghandel (A. Basse) i Aarhus; 1868 overdrog han Forretningen, der ogsaa havde omfattet Bogbinderi, til *L. A. Walsted* (* 1838, † 1883); han førte Forretningen videre i samme Spor indtil sin Død; dog kan det tilføjes, at han en Tid forsøgte sig som Importør og Hovedleverer af norsk Literatur. I Hobro overtog *C. W. Qvistgaard* (* 1837, † 1876) Fr. Krabbes Boghandel 1863; han var faglært, men altfor ensidig interesseret i Politik; han opponerede mod Socialdemokratiet, da det begyndte at røre sig, mod Chr. Berg o. s. v., saa hans Forretning led derunder. *J. C. Halvorsen* (* 1824, † 1892) var Boghandler i Horsens i 42 Aar fra 1860; han, der først var Brygger, levede ugift og stiftede paa sin Dødsdag et Legat paa 25000 Kr. for værdige og trængende Kvinder af Embeds- eller Borgerstanden i Horsens. *L. C. C. Estrup* (* 1826, † 1905), en Brodersøn af den senere saa bekendte Konsejlspræsident; var oprindeligt uddannet ved Landvæsenet. Han var Boghandler i Kolding fra 1860 til 1875; blev derpaa Hospitalsforstander i Kolding i 10 Aar og i Randers i 20 Aar²). Odder fik sin første Boghandler

(1) Magnus A. Schultz. 1863—9. Juni—1913. Aalborg 1913. Nord. Bogh.tid. XXII, 1888, S. 365 og 373. XXXXII, 1908, S. 273.

(2) Randers Amtsavis, 17. Jan. 1905. Nord. Bogh.tid., XXXIX, 1905, S. 23.

i 1864, da *Kjeld Bønnelycke* (* 1840) etablerede sig dér som Bogtrykker, Bog-, Papir- og Tobakshandler. Han stiftede 1873 »*Odder Avis*«, som han redigerede i 17 Aar; ligeledes »*I Fritiden*« (1877), »*Jyllands Adresseavis*« (1894—1900). Han udgav og redigerede »*Fra Bogladen*«, et Avertissementsblad for Boghandelen, der uddeltes gratis, (1879—81), og hvis Titel han 1882 forandrede til »*Nordisk Literaturtidende*«; men som samme Aar ophørte at udkomme. En baade interesseret og intelligent Boghandler fik Randers i 1864, da *H. F. Mansa* (* 1839, † 1910) etablerede sig dér og fortsatte Forretningen i 30 Aar. Han, der var uddannet i Gyldendalske Boghandel, havde ikke Held med sig i sine senere Aar. Sin Virksomhed i Randers maatte han opgive, og han endte sine Dage under meget smaa Forhold som Musik-Antikvar i Kjøbenhavn¹⁾. *C. C. Nielsen* (* 1838, † 1915) gik fra Postvæsenet over til Boghandelen og var fra 1864 til 1883 Boghandler i Silkeborg; havde tillige Silkeborg Papirfabriks Detail-Udsalg. Han var fra 1876 til 1911 Byens Kæmner. *Theodor Jørgensen* (* 1840, † 1907) var Boghandler i Vejle fra 1866 i 18 Aar, og overdrog 1884 Forretningen til C. Neumann, medens han selv blev Bogholder paa C. M. Hess' Fabrikker. En meget kjendt og virksom Boghandler fik Viborg 1868, da *Niels Christensen* (* 10. Oktbr. 1842, † 14. April 1912) bosatte sig dér. Han arbejdede ved Boghandelen hele sit Liv; han tog livlig Del i Stiftelsen af Den danske Provindsboghandlerforening (1891) og har refereret denne Forenings Møder til »*Nordisk Boghandlertidende*«; han var Medlem af »*De danske Boghandleres Fællesudvalg*« fra 1897 til sin Død; redigerede 1895—98 »*Meddelelser til Den danske Provindsboghandlerforenings Medlemmer*«; var i Bestyrelsen for Aktie-

(1) Nord. Bogh.tid., XXIV, 1889—90, S. 72.

selskabet »Provindsboghandlernes Almanakforlag« og Formand for Aktieselskabet »Papirlageret«. Han var Værge for Viborg Domkirke og blev, som Paaskjønnelse af den dygtige Maade, hvorpaa han røgtede dette Hverv, R. af Dbg. Ved hans Død overgik hans Forretning til hans yngste Søn, der ligeledes bærer Navnet Niels Christensen¹).

Rudolph Holck (* 1837, † 1900) var i 40 Aar fra 1860 Boghandler i Bogense. Han viede hele sit Liv til Bog-

V. Schøнемann.

handelen; var tillige Bestyrer af Stats-telegrafstationen i Bogense. Efter hans Død overgik Forretningen til Niels Ehlert. I Nyborg etablerede *V. Schøнемann* (* 1833, † 1900) sig 1859, men først otte Aar senere blev han antaget af Boghandlerforeningēn. Ved hans Død blev hans meget betydelige Forretning, der foruden den egentlige Boghandel omfattede Forlag, Bogbinderi, Bog- og Stentrykkeri, delt imellem

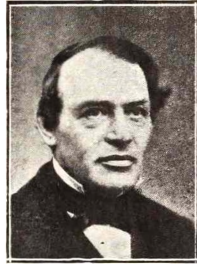
hans Søn, Christian Schøнемann (* 1860, † 1909) og Svi-gersøn, P. Petersen (* 1857), saaledes, at den Sidstnævnte beholdt Sortimentsboghandelen²). *Thorvald Gundestrup* (* 1836, † 1895) var fra 1862 i 32 Aar Boghandler i Odense. Han var oprindelig uddannet ved Landvæsenet; og ligesom hans Interesser i det væsentligste vare musikalske, saaledes var hans Hovedomsætning Musik-Instrumenter³). Det store Miloske Etablissement i Odense overgik 1. Juli 1860 til

(1) Maanedsskr. »Jylland«, I, 1891—92, S. 209. Viborg Stiftstid., 17. og 20. April 1889; 6. og 8. Maj 1893; 22. April 1912. Viborg Amtstid., 7. Maj 1893. Nationaltid., 5. Maj 1893. Andreas Dolleris: Sonetter, 1904, S. 34. Nord. Bogh.tid., XXXVI, 1912, S. 139 og 147—48.

(2) Nord. Bogh.tid., XXXIV, 1900, S. 72, af Andr. H(ansen).

(3) Nord. Bogh.tid., XXIX, 1895, S. 64.

Johan Milos Søn, *H. Chr. A. Milo* (* 19. Januar 1819, † 11. Decbr. 1881). Han havde 1847 faaet Borgerskab som Bogbinder og 1853 som Boghandler; 1855 fik han kgl. Bevilling som Papirhandler; 1860 Borgerskab som Bogtrykker og blev samtidig Medejer af Faderens Trykkeri og Forlag. Han kjøbte ved Auktion 1865 for omtr. $\frac{1}{4}$ Million Kroner »Hesbjerg« i Ubberud Sogn; for-

H. Chr. A. Milo.

øgede den senere med Skovejendommen »Øghaven«, saa det samlede Areal udgjorde omtr. 600 Tdr. Land; han opførte nye store Ladebygninger og Hovedbygning i hollandsk Renaissancestil paa sin Herregaard og ombyggede sin Fædrengaard i Odense og indrettede dér en tidssvarende

Den Miloske Gaard.
Efter Ombygningen 1870.

Boglade. Han havde Stempelpapirforhandling og var i sex Aar Byraadsmedlem i Odense. Hans betydelige Forlagsvirksomhed omtales senere¹⁾. En anden Odense-Boghandler, *Niels Hansen* (* 1832, † 1884) var uddannet i Hempelske Boghandel og arbejdede dér i en lang Aarrække. Hans selvstændige Virksomhed var kun kort, 1865—72; men naar han nævnes her, er hans Interesse for Boghandelen Skyld deri. Han udgav 1870 »Avertissementstidende for den nordiske Boghandel«; men kun Prøve-Numret i Februar udkom. Ligeledes udgav han i April 1873 »Dansk Litteraturblad, Tidende for litterære Anmeldelser og Avertissementer«; men kun Nr. 1 udkom. Hverken hans Boghandel eller hans Bladvirksomhed lykkedes for ham.

Ulrik Møller (* 1841, † 1897) var i 21 Aar fra 1866 Boghandler i Holbæk; han overtog Johan Friis' Boghandel og overdrog samme til Hans Irving (* 1861), der senere i en lang Aarrække har været Prokurist i E. Jespersens Forlag. *Olivia Hasfeldt* (* 1816, † 1878) var Danmarks første kvindelige Boghandler; hun var Grosserer-Ehne og fik nogen faglig Uddannelse hos Alvild Th. Høst i Kjøbenhavn, før hun i 1855 nedsatte sig i Hørsholm, hvor hun virkede til 1874, da hun overdrog Forretningen til sin Datter, Carstense B. Hasfeldt (* 1842). *Emil Fix* (* 1838, † 1891), uddannet ved Boghandelen, var Boghandler i Næstved i 26 Aar fra 1865. Til Minde om sin Svigerfader oprettede han ved Testamente »Justitsraad Wittes og Hustrus Stiftelse« for sex Enker efter Embedsmænd og Døtre af Postembedsmænd. Hans Forretning overgik 1891 til Carl Hinding

(1) Adressebog f. d. danske, norske og svenske Bogh., XV, 1898. Mindeblad til Miloske Boglades 125 Aars Jubil. 1873. C. Nyrop: Huset Milo, 1748—1898. Nord. Bogh.tid., VIII, 1873—74, S. 83. XXXII, 1898, S. 211—12.

(* 1865). *Wilh. Arends* (* 1840, † 1874), var Bankassistent, overtog 1864 Knud Jensens og 1872 tillige Gutzon Hansens Boghandel i Roskilde. Han havde en Del Reformiver, hvad der plejer at være karakteristisk for Folk, hvis Uddannelse i Faget er mangelfuld; men hans gode Villie bør nævnes og paaskjønnes; han ønskede saaledes en Sammenkomst mellem Boghandlerforeningen og dens »Kommissionærer«. Ved hans tidlige Død overgik Forretningen til Erhard Flensborg¹⁾. *H. J. Tørstleff* (* 14. Novbr. 1838), lærte Boghandelen i C. W. Stincks Boghandel i Kjøbenhavn og var dér i 10 Aar; derpaa overtog han 1862 L. A. Jørgensens Boghandel i Slagelse og oparbejdede gennem 52 Aar en betydelig og anset Forretning. Han har stor Kjærlighed til Boghandelen, desuden er han anset for sit Papirkjendskab og ikke mindst for den udmærkede Maade, hvorpaa han har vejledet sine Lærlinge. Han var Medstifter af og med i Bestyrelsen for Provindsboghandlerforeningen af 1874; desuden Formand i Bestyrelsen for »Provindsboghandlernes Almanakforlag«. Han var i en Aarrække Medlem af Slagelse Byraad og udnævntes i den Anledning til R. af Dbg. Sin Forretning overdrog han 1914 til Jul. F. Andersen (* 1889) og lever nu i Slagelse som Privatmand²⁾.

P. Jansen (* 1836, † 1877) arbejdede hele sit Liv, med Undtagelse af en kort Tid hos S. Friedlænder, i Thierrys Boghandel i Nakskov, først i 10 Aar fra 1848 som Lærling og Medhjælper og dernæst i 19 Aar fra 1859 som Forretningens Ejer³⁾. Ogsaa han var Medlem af Provindsboghandlerforeningens Bestyrelse. Efter hans Død overgik

(1) Nord. Bogh.tid., VIII, 1873—74, S. 395.

(2) Nord. Bogh.tid., XXXXVI, 1912, S. 133 og 148.

(3) Jfr. Gustav Wied: Nogle Erindr. fra min Boghandlertid, i »Aarsskrift 1896«, udg. af Bogh.-Medhj.-Foreningen, S. 52—53.

Boghandelen til E. Jespersen. *Fredrik Jensen* (* 1. Decbr. 1837) var Lærling og Medhjælper hos den ivrige Charles Guldberg i Nykjøbing i 6 Aar, senere i 5 Aar i Andr. Schous Boghandel i Kjøbenhavn; var Boghandler i Saxkjøbing fra 1867 til 1908 og var en særlig interesseret Boghandler med den rette Forstaaelse af sit Fag. Han har siden 1884 været Formand for den af Lolland-Falsters Boghandlere nævnte Aar stiftede lokale Forening. Ved dens stiftede 25-Aars Jubilæumsfest, som holdtes i Nykjøbing, ydedes der ham da ogsaa megen Anerkjendelse. Sin Forretning overdrog han til Thaaning Steffensen (* 1882)¹⁾.

I Nexø var *H. J. Wichmann* (* 1817, † 1898) Boghandler i 21 Aar fra 1861. Han, der oprindeligt var Farmaceut, var en dybsindig Natur og var stærkt optaget af den religiøse Bevægelse, som Præsten P. C. Trandberg vakte. Han var Medstifter af Sparekassen for Nexø og Omegn og Medlem af dens Bestyrelse. Sin Forretning overdrog han 1882 til sin Svigersøn, Johannes Marcker (* 1853). En anden bornholmsk Boghandler, *Peter Bjørnbak* (* 1844, † 1899) var af vidtforskjellig Natur. Han overtog 1868 J. Henriksens Boghandel i Rønne, men førte den kun i 6 Aar; saa rejste han til Kjøbenhavn, hvor han drev Sortimentsboghandel indtil 1878, da han startede P. Bjørnbaks Konvolutfabrik; til dette betydelige Foretagende, der overgik til et Aktieselskab 1896, vil hans Navn fremtidig være knyttet. Et andet Foretagende, nemlig »Forlagsinstituttet«, grundlagt 1875, i Forening med Emil Bergmann, H. L. V. Hansen og Th. Køster, lykkedes derimod ikke²⁾.

I Sønderjylland var tilkomne tre nye Mænd: i Flensborg

(1) Nord. Bogh.tid., XXVI, 1891—92, S. 251. »Loll.-Falst. Stiftstid.«, 20. April 1892. »Lollands-Posten«, 21. April 1892.

(2) Nord. Bogh.tid., XXXIII, 1899, S. 33.

overtog Læreren *Gustav Johannsen* (* 2. August 1840, † 25. Oktbr. 1901) N. A. Sundbys Boghandel. Han kæmpede for Danskhedens Sag, og hans Boghandel var Samlingsstedet for danske Flensborgere og tilrejsende Danske. I hans Boglade havde danske Billeder en fremskudt Plads. Han udgav fra 1869 »Flensborg Avis« og overtog selv Redaktionen deraf 1874 samtidig med, at han overdrog Boghandelen til K. Vennervald (* 1843). Han har udgivet og for-

O. P. Riis' Boglade.

(1862.)

lagt »Fra den danske Bogverden« og forskellige Sangbøger. I sit Hjem »Margrethesminde« oprettede han en Bogsamling paa 3000 Bind til fri Afbenyttelse. Han havde mangfoldige Tillidsposter og var fra 1881 til 84 og fra 1886 til sin Død Medlem af den tyske Rigsdag; fra 1888 til sin Død Medlem af den preussiske Landdag¹⁾. *Th. Sabroe* (* 1819, † 1894), Cand. phil., var Boghandler i Haderslev

(1) C. F. Bricka: Dansk biograf. Lex., VIII, 1894, S. 509—10. Sønderj Aarbøger, 1902, S. 108—10 og 264—97. Haandbog i det nordslesv. Spørgsmaals Hist., 1901. Salmonsens Konv. Leks., IX, 1899, S. 933—34.

fra 1863 til 1869 og fra 1877 til 1882. I Mellemtiden havde J. Henriksen ført den gamle Forretning, der var grundlagt i samme Ejendom 1803 af Raadmand C. Nissen, og som 1839 overgik til T. A. Møller [se under Forlæggere], af hvem Sabroe købte den. Th. Sabroe var Sparekassedirektør i 35 Aar. En yderst tiltalende ung Boghandlermedhjælper, der var uddannet hos Th. Michaelsen & Tillge, etablerede sig i Juni 1862 i Slesvig, med Anbefaling af Professor C. Paulsen og Kammerherre E. H. C. Wilster, nemlig *O. P. Riis* (* 1836, † 1862). Han var den første danske Boghandler i denne By, men blev modarbejdet fra tysk Side, og G. Rasch rettede i »Börsenblatt« en Opfordring til tyske Boghandlere om at nægte at levere ham Bøger. Han døde af Brystsyge samme Aar¹⁾, og Forretningen overtoges derpaa af *Vilhelm Tryde* (* 30. Oktbr. 1837), der førte den indtil 6. Februar 1864, da Østerrigerne rykkede ind i Byen, og han blev tvungen til at forlade samme²⁾. Han søgte samme Aar at blive Boghandler i Ran-

(1) »Dagbl.«, 20. Maj 1862. »Berl. Tid.«, 13. Decbr. 1862. Dansk Bogh.tid., IX, 1862—63, S. 113.

(2) Idet han rømte Byen, mødte han Rudolph Holck, der var Boghandler i Bogense, men nu gjorde Tjeneste ved Krigstelegrafen.

Hans Borgerbrev i Slesvig lyder saaledes:

Bürger-Brief

für

den hiesigen Einwohner und Buchhändler Wilhelm Adolph Conrad Tryde.

Wir Bürgermeister und Rath der königlichen dänischen, im Herzogthum Schleswig belegenen, Hauptstadt Schleswig, bezeugnen hiedurch, dass dem ehrsamem hiesigen Einwohner und Buchhändler Wilhelm Adolph Conrad Tryde, gebürtig in Lundtofte, Amt Copenhagen, auf sein Ansuchen, das Bürgerrecht in der Stadt Schleswig verliehen worden sei. Die vorzüglichen Pflichten eines guten Bürgers sind ihm gehörig bekannt gemacht, seinem allergnädigsten Könige und uns hat er den Eid der Treue und des Gehorsams geleistet, die schuldigen Gebühren zur Kämmerei-Kasse bezahlt, und in dem hiesigen Bürgerbuche ist sein Name aufgezeichnet worden.

ders; men da dette ikke lykkedes, grundlagde han sin senere saa bekendte og ansete Boghandel paa Østergade i Kjøbenhavn. Selv blev han Formand for Den danske Boghandlerforening (1903—10) og kom personlig til at indtage en fremtrædende Stilling indenfor dansk Boghandel¹⁾. Sønderborgs første *danske* Boghandler var *Kr. Ussing* (* 1835, † 1901); han begyndte ganske lovende og under gode Auspicier, 1866, men maatte dog give op efter tre Aars Forløb. Han forlod derpaa Boghandelen for steds.

Endelig skal jeg til Slutning nævne, at Færøerne i 1865 fik deres første Boghandler, idet *H. N. Jacobsen* (* 1832), der i 1854 var uddannet ved Bogbinderiet hos Hofbogbinder W. J. Ursin i Kjøbenhavn, begyndte en ny Boghandel i Thorshavn. Denne Forretning, i hvilken hans Svigersøn, Paul Niclassen (* 1852, † 1905) optoges som Medejer 1903, indehaves nu af sidstnævntes Enke, Sigrid, født Jacobsen (* 1854).

Naar jeg ovenfor har omtalt de væsentligste af de sønderjydske Boghandlere — ogsaa efter 1864 — da er det sket med velberaad Hu og med et dybt Suk over, at dette skønne Land er gaet tabt for Danmark — og dansk Bogwir wollen, dass er nunmehr allenthalben als ein rechtmässiger Bürger dieser Stadt angesehen werde.

Urkundlich unter dem vorgedruckten kleinern Stadtsiegel, und unserer eigenhändigen Namens-Unterschrift.

Schleswig den 31stem December 1862.

Bürgermeister und Rath der Stadt Schleswig.

Aug. Jørgensen.

Bensen. Rathgen. Rathjen. Peschcke.

(1) O. H. Delbanco: Festskrift, 1887. Salmonsens Konv. Leks., XVII, 1906, S. 706. Nord. Bogh.tid., XXIV, 1889, S. 133. XXXVI, 1902, S. 343. XXXXI, 1907, S. 317. XXXXIV, 1910, S. 145 og 173—74. XXXXVI, 1912, S. 425—26. XXXXVIII, 1914, S. 345. Illustr. Tid., 14. Novbr. 1904. Berl. Tid., 14. Novbr. 1904. Nationaltid., 14. Novbr. 1904. Norsk Bogh.tid., 2. Decbr. 1904.

handel dernede har siden havt trange Kaar, først og fornemmelig paa Grund af de fremmede Magthaveres Despoti, men ogsaa fordi Sprogforeningen og andre har forsynet Befolkningen med Bøger. Allerede i Novbr. 1863 opfordrer E. Jespersen, som da var Boghandler i Flensborg, den danske Befolkning til at sende Bøger til Borgerforeningens Juletræ i denne By; men senere hen er Bogindsamlingen fortsat og udviklet. Meningen har været saare god og patriotisk; men for den danske Boghandel dernede har det været en *for* haard Konkurrence.

Forøvrigt klagedes i Tredserne ogsaa herhjemme over Provindsboghandelens Kaar. Nogle Exempler kan tjene til Oplysning i saa Henseende. Saaledes anker en anset Provindsboghandler over, at Kittendorff & Aagaard viser den Hensynsløshed at falbyde C. J. Brandts Bibelsk Billedbog og F. E. Boisens Dansk Læsebog direkte til Skoler med $16\frac{2}{3}$ Procent Rabat. Endvidere ankes over Forlæggernes Tendens til at udvide Kontant-Artiklerne; selv en saa efterspurgt Vare som Balslevs Bibelhistorie føres derind under fra 1. Decbr. 1862. Ogsaa de idelige Forudbetalinger af Hefte-Subskriptioner klages der over. C. W. Qvistgaard i Hobro anker over — og det med Rette — at Boghandlerne bruges til at samle Abonnenter paa Blade — og, naar saa Tegningen er sket, overgives Abonnementerne til — Postvæsenet.

I den nye Næringslov af 29. Decbr. 1857, § 20, Lit. e, anføres følgende Bestemmelse: »Borgerskab eller Næringsbevis paa at være Bogbinder giver Ret til, *dog kun i Kjøbstæderne udenfor Kjøbenhavn*, at forhandle Bøger, Landkort, Papir og Skrivematerialier«. Denne Bestemmelse gav, som naturligt var, ogsaa begrundet Anledning til Klager. I en lang Artikkel anker Charles Guldberg over Tilsidesættelse

af Provindsboghandleren. Første Punkt i hans Stykke er et Angreb paa F. H. Eibe, fordi denne forlanger sin *trykte* Beholdningsliste lagt til Grund for Afregningen. Paa dette Punkt havde Guldberg ubetinget Uret, og det ovenikjøbet overfor en Mand, der altid varetog Provindsboghandlernes Tarv. Eibes Svar var smukt og værdigt, og dets Slutning, der til alle Tider vil være gyldig, anføres her: »Det gjælder her, som overalt i Livet, nærmest om, at Enhver gjør sin Pligt, saa kommer Retten af sig selv; thi Ret og Pligt ere som bekjendt correlative Begreber, og istedetfor det Billede, som Hr. Guldberg opstiller af Forholdet mellem Forlægger og Sortimentshandler vil jeg tillade mig at opstille et andet, som jeg troer kommer Sandheden nærmere. Sortimentshandleren requirerer fra 1ste Januar til 31te December og Forlæggeren expederer og bestræber sig for, saavidt muligt, at opfylde hans Begjær; der skrives kun lidet, men handles desto mere: naar Aaret er sluttet og Sortimentshandleren har nydt sin Ret, saa opfylder han sin Pligt ved at opgjøre, remittere og betale i rette Tid. Saaledes er det gaaet og saaledes haaber jeg, det fremdeles skal gaae i ret mange Aar mellem Forlægger og Sortimentshandler.«¹⁾

Men ogsaa fra anden Side blev Guldberg imødegaaet. En kjøbenhavnsk Boghandler tog saaledes Lejlighed til at anke over Provindsforlæggernes slette Expedition. Han havde forskrevet en Bog fra et udenbys Forlag den 19. August og modtog den først 4. Septbr.!

Iøvrigt vare Guldbergs andre Udsættelser: om Expeditionen, om Tilbagekaldelser og om Rabat paa Indbindinger derimod vel begrundede, og de fremkaldte da ogsaa en Række Artikler fra Provindsboghandlere, som sluttede sig

1) Dansk Bogh.tid., X, 1863—64, S. 45.

dertil. Selvfølgelig brugte G., som det var hans Vane, langt stærkere Udtryk end nødvendigt. En god og læseværdig Artikkel, set fra et Forlæggerstandpunkt, fremkom fra Chr. Falkenberg. I en særdeles velskrevne Artikkel af E. Jespersen fremhævede han som sit Standpunkt: »ens Rabat til Alle og en saadan Rabat, at Sortimentshandleren kan bestaa derved.« Han siger, at der ikke er Mening i Sagen »at give 20 Procent i Ribe og Ringkjøbing og 25 Procent i Malmø og i Flensborg« og tilføjer, »at 16²/₃ Procent i Kjøbenhavn er fuldstændig meningsløs.« Ogsaa han anker over de mange Kontant-Forlagsartikler. Ja saalangt var man nede, oplyser Th. Ussing i Skanderborg, at der paa Helsteds Tegnebøger kun gaves 8¹/₃ Procent mod kontant Betaling. Men ogsaa andre Absurditeter kom frem i denne forhandlingsrige Periode. En Forlægger sendte Edv. Biester i Hjørring, der ikke var antaget Boghandler, Subskriptions-Indbydelser med dennes paatrykte Firma; og da hans Kollega, Marinus Petersen, klagede derover, svarede Forlæggeren, at han vel havde Lov til at sende B. Plakkerne, naar han nægtede at expedere Subskriptionerne til ham. Saa utroligt det end lyder, gav Boghandlerforeningen vedkommende Forlægger Ret.

Endelig klager P. P., der angiver sig som Boghandler i Jylland, over, at Indre Mission etablerer Depoter dér og skader Boghandlerne. Han tilføjer: »Den indre Missionsforening kunde saa ligefuldt, hvis det gjøres fornødent at vække det religiøse Liv, lade dets Colporteurere forsyne sig hos Boghandlerne, eller ogsaa, naar Forsamlinger eller deslige holdtes, anbefale de Bøger, som vedkommende Tilhørere skulde søge at anskaffe, og som ikke var af Foreningens eget Forlag, med det simple Tilføjende, at disse vare at erholde i enhver Boglade. Derved vilde Missions-

foreningen mere værdigt holde sig til det Øiemed, hvori den er stiftet, og ikke ved utilbørligt Boghøkeri optræde som en Provindsboghandlerne ødelæggende Medbeiler.«

I næste Nr. af Bladet faar P. P. Tilslutning af R. R. Han indrømmer, at Missionsforeningen skader Boghandlerne; thi selv om »det kun er religiøse Bøger, der falbydes, maa man betænke, at Bondestanden paa sit nuværende Standpunkt i Almindelighed tildeels kun er tilbøjelig til det Slags Læsning.« Han oplyser, at Missionen i 1866 har solgt Bøger for 11,056 Rdl. 32 Sk.; at den har 30 større Stationer i Landet, hvorfra udgaar 1 à 2 Bogførere, og at der af disse for Tiden var omtrent 50, og han tilføjer: »hvis den Side af Missionsvirksomheden vil tage til i samme Grad, som det er skeet i den korte Tid, Foreningen har virket, maa Provindsboghandelen indrette sig paa en anden Maade, for at fortrænge denne Snyltesvamp.«

Det er baade med Anerkjendelse og Forundring man erfarer, hvad denne Bogs Forfatter ved fra Vedkommendes mundtlige Tilstaaelse, at det med R. R. betegnede Stykke til Forsvar for den danske Provindsboghandel skyldes den indre Missions Tilhænger og Medarbejder, Forlagsboghandler Axel Schiødte.

I Boghandlerforeningens Møde 17. Juli 1867 fremlagdes Klage fra syv fyenske Boghandlere over, at man flere Steder paa Landet i Nærheden af den fyenske Jernbane agter at etablere saavel Boghandlerforretninger som Bogbinderier, og anmoder Boghandlerforeningen om at værne deres Op-land. I Anledning heraf nedsatte Boghandlerforeningen samme Dag en Komité, bestaaende af F. H. Eibe, Fr. Hegel og A. F. Høst, der skulde undersøge baade dette Forhold og Missionsforeningens Handel. Betænkning afgaves 19. Oktober samme Aar; den gaar ud paa: ikke at anbe-

fale Foreningen at anerkjende Etablissementer »paa Landet i Fyen eller i Nærheden af den fyenske Jernbane«. Og hvad Missionsforeningen angaar, da beklager Komitéen, at den strækker sig udenfor sin smukke Opgave, men indser ikke, at Boghandlerforeningen kan forhindre det. Komitéen mener, at denne Trafik mulig »ikke vil udvide sig eller blive af lang Varighed«. Tillige foranledigede ovenanførte Forhandling, at F. H. Eibe 26. Novbr. 1867 foreslog og fik nedsat en Komité til Forbedring af Sortimentshandlernes Stilling; den kom til at bestaa af: F. H. Eibe, Fr. Hegel, E. Jespersen, Th. Reitzel og H. C. F. Steen.

Men medens man varetog Provindsboghandlernes Interesser, kunde der jo ogsaa gjøre sig afvigende Synsmaader gjældende; saaledes nægtede Foreningen 17. Juli 1867 Thorvald Ussing at flytte til Aarhus, ikke af Hensyn til ham, heller ikke af Hensyn til Aarhus-Boghandlerne, men med den Motivering, at man ikke let kunde formaa nogen Anden til at etablere sig i Skanderborg, hvor U. havde skabt sig en hæderlig Stilling.

En ganske lille »Revolution« bør maaske nævnes her, nemlig at Gutzon Hansen i Roskilde paa Generalforsamlingen i De danske Boghandlernes Hjælpekasse, 16. Maj 1860, valgtes istedetfor Helm Petersen — formentlig i Erkjendelse af, at sidstnævnte i lovlig høj Grad, om end meget velmenende, havde været Formynder for de danske Provindsboghandlere.

Hvis vi nu vender os fra Boghandelens merkantile Side til dens literære, da maa det ikke glemmes i denne »Sølv-alder«, at den nye norske Literatur holdt sit Indtog i Klareboderne: 1861 Bjørnstjerne Bjørnson; 1863 Magdalene Thoresen; 1865 Henrik Ibsen; 1867 J. S. Welhaven; 1870 Jonas Lie og 1871 Kristofer Janson.

Hvad den danske Literatur angik, da begyndte i 1866 et Foretagende, som nu har holdt sig gennem et halvt Hundrede Aar, nemlig »Folkelæsning«, med Frihedsstøtten paa Titelbladene. Dette anerkjendelsesværdige Oplysningsværk benyttede, til at begynde med, ogsaa »Bogbærere«; men Selskabet adskilte sig fra Missionen derved, at dets Skrifter kunde faas hos enhver Boghandler til Videreforhandling. En af disse Bogbærere i Jylland naaede forresten frem til at blive autoriseret Boghandler og senere Kunstforlægger: Hans Kr. Hovmøller. Om »Folkelæsning« opstod forøvrigt strax en Strid mellem G. E. C. Gad og Wilh. Arends, idet den sidste bestred den førstes Ret til at samle Subskribenter i Roskildes Omegn.

Af nye danske Forfattere fremstod bl. A. to, som jeg tidligere har nævnt, og hvis Værker fik den videste Udbredelse: Chr. Richardt og Vilhelm Bergsøe. Men det bør heller ikke forglemmes, at den saakaldte folkelige Literatur har sit Udspring i Tredserne. Første Samling af Anton Niensens »Fra Landet«, Billeder af Folkelivet i Sjælland, udkom allerede 1861; C. A. Thyregods Historier og Sagn, 1864, og Mads Hansens Sange, ved Juletid 1866. Det var dygtige og værdige Repræsentanter for Sjælland, Jylland og Fyen. Ja, selv Lolland fik — rigtignok først 1879 — sin folkelige Skildrer, idet Emanuel Henningsen nævnte Aar under Titel »Fra Laaland« udgav en Samling Fortællinger fra sin Fødeø. Iøvrigt er det jo givet, at det var Krigsaaret, som i særlig Grad prægede Tredserne, og Krigen lagde da ogsaa sin hæmmende Haand paa Boghandelen. Jeg har nævnt, at Vilhelm Tryde i Slesvig fordroves af Fjenden — og hans Virksomhed dér blev afbrudt for bestandig; men ogsaa andre af Datidens unge Provindsboghandlere fik Krigen at føle: C. W. Qvistgaard i Hobro, C.

M. Thune paa Samsø, J. L. Hartmann i Middelfart, Rudolph Holck i Bogense, der tidligere er nævnt, Larsen i Kongens Lyngby og rimeligvis en Del flere kaldtes under Fanen. I de Egne, hvor Fjenden huserede, toges særlige Forholdsregler. L. W. Riemenschneider i Fredericia sendte sit Lager til Fyen, og B. Møller i Vejle deponerede alle sine Landkort hos Lars Jacobsen i Randers, for at de ikke skulde komme Fjenden til Vejledning og Nytte.

Det smukke Foretagende, »Illustreret Tidende«, der startedes af Forlagsbureauet i Kjøbenhavn 1859, bør nævnes ved denne Lejlighed, fordi det før, men navnlig under og efter Krigen har været et Stykke »illustreret Danmarks-historie«.

Af literære Hjælpebidler, som udkom i disse Aar, bør fremhæves: Johannes Vahls Dansk Bogfortegnelse, 1859—1868; det var en Fortsættelse af Fabricius' bibliografiske Arbejder. Desuden udgav Otto B. Wroblewski 1859 første Aargang af den af ham planlagte »Adressebog for den danske, norske og svenske Boghandel«, hvoraf indtil nu er udkommet 22 Aargange. Til at begynde med skortede det dog noget paa Provindsboghandlernes Interesse for dette Foretagende; saaledes solgtes der af 3. Aargang, der udkom 1867, kun 15 Expl. til de i Sjællands 18 Kjøbstæder (Kjøbenhavn ikke medregnet) værende 30 Boghandlere; og i 8 af disse Kjøbstæder fandtes Bogen slet ikke. Som en Art Undskyldning derfor kunde jo anføres, at dette Foretagende nærmest havde praktisk Værdi for Forlagsboghandlere.

Det andet skandinaviske Møde holdtes i Stockholm 19., 20. og 21. Juni 1866. Heri deltog kun een eneste dansk Provindsboghandler, Chr. Mackeprang, Nykjøbing Falster, og Forhandlingsemnerne paa dette Møde havde da heller

ikke særlig Interesse for dem. Af kjøbenhavnske Boghandlere deltog 11. Som et af de Resultater af Mødet, der særlig kunde interessere Sortimentsboghandelen, kan anføres, at Th. Michaelsen & Tillge derefter udvidede deres Lager af svensk Literatur til 3000 Bind, samt at »Dansk Boghandlertidende« forandrede Navn og fra Juli 1866 kaldtes »Nordisk Boghandlertidende«.

Vi gaar nu over til at skildre den Periode, da de danske Provindsboghandlere sluttede sig sammen og selv tog Affære.

III.

Provindsboghandlermøderne begynder. Provindsboghandlerforeningen stiftes i Odense 1874.

»Hvad sammen hører, maa hinanden søge;
thi fælles Tag i Fællig bygges bedst.«

Chr. Richardt.

[Ved Grundlovsfesten paa Eremitagesletten,
5. Juni 1864.]

Den Komité, som F. H. Eibe fik nedsat 26. Septbr. 1867 til Forbedring af Sortimentsboghandlernes Kaar, førte til en lang og vidtløftig Forhandling, men derimod ikke til noget praktisk Resultat. Og de senere Møder om denne Sag, 22. Januar og 9. Marts 1868, bragte samme Udfald Dette foranledigede, at der i »Nordisk Boghandlertidende« 7. Marts s. A. indrykkedes følgende

Circulaire.

Da de fornylig i Boghandlerforeningen førte Forhandlinger om Forbedringer i Provindsboghandlernes Kaar deels

ikke førte til noget Resultat og deels i Enkelthederne ere ubekjendte, troe Undertegnede at imødekomme et almindeligt Ønske ved at indbyde samtlige Provindsboghandlere til et Møde i Kjøbenhavn den 30te Marts 1868, for derved at faae Lejlighed til at drøfte forskjellige Spørgsmaal og opnaae en fælles Udtalelse til Boghandlerforeningen, om hvad man maatte ønske at faa forandret.

Vi tillade os at tilføie, at der her ikke sigtes til en Opposition mod Boghandlerforeningen, men antage, at det tværtimod vil være denne kjært paa Sagens nuværende Standpunkt at høre en saadan Udtalelse, ligesom vi ville henstille til den ærede Forening, om den antager, det vilde bringe noget Resultat, at der efter dette Møde afholdtes et Fællesmøde med d'Hrr. Forlæggere.

Foruden samtlige Provindsboghandlere i Danmark blive endvidere indbudne d'Hrr. *Eibe*, *Prior* og *Thaarup*, der som Commissionairer ere bekjendte med Provindsboghandlernes Interesser.

De Forslag, De maatte ønske at fremkomme med paa Mødet, bedes inden 26de Marts tilstillet en af Undertegnede.

Den 29de Februar 1868.

<i>Wilh. Arends,</i> Roeskilde.	<i>H. Bloch,</i> Næstved.	<i>A. Levin,</i> Aarhus.
<i>M. C. Mackeprang,</i> Nykjøbing, Falster.	<i>Helm Petersen,</i> Odense.	<i>H. J. Tørsleff,</i> Slagelse.

I en Efterskrift tilføjes, at dette Cirkulære er udsendt til alle de Paagjældende; at man antager »sikkert, at vi ved et Møde i 2 Dage (30te og 31te Marts) ville kunne opnaae det tilsigtede Resultat; endelig ansættes det eventuelle Fællesmøde med Forlæggerne til 1. April.

I samme Nr. af Bladet kom imidlertid en Indsigelse og en Henstilling fra Odense-Boghandlerne *Th. Gundestrup*, *N.*

Hansen og M. Philipsen, med Tilslutning af flere fyenske Kolleger. Der indledes med en Anerkjendelse til Indbyderne, fordi de havde grebet Sagen an. Iøvrigt henstilledes

- 1) at Mødet afholdes paa en Tid, hvor enhver Sortimentsboghandler uden egentlig Gêne ikke alene kan være borte fra sin Forretning, men ogsaa hvor Rejsen til Hovedstaden frem og tilbage ikke paa Grund af de med Aarstiden følgende Naturforhindringer bliver besværligere og langvarigere end nødvendigt;
- 2) at, hvad enten en Opposition mod Boghandlerforeningen tilsigtes eller ikke, det forekommer os, at enhver kjøbenhavnsk Forlægger burde holdes udenfor Sortimentsboghandlernes Møde, idet Provindsboghandleren vistnok tilfulde kan indsee sit Tarv og sin Interesse uden at en Nærværelse af de i Indbydelsen nævnte tre Herrer Commissionærer bør ansees for nødvendig;
- 3) at, da Indbydelsen til det nævnte Møde er udgaaet temmelig seent, det vistnok vilde have været heldigere, om der var blevet indvarslet med samme Frist, som til det almindelige Boghandlermøde i Juli 1856, hvortil Indbydelsen udgik den 1ste Marts s. A.;
- 4) at det vist ogsaa vilde have været gavnligt, hvis den ærede Comitee før Mødet vilde i »Boghandlertidenden« meddele de Gjenstande, som den, med Hensyn til Forbedring i Provindsboghandlernes Kaar, finder at burde komme under Overveielse.«

Denne berettigede Indsigelse mod Mødets uheldige Tidspunkt toges tilfølgende, og det udsattes til Juli Maaned og Tidsfristen for Indlevering af Forhandlingsemner til 16. Maj.

Paa Den danske Boghandlerforenings Møde 9. Marts var fremlagt Skrivelse fra Wilh. Arends om det paatænkte Møde mellem Foreningen og dens »Kommissionærer«. Forenin-

gen vedtog at svare, at et saadant Møde vel kunde finde Sted mellem dem, der ønskede at deltage, men var uden Forbindende for Foreningen. Det er formentlig sidste Gang, at Betegnelsen »Kommissionær« af en dansk Boghandler er brugt officielt om sig selv og sine Standsfæller.

Endelig fremkom under Dato 1. Maj Indbydelsen fra de samme Herrer til Boghandlermøde i Kjøbenhavn 27. og 28. Juli samt til et Fællesmøde med Forlæggerne i og udenfor

L. A. Jørgensen.

Boghandlerforeningen den 29. Juli. Anmeldelse om Deltagelse skulde ske til Wilh. Arends inden 16. Juli (hvilket yderligere forlængedes til 24. Juli). Mødet skulde holdes i Hotel Phønix' store Sal. Endvidere var der i Restauratør Nimbs Lokaler paa Nytorv reserveret Plads til de mødte Boghandlers Aftensammenkomster. Forlagsboghandler L. A. Jørgensen, der jo selv havde været Provindsboghandler, udleverede

Adgangskort og havde Liste til Fællesspisningen. Hele Arrangementet var altsaa meget lovende; men Programmet altfor langt: 42 Punkter! Til Mødet var tegnet 32 Deltagere, men 6 blev forhindrede, saa kun 26 ankom.

Paa Indbydernes Vegne bød Wilh. Arends velkommen og foreslog J. F. Helm Petersen til Formand og Dirigent. Mindre kunde ikke gjøre det! Det vides ikke, hvem der var Mødets Sekretær; men formentlig var det samme Mand. Mødet blev imidlertid baade godt ledet og anskueligt refereret — og dette var jo Hovedsagen. Det er imidlertid klart, at 42 Programpunkter er en saadan Masseproduktion, at der ikke kunde ventes noget tilsvarende Resultat i

Praxis. Mødet varede i tre Dage, og ved det tredie Møde, hvortil Boghandlerforeningens Medlemmer og enkelte Forlæggere udenfor vare indbudte, indfandt sig: F. H. Eibe, Jul. Hoffensberg, E. Jespersen, L. A. Jørgensen, V. Pio, E. L. Thaarup og J. L. Wisbech fra Kolding. Eibe og Thaarup havde forøvrigt efter Indbydelse deltaget i Møderne den 27. og 28. Juli. Da de fire af disse syv Mænd vare særlig interesserede i Provindsboghandelen, og da alle de øvrige Indbudte udeblev, kan det ikke siges, at Provindsboghandlernes første selvstændige Møde blev set paa med venlige Øjne — og det kan ikke siges at tjene Kjøbenhavns store Forlæggerstand til Ære, at den ikke tog bedre mod sine Kolleger, saameget mere, som jo Boghandlerforeningen ved sine egne Forslag og Forhandlinger havde indrømmet Mødets Berettigelse.

Mødets Formand holdt en baade beskeden og kjøn Tale til de ny Tilkomne, og Wilh. Arends oplæste de Punkter, der vare vedtagne de to første Dage. Af disse Forslag og Anmodninger, der ialt androg 22, vare de 17 rettede til den kjøbenhavnske Boghandlerforening samt til andre Forlæggere udenfor samme, og de 5 til forskellige Personer og Institutioner:

1. Idet man udtaler sin Anerkjendelse af Grundreglerne for Boghandelens nuværende Bestaaen, nemlig 20 Procent af Bøger og Blade i fast Regning og à Condition, samt Friexemplar i fast Regning, maa man meget beklage de mange Afvigelser fra ovennævnte Princip, som stadigt fremkommer f. Ex.:

- a) at Rabatten paa mange Artikler nedtrykkes til 16, 12, 10 ja 8 pCt., hvilken Rabat undertiden neppe dækker Omkostningerne.

b) at der ikke gives Rabat paa Bindene.

(Iøvrigt erkjendes den Fremgang til det Ønskede, som i den senere Tid er sporet i denne Henseende.)

Endvidere udtaler man det Ønskelige i:

2. At § 12 i Boghandlerforeningens Vedtægter forandres derhen, at kun den Boghandler, der har stillet Caution til Foreningen eller af denne er antaget som rabatberettiget, kan indrømmes Rabat hos Foreningens Medlemmer, saaledes at al videre Rabat til private Kunder i Fremtiden bortfalder saavel fra Forlæggernes som fra Sortimentsboghandlernes Side.

3. At Ingen tager Nogetsomhelst i Commission, hvorpaa der ikke kan gives Boghandlerne den anførte fulde Rabat.

4. At der paa kontante Subscriptionssager tilstaaes mindst 25 pCt.

5. At Dhrr. Forlæggere ikke lade Subscriptionssager eller Bøger af nogen Sort distribuere af Private med Forbigaaelse af de paa Stedet værende Boghandlere.

Samt at de Colportører, som enkelte Forlæggere eller Hovedcommissionairer fra Tid til anden udsende for at samle Subscribenter aflevere uden Godtgjørelse de tegnede Subscriptioner til de nærmeste Boglader.

6. At, naar en Forlægger udsteder en Subscriptionsindbydelse, det da udtrykkelig fremhæves, at Subscription *kun* modtages igjennem Bogladerne.

7. At hverken Boghandlerforeningen eller nogen af dens Medlemmer maa antage eller støtte nye Commissionairer *paa Landet*.

8. At, naar nye Etablissementer agtes oprettede i en Kjøbstad, der da gives den eller de derværende Boghandlere Leilighed til at fremkomme med Erklæring over den indsendte Ansøgning, forinden den behandles i Foreningen.

9. At, naar Prisen paa en Artikkel skal nedsættes, de hos Sortimentsboghandlerne i Behold værende Explr. da forinden forlanges tilbagesendte, og at disse da maatte være berettigede til ogsaa at tilbagesende de i fast Regning tagne Exemplarer, selv om de ere erhholdte med Friexemplarer.

10. At Dhrr. Forlæggere udsende deres Nyheder til Provindserne, førend de averteres i Bladene, ligesom ogsaa at sende Nyhederne *samtidigen* til alle Boghandlere i samme By.

11. At Boghandlerforeningen fastsætter en bestemt yderste Termin for Revisionen af vore Aarsregnskaber.

12. At Provindsboghandlernes Ordres til Dhrr. Forlæggere bør være udførte saavidt muligt samme Dag som de ere indgaaede, eller at der uopholdelig meddeles Oplysning om Grunden til, at Ordren ikke er udført.

13. At Udlevering af indbundne Bøger, hvis Indbinding er beskadiget, ikke bør finde Sted. Hvorhos man fremsætter som en almindelig Mening, at den nuværende Heftning og Indbinding af Skolebøger i Almindelighed ikke er tilfredsstillende. Samt at ved Forsendelse under Korsbaand eller ved strimlede Blade maa disse være saaledes beskyttede, at hele Bladet dækkes for at undgaae Skade.

14. At det nu begrændsede Antal af Skolebøger, som kan erholdes à Condition, bør udvides efter vedkommende Sortimentshandlers almindelige Forbrug, saaledes at der gives halvt saamange Expl. à Condition som der tages i fast Regning, dog imod at Tilbagesendelse finder Sted efter Forlæggerens Ønske.

15. Forsamlingen udtaler sin Beklagelse over, at Subscriptioner meget ofte overskride det Arkeantal, der er bestemt i Indbydelsen, hvorved der opstaaer Utilbøielighed hos Publikum for senere at abonnere.

16. Forsamlingen andrager paa, at saavel Illustreret Ti-

dende som andre Blade og Tidsskrifter, der forsendes direkte pr. Post eller Jernbane til Boghandlerne, maa være indleveret saa betids, at Afsendelsen kan skee med samme Post, med hvilken Exemplarer forsendes til Posthusenes Abonnenter.

17. Det udtales som et almindeligt Ønske, at Remittering udenfor den ordinaire Tid kun forlanges af vedkommende Forlægger eller Udgiver, naar bestemte Tilfælde foreligge, der nødvendiggjøre det.

Foruden denne Henvendelse til Dhrr. Forlæggere har Forsamlingen overdraget Comiteen:

1. At stille en Opfordring til samtlige Forlæggere i Provindserne om at føre Lager i Kjøbenhavn af alle deres Forlagsartikler.

2. At opfordre Redactøren af Nordisk Boghandlertidende til at drage Omsorg for en hurtigere og ensartet Expedition af Bladet.

3 a. At henvende et Andragende til Postvæsenet om en billigere Fragt for Bopakker.

3 b. Samt en Henvendelse til Jernbanebestyrelsen om, at Bopakker indtil 25 Pd.s Vægt maa forsendes paa alle Baner for Jernbanefrimærker à 12 Sk.

4. At henvende en Anmodning til:

- a) Kirkelig Forening for den indre Mission,
- b) Det brittiske Bibelselskab,
- c) Directionen for Vaisenhuset,
- d) Selskabet til den danske Literaturs Fremme,
- e) Selskabet for Danmarks Kirkehistorie,
- f) Den dansk-historiske Forening

om paa deres Artikler at tilstaae deres Commissionairer i Provindserne den samme Rabat, som Boghandlerforeningen tilstaaer.

5. At rette en Anmodning til Dhr. Musikforlæggere om en Forandring i de nu bestaaende Forhold, idet Musikhandelen — ved den betydelige Rabat, som Forlæggerne tilstaae Musklærere og Musklærerinder — næsten udelukkende er gaaet over i disses Hænder og udenfor Boghandelens Omraade.«

Formanden sluttede derpaa Mødet, idet han udtalte det Haab, at Boghandlerforeningen »ville prøve, hvad vi har sagt, med venlig Overbærelse«, og iøvrigt takkede han Forsamlingen.

Mødets Forslag indsendtes derpaa til Boghandlerforeningen, og paa dennes Møde 21. Septbr. s. A. nedsattes i den Anledning et Udvalg paa syv Medlemmer: F. H. Eibe, Fr. Hegel, A. F. Høst, Th. Lind, Th. Reitzel, Karl Schönberg og G. Chr. Ursin, og paa Foreningens Møde 20. Oktbr. fremlagdes og vedtoges et Svar, som enstemmig godkjendtes. Men med Undtagelse af et Par Indrømmelser af rent formel Natur, vedrørende Punkt 1, 15 og 16, var Svaret et i høflige Vendinger formuleret Afslag paa Resten. I Slutningen udtaltes Beklagelse over, at Foreningen ikke kunde faa Lejlighed til at overvære og deltage i de to første Dages mundtlige Forhandlinger. Denne Beklagelse synes, efter hvad der var gaaet forud, at være lidt søgt. En Indsender i »Nord. Boghandlertidende« havde forøvrigt kort efter Mødet i en længere Artikkel slaet paa de samme Streng.

Fra »Selskabet for Danmarks Kirkehistorie«, »Kirkelig Forening«, »Historisk Forening«, Generaldirektoratet for Postvæsenet og de danske Statsbaner indløb efterhaanden Svar med motiverede Afslag. Mødet fik saaledes intet nævneværdigt praktisk Resultat; men derfor behøver Arbejdet jo ikke at være spildt. Mulig er det gaaet her som

med Vandet i Danaidernes Kar: at det tilsyneladende spildtes; men maaske dog har overrislet de underjordiske Enge og derved beredt Vejen for en kommende Slægt¹⁾.

Forinden jeg omtaler det næste Provindsboghandlermøde, vil jeg give en Oversigt over Boghandlerne i Tidsrummet

1869—1880.

Var Forøgelsen i den forrige Periode næsten forsvindende, er den til Gjengjæld i denne ganske betydelig, idet de 96 Provindsboghandlere i 1868 tolv Aar senere er voxet til 132 eller omtrent 3 nye aarlig. Den ældste af Staben fra 1838, J. G. Ursin i Kallundborg, er nu død, og hele Rækken i Provindserne altsaa fornyet. Den længstlevende af de københavnske Boghandlere fra det Aar, Andr. Fr. Høst, døde derimod først 1897.

De Byer, jeg tidligere har nævnt: Frederikshavn, Sæby, Korsør og Stubbekjøbing, vare nu forsynede med Boghandlere; desuden vare følgende helt nye tilkomne: *Askov*, *Brønderslev*, *Marstal* og *Svaneke*. Den øvrige Forøgelse var altsaa tilføjet de andre Byer. Med Hensyn til Sønderjylland, da vil den herefter blive ladet ude af Betragtning, idet Landet dernede nu hører Udlændigheden til. Selvfølgelig udgaar ogsaa Holsten af denne historiske Oversigt.

En meget virksom Boghandler fik Aalborg 1874, da *Georg Schultz* (* 1849) etablerede sig dér. Han er født, har lært Boghandel og næsten hele sit Liv levet i sin Fødeby, men er dog ikke i Slægt med de to andre Boghandlere dér af samme Navn. Hans Forretning overgik 1912 til hans Søn, Carl Holger Schultz (* 1883)²⁾. I Aarhus begyndte *Jacob Zeuner* (* 1840, † 1911) ligeledes i sin Fødeby og med

(1) Chr. K. F. Molbech: *Fra Danaidernes Kar*. 1873 (Fortalen).

(2) Nord. Bogh.tid., XXXIII, 1899, S. 108—09.

faglig Uddannelse i samme en ny Boghandel 1871; han har tillige et større Bogtrykkeri og noget Forlag. Forretningen fortsættes efter hans Død af hans Enke, Ida, født Halberg (* 1854) med Axel Holle som Bestyrer¹⁾. *E. S. Jessen* (* 1844, † 1915) overtog *L. W. Riemenschneiders* Boghandel i Fredericia 1875 og fortsatte den i 32 Aar, indtil han 1907 overdrog den til *R. Grønholt* (* 1881); derefter blev han Kontant-Boghandler paa Københavns Nørrebro, senere

Jacob Zeuners Boglade
(omtr. 1898).

paa Frederiksberg. 1878 overtog *Olaf Røgind* (* 1850) sin Svigerfaders, *Fr. Karps*, Boghandel i samme By og fortsætter fremdeles denne gamle solide Forretning. I Grenaa etablerede *Vilhelm Hansen* (* 1843, † 1904), der saa af sig fra sit 10. Aar havde arbejdet ved Boghandelen, en ny Boglade 1879. Han førte Forretningen med Dygtighed i 25 Aar, og den fortsættes i samme Spor af hans Enke, *Emilie*, født *Bjerregaard* (* 1853)²⁾. Holstebro fik en ny Boghandler 1876, idet *Chr. Jensen* (* 1845, † 1914) da bo-

(1) Nord. Bogh.tid., XXX, 1896, S. 283; XXXXV, 1911, S. 129.

2) Nord. Bogh.tid., XXXVIII, 1904, S. 112.

satte sig dér. Han kom først til Faget i en fremrykket Alder, men oparbejdede dog en betydelig Forretning; navnlig interesserede han sig for Udbredelsen af smukke Billeder, hvortil hans Kjærlighed — ikke just særlig hans Kjendskab — var meget stor¹⁾. I Horsens begyndte *C. Edelmann* (* 1845, † 1897) der arbejdede ved Boghandelen fra sit 12. Aar, en ny Forretning 1870; den blev meget anset; han førte den til sin Død, og den overgik da til hans Søn, Richard Edelmann (* 1877)²⁾. Samme Aar som

J. L. Wisbech.

Edelmann begyndte *J. L. Wisbech* (* 1821, † 1887) sin Boghandel i Kolding; men han havde rigtignok drevet Bogbinderi i denne By siden 1846 og Detailhandel siden 1857. Hans Bog- og Pápirhandel blev meget omfangsrig og tillige drev han et stort Bogbinderi. 1885 overdrog han Sortimentboghandelen til P. Blicher og flyttede selv med sit Forlag til Kjøbenhavn³⁾. *Carl Nordentoft* (* 1855), uddannet ved Bog-

handelen, overtog 1879 L. H. Spliids Boghandel i Løgstør og fortsatte den med Flid indtil 1915, da han overdrog den til Gustav Ibsen (* 1886). Han havde tillige Filial i Ranum og er fremdeles Klasselotteri-Kollektor. *Chr. Jacobsen* (* 1846, † 1904) var den unge sønderjydske Boghandler O. P. Riis' eneste Lærling; fuldendte derpaa sin Læretid hos L. W. Riemenschneider i Fredericia. Overtog 1880 sin Faders, Lars Jacobsens ansete Boghandel i Randers og fortsatte

(1) Nord. Bogh.tid., XXXV, 1901, S. 301; XXXXVIII, 1914, S. 409.

(2) Nord. Bogh.tid., XXXI, 1897, S. 198.

(3) Nord. Bogh.tid., XXI, 1887, S. 241. Kolding Avis, 11. Marts 1887. Wisbechs Almanak 1888; samme, 50. Aarg. 1902 med en kort Biografi af J. M.(øller). Martin Kok: Mindedigt i »Niels Kjeldsen«, 3. Opl., 1887.

den til sin Død, da Marius Jensen (* 1875) overtog den¹⁾. En meget afholdt Boghandler var *D. Davidsen* (* 1850, † 1906), der ogsaa viede hele sit Liv til Boghandelen; han bestyrede i et Par Aar Thorvald Ussings Forretning i Skanderborg og overtog samme 1872. Han deltog i Den danske Provindsboghandlerforenings Møde i Kjøbenhavn 1906; fik et apoplektisk Anfald og døde fem Dage efter. Han begravedes i Skanderborg 1. Juli under stor Deltagelse²⁾. Hans Boghandel indehaves nu af P. H. Raae (* 1879). *Martinus Digmann* (* 1838) begyndte 1872 en ny Boghandel i Silkeborg. Skjøndt han først i en fremrykket Alder bestemte sig for Boghandelen, omfatter han Faget med megen Interesse og har hyppig deltaget i Boghandlermøder og Forhandlinger³⁾. *H. Rybner Petersen* (* 1838) overtog samme Aar, 1872, H. B. Soetmanns Boghandel i Skive og havde en smuk Virksomhed dér indtil 1906, da han overdrog Forretningen til sin Søn, Volmer Rybner Petersen (* 1876⁴⁾). Sidst af Jyderne i denne Periode skal nævnes *Adolf Jacobsen* (* 1849), der ikke er bleven den mindst kjendte; han var Boghandler i Viborg fra 1878 til 1909 og havde en anset Forretning, som han solgte til Sophus Becker (* 1878). Selv valgtes han 1908 ind i Det danske Hedeselskabs Repræsentantskab og udnævntes 1912, paa Grund af denne sin Virksomhed, til Justitsraad⁵⁾.

Odense fik ikke mindre end fire Boghandlere i dette

(1) Nord. Bogh.tid., XXXVIII, 1904, S. 294.

(2) Nord. Bogh.tid., XXXI, 1897, S. 103; XXXX, 1906, S. 180 og 189, »Agrar Dagbl.«, 25. Juni 1906. »Skanderb. Amtstid.«, 25. Juni 1906. »Illustr. Tid.«, 8. Juli 1906. »Bogormen«, 1906, Nr. 3, S. 55; (om hans Forhold til Herman Bang).

(3) Nord. Bogh.tid., XXXI, 1897, S. 142.

(4) Nord. Bogh.tid., XXXI, 1897, S. 238.

(5) Nord. Bogh.tid., XXXVII, 1903, S. 309.

Rasmus Hansen.

Tidsrum, hvoraf endda de tre vare nye Forretninger. *Rasmus Hansen* (* 1842), en Broder til Boghandler Niels Hansen, begyndte en Boghandel 1872 og oparbejdede en solid Forretning, der i 1907 overgik til hans Svigersøn, *Johannes Lyng* (* 1874)¹⁾. *Vilhelm Larsen* (* 21. Januar 1843), Lærling og Medhjælper hos E. L. Thaarup; senere i elleve Aar i Hempelske Boghandel.

Han er i høj Grad interesseret i dansk Boghandel. Sin store Samling af danske Forlagskataloger skjænkede han til Boghandler-Medhjælper-Bibliotheket, og

Vilhelm Larsens Boglade

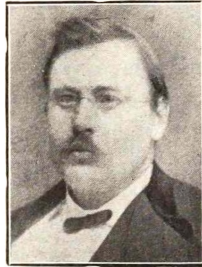
(omtr. 1880).

sin Boghandel overdrog han 1908 til *Andreas P. Nielsen* (* 1871)²⁾. En Boghandler af en anden Type — og uden

(1) Nord. Bogh.tid., XXXI, 1897, S. 142.

(2) Nord. Bogh.tid., XXXXII, 1908, S. 225—26, af Jul. Gjellerup.

Faguddannelse — fik Odense 1873 i *Rasmus Nielsen* (* 1835, † 1889); han havde siden 1866 drevet Antikvarboghandel; som virkelig antaget Boghandler existerede han derimod kun i fem Aar, idet han gik fallit 1878. Han var Medbestyrer af Odense Folkebank, men blev for sit Forhold til denne Institution tiltalt og dømt. Den fjerde i Rækken var *S. F. Helm Petersen* (* 25. Septbr.

S. F. Helm Petersen.

1838, † 3. Novbr. 1897); han lærte Boghandelen i Hempelske Boghandel og overtog den 1870 efter sin Faders Død. Baade før og efter Overtagelsen drev han tillige Landbrug og var Forstander for Odense Land-

Hempelske Boglade
(1896).

brugsskole. Han var Formand for Provindsboghandlerforeningen af 1874 fra dens Stiftelse til dens Opløsning; udnævntes til Justitsraad 1884. Sin Sortimentsforretning overdrog han 1887 til Etatsraad J. C. Dreyer. Efter hans Død

solgtes Forlaget 1899 til H. Hagerup¹⁾. *Theodor Bløes* (* 1844) var Boghandler i Svendborg 1871—74; derefter paa Christianshavn 1877—1901. Han nævnes her, fordi det skyldes ham, at Boghandler-Medhjælper Bibliotheket kom i Besiddelse af den Thaarupske Portrætsamling af danske Boghandlere, idet han købte, ordnede og øgede den og skjænkede den dertil. En anden Svendborg Boghandler, *Vilhelm Brandt* (* 17. Maj 1843) etablerede sig dér 1875, men overtog to Aar senere sin Faders Boghandel, som han førte under uforandret Firma indtil 1909, da hans Søn, Carl Brandt (* 1876), overtog samme. Denne meget ansete Forretning er nu paa tredie Generation i samme Families Eje. Vilhelm Brandt var Bestyrelsesmedlem af og Kasserer for Den danske Provindsboghandlerforening fra dens Stiftelse til 1911. Han er Medlem af Direktionen for Svendborg og Omegns Sparekasse²⁾.

Jens Møller.

P. N. Tinglef (* 1854) overtog i 1878 Vilh. Nielsens Boghandel i Faxe, som han har ført videre og udvidet, bl. A. ved Filialer paa Faxe Ladeplads og i Karise³⁾. I Helsingør overtog *Jens Møller* (* 22. April 1852) I. Wagners Boghandel 1878; han er uddannet hos H. J. Tørsleff og har været Medhjælper hos H. Hagerup. Han har hyppig taget Del i offentlige Forhandlinger om Boghandlerforhold og har udført et meget betydeligt og værdifuldt Arbejde som Sekretær for Den danske Provindsboghandlerforening, i hvis

(1) Nord. Bogh.tid., XXXI, 1897, S. 264—65, af E. H(agerup).

(2) Nord. Bogh.tid., XXXVI, 1902, S. 329. Svendb. Avis, 17. Decbr. 1902. Svendb. Amtstid., 17. Decbr. 1902. Aftenposten, 31. Decbr. 1902. Hver 8. Dag, IX, 1902, Nr. 14.

(3) Nord. Bogh.tid., XXXVI, 1902, S. 343—44, af Max Sommer.

Bestyrelse han har siddet siden dens Stiftelse; er tillige Medlem af Bestyrelsen for Boghandlerforeningens Kommissionsanstalt og Forretningsfører for Provindsboghandlernes Almanakforlag; han er Medejer af Helsingør Centraltrykkeri; er Fattigforstander og har desuden mange Tillidshverv. Side om Side med alt dette har han formaet at lede sin egen ansete Forretning, der ogsaa omfatter Forlag, som senere skal omtales, og Fremstilling af Prospektkort en

Jens Möllers Boglade
(indtil 1896).

gros¹⁾. I Nabobyen Hillerød blev *Martin Hertz* (* 1845, † 1907) optaget som Kompagnon i sin Faders gamle solide Forretning 1876, og blev efter hans Død 1877, i Forretning med sin Broder *Harald Hertz* (* 1848) Ejer af samme. *A. Bryndum* (* 1836, † 1909) var uddannet som Farmaceut og arbejdede ved dette Fag i ti Aar; derefter var han Fotograf i tre Aar. Han var Boghandler i Kallundborg fra 1867 i 33 Aar, men hans Forretning godkjendtes først 1871 af Boghandlerforeningen. Han overdrog den 1900

(1) Nord. Bogh.tid., XXXVII, 1903, S. 267. Illustr. Tid., 23. Oktbr. 1910.

til Johannes Møller og bosatte sig derpaa i Kjøbenhavn¹). *Th. Schouboe* (* 1844) overtog 1871 C. E. Saabyes Boghandel i Ringsted og førte den i 16 Aar; derpaa overdrog han den til Ahrent Flensborg og har selv siden været Afdelingschef hos L. Levison junr. En ganske ung, meget driftig Boghandler fik Roskilde, da *Erh. Flensborg* (* 1850, † 1910) overtog Wilh. Arends' Forretning 1874. Ved hans tidlige Død overgik Boghandelen til hans Søn, Cand. phil. *Andreas Flensborg* (* 1884)²). Fr. Holms gamle Boghandel i Sorø overgik 1872 til *C. B. Haldkjær* (* 1846), der ikke blot var født, men ogsaa faglig uddannet i Kjøbenhavn — i Gyldendalske Boghandel. Efter 15 Aars Virksomhed i Sorø, solgte han Forretningen til Alfred Clausen og overgik selv til privat Beskæftigelse. I Stege overtog *C. M. Nielsen* (* 1846) i 1873 den af Lærer J. Jensen grundlagte Boghandel i Stege, som han har betydelig udvidet. 1911 optog han sin Søn, Carl Nielsen (* 1876) som Kompagnon. Selv er han Overligningskommissær og Medlem af Møens Diskontobanks Direktion³).

F. C. E. Olsen (* 1838, † 1909) bosatte sig 1863 som Bogbinder i Maribo og blev Boghandler 1871; han førte sin Forretning til 1901, da han overdrog den til Jens Sørensen (* 1871) og selv flyttede til Kjøbenhavn⁴). *Theodor Øberg* (* 1845, † 1895) etablerede sig 1870 i sin Fødeby, Nakskov, hvor han ogsaa havde lært. Han oparbejdede en smuk Forretning, der efter hans Død overgik til hans Svigersøn, Robert Allerup⁵). *Chr. Pontoppidan* (* 1850) overtog 1874 M. Chr. Mackeprangs ansete Forretning i Nykjø-

(1) Nord. Bogh.tid., XXX, 1896, S. 41.

(2) Nord. Bogh.tid., XXXIV, 1910, S. 49—50.

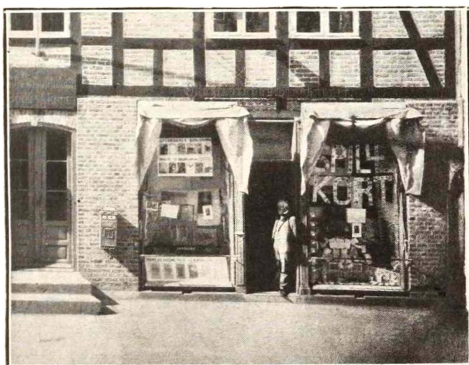
(3) »Møens Avis«, 1. Oktbr. 1898; »Møens Flkbl.«, 1. Oktbr. 1898.

(4) Nord. Bogh.tid., XXXIII, 1909, S. 89.

(5) Nord. Bogh.tid., XXIX, 1895, S. 29.

bing paa Falster, som han har fortsat og udvidet i den lange Aarrække, og som han fremdeles fører under det gamle Firmanavn. Han har tillige 1878 anlagt et betydeligt Bogtrykkeri. Pontoppidan har været en flittig Deltager i danske Boghandlermøder, og han har med Pietet samlet Billeder og andre Minder derfra¹⁾.

Rønne fik i det nævnte Tidsrum to nye Boghandlere: 1872 *Hans Colberg* (* 1847) der, til at begynde med, er

M. C. Mackeprangs Boghandel. 1909.
(Chr. Pontoppidan i Døren.)

kort Tid var i Kompagni med en Broder, men som derefter fortsatte Forretningen alene, indtil han 1902 afhændede den til Knud Jørgensen (* 1877). *Frits Sørensen* (* 1856) etablerede sig 1879 i Rønne. Egentlig var det J. Henriksens gamle Forretning, der var fortsat af P. Bjørnbak og L. F. Bjerg, som han overtog efter sidstnævntes Fallit. Fr. Sørensen driver en omfattende Papirforretning ved Siden af Boghandelen²⁾.

(1) Nord. Bogh.tid., XXXIII, 1899, S. 77. »Hver 8. Dag«, 23. April 1899.

(2) Nord. Bogh.tid., XXXVIII, 1904. S. 353.

Skjøndt Forholdene i Sønderjylland nu ere ændrede, vil jeg dog nævne et Par Boghandlere dér, som fik Betydning, nemlig *K. Vennervald* (* 1843), der overtog Gustav Johannsens Boghandel i Flensborg 1874; han overtog tillige J. Cl. Pingels Boghandel i Sønderborg og var antaget af Boghandlerforeningen begge Steder. Han maatte imidlertid opgive disse Forretninger 1879. Som Redaktør og Journalist har han taget virksom Del i den sønderjydske Bevægelse. Hans Forretning i Flensborg overgik 1879 til Fr. Paulsen (* 1849), som opgav den 1888. Siden har den danske Boghandel i Flensborg havt trange Kaar. I Sønderborg førte *Johannes Moldt* (* 1835, † 1906) dansk Boghandel fra 1879 til sin Død. Han redigerede tillige »Dybbølposten« fra 1875. Hans patriotiske Virksomhed fortjener at paaskjønnes og at mindes!).

I Tilslutning til denne Oversigt vil jeg give nogle Meddelelser om Boghandelens indre Liv ved Overgangen fra Tredserne til Halvfjerserne. Som bekjendt fremtraadte i disse Aar: Georg Brandes (med »Æsthetiske Studier«, 1868); Holger Drachmann (med »Med Kul og Kridt« og »Digte«, 1872); J. P. Jacobsen (med Oversættelse af Charles Darwins »Arternes Oprindelse«, 1872) og Sophus Schandorph (med »Fra Provindsen«, 1876; hans egentlige Debut faldt langt tidligere, nemlig 1862). Disse og flere Forfattere skabte det saakaldte »literære Gjennembrud«, der særlig kjendetegner dansk Aandsliv i Begyndelsen af Halvfjerdserne. At dette Røre naturligvis ogsaa prægede dansk Boghandel, er en Selvfølge; men udover dette maa det siges at være for-

(1) Illustr. Tid., 4. Maj 1890. Haandbog i det nordslesv. Spørgsmaalshist., 1901, S. 598. Nord. Bogh.tid., XXXVIII, 1904, S. 322.

holdsvis mindre Begivenheder, der satte Sindene og Pen-
nene i Bevægelse.

1868 udgav Valdemar Thisted under Pseudonymet M. Rowel Fortællingen »Høgholt«; denne Bog spurgtes saa stærkt, at Hovedstaden slugte hele Oplaget, og Provindserne fik ingen Expl. i første Omgang: Denne Sag gav naturligvis Anledning til berettiget Klage. En anden Klage af mere sporadisk Art kan ogsaa anføres her; den angik saadanne Bekjendtgjørelser, som gennem Provindsboghandlerne besørgedes til »Stiftstidender« og andre Blade. Det hændte da — f. Ex. i Odense — at vedkommende Besørger føjede sit eget Firma til saaledes: Faas i N. N.s Boghandel. Dette var naturligvis en Anmasselse saavel i Odense som andet Steds, hvor der fandtes flere ligeberettigede Bog-
handlere.

Under et stærkt og, som det synes, uberettiget Pres blev Vajsenhuset i 1869 tvunget til at nedsætte Priserne paa Bibler og Salmebøger. Dette medførte naturligvis en formindsket Fortjeneste for Forhandlerne; dertil var jo intet at sige. Men at sende Landets Gejstlighed et Cirkulære med følgende Slutningspassus: »Ved at indsende Bestillingerne direkte til Th. Lind vil Forbrugerne stedse være sikre paa at erholde Bøgerne i smukke og solide Bind«, — var ganske simpelt brutalt, rent bortset fra, at Straffen kom til at gaa ud over dem, der Intet havde forbrudt.

I Februar 1870 standsedes Jyllands og Fyens Forbindelse med Hovedstaden paa Grund af Isforholdene i Store Bælt. Dette gav Anledning til, at Th. Ussing i Skanderborg foreslog, at der førtes Oplag i Odense og Aarhus af de mest gangbare Bøger. Dette Forslag blev, dog ikke gennemført, ligesaalidt som det paa Boghandlermødet i 1868 fremsatte: at Provindsforlæggere skulde holde Lager

i Kjøbenhavn¹). Dog kan det anføres, at Hempelske Boghandels Forlag i Odense fra Oktbr. 1875 udleveredes paa Forlagets Betingelser af H. Hagerup i Kjøbenhavn — altsaa dog et enkelt Skridt i den nævnte Retning.

I August 1875 rettede Boghandlerforeningen en Henvendelse til Provindsboghandlerforeningen angaaende en Liste over de Provinds-Aviser, som sidstnævnte maatte anse det for heldigt at avertere i og at sende Anmeldelses-Expl. til. Den 22. Juli næste Aar svarede Provindsboghandlerforeningen, at den ikke kunde skaffe de ønskede Oplysninger. I Septbr. 1876 rettede C. H. Bielefeldt en Opfordring til Provindsboghandlerne om at nægte at modtage Subskription paa »den overhaandtagende slette Romanlektur«. Han nævner ingen Exempler paa, hvad han sigter til, men højt sandsynligt var det til saadanne Forfattermærker som Claudius Albertus, A. Bérang, R. Hjelm og K. Karstens, der alle vare meget produktive i Midten af Halvfjerdsene. At der, foruden disse Pseudonymer, ogsaa var en Del Anonymer, er jo saa ligetil. Paa denne Opfordring svarede H. F. Mansa, at Provindsboghandlerne aldrig havde indladt sig paa at spekulere i den Art Literatur, og J. R. Dein opfordrede Forlæggerne af St. Blichers, Carit Etlars, H. F. Ewalds, Fru Gyllembourgs og P. P.s Værker til ved en billig Subskription at modarbejde Uvæsenet²).

Vi gaar saa paany over til de faglige Møder. Den 7., 8. og 9. Juli 1873 afholdtes det tredie skandinaviske Boghandlermøde i Christiania. Deri deltog følgende danske Provindsboghandlere: P. Bjørnbak i Rønne, C. Holm i Horsens, M. C. Mackeprang i Nykjøbing, Falster, Marinus M.

(1) Denne Sag har staaet paa Dagsordenen siden 1847, da E. L. Thaarup rejste den, altsaa i 70 Aar, — uden endnu at være løst.

(2) Nord. Bogh.tid., XI, 1876, S. 67, 73 og 81.

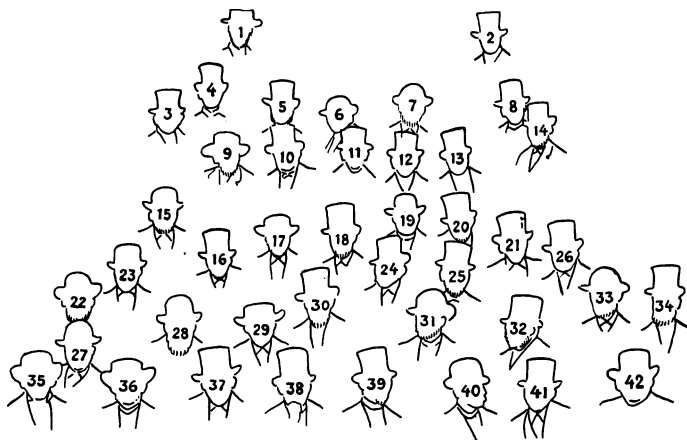
Schultz i Aalborg, L. A. Walsted i Herning og J. L. Wisbech i Kolding, hvoraf dog ingen deltog i Forhandlingerne. Mødet havde paa Dagsordenen kun 11 Punkter, og disse vare endda ikke alle af særlig Betydning; mest Interesse for Provindsboghandlere havde Punkt 2 og 6, der omfattede Hoveddepoter i de skandinaviske Lande for samtlige Forlæggere i Finland, Sverige, Danmark og Norge.

Med Hensyn til Møderne i Danmark var det paatænkt at holde et saadant i 1873, men det kom ikke istand. Allerede i 1871 havde H. J. Tørsleff klaget over, at intet Baand bandt Provindsboghandlerne sammen. Saa besluttede Boghandlerne i Odense at indbyde en Del Kolleger til et Møde. »Den store Tilslutning, som Indbydelsen fandt, foranledigede Indbyderne til at sende Indbydelse til samtlige danske Provindsboghandlere«. Man fastholdt dog stadig Mødets private Karakter, for at ikke de kjøbenhavnske Forlæggere og særlig Boghandlerforeningen skulde se en Opposition i Mødet. Selve Forhandlingerne blev derfor heller ikke refererede. Mødet, der fandt Sted Lørdag 30. Maj 1874, talte 42 Deltagere. Forsamlingen bødes velkommen af H. Chr. A. Milo, hvorpaa H. J. Tørsleff valgtes til Dirigent. Efter at S. F. Helm Petersen havde givet en kort Fremstilling af Sortimentsboghandlernes Stilling, blev de forskellige paa Dagsordenen opførte Emner behandlede. Efter et Fællesmaaltid paa Billes Hotel kjørte Deltagerne en Tur i Odense Omegn og besaa bl. A. den da snart færdige Dalum Papirfabrik, hvis Bestyrelse var tilstede og foreviste Fabrikken. Hele Sammenkomsten maa betragtes som særdeles vellykket.

Som Mødets praktiske Resultater kan anføres:

Provindsboghandlermødet i Odense 1874.

Provindsboghandlermødet i Odense 1874.

1. F. Rybner Petersen, Aarhus. 2. J. L. Wisbech, Kolding. 3. J. F. Holm, Nykjøbing M. 4. N. P. C. Hornum, Nykjøbing S. 5. Julin Hansen, Rudkjøbing. 6. Vilhelm Larsen, Odense. 7. L. C. C. Estrup, Kolding. 8. C. B. Haldkjær, Sorø. 9. J. L. Hartmann, Middelfart. 10. P. Brandt, Svendborg. 11. Lars Jacobsen, Randers. 12. M. M. Schultz, Aalborg. 13. H. F. Mansa, Randers. 14. Chr. Olsen, Vordingborg. 15. Th. Gundestrup, Odense. 16. H. J. Tørsleff, Slagelse. 17. Th. C. Creutz, Ærøskjøbing. 18. C. Breidahl, Randers. 19. C. C. U. Johnsen, Faaborg. 20. Rasmus Nielsen, Odense. 21. P. Jansen, Nykjøbing F. 22. H. Rybner Petersen, Skive. 23. N. L. Nordentoft, Thisted. 24. Niels Christensen, Viborg. 25. Rudolph Holck, Bogense. 26. Ulrik Møller, Holbæk. 27. Niels Hansen, Odense. 28. C. C. Lund, Lemvig. 29. K. Bønnelycke, Odder. 30. Emil Hartmann, Nørresundby. 31. C. Edelman, Horsens. 32. Th. Math. Thruue, Aarhus. 33. C. C. Nielsen, Silkeborg. 34. Chr. Kragelund, Holstebro. 35. H. Chr. A. Milo, Odense. 36. J. O. Willerup, Vordingborg. 37. D. Davidsen, Skanderborg. 38. Jacob Zeuner, Aarhus. 39. Chr. Frisch, Assens. 40. Magnus A. Schultz, Aalborg. 41. P. Bjørnbak, Rønne. 42. S. F. Helm Petersen, Odense.

*∞

1. *Beslutninger paa Boghandlermødet i Odense*
den 30te Maj 1874.

A. Det overdrages til et Udvalg bestaaende af 3 Medlemmer, der valgtes ved skriftlig Afstemning, nemlig: *Helm Petersen* i Odense med 25, *Mansa* i Randers med 19 og *Gundestrup* i Odense med 17 Stemmer, at tage under Over-

Bestyrelsen for Provindsboghandlerforeningen 1874.
H. F. Mansa. S. F. Helm Petersen. Magnus A. Schultz.
H. J. Tørsleff. P. Th. Jansen. Th. Math. Thru.

veielse og fremkomme med Forslag om Oprettelsen af en eventuel Forlagsforening.

B. Til at virke hen til en fastere Stilling for Papirhandelen, med særligt Hensyn til de nye Fabrikker, valgtes: *Tørsleff* i Slagelse med 29, *Helm Petersen* i Odense med 27 og *Magnus A. Schultz* i Aalborg med 25 Stemmer.

C. Det vedtoges at danne en Provindsboghandlerforening med det Formaal at varetage Provindsboghandlernes Tarv,

særlig at afholde Møder efter Skjøn, samt være et corresponderende Led saavel imellem Provindsboghandlere indbyrdes, som med Boghandlerforeningen og andre Forlæggere i Kjøbenhavn. Bestyrelsen paahviler det at underrette nævnte Forening om Foreningens Dannelselse, med den Bemærkning, at om Boghandlerforeningen maatte ønske det, vil den i Reglen kunne forhandle med Provindsboghandlerne gennem Bestyrelsen. Foreningen har ikke andre Love end ovenstaaende. Bestyrelsen bestaaer af 5 Medlemmer, der have at sammenkalde Møderne, naar vigtige Sager skulle forhandles, eller naar mindst 15 Medlemmer forlange det. Ny Bestyrelse vælges paa hvert Møde. Contingent er 2 Kroner aarlig. Et Medlem af Bestyrelsen er Kasserer, og aflægger Regnskab ved Møderne.

Til Bestyrelse valgtes ved dette Møde: *S. F. Helm Petersen* med 25, *H. J. Tørsleff* med 23, *H. F. Mansa* med 20, *M. A. Schultz* med 16 og *P. Jansen* med 11 Stemmer. Derefter havde *Chr. Milo* 10 og *Th. Gundestrup* 9 Stemmer, hvorfor disse valgtes til Suppleanter.

II. Henstillinger til Boghandlerforeningen i Kjøbenhavn.

Til Boghandlerforeningen i Kjøbenhavn.

Paa det af Provindsboghandlere i Odense den 30te Mai 1874 afholdte Møde vedtoges følgende Henstilling til den ærede Forening:

- 1) Henstilling til Boghandlerforeningen, om den ikke finder det maatte være i alle Parters Interesse, samtidig med Overgang fra Rigsmønt til Kroner og Øre, at forhøie Rabatten paa alt Boghandelen vedrørende, uden Indskrænkning særlig for Bindenes Vedkommende til 25 pCt.; om denne Rabatforhøielse maa medføre en Prisforhøielse af Bøger, maa henstilles til dHrr. Forlæggere, idet vi be-

mærke, at denne Prisforhøielse efter vor Mening ikke i nogen Maade vil formindske Afsætningen.

- 2) Forsamlingen tillader sig ligesom paa det tidligere Boghandlermøde, at udtale sin Beklagelse over, at Tilbagekaldelser udenfor Remitteringstiden endnu altfor hyppigt finder Sted, idet Frygten for slige Tilbagekaldelser lægger Baand paa vor Virksomhed ved vor Udsending til Gjennemsyn; i hvert Fald maae vi bestemt fastholde, at vi ikke see os istand til at effectuere Tilbagekaldelse med ringere Varsel end 6 Uger.
- 3) Forsamlingen udtaler, at den forventer, at Boghandlerforeningens Vedtægt § 10 ogsaa maa finde sin Anvendelse udenfor Kjøbenhavn; som eneste Undtagelse for uop lærte Boghandleres Antagelse bør være Overtagelse af bestaaende Forretninger.

Ånførte 3 Henstillinger vedtoges eenstemmig af underskrevne Provindsboghandlere, med Undtagelse af § 3, der havde *Hansen* af Rudkjøbing og *Hansen* af Odense imod.

Tilstedeværende ved Mødet for danske Provindsboghandlere i Odense den 30te Mai 1874.

P. Bjørnbak. P. Brandt. C. Breidahl. K. Bønnelycke. Niels Christensen. Th. C. Creutz. D. Davidsen. C. Edelmänn. L. C. C. Estrup. Chr. Frisch. Th. Gundestrup. C. B. Haldkjær. Julin Hansen. N. Hansen. Emil Hartmann. J. L. Hartmann, S. F. Helm Petersen. R. Holck. J. F. Holm. N. P. C. Hornum. Lars Jacobsen. P. Jansen. C. Johnsen. Chr. Kragelund. C. C. Lund. H. F. Mansa. Chr. Milo. Ulrik Møller. C. Nielsen. R. Nielsen. N. L. Nordentoft. Chr. Olsen. F. Rybner Petersen. H. Rybner Petersen. Magnus A. Schultz. Marinus M. Schultz. Th. Thru. H. J. Tørsleff. J. O. Willerup. J. L. Wisbech. Jacob Zeuner.

Ovenstaaende tiltrædes endvidere af:

H. Bloch. Theodor Bløes. Chr. P. Bollerup. C. Brammer.

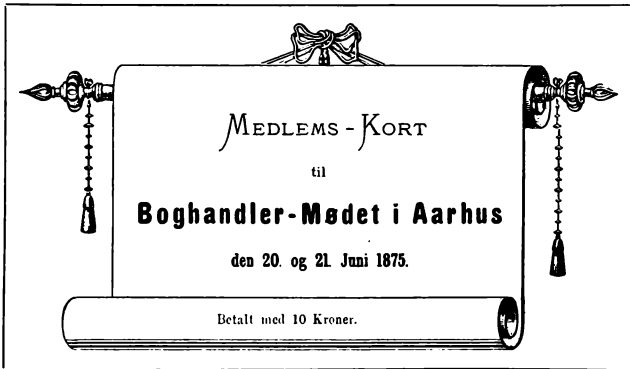
Brown & Andersen. A. Bryndum. J. C. Christensen. P. Daugaard. Dyhr. L. Elling (Kallundborg). M. G. Engsig. M. P. Erichsen. Emil Fix. Erh. Flensborg (W. Arends Efterf.). R. Gjellebøl. O. H. Guldberg (Mariager). J. C. Halvorsen. F. Hertz. J. C. Holm (Horsens). N. P. Holm (Ringkjøbing). Fr. Jensen (Saxkjøbing). Wm. Jensen (Hillerød). Th. Jørgensen. Conrad Kamman (Lindbergs Bogh.). A. Levin. Lohse. O. Lybecker. J. C. L. Løth. B. Møller (Vejle). N. O. M. Nielsen (Varde). V. Nielsen (Faxe). C. M. Nielssen. F. C. E. Olsen (Maribo). G. L. Pansch. F. L. Petersen (Lyngby). Chr. Pontoppidan (Mackeprangs Bogh.). J. Rasmussen. L. W. Riemenschneiders Bogh. S. Rosenstand. Schnipp. Th. Schouboe (Ringsted). Georg Schultz (Aalborg). L. H. Spliid. B. Svendstrup. S. W. Thomsen. C. M. Thune. L. A. Walsted. H. J. Wichmann. Theodor Øberg. Dein (dog kun hvad § 1 og 2 angaaer)¹⁾.

Fjorten Dage efter dette fredelige Møde i Odense holdtes Generalforsamling i »De danske Boghandlers Hjelpekasse«, efter at der lang Tid i Forvejen havde været ført en temmelig hvas Polemik angaaende Kassens Ledelse. Ved dette Valg, hvor ogsaa en Medhjælper skulde vælges, besejrede Johan Schultz, nu Boghandler i Aalborg og da Medhjælper i Andr. Schous Boghandel, Fuldmægtig August Larsen med 66 Stemmer mod 62. Johan Schultz udtraadte dog af Bestyrelsen allerede Aaret efter, da han var flyttet til Aalborg.

Den af Provindsboghandlerforeningen nedsatte Møde-Komité bestemte i Aarhus 2. Maj 1875 at holde et almindeligt Boghandlermøde deri Byen, og Mødet fastsattes til 20. og 21. Juni s. A. i Hotel Royals store Sal. Til dette Møde meldte sig lidt over 60 Deltagere, deraf ikke mindre end

(1) Nord. Bogh.tid., VIII, 1873—74, S. 419—20, hvor dog nogle af Navnene er fejlagtigt stavede.

20 fra Kjøbenhavn, og deriblandt Fr. Hegel og Th. Reitzel. Havde Tilslutningen fra den Side nærmest været demonstrativ, var den nu til Gjengæld næsten overvældende, idet ca. $\frac{1}{3}$ af Forsamlingen repræsenterede Hovedstaden. Paa Mødet gav Helm Petersen Meddelelse om Resultatet af forrige Aars Møde, hvilket igunden ikke havde ført til noget. Det første Punkt, de 25 Procent Rabat, man havde andraget om, var ikke blevet bevilget. Det andet Punkt,

Dannelsen af en *Dansk Forlagsforening*, var, som Helm Petersen meddelte, »taget under Overvejelse«. »Vi foreslaar saaledes:

- 1) At Selskabets Navn bliver »Dansk Forlagsforening«.
- 2) At dets Formaal er Forlagsboghandel, navnlig Udgivelsen af saadanne populære Skrifter, som kunne antages let afsættelige overalt her i Landet.
- 3) At det faar Sæde i Kjøbenhavn.
- 4) At Aktiekapitalen bliver 50,000 Kroner, fordelt i Aktier paa 100 Kr.
- 5) At Selskabets Anliggender bestyres af en Bestyrelse paa 3 Medlemmer, valgt blandt Aktionairerne.

- 6) At der antages en med Provision lønnet Forretningsfører.
- 7) At naar Aktiekapitalen er tegnet, forelægges det af os udarbejdede Forslag til Love til eventuel Vedtagelse eller Forandring.

Vi troe, at dette Foretagende kan blive godt og fordelagtigt, da ved samme Sælgeren, Sortimentboghandleren, faar Andel i Forlæggerens Indtægt «

Tørsleff anbefalede Diskussion derom, medens Mansa erklærede, at Diskussion ikke kunde finde Sted, »da Foreningen var dannet«. Der er ingen Tvivl om, at det var Tørsleff, som var paa den rette Side. Foreningen hverken var eller blev dannet. Men dette var ikke det mærkeligste Punkt ved dette Møde. Det syntes saaledes ogsaa mærkeligt, at et Foredrag, som det Formanden havde holdt, og som kun omfattede lutter ganske elementære Ting, kunde anses for at være nødvendigt i en Forsamling af Landets mest interesserede Boghandlere. De øvrige Forhandlingsgjenstande omfattede:

Kan det betale sig for Provindsboghandlerne at tage udenlandsk Literatur direkte? og

Hvorledes skal § 13 i Boghandlerforeningens Vedtægter forstaas?

Endelig forhandlede om falmende og beskadigede indbundne Bøgers Tilbagesendelse, og om Returpakker.

Ved Valget afgik de gamle Revisorer, og Lars Jacobsen og C. Breidahl i Randers valgtes istedet.

Om selve Mødet i Almindelighed vare Meningerne delte. August Westrup kaldte det »de uforglemmelige Dage i Aarhus« og sigtede formentlig nærmest til det selskabelige Samvær. En anset Provindsboghandler har til Forfatteren af denne Bog sagt, at det var et daarligt Møde. Men

Boghandlermødet i Aarhus 1875.

Boghandlermødet i Aarhus 1875.

1. Chr. P. Bollerup, Ringkjøbing. 2. C. A. Jepsen, Frederikshavn. 3. Emil Fix, Næstved. 4. J. C. Christiansen, Nordby. 5. Siegf. Olsen, Storehedinge. 6. C. M. Nielszen, Stege. 7. Jacob Zeuner, Aarhus. 8. Jørgen Andersen, Nykjøbing F. 9. G. Vilh. Hansen, Aarhus. 10. J. L. Wisbech, Kolding. 11. D. Davidsen, Skanderborg. 12. M. Digmann, Silkeborg. 13. Chr. Krøytzer, Hjørring. 14. Jul. Hoffensberg. 15. Andr. Schou. 16. P. Jansen, Nakskov. 17. Imm. Réé. 18. G. Torst. 19. Th. Reitzel. 20. J. Holm (Ursins Eft.). 21. P. Bjørnbak, Rønne. 22. Magnus A. Schultz, Aalborg. 23. C. Edelmann, Horsens. 24. A. Bryndum, Kallundborg. 25. H. Rybner Petersen, Skive. 26. C. A. Topp. 27. C. B. Haldkjær, Sorø. 28. Vilhelm Larsen, Odense. 29. Marinus Eiersted, Hjørring. 30. Kjøbmand Carl Nielsen, Aarhus. 31. Chr. Kragelund, Holstebro. 32. H. J. Tørsleff, Slagelse. 33. Lars Jacobsen, Randers. 34. H. Hagerup. 35. C. Holm, Horsens. 36. Fr. Hegel. 37. O. H. Delbanco. 38. C. C. Lund, Lemvig. 39. Marinus M. Schultz, Aalborg. 40. E. L. Thaarup. 41. Gartner Prior. 42. J. L. Hartmann, Middelfart. 43. A. Levin, Aarhus. 44. August Westrup. 45. Chr. Pontoppidan, Nykjøbing F. 46. N. P. C. Hornum, Nykjøbing S. 47. L. A. Jørgensen. 48. V. Pio. 49. C. Breidahl, Randers. 50. Th. M. Thruue, Aarhus. 51. H. F. Mansa, Randers. 52. S. F. Helm Petersen, Odense. 53. Emil Hartmann, N. Sundby. 54. Fr. Rybner Petersen, Aarhus.

hvorom alting er, heller ikke det bragte nævneværdige praktiske Resultater¹).

Provindsboghandlerforeningen kunde saaledes ikke siges at gaa fremad. 1875 havde den 71 Medlemmer, men fem Aar senere kun 56. Heller ikke dens Bestyrelse var meget ivrig; men maaske laa det Hele i Tidsforholdene. I alt Fald varede det tre Aar, før Bestyrelsen lod høre fra sig. Den havde nemlig paatænkt et Provinds-Boghandlermøde i 1878; men ved et Bestyrelsesmøde i August s. A. vedtog man: 1) at afholde et Boghandlermøde i Roskilde i Juli 1879; 2) at anmelde Lærerne for uberettiget Handel med Skolemateriel.

Den første Beslutning blev, efter flere jyske og fynske Boghandlers Opfordring, ændret til 3.—4. August 1879, og den anden blev imødegaaet af »En Lærer« i den af R. J. Holm og P. A. Holm udgivne »Skoletidende«. Naturligvis var Imødegaaelsen noget ensidig, men det skal siges til Redaktionen Ros, at den i en Note mindede om, at det kun var et Forhandlingsemne²).

Boghandlermødet blev saa afholdt efter Bestemmelsen og i Hotel Prindsens store Sal; dets Komité var Erhardt Flensborg i Roskilde, Lorentz Hegge, samme By, og H. J. Tørsleff i Slagelse. Der var indtegnet 46 Deltagere, men derudover mødte henimod en halv Snes. Omtrent en Trediedel af Mødets Deltagere var fra Kjøbenhavn. Om nogle af dem er forøvrigt at bemærke, at de hverken før eller senere har deltaget i noget Boghandlermøde. H. J. Tørsleff valgtes til Dirigent, hvorpaa Helm Petersen gav en Oversigt over Sortimentboghandelens Stilling. Tørsleff indledede en Forhandling om Beregning af udenlandsk Litera-

(1) Nord. Bogh.tid., IX, 1874—75, S. 447—51.

(2) »Skoletidende«, Nr. 23, 1878, S. 392.

tur, og Jacob Zeuner fra Aarhus stillede Forslag om 5 Procent extra Rabat for kontant Betaling. Endelig forhandlede forskellige mindre Sager: om Rabat til Foreninger, om Beregning af bortkomne første Hefter etc. Paa Mødet gjenvælgtes den gamle Bestyrelse, men da P. Jansen 1877 var afgaaet ved Døden, valgtes Th. Thruue i Aarhus i hans Sted. De to Suppleanter, H. Chr. A. Milo og Th. Gundestrup, vedtoges det ikke at gjenvælge, men lade Bestyrelsen eventuelt supplere sig selv. Til Mødets festlige Del havde C. A. Thyregod skrevet efterfølgende Sang — ganske sikkert paa Opfordring og Bekostning af Forlagsboghandler L. A. Jørgensen, thi, skjøndt den er trykt hos O. C. Olsen & Co., bærer den dog paa Titelsiden hans simple, men fixe Forlagsmærke: L. A. J. i to Cirkler:

Skjøndt ei vi til Dyrkning fik Mark og Jord,
vi ligefuldt sanker i Lade,
og Høsten, som vi lægge frem paa Bord,
er Frugter og Blomster og Blade,
ja Snillets Blomster og Kløgtens Frugt
og hvad der i Aandslivets Land er smukt.

For Dyrkningens Guld, der af dunkle Gjem
udvandedes til Folkenes Eie,
for Lyset, fra Tænkningens Mænd gik frem
at skinne paa taagede Veie,
er hver en Boghandler Ombudsmand,
enhver paa sin Plads i det ganske Land.

Og det er vor Ære, at Smudset ei
faaer Rum til at flomme og flyde;
men naar alt ad Renheds og Skjønheds Vei
kun viser, hvad Folket vi byde,
vi række Haand til i Land og By,
at Sandhed kan seire og Mørket fly.

Saa leve vort Samfund! Gid altid vi
det Sande og Gode maa tjene!

Og gid vi i broderlig Harmoni
 os stedse maa trofast forene!
 Og gid -- det Ønske er ogsaa godt --
 Fortjenesten ei falde alt for smaat.

Mødet efterfulgtes af forskjellige smaa Dønninger i »Nordisk Boghandlertidende« af H. J. Tørsleff, Vilh. Larsen og nogle Anonymer.

Fem Aar efter, 16., 17. og 18. Juli 1884 afholdtes det fjerde skandinaviske Boghandlermøde i Kjøbenhavn. Heri deltog 59 danske Provindsboghandlere. Af dette Mødes Forhandlinger havde særlig Punkt 9—10, om Friexemplarer til Redaktioner o. s. v., Interesse for Provindsboghandlere. Der var da ogsaa kommet et Forslag, en Henstilling fra Provindsboghandlerforeningens Bestyrelse, som O. H. Delbanco indflettede i sit Foredrag, saalydende:

»Da den efter den nuværende Maalestok stedfindende Udsending af Friexpl. til Anmeldelse ikke synes tilfulde at gavne Afsætningen, men snarere at skade den, henstilles det, at den indskrænkes, og at der istedet derfor gives Sortimentsboghandlerne Lejlighed til at gjøre sig nærmere bekendt med de nye udkomne Bøger, ved at der overlades Vedkommende et Expl. enten uden Betaling eller dog med særlig forhøjet Rabat«.

Helm Petersen anbefalede ogsaa denne Henstilling, medens Emil Fix i Næstved mente, at Anmeldelses Expl. kunde sendes Bladene paa den Maade, at Boghandlerne først opskar og læste dem — og derpaa expederede dem til vedkommende Redaktion. Dette Forslag vandt, som naturligt var, ikke Anklang.

Efter at jeg har omtalt Boghandlermøderne, ligger det nær at kaste Blikket paa, hvad der skete imellem disse, og her kan dét da fremhæves, at Provindsboghandlerfor-

eningens Bestyrelse i 1878 havde henvendt sig til Indenrigsministeriet og faaet dets Resolution for, at Posthusene vare uberettigede til at forhandle Pengekonvolutter og Postkwitteringsbøger. Nu søgte samme Bestyrelse ogsaa at modvirke Lærernes Handel med Skolemateriel. Herimod optraadte M. Digmann i Silkeborg og paaviste det Ukloge i denne Optræden. Bestyrelsen svarede, at det var Lærernes Handel *udenfor* Skolens Brug; altsaa ikke Handelen til Børnene, den vilde tillivs; men dette Svar syntes noget søgt. Og denne Aktion førte da heller ikke til noget Resultat. Et af de sidste Livstegn, Bestyrelsen gav fra sig, var det noget negative, da den i 1888 gik ind paa Wm. L. Wulffs Tilbud: at modtage 100 Kr. for hvert Tusind Wisbechs Almanakker, der solgtes over 70,000 Expl. Løftet førte til intet, da Salget ikke naaede dette Antal. Saa Provindsboghandlernes »trængende Eftærladte« ikke blev støttet ad denne Vej.

I Maj 1889 efterlyste en Indsender J. G(ravenhorst) i »Nordisk Boghandlertidende« Foreningen og anbefalede, at der i samme Sommer afholdes et Boghandlermøde. Bestyrelsen svarede ikke, men den 1. August 1890 offentliggjorde den i nævnte Blad følgende Cirkulære:

Til Medlemmerne af Provindsboghandlerforeningen!

Provindsboghandlerforeningen dannedes i sin Tid med det Formaal for Øie at støtte Standens Interesser. Maalet var, at Boghandelen i Provindserne virkelig blev en Stilling, der krævede en Mands Gjærning og gav Levebrød derfor. Foreningen stiftedes paa en Tid, da der havde udviklet sig et Forbrug i Bøger langt ud over Fortidens, saa at der dengang var Boghandlere i alle Byer, i de fleste dog stærkt støttet af Sidebrancher. Det var Stifter-

nes Syn paa Sagen, at der skulde arbeides hen til, at Provindsboghandleren blev saaledes stillet, at Boghandelen blev en selvstændig Næringsvei med mindst mulig Bifag. Herpaa gik Forhandlingerne paa Møderne ogsaa ud. Det blev med Talstørrelser godtgjort, at under de forhaanden-værende Forhold var det umuligt. Der søgtes en Forhøielse af Avancen paa Bøger til 25 pCt. og Concurrencen holdt indenfor snævre Grændser. Foreningen har i den Tid, den har bestaaet, ikke kunnet udrette noget, og Resultatet af dens Virksomhed er lig 0, idet Kjøbenhavns Boghandlerforening, der ifølge Sagens Natur er den raadende i Faget, har haft et fra os forskjelligt Synspunkt; den har ment, at dens Tarv var bedre tjent med den mindre Avance og det stedse stigende Antal af Firmaer.

Vi have derfor besluttet at nedlægge vort Mandat; da Foreningen kun bestaar i ganske løst Forhold uden Love, mene vi den dermed i sin gamle Skikkelse for ophørt. Det skulde glæde os, om andre Kræfter paa et beleiligt Tidspunkt vilde tage Sagen op paany; vi tro dog, at Maalet maa være et andet, idet en ny Forenings Virkefelt maa være de Interesser, der danne Boghandelens Sidefag, vel navnlig Papirhandelen, thi for selve Provindsboghandelens Vedkommende vil en Forening være uden nogensomhelst Betydning.

Hermed ophører altsaa vort Hverv. Vi havde som sagt haabet, at det skulde være lykkedes os — til Held for Literaturen, Gavn for Forlaget og Sortimentet — at opnaa' det Resultat: at der i alle Byer kunde leve Mænd, hvis udelte Livsgjerning var Literaturens Udbredelse; men Forholdene have været os for stærkt imod, til at et saadant Maal kunde naaes.

Regnskabet fra Kassereren, der er gennemgaaet af Be-

styrelsen, udviser en Kassebeholdning stor 248 Kr. 48 Øre; dette Beløb er fra Dato deponeret i Aalborg Sparekasse og vil være til Disposition for en mulig opstaaende Forening, der tæller Størsteparten af Provindsboghandlerne som Medlemmer. Skulde en saadan Forening ikke opstaa i Løbet af 5 Aar, vil Beløbet blive afgivet til Boghandlerforeningens Hjælpekasse, for paa en eller anden Maade at komme en Provindsboghandlers Enke til Gode, naar det ved opsparede Renter har naaet en passende Størrelse. At denne sidste Passus opfyldes, vil vi undertegnede drage Omsorg for.

<i>Magnus A. Schultz,</i> Aalborg.	<i>Th. Thruë,</i> Aarhus.	<i>S. F. Helm Petersen,</i> Odense.
<i>H. F. Mansa,</i> Randers.	<i>H. J. Tørsleff,</i> Slagelse.	

Denne noget mismodige Skrivelse danner altsaa Slutningen paa et Afsnit af den danske Provindsboghandels Liv. Det er et trist Syn paa Forholdene, som giver sig Udslag i dette Cirkulære; men det var ganske sikkert rigtigt handlet af de fem ansete Mænd, at de trak sig tilbage, da de mærkede, at de vare kjørte fast. Den ene af dem, Th. Math. Thruë i Aarhus, døde endnu samme Aar; Helm Petersen levede til 1897, og H. F. Mansa i Randers til 1910, men ingen af dem kom i Rapport til den nye Tid; for den Sidstes Vedkommende var hans triste Skjæbne vel nærmest Skyld deri. Derimod oplevede Magnus A. Schultz ikke blot at se den nye Tingenes Orden, men ogsaa at deltage deri, og H. J. Tørsleff følger den med Agtpaagivenhed endnu den Dag idag. Men forinden jeg gaar over til at skildre denne Tid, maa jeg omtale en Del af den Række Boghandlere, som fremtraadte i Firserne og det — for-

øvrigt ikke betydelige — Antal Begivenheder, som slutter sig til Tidsperioden:

1881—1890.

I Aalborg overtog *Fr. Reimer* (* 1855) Kr. Vestberg Hansens Boghandel 1883, og denne Forretning, som han har udvidet, fører han fremdeles. Reimer er ved Fødsel og Uddannelse knyttet til Aalborg og dens Egn¹⁾. *Johan Schultz* (* 1851) overtog 1884 sin Fader, M. M. Schultzs gamle og ansete Forretning. Han er meget interesseret i Musik

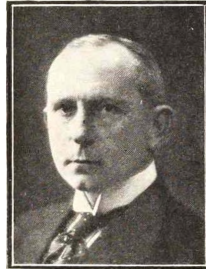
Johan Schultz.

og Kunst. 1912 optog han sin Søn, *Marinus Schultz* (* 1884) som Medejer²⁾. En hel ny Boghandler fik Aalborg 1885, da *Chr. Winther* (* 1860) etablerede sig dér. Han er, ligesom de to Foregaaende, knyttet til Aalborg ved Fødsel og faglig Uddannelse. Efter 12 Aars Forløb afhændede han Forretningen og blev i stor Stil Musik-Instrumenthandler i Kjøbenhavn. I Aarhus overtog *Th. Køster* (* 1850) A. Levins Boghandel 1888; han havde selv været Lærling i samme. Han har særlig Kjærlighed til Literaturen og oparbejdede Forretningen betydeligt. Af Helbredshensyn overdrog han den 1906 til Einar A. Glud. Aaret efter overtog han F. Hertzs Boghandel i Hillerød, som han endnu fører. En ikke mindre nidkjær Boghandler fik Aarhus 1889, da *Albert Bayer* (* 1864) overtog Holger Krarups Boghandel. Hans Gjerning vil nærmere blive skildret under Forlagsvirksomheden. Her skal kun anføres, at han som Personalhistoriker har udgivet »Slægten Bayer« og sin Morfader,

(1) Nord. Bogh.tid., XXXXII, 1908, S. 272.

(2) Nord. Bogh.tid., XXXXIII, 1909, S. 131.

Byskriver P. Rasmussens »Nogle Blade af mit Liv og Levnet«. Han har tillige siden 1900 været Kasserer og Forretningsfører for Aarhus Theater¹⁾. *Søren Engsig* (* 1861) overtog 1890 sin Faders gamle Forretning i Frederikshavn, hvilken han har moderniseret og udvidet ganske betydeligt. Han har Forhandling af Stempelpapir. Han er Medlem af Bestyrelsen for Den danske Provindsboghandlerforening og er Hovedkommissionær for Den danske Boghandlerforening²⁾. *H. Olaf Hansen* (* 1854) var først etableret i Aarhus i tre Aar, 1883—86; overtog saa 1889 C. W. Qvistgaards Boghandel i Hobro, som han, efter 25 Aars Virksomhed dér, overdrog til A. Kibsgaard Mikkelsen (* 1890)³⁾. Hansen udførte i flere Aar et trofast Arbejde for Provindsboghandlernes kollektive Brandforsikring. *Chr. U. Hansen* (* 1856) overtog 1885 J. C. Halvorsens Boghandel i Horsens og førte den i 21 Aar; derefter overdrog han den 1906 til Aage Anker Heegaard (* 1878). *Chr. Henrichsen* (* 27. Februar 1858, † 20. Septbr. 1914) begyndte en Boghandel i Horsens 1886, efter at Chr. Kongerslev dér havde opgivet sit Bo. Han vandt ved sin noble Færd, ved sit vindende Væsen og sit Talent som Sanger og Oplæser en stor Venne- og Kundekreds. Han var Medlem af Bestyrelsen for Jydsk Forlags-Forretning 1895—1901 og af Bestyrelsen for Den danske Provindsboghandlerforening fra 1910 til

Albert Bayer.

(1) Nord. Bogh.tid., XXXXVIII, 1914, S. 201—02, af Andr. D.

(2) Nord. Bogh.tid., XXXXIX, 1915, S. 121, af Peter Nansen. Kraks blaa Bog, 1915, S. 147.

(3) Nord. Bogh.tid., XXXXVIII, 1914, S. 98.

sin Død; desuden havde han i sin By mange Tillidshverv. Han døde af et apoplektisk Anfald — og hans Død vakte megen Deltagelse; derom vidnede den store, stilfulde Højtidelighed ved hans Begravelse. Hans Forretning overgik 1915 til C. E. Ussing (* 1888)¹⁾. 1885 overtog *P. Blicher* (* 1857) J. L. Wisbechs Boghandel i Kolding, hvor han havde lært og arbejdet i 12 Aar. Han driver, foruden den ansete Boghandel, tillige Papirhandel en gros, har Bogbinderi og Bogtrykkeri; desuden udgiver han aarlig sine vidt udbredte bekendte Lommebøger. Han er Hovedkommissionær for den danske Boghandlerforening²⁾. I Randers overtog *Alfred Køster* (* 1857) Carl Breidahls Boghandel 1881; han har fortsat og betydelig udvidet den. Han havde lært og været Medhjælper i Randers i 8 Aar og er, ligesom sin Broder Th. Køster, stærkt interesseret i Literaturen. En hel ny Boghandel oprettede *Johannes Bachmann* (* 1857) i samme By 1886. Han har lært i Ringsted og været Medhjælper hos Lars Jacobsen i Randers; har tillige Filial i Ørsted. Han er Kredsformand for Provindsboghandlerforeningens Aarhuskreds og er en Ven af Boghandelens besindige Reformation. *Ad. Fr. Müller* (* 1861) faguddannet i Kjøbenhavn; overtog 1888 Fr. Ravns Boghandel i Silkeborg og førte den til 1906, da han overdrog den til P. H. Raae (* 1879). Han har et særlig godt Kjendskab til Bibliografi og udarbejdede og udgav »Stikords-Katalog for den danske Boghandel, 1881—1906«³⁾. *Emil Jung* (* 1858) grundlagde en ny Boghandel i Skive 1886 og har siden med Held virket dér.

(1) Nord. Bogh.tid., XXXXV, 1911, S. 74; XXXXVIII, 1914, S. 292—93, af Andr. D. Horsens Avis, 21. Septbr. 1914. Horsens Flkbl., 21. Septbr. 1914. Kraks blaa Bog, 1914, S. 232. C. Andreassen: Chr. Henrichsen, Kbhvn. 1914.

(2) Nord. Bogh.tid., XXXXIII, 1909, S. 419, af Andr. D.

(3) Nord. Bogh.tid., XXXX, 1906, S. 223.

Han har lært hos C. Edelmann i Horsens og været Medhjælper hos Georg Schultz i Aalborg. *S. F. Smith Knudsen* (* 1854) har siden 1883 drevet Bog- og Papirhandel i Struer. Han er uddannet som Militær; har arbejdet for Hedeselskabet ved Plantning og Opmaaling og er tillige Landmand. Men Side om Side hermed følger han med Opmærksomhed dansk Boghandel¹⁾. *C. Buchholtz* (* 1854) har siden 1880 været Boghandler i Thisted; han driver desuden en omfattende Papirhandel en gros og en anerkjendt Blækfabrikation. *Vilhelm Nielsen* (* 1861) overtog 1889 sin Faders ansete Forretning i Varde, som han fører videre i de gode, solide Traditioner²⁾. *Andreas Dolleris* (* 1850) etablerede, efter en mere end tiaarig Virksomhed i F. H. Eibes Boghandel i Kjøbenhavn, en ny Boghandel i Vejle 1883. Han var Medlem af og Næstformand i Bestyrelsen for Jydsk Forlags-Forretning 1895—1901; udnævntes 16. Oktbr. 1908 til Æresmedlem af Den danske Provindsboghandlerforening; er Kredsformand for denne Forenings Vejlekreds siden 1909³⁾. *C. Neumann* (* 1857) overtog 1884 Th. Jørgensens Boghandel i Vejle, som han siden har fortsat og udvidet betydeligt — ogsaa den Afdeling, der omfatter Kunst. Han er i sin By Indehaver af mange Tillidshverv⁴⁾.

Gaar vi fra Jylland til Fyen, kan nævnes, at *R. Hertel* (* 1855) i 1888 overtog Sophus Niensens Boghandel i Assens og har siden fortsat den⁵⁾. I Middelfart etablerede

(1) Nord. Bogh.tid., XXXXII, 1908, S. 231.

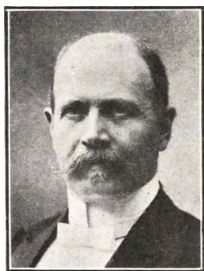
(2) Nord. Bogh.tid., XXXXVIII, 1914, S. 203.

(3) »For Kirke og Kultur«, VII, 1900, S. 291—312. Nord. Bogh.tid., XXXXII, 1908, S. 291—92, 299—300 og 320. Bogormen, Oktbr. 1908. Salmonsens Konv. Leks., XIX, 1911, S. 434, af J(ulius) Cl(ausen). Kraks blaa Bog, 1915, S. 135.

(4) Nord. Bogh.tid., XXXXIII, 1909, S. 130.

(5) Nord. Bogh.tid., XXXXVII, 1913, S. 290.

Carl S. Ladehoff (* 1861) en ny Boghandel 1888; desuden overtog han 1899 Carl Larsens Boghandel samme Sted og sammensluttede den med sin egen Forretning¹⁾. I Nyborg overtog *August Langkilde* (* 1854) Hother Ostermanns Boghandel 1886, og fører den fremdeles. Han havde lært hos Vilh. Arends og Erh. Flensborg i Roskilde²⁾. *Chr. Milo* (* 31. Oktbr. 1851), faguddannet hos Georg Chr. Ursin i

Chr. Milo.

Kjøbenhavn, overtog 1882 efter sin Onkel, Hans Chr. Andreas Milo, hos hvem han havde været Medhjælper, den landskendte Miloske Boghandel i Odense; overtog tillige Bogtrykkeriet og Forlaget. Han var 1891 Medstifter af og har siden været Formand for Den danske Provindsboghandlerforening; er Medlem af Bestyrelsen for Boghandlerforeningens Kommissionsanstalt; har siden 1898 været Medlem af den danske Boghandlerforening og har i samme Forening været Medlem af mange vigtige Udvalg. 1898 fejrede hans Firma 150 Aars Jubilæum, og han udgav da det rigt udstyrede Festskrift »Huset Milo«, udarbejdet af Professor C. Nyrop. Desuden højtideligholdtes Mærkedagen ved en storstilet Fest i Odense, hvori deltog Repræsentanter for den danske Boghandlerstand, for Kunst og Videnskab og for Odense By. Ved en Fest paa »Hesbjerg« samlede han samme Aar og i samme Anledning en stor Kreds af sine Kolleger i Den danske Provindsboghandlerforening. Chr. Milo har udført et meget stort og betydningsfuldt, uegenlystigt Arbejde for Provindsboghandler-Standen, og det var

(1) Nord. Bogh.tid., XXXXVII, 1913, S. 144.

(2) Nord. Bogh.tid., XXXXV, 1911, S. 260.

ikke mindst i Betragtning deraf, at der ved nævnte Fest paa »Hesbjerg« overræktes ham et ualmindelig elegant og kunstnerisk udstyret Album med Fotografi-Portrætter af alle den danske Provindsboghandlerforenings Medlemmer. Han er tillige Indehaver af en Mængde Tillidsposter i sin By og er, som Paaskjønnelse af sin Virksomhed, R. af Dbg. og af Wasa-Ordenen¹). En anden Odense-Boghandler, ligeledes en Mand med mange Tillidsposter, bør nævnes her, skjøndt hans selvstændige Boghandlertid kun var syv Aar; nemlig *Etatsraad J. C. Dreyer* (* 1832, † 1897). Han overtog 1887 Hempelske Boghandel — dog ikke Forlaget — og døde selv i Hundredaaret for dens Grundlæggelse; han blev Cand. jur. 1855; udgav 1855—61 ca. 20 Aargange af »Forordninger for Hertugdømmet Slesvig«; var i 30 Aar, 1862—92, Redaktør af »Fyens Stiftstidende« og i 24 Aar, 1863—87, Medlem af Odense Byraad; han var Medlem af Rigsdagens og Rigsraadets Folkething 1864—66. Boghandelen overdrog han 1894 til sin Søn, Nikolai Dreyer²). I Svendborg overtog *H. Udbye* (* 1841), der oprindeligt var Manufakturhandler, Alfr. Mogensens Boghandel 1886 og førte den i tyve Aar, hvorefter han overdrog den til sin Søn, H. Udbye (* 1881).

I Præstø overtog *Andreas Jensen* (* 1861) J. F. Dauws Boghandel 1886 og fører den fremdeles. Samtidig overtog han den af P. N. Tinglef i samme By anlagte Filial og forenede dem begge. *Ahrent Flensborg* (* 1859), faguddannet

(1) C. Nyrop: *Huset Milo*, 1898. Adressebog f. d. danske, norske og svenske Bogh., XV, 1898, Indledningen af Andr. D. Börsenblatt, 10. Septbr. 1898. Nord. Bogh.tid., XXXII, 1898, S. 217—18. XXXX, 1906, S. 387. XXXXI, 1907, S. 25. Kraks blaa Bog, 1915, S. 396.

(2) J. Lauritsen: *Fyens Stiftstid.*, 1772—1872. Skand. Bogtrykkertid., 1871 og 1872. C. F. Bricka: *Dansk biograf. Lex.*, IV, 1890, S. 356—57. Til Minde om *Etatsraad J. C. Dreyer*. Mnskrpt. for Venner. Odense 1897.

i Kjøbenhavn og en kort Tid Medindehaver af Hempelske Boghandel i Odense, overtog Th. Schouboes Boghandel i Ringsted 1887, som han fremdeles fører i betydelig større Stil. Han, der er Formand for Provindsboghandlerforeningens sjællandske Kreds, har tillige forskellige Tillidshverv i sin By¹⁾. *J. Gjellebøl* (* 1860) overtog 1886 sin Faders Boghandel i Skjelskør og fortsatte den til 1908, da han overdrog den til Hemming Ibsen (* 1879). Han er nu Meddirektør af Konvolutfabrikken »Danmark«²⁾. *K. Skaarup* (* 1859) etablerede 1885 en ny Boghandel i Slagelse. Han antoges istedetfor Andr. Hansen (* 1860), antaget 1883, men som Slagelse Byraad nægtede Myndighedsbevilling. Skaarup var Boghandler dér indtil 1903, da han døde. Forretningen, der, navnlig hvad Papirhandelen angaar, er meget betydelig, fortsættes af hans Enke, Anna, født Jacobsen (* 1867), med S. N. Sørensen (* 1864) som Bestyrer³⁾. *Alfred Clausen* (* 1861) overtog 1887 C. B. Haldkjærs Boghandel i Sorø og har siden ført og meget forøget denne nu næsten hundreedaarige Forretning⁴⁾.

Chr. Dein (* 1853), uddannet i sin Faders Forretning, dels ved Boghandelen og særlig ved Typografien. Han overtog 1882 sin Fader, J. R. Deins Boghandel i Maribo og førte den alene og med Dygtighed indtil 1914, da han optog sin Broderdatter, Ellen Dein (* 1888) som Medejer⁵⁾.

Efter at have givet denne personalhistoriske Oversigt, skal jeg fremdrage nogle Forsøg, der fra Provindsboghand-

(1) Nord. Bogh.tid., XXXXVI, 1912, S. 133—34, af E. F. Lohse. Kraks blaa Bog, 1915, S. 161.

(2) Nord. Bogh.tid., XXXVI, 1902, S. 259. »Sydvestsjælland«, 18. Oktbr. 1902. »Hver 8. Dag«, 2. Novbr. 1902.

(3) Nord. Bogh.tid., XXXVII, 1903, S. 52.

(4) Nord. Bogh.tid., XXXXVI, 1912, S. 383—84.

(5) Nord. Bogh.tid., XXXXI, 1907, S. 161.

lernes Side gjordes paa at skabe literære Hjælpemidler. Februar 1870 udgav N. Hansen i Odense et Prøve-Nr. af »Avertissementstidende for den nordiske Boghandel« og i April 1873 Nr. 1 af »Dansk Literaturblad, Tidende for literære Anmeldelser og Avertissementer«; men disse Forsøg slog ikke an, og der udkom kun de nævnte Nr. Udgiveren siger i Indledningen til det første, at det er »for at afhjælpe Savnet af en samlet Fortegnelse over vor Literaturs Frembringelser, tilgængeligt for et større Publikum«, at han har begyndt paa dette Foretagende. Oplaget skulde være 20,000 Expl., der skulde fordeles med 20 Aviser rundt om i Landet. Skjøndt han anfører 15 Provindsboghandlere, som anbefaler Foretagendet, maatte han dog i Oktbr. s. A. aflyse dets Udgivelse uden at have faaet begyndt paa det.

Et lignende Foretagende var det af K. Bønnelycke i Odder udgivne Blad »Fra Bogladen«; ogsaa det uddeltes gratis og skulde altsaa leve af Bekjendtgjørelser. I Modsætning til N. Hansens Foretagende blev dette anbefalet af »Nordisk Boghandlertidende«, desuden af 48 navngivne Provindsboghandlere. 1882 forandrede han Titlen til »Nordisk Literaturtidende« og aabnede Abonnement derpaa, men næste Aar ophørte Bladet at udkomme. 1. Juli 1888 begyndte Fr. Ravn i Silkeborg Udgivelsen af »Dansk-norsk Literaturtidende«; dette Blad skulde gjengive andre Blades Boganmeldelser og tillige bringe en Bogfortegnelse og Avertissementer. Men det blev saalidet paaagtet, at det end ikke naaede ind i Vahls Bogfortegnelse 1881—92, skjøndt der dog kom 6 Nr. deraf. Et andet Foretagende, som heller ikke naaede derind, var den af Magnus A. Schultz udgivne Bogfortegnelse »Ny Literatur«, som paabegyndtes 1886, som fortsattes i 25 Aar, og som har gjort adskillig Nytte.

I nær Forbindelse med disse bibliografiske Forsøg vilde jeg gjerne anføre et Par biografiske — ogsaa udgaaet fra den danske Provindsboghandel. Jeg sigter til Henry Normanns og J. W. Fischers Fortegnelser over danske Boghandler-Medhjælpere. Henry Normann (født 27. Decbr. 1859; Lærling hos J. O. Willerup i Vordingborg; Medhjælper hos F. C. Lunds Enke i Grenaa; død 2. April 1880) forsøgte i 1879 at samle til Udgivelse en »Fortegnelse over danske Boghandler-Medhjælpere«. Hans Forsøg mødte en ganske uforstaaelig og meningsløs Modvillie¹⁾. Man hagede sig fast i, at han vilde lade sit Skrift ledsage af et Fotografi! Man glemte ganske, at Albert J. Lange 1876 havde udgivet en lignende Fortegnelse; og da J. W. Fischer (født 24. Juni 1862; uddannet ved Boghandelen i Provindserne) i 1883 fuldførte Normanns Tanke, lod man ham saa nogenlunde i Fred. Hans Værk er nu et ikke uvæsentligt Kildeskrift — og Normanns paatænkte Portrætgruppe vilde, efter en Menneskealders Forløb, have haft betydelig Interesse.

Alle disse Ting tyder paa, at der saavel hos Boghandlere som Medhjælpere var Tanker, der syslede med og samlede sig om Boghandelen. Det kunde derfor synes underligt, at der i nogle Nytaarsbetragtninger 1886 klages over, at Provindsboghandlerne for meget lægger Hænderne i Skjødets overfor den nye Literatur, navnlig med den Motivering, at der var Overproduktion indenfor vor Bogavl. Klagen over Uvirksomhed havde naturligvis det paa sig, at den ramte nogle Steder — og andre Steder ikke. Hvis vi tager for os et saa almenyndet og kjendt Værk som H. C. Andersens »Eventyr og Historier«, der i 1881 udsendtes i to Bind til Pris 4 Kr., vil det maaske yde os lidt Vejledning i saa Henseende. Indenrigsministeren afslog Forlæggerens An-

(1) Nord. Bogh.tid., XIV, 1879—80, S. 58, 65, 141 og 277—78.

søgning om Kolportage-Tilladelse, og Udbredelsen heraf skyldtes altsaa Boghandlernes Virksomhed. Denne stiller sig da saaledes: at Subskriptionen var 8650 Fxpl., deraf solgtes i Kjøbenhavn 2489 og i de danske Provindsbyer (og enkelte udenlandske Byer) 4248, fordelte saaledes:

Aarhus	302	Holbæk	59
Horsens	188	Grenaa	58
Odense	179	Kallundborg	58
Aalborg	175	Slagelse	55
Fredericia	173	Haderslev	47
Nykjøbing p. F.	150	Hobro	45
Rønne	125	Sorø	43
Varde	116	Tønder	41
Viborg	114	Maribo	40
Nyborg	113	Saxkjøbing	39
Randers	108	Sønderborg	38
Skanderborg	108	Holstebro	34
Thisted	94	Ebeltoft	33
Kolding	86	Lemvig	33
Helsingør	83	Rudkjøbing	32
Hjørring	77	Ribe	31
Silkeborg	71	Skive	31
Flensborg	70	Assens	28
Vejle	70	Bogense	28
Løgstør	68	Nibe	28
Stege	64	Nykjøbing p. M.	28
Næstved	63	Samsø	28
Hillerød	62	Ærøeskjøbing	28
Nakskov	62	Frederikshavn	25
Ringkjøbing	62	Faaborg	23
Svendborg	61	Kjøge	23
Roskilde	60	Storehedinge	23

Stubbekjøbing	23	Aabenraa	11
Nykjøbing p. S.	22	Frederiksværk	11
Odder	22	Nørre Sundby	11
Præstø	22	Nexø	8
Tarm	22	Faxe	7
Vordingborg	18	Marstal	7
Brønderslev	17	Svaneke	7
Kjerteminde	16	Sæby	7
Ringsted	16	Frederikssund	5
Mariager	15	Korsør	5
Skjelskør	15	Hørsholm	4
Herning	13	Nysted	4
Middelfart	13	Lyngby	3
Rødby	13	Ørsted	2
Askov	12	Reykjavik	1
Nordby	12	Chicago	1

Christiania havde 886; Norges øvrige Byer 870, og Sverige 57 Expl.

Da det jo imidlertid er bekendt, at en Del Provindsboere forsyner sig med Bøger fra Hovedstaden, er Maalestokken sikkert noget, om end ikke meget, misvisende¹⁾. 1891—95 udgav Det nordiske Forlag det store landøkonomiske Værk »Landmandsbogen«. Det fik en betydelig Udbredelse, navnlig i Provindserne. Men her maa det rigtignok tilføjes, at dette Resultat for en stor Del naaedes ved Kolportage med ministeriel Tilladelse. I denne Forbindelse bør det ikke lades uomtalt, at Kolportage i al Almindelighed kun har paaført den danske Provindsboghandel Skam

(1) En lignende Oversigt over Udbredelsen af »Nordisk Konversationslexikon«, 3. Udg., 1884—90, og J. P. Trap: Beskriv. af Kongeriget Danmark, 3. Udg., 1895—1906, har jeg gjort flere Forsøg paa at fremskaffe; men det er, trods Anstrengelserne, ikke lykkedes mig.

og Skade; thi naar undtages nogle faa hæderlige Undtagelser, har disse Kolportører været Eventyrere, Vagabonder eller lignende med en plettet Fortid. Og gjennepløjer man Boghandlertidendes 60 Aargange, vil man, som jeg tidligere har gjort opmærksom paa, atter og atter træffe paa Klager over og Advarsler mod bedrageriske Kolportører, og dog er det tilstrækkelig oplyst, at kun en ringe Brøkdæl af de Besvegne offentliggør deres Klager. Allerede i 1858 anføres et Bedrageri saa grovt, at vore Dage ikke har det »bedre« at opvise. Overskous Skuespil »Pak« var netop paa Repertoiret i de Dage, og den deri optrædende Boghøker Peer Qvit maatte skamme sig over sine virkelige Kolleger; thi han selv var en uvirkelig Figur. Men iøvrigt havde Provindsboghandelen ogsaa Konkurrence og Ulemper fra andre Sider. Saaledes idømtes »Slagelseposten« Redaktionssekretær en Bøde for ulovlig Forhandling af Studentersamfundets Smaaskrifter. En saadan Forhandling fandt naturligvis ogsaa Sted i mange andre Byer.

En Boghandler W. Mauke Söhne i Hamborg tilbyder i Cirkulære Februar 1882 tysk Literatur »franco Danmark og under Beregning af de almindelige tyske Udsalgspriser, og ved større Bestillinger ere vi gjerne beredte til at indrømme en tilsvarende Rabat«. Endelig klages der over, at irregulære Udsalg forsynes fra de regulære — lige mod Foreningens Love. Af Ting, der nærmest kan henføres til Kuriositeter kan endvidere nævnes, at ved Hundredaarsfesten for St. St. Blicher paa Himmelbjerget 1882 var der etableret ikke mindre end fire »Boghandlere« deroppe. Forsamlingen var 600 Mennesker — for største Del ikke bogkjøbende.

Af andre Ulemper fra den Tid, men dog af de smaa, kan nævnes, at Forlæggerne stadig sendte deres Anmel-

delses-Expl. til »godhedsfuld Besørgelse« gennem Bogpakkerne. Det var jo kun en lille Villighed af Provindsboghandlerne at besørgede disse; men det medførte rigtignok ofte, at de fik Skyld for bortkomne Redaktions-Expl. - ganske uden Hensyn til, om Fejlen laa hos Forlæggeren selv eller hos Kommissionæren.

Postloven af 7. Januar 1871 gjorde det umuligt at forsende Subskriptionsplaner med Aviserne — og gjorde det derved i det Hele taget umuligt at omdele saadanne Planer. Denne Ulempe søgte J. R. Dein, Udgiveren af »Lollands-Posten«, og rimeligvis flere Blad-Udgivere, at afhjælpe ved at tilbyde at optage Subskriptionsplaner i deres Spalter til 2 Øre for de første 48 og 1 Øre for hver af de efterfølgende Petitolinier. Saa etableredes der i Aalborg et Bureau, der mod en Godtgjørelse til Lærernes Enkekasse lod Planer omdele ved Skolebørnene i alle Landsbyskoler. Men denne Omdelingsmaade var usikker og derfor af yderst tvivlsom Værd.

Gjorde Postvæsenet saaledes Indskrænkninger paa nogle Omraader, indførtes der ogsaa Lempelser paa andre. Saaledes indrettedes fra 1. Juli 1883 Brevkort med betalt Svar-kort, og fra samme Dato kunde Pakker forsendes med Jernbanefrimærker — noget, der i høj Grad har været til Lettelse for Boghandelen med dens detaillerede Forretnings-art. Ogsaa de stadige Tilbagekaldelser fra Forlæggerne lettetes derved. Om disse Retursendinger førtes der forøvrigt ogsaa jævnlig Skjærmydsler, baade med Hensyn til Fragten, som jo udredes af Provindsboghandleren, og med Hensyn til den paagjældende Fakturas Anbringelse: udenpaa eller indeni Pakken.

Med Udgangen af Firserne fylder den organiserede danske Boghandel sine første halvtreds Aar, og i det Foregaaende er der givet en Skildring af dette Tidsrum. Her bør det tillige mindes og paaskjønnes, at Bibliothekar Johannes Vahl (* i Aalborg 1831, † i Kbhvn. 1901) fortsatte og afsluttede sin literær-bibliografiske Virksomhed med de to store Bind »Dansk Bogfortegnelse« 1869—1880 og 1881—1892. Med Halvfemserne begynder Provindsboghandelen et nyt Afsnit af sit Liv. Men forinden jeg gaar over til at omhandle dette, vil jeg give en kort Fremstilling af Boghandelens *Sidegrene*: Papirhandelen, Bogbinderiet, Musik- og Kunsthandelen samt Lejebibliothekerne. Disse Sidegrene har været en Livsbetingelse for de fleste Boggladers Bestaaen. At der saa har været andre Specialiteter tillige, er ganske vist; for fyrretyve Aar siden averteredes stadigt, at Gigtkjæder faas hos de og de Boghandlere; ja i en enkelt By averteredes endogsaa, at »Kongen af Danmarks Brystsukker faas i H. alene hos Boghandler N. N.« Her vil vi imidlertid holde os til Boghandelens *almindelige* Sidegrene, og om dem har E. Jespersen, hvis Kjendskab til saavel den kjøbenhavnske som den provindsielle Boghandel var ubestrideligt, udtalt de Ord i 1866: »Som Forholdene nu er, har Boghandleren al mulig Anledning til at forsømme Boghandelen, da den er den Branche af Forretningen, der i Forhold til Omsætningen giver det mindste Udbytte«¹⁾.

Jeg har talt saameget om Provindsboghandelens ydre Kaar, at et Par Ord om dens indre ikke vil være overflødig.

Arbejdstiden var som Regel fra Kl. 7 Morgen til 9 Aften. Søndagslukningen varede fra Kl. 10 Formiddag til Kl. 4 Eftermiddag; nogle Steder vel nok fra Kl. 9²⁾; men

(1) Nord. Bogh.tid., I, 1866, S. 69.

(2) Jfr. C. Molt Wengel: Fra Ni til Fire, 1860.

selv denne Frihed var ret nominel. Lærlingenes Læretid var gennemgaaende fem Aar; men nogen Uregelmæssighed var der dog i saa Henseende, hvilket kan bl. A. ses af N. B. Kousgaards Lærebevis¹⁾. Indtil omkring 1870 benyttedes Betegnelsen »Boghandlerkommis« ganske almindeligt; men fra dette Aar bliver »Boghandlermedhjælper« indført — og da Boghandler-Medhjælper-Bibliotheket stiftedes 1872, fik den første Betegnelse Dødsstødet. Saavel Medhjælperne som Lærlinge fik Bolig og Kost hos Principalen. Begyndelseslønnen for de Førstes Vedkommende var dengang og langt senere frem i Tiden som Regel 400 Kr. aarlig. Var Friheden og Fritiden saaledes end stærkt begrændset for alle Parters Vedkommende, vare Forholdene til Gjengjæld rolige og stabile. Der foreligger kun faa offentlige Udtalelser derom. For Kjøbenhavns Vedkommende har Rudolf Schmidt skildret sin Læretid og Medhjælperetid hos F. H. Eibe²⁾, og for Provindsernes Vedkommende haves nogle Erindringer af Gustav Wied³⁾. Den Førstes Fremstilling har vi jo ikke med at gjøre i denne Forbindelse, og den Sidstes Meddelelser om sit Ophold i Thierrys Boghandel i Nakskov ere saa farvede, at de vanskeligt lader sig benytte som Kildeskrift.

Men hvorum Alting er, saa vil den ældste Del af den nuværende Boghandlerstand sikkert sande: at selv om det end var strenge og nøjsomme Kaar, de gamle Tider bød, saa var der dengang et ideelt Skjær over dansk Boghandel, som de nyere Tider med de bedre økonomiske Kaar kun vanskeligt har kunnet erstatte.

(1) Gjengivet i denne Bog, S. 39.

(2) »Husvennen«, udg. af N. C. Rom, 1892, S. 346—401.

(3) »Aarsskrift 1896«, udg. af Bogh.-Medhj.-Foreningen, S. 52—53.

IV.

Boghandelens Sidegrene.

I.

Papirhandelen.

Medens der til at udøve Boghandel hverken i fordums Tid eller nu kræves nogen særlig Bevilling og efter 1857 heller ikke noget særligt Borgerskab, var Papirhandelen i tidligere Tid monopoliseret. Bevilling dertil maatte søges hos Cancelliet (Ministeriet) og kostede for Kjøbenhavns Vedkommende 46 Rdl. til Magistraten og 7 Rdl. 48 Sk. til Justitsministeriet. Bevillingen gav Ret til at sælge Papir i »hele Ris«; ikke i enkelte Ark, thi dertil havde kun Urtekræmmerne Lov. Papirhandleren maatte tillige handle med Tegne- og Skrivebøger, »dog ikke med dem, som Isenkræmmerne have alene Ret til at forhandle«. Ogsaa Isenkræmmerne havde Privilegium paa at sælge Blyanter, Staalpenne, Lommebøger etc. Der var derfor, som man kan tænke sig, megen Misfornøjelse med denne Ordning, og ved Næringsloven af 29. Decbr. 1857 blev den da ogsaa ændret. Og i 1859, da Otto B. Wroblewski udgav første Aargang af sin »Adressebog for den danske, norske og svenske Boghandel«, betegnedes de fleste Sortimentsboghandlere, saavel i Kjøbenhavn som i Provindserne, som Bog- og *Papir*handlere. I 1855 var der kun een Papirhandler i Provindskjøbstæderne [dermed maa vel menes: eet Firma, som paa Bevilling udelukkende drev Papirhandel]. Men faa Aar efter dannedes store Specialforretninger i Papir og Papirindustri i mange Byer, saaledes: Marius Madsen i Odense (1862) og Peter B. Wulff i Vejle (1862). Endvidere maa nævnes: Magnus A. Schultz i Aalborg, der blev

en af Jyllands allerstørste Papirhandlere en gros, medens Th. Math. Thru i Aarhus ogsaa naaede et betydeligt Resultat — ikke mindst ved sin Forbindelse med de danske Statsbaner. I Aarenes Løb fremstod en Mængde nye og virksomme Forretninger, der udelukkende befattede sig med Papirhandel og hvad dertil hører: i Aalborg, Aarhus, Horsens, Vejle, Odense, Slagelse og flere Byer. I Silkeborg var M. Drewsens Papirfabrik opført, og det første Ark Papir tilvirket 1. Januar 1845¹⁾. I samme By oprettedes et Stempelpapirs-Udsalg 1. Januar 1857. Dette overtoges af C. Nielsen, der 1864 etablerede sig som Boghandler dér; han fik tillige Detail-Udsalg fra Silkeborg Papirfabrik. Intet Under, at Digteren C. Hostrup, der 1856 blev Præst i Silkeborg, skrev om Byen i sin Velkomstsang til Frederik den Syvende, da han 1857 var dens Gjæst:

»En By, som grundlagt paa Papir
nu voxer op i Sandet,
paa Blomster, som paa Kirkespir
den fattigste i Landet.«²⁾

Og Aaret efter skriver han:

»Vi har en Mand, som med sit Ord
har løst saa mangen Knude,
som Stenkul gjør af Mosejord
og Postpapir af Klude.«³⁾

Her kan det maaske med det samme anføres, at Papirfabrikken voxede sig saa stor og stærk, at den fra 1889 standsedes i fem Aar for at ombygges; og da den aabnedes igjen i Juli 1894, var den en Mønsterfabrik; men Ombygningen havde ogsaa kostet 400,000 Kroner.

(1) J. P. Trap: Beskriv. af Danmark, 3. Udg., V, S. 101.

(2) C. Hostrup: Sange og Digte fra tredive År, 1872, S. 216.

(3) C. Hostrup: Sange og Digte fra tredive År, 1872, S. 222.

Men det var selve Papirhandelen, vi kom bort fra; og paa dette Omraade var det vel navnlig Handelen med Indpakningspapir, der tog et stort Opsving. Tidligere var det almindeligt, at Bagere, Spækhøkere etc. benyttede trykte Papirer og gamle Aviser til Indpakning. Det var saaledes en af de nævnte Medborgere, der henvendte sig i C. A. Reitzels Boglade for at købe noget trykt Indpakningsmateriale, og da Th. Reitzel svarede ham, at Firmaet for Tiden ikke havde noget Makulatur til Salg, udbrød Manden ganske troskyldig: »Tør jeg spørge, naar trykker De noget igjen?« Ja, saavidt gik Brugen af trykt Papir til Indpakning, at Claudius Rosenhoff i 1844 kunde skrive i Digtet »Kræmmerhuse« om den Yngling, der slaar de vakre «Kræmmerhuse»:

»Det er din Magt! Oplysning spreder Du
i Verden ud, om end i mindre Straaler:
Du river Biblen Blad for Blad itu

— — — —

Til Peber snart, og snart til stødt Kanel
Du Balles gode Lærebog anvender.«

Og om Kokkepigen siger han:

»Der staar hun tankefuld — o sjeldne Syn!
for i et »lyrisk Digt« sig frem at stave;
man havde svøbt det om de Risengryn,
den hulde Sværmerske skal nu tillave.«¹⁾

Som man ser, var det ogsaa Urtekræmmere og Materialhandlere, som benyttede trykte Papirer i det anførte Øjemed. Ti Aar senere skrev C. Hostrup i Digtet »En Theaterkritiker«: »Mine Skrifter (3: Avisartikler) rives sønder paa Kræmmerens Bord; men Magten, som jeg øver, er ligefuldt stor.«²⁾ Selv om end disse mine Kilder er i poe-

(1) Claudius Rosenhoff: Udvalgte Digte, 1873, S. 202.

(2) C. Hostrup: Sange og Digte fra tredive År, 1872, S. 199.

tisk Form, er der neppe Tvivl om deres Rigtighed. Rosenhoff maatte selv i flere Aar staa bag Disken i sine Forældres Handel, og han talte altsaa af Erfaring.

Blev Papirhandelen imidlertid fri, og voxede Kravene til finere Papir saavel i Forretnings- som i Privatlivet, saa blev Konkurrencen ogsaa større, ikke blot mellem de Handlende indbyrdes, men tillige med de offentlige Institutioner. I 1878 klager saaledes H. F. Mansa til Indenrigsministeriet over, at Randers Posthus forhandler Pengekonvolutter og Postkvitteringsbøger, og fik Meddelelse fra Ministeriet om, at det var i Strid med Næringsloven. Men fra 1. Oktbr. 1888 autoriseredes Postkvitteringsbøger og Pakke-Adressebreve til Salg fra Posthusene — og disse Ting udgik derefter af Papirhandelen som Indtægtskilde.

Paa Boghandlermødet i Odense 1874 valgtes en Komité: S. F. Helm Petersen, Magnus A. Schultz og H. J. Tørsleff, for at opnaa en fastere Stilling for Papirhandelen ligeoverfor de nye opstaaende Fabrikker. 1888 stiftedes »Dansk Papirhandlerforening«; den talte 1895 157 Medlemmer (94 i Kjøbenhavn og 63 i Provindserne, heraf en Del af de antagne Boghandlere). Det var paa denne Forenings Generalforsamling 1889, at Emil Fix i Næstved foreslog og efter nogen Forhandling fik vedtaget, at der skulde virkes hen til, at Papir — med Undtagelse af Makulatur — skulde pakkes med 500 Ark pr. Ris.

Paa Foranledning af Boghandler Anton Reventlow i Hjørring og med Tilslutning af V. Heise samme Sted startedes 1900 Aktieselskabet »Papirlageret« med en Aktiekapital af 80,000 Kr. Niels Christensen i Viborg blev Selskabets Formand. Men allerede Aaret efter meldte det sig konkurs, og det opstod ikke mere.

Paa Papirhandelens Omraade maa det ogsaa noteres, at

en Provinds-Lærer, senere Forlagsboghandler, Justitsraad N. C. Rom i 1876 oprettede en Skolemateriel- og Forlags-handel i Kjøbenhavn. Han søgte Neu-Ruppiner Skrivebogs-Omslagene erstattede af danske Billeder — og nu vil det formentlig være yderst vanskeligt at finde et af de førstnævnte, med kolorerede Billeder og med en mer eller mindre vellykket dansk Text, f. Ex.:

Tre Damer her vi se,
 Saa pyntede og smukke,
 Ret som det var en Dukke.
 Til Bryllup skal de alle tre
 Idag hos en Veninde.
 Enhver af dem i hendes Sted
 Sig ønsker at befinde.

Det var, saavidt vides, omtr. 1830, at Staalpennen, der opfandt i England 1803, indførtes heri Landet; men Fjerpennen holdt sig dog endnu enkelte Steder helt ind i det tyvende Aarhundrede; saaledes benyttede den jydsk Sognepræst P. J. Bertelsen Fjerpennen ligetil sin Død 1906. De engelske Staalpenne vare gode, men dyre. 1844 bekendtgjorde V. Giegengack i Maribo, at han var kommen i Besiddelse af et Parti deraf; han havde 8 forskellige Slags: hvide, brune og blaa. 1857 købte Otto B. Wroblewski i Roskilde et større Parti franske Penne i Paris, »Blazy Poure & Cie«, Nr. 134 [Spadepennen]. Denne Pen, der var billigere end de engelske, fortrængte næsten alle andre — navnlig til Skolebrug — og holdt Forrangen i en lang Aarrække. 1870 importeredes Owl-Pennen hertil; Generaldepot for Danmark var hos Ferd. Philipson i Kjøbenhavn.

I nær Tilslutning til Papiret maa nævnes Konvolutten, der vistnok allerede fremkom hos os i Fyrrerne, men først blev almindelig i Halvtredserne, og som jo efterhaanden

overflødiggjorde Oblater og Lak til almindelige Breve. Den Skik at benytte Kwartpost til Forretningsbreve, sammenlægge dem og forsyne dem med Oblater eller Segl, holdt sig sporadisk indenfor Provindsboghandelen til omkring 1880, saaledes bl. A. hos C. Sønderbeck i Thisted og hans Elev A. C. Nielsen i Svendborg. Skikken ansaas for særlig »handelsmæssig«. At Signeter og Oblattrykkere efter Konvolutternes Indførelse blev en daarlig Handelsvare, følger af sig selv, og enkelte Forhandlere »brændte inde« med større Partier; saaledes averterer Ulrik Møller i Holbæk ikke mindre end 470 tilsalgs til en meget billig Penge.

En egen Art af Papirhandel var Tapetforretningen. Den var i en lang Aarrække i mange Byer paa Boghandlernes Hænder. I en Anke over nogle Tapet-Auktioner i Aalborg og Randers udtalte H. F. Mansa, at »Tapethandelen hidtil har været en god Støtte for Provindsboghandelen«. Det var af danske Fabrikker vel hovedsagelig L. Fraenckel og M. Drewsen & Sønner, og senere C. Krüger og »Fiona«, der forsynede de danske Provindsboghandlere. En Boghandler, der ellers var stærkt interesseret i selve Literaturen, Niels Christensen i Viborg, havde endogsaa udarbejdet baade til eget Brug og til Forhandling en »Lagerbog over Tapeter«. Den nyeste Bevægelse paa dette Omraade er den i 1914 stiftede »Provinds-Tapethandlerforening«.

Tilvirkning af Blæk var vistnok rundtom i Landet en privat Industri i ældre Tid. Man anvendte Galæbler dertil. Foruden de kjendte kjøbenhavnske Fabrikker (f. Ex. P. Sørensens, grundlagt 1852, og P. Rønnings, grundlagt 1866) opstod der ogsaa saadanne i Provindserne. Jeg kan nævne Apotheker N. F. Hoffmeyer i Grenaa, Cand. pharm. A. Tønnesen i Thisted, og i den nyere Tid C. Buchholtz i Thisted, grundlagt 1894.

Til Exempel paa, at Penne og Blæk i ældre Tid ikke vare saa særdeles billige, kan anføres, at der i Svendborg i 1823 kun anvendtes 66 Rdl. til den offentlige Skoles Inventar og Bøger, medens derimod Penne og Blæk til tre Lærere kostede 35 Rdl.¹⁾

I 1907—08 udgav Brødrene Backhausen i Aarhus »Fagbladet, Organ for Papirindustrien og samtlige grafiske Fag«. Bladet var bestemt for Bog- og Papirhandlere, Bog- og Stentrykkere, Bogbindere og Reproduktionsanstalter, og det uddeltes gratis til de Paagjældende.

Endelig skal jeg til Slutning paa denne lille Oversigt, der jo, ligesom de følgende, kun angaar Provindserne, omtale, at Boghandler Ludvig Schüth i Oktbr. 1911 i Kjøbenhavn oprettede Papirhandlernes Kommissionsanstalt, der skulde virke for Provindsernes Papirhandlere paa lignende Maade som Boghandlerforeningens Kommissionsanstalt virker for Boghandlerne.

2.

Bogbinderiet.

Det langt overvejende Flertal af de Boghandlere, som antoges i Fyrreerne og Halvtredserne, vare uddannet ved Bogbinderiet og vedblev at drive dette Fag Side om Side med Boghandelen; ja enkelte af dem — f. Ex. Julin Hansen i Rudkjøbing, der 1877 overtog Viggo Voigts Bogbinderi i Kjøbenhavn — opgav endogsaa Boghandelen efter en Tids Forløb for helt at ofre sig for Bogbinderiet.

I mange Provindsbyer nøjedes de fleste Boghandlere dengang med et Bogbinderborgerskab, der hjemlede dem Ret til ogsaa at forhandle Bøger og Skolesager — selv om

(1) J. Begtrup: Beskr. over Svendborg, 1823, S. 98.

det ogsaa var underforstaaet, at disse Sager var Ting, de selv havde forarbejdet. I hvert Fald var det ret almindeligt, at Lærebøger, Bibelhistorier, Skudsmaalsbøger og Salmebøger toges i Materie og indbandtes hjemme. Fordringerne til den sidste Bogs Indbinding vare ikke saa raffinerede som nu. Man nøjedes med de hjemmelavede Bind med haandgjorte Presninger, eller ogsaa anskaffede man maskintrykte Bind og indsatte Bogen deri. Salmebogen skulde jo være Hvermands Eje — og saaledes har det sikkert ogsaa været. Allerede saa langt tilbage som fra Wessels Tid vil man mindes Indholdet af Mads Madsens Kiste, hvor ogsaa »den nye Psalmebog« findes paa Listen¹⁾. De finere Salmebøger forskrev man fra D. L. Clément, Th. Lind, W. J. Ursin (der dog hævdede sin Salmebogsforretning 1859), Fr. Wichmann og M. N. Therschildsen i Randers; et bestemt Nr., vistnok betegnet »sort Chagrin med Linieforsiring« var dengang meget almindeligt — ligesaa almindeligt som Spadepennen var til Skrivebrug. Senere steg, som sagt, Fordringerne til Elegance, og i en Avis-Anmeldelse udtaltes saaledes: »*Hvis en elegant Indbinding kan bidrage til at forhøje Andagten*, kunde vi ubetinget anbefale de fra N. N. udstillede Salmebøger i Fløjl, Skildpadde og Elfenben«. Det var denne Anmeldelse, der dannede Udgangspunktet, da Professor i Filosofi, Dr. phil. S. Heegaard skrev sin Afhandling »Humbug«²⁾.

At Bogbinderiet i Provindserne alligevel ikke stod paa noget særlig højt Trin, fremgaar af en Beretning om det andet danske Industrimøde i Odense, hvorom der udtaltes:

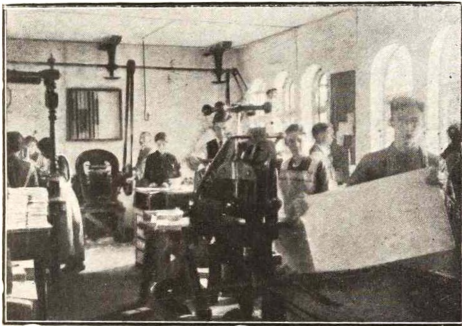
(1) Her sigtes til Pontoppidans Salmebog, der var fra 1740, og altsaa var gammel, da Wessels »Kjærlighed uden Strømper« udkom 1772; men Bøgens Titel var »Den nye Psalmebog«, hvad ingen af Wessel-Fortolkerne har gjort opmærksom paa.

(2) B. C.: Øiebliks-Fotografier, 1874, S. 112—13.

»De udstillede *Bogbinderarbejder* stode i det Hele taget en Del tilbage for, hvad man er vant til at se i Hovedstaden. Deels er Indbindingen ikke solid nok, deels ere Forziringer og Titler mindre smukke, og dog ere Priserne ingenlunde lave«⁽¹⁾).

At Skrivebøger, Regnskabsbøger og Protokoller ogsaa forarbejdedes hjemme, behøver jo neppe at tilføjes⁽²⁾).

Af Kuriositeter, der ere komne denne Bogs Forfatter for Øje, mindes jeg at have set en Holberg-Udgave i eet Bind,

P. Blichers Bogbinderi.

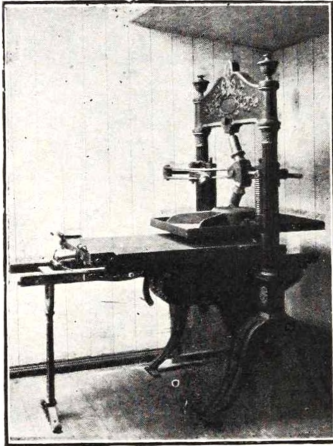
(1916).

indbunden i Provindserne og med paatrykt Titel: *Holbøgs Comedier*. Bogens Ejer havde gjort Indsigelse mod Trykfejlen, men faaet et afvisende Svar med Tilføjende, at Forfatteren hed Holbek! Den i 1866 i Christiania udgivne Bog af Ge. Wilh. Lyng: Hedenskabets Levnetsløb, har jeg set indbunden i sort Velskbind med Rygtitel: »Lyng-Hede-

(1) Dansk Bogh.tid., V, 1858—59, S. 181.

(2) R. Nielsen i Odense tilbød saaledes i 1877 Skrivebøger à 3½ Ark med 13 Lin. for 9 Kr. pr. 100. Denne Pris var jo betydelig højere end Nutidens Pris.

selskabets Levnets-løb«. Mærkeligt nok omtaler F. Lamprecht i sin Artikel »Vilde Skud« denne Bogs andet Op- lag, der udkom 1872 under forandret Titel »Hedenskabets«, som forlangt i Boghandelen med Betegnelsen »Lyng-Hede- selskabet«¹⁾. Den Slags »Morsomheder«, der nu ligger halvtreds Aar tilbage, præsteres ikke mere; den alminde- lige Civilisation, Aftensko- ler og tekniske Skoler gjør det ogsaa ret umuligt. Bog- binderiet, der som sagt tidligere var almindelig knyttet til Boghandelen, drives nu kun en Snes Steder i Forbindelse der- med. Enkelte af disse Bog- binderier er i ret stor Stil — saaledes P. Blicher i *Kolding*, Miloske Etabl. i *Odense* og V. Schønemann i *Nyborg*. De øvrige Fir- maer, der tillige driver Bogbinderi, ere: J. Arnum i *Askov*, Engers Hansen i

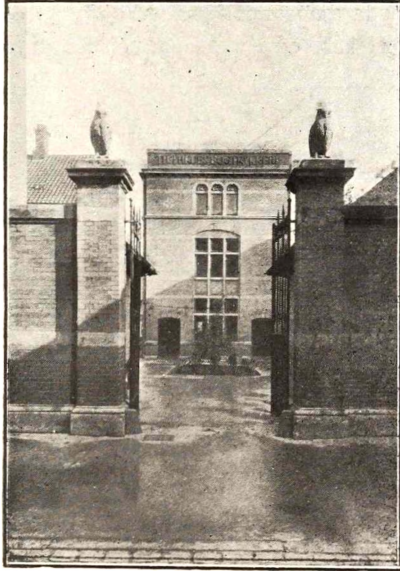
Thøger Petersens Bogtrykkerpresse.
[Tilhører Hjørring Museum.]

Esbjerg, F. C. Alstrøm i *Faaborg*, S. Engsig i *Frederikshavn*, Emil Ottesen i *Holstebro*, M. P. Erichsen i *Kjerteminde*, J. N. Hansen i *Nordby*, Andr. Jensen i *Præstø*, Lars Jacobsen & Søn i *Randers*, Chr. F. Termansen i *Ribe*, E. B. Steenstrup i *Ringe*, P. Holm i *Ringkjøbing*, Anton Madsen i *Rødby*, P. Svegård i *Sorø*, P. Brandt i *Svendborg*, Jacob Jørgensen i *Sæby*, O. Sparre Ulrich i *Vamdrup*, N. O. M. Nielsen

(1) Nord. Bogh.tid., XXVII, 1893, S. 285—86.

i *Varde*, Niels Christensen i *Viborg* og H. N. Jacobsen i *Thorshavn*.

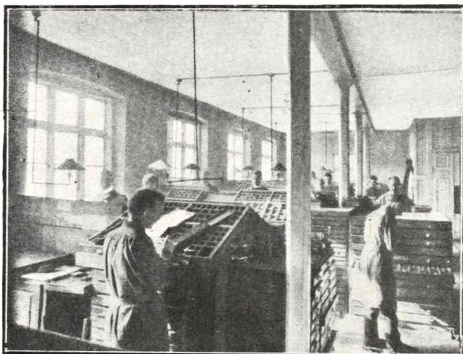
I nær Forbindelse med Bogbinderierne maa nævnes de smaa og større Accidenstrykkerier, som var ret almindelige hos Provindsboghandlerne. Et af de ældste Boghandler-

Th. Thrues Bogtrykkeri.
(Opført 1898.)

Bogtrykkerier i Jylland var Thøger Petersens i Hjørring. Han anlagde det 1842 i Forbindelse med sin Boghandel; han købte den Bogtrykkerpresse, hvorpaa »Den gyldne Borger- og Bondeven« var bleven trykt. Den har Inskription: »Forfærdiget til P. Kondrup af J. H. Hyttinger. Kjø-

benhavn. 1842. Nr. 20«. Disse Presser maatte, i Medfør af Næringsloven, kun betjenes af Indehaveren selv¹⁾. Denne Regel blev langt fra fulgt, og det var en ret udbredt Skik at lade Lærlinge besørge Trykningen, naar først Satsen var rettet til. Det var denne Omstændighed, der bevirkede, at Bogtrykkerne i Aarhus tvang de derværende Boghandlere, der havde saadanne Haandtrykkerier, til at løse Bogtrykker-Borgerskab, og derved paaførte sig en Konkurrence,

Det Miloske Sæteri.

(1908.)

der var mange Gange større end den, de modarbejdede. Th. Thrues Bogtrykkeri voxede saaledes op og blev ikke blot et af Provindsernes fineste, men ogsaa betydeligste²⁾, og Jacob Zeuners Bogtrykkeri har Hurtigpresser med 2 Hestes Gaskraftmaskiner. Af Boghandler-Bogtrykkerier paa Øerne maa i første Linie nævnes: Miloske Bogtrykkeri i

(1) Th. Petersen trykte sine Forlagsskrifter i egen Presse.

(2) Th. Thru trykte og udgav i Anledning af Bogtrykkeriets 25-Aars Bestaaen, 28. Marts 1900, »Jubilæums-Almanak«, der var ualmindelig stilfuldt og smukt udført.

Odense med syv Hurtigpresser, C. Schönemanns Trykkeri i Nyborg og F. C. Alstrøms i Faaborg; paa Sjælland Centraltrykkeriet (Jens Møller) i Helsingør og J. O. Willerups Trykkeri i Vordingborg; paa Falster Chr. Pontoppidans Bogtrykkeri i Nykjøbing. I de foran anførte Tilfælde er det Boghandlere, som har etableret Bogtrykkerier; i fordums Tid var det lige omvendt: da startede Bogtrykkerne Boglader — som f. Ex. A. C. Fogh i Horsens og mange flere.

Inden jeg slutter denne Omtale af Bogbinderierne, maa jeg anføre, at i Novbr. 1899 paabegyndtes Udgivelsen af »Dansk Bogbinder-Tidende«; det redigeres af P. O. Olsen og udgives af Bogbinderlauget i Kjøbenhavn og Centralforeningen for Provindserne.

3.

Musikhandelen.

Denne Handel er af forholdsvis ny Dato i Danmark. Den første Musikhandel i Kjøbenhavn grundlagdes 1793 af den franske Emigrant C. F. Haly. I denne Forretning indtraadte den 15aarige Peter Wilhelm Olsen (* 1791, † 1859) i Aaret 1806 og forblev dér, indtil han 1846 startede sin egen Musikhandel. En Del af hans Forlag købtes paa Auktionen efter hans Død af J. Cohn. Halys Forretning overgik til Lose & Delbanco og derefter 1871 til F. Borchorst og 1879 til Wilhelm Hansen.

I 1854 skrev den da bekendte, begavede, men noget urolige Bog- og Musikhandler Imm. Rée (* 1825, † 1859) en Artikel: »Kan der Intet foretages for at fremme Musikhandelen i Provindserne?«¹⁾ Han skriver, at den ringere Interesse for denne Handel dér skyldes to Ting: Publikums

(1) Dansk Bogh.tid., I, 1854—55, S. 17, 21 og 161.

mindre musikalske Sands og Boghandlernes mindre Opmærksomhed paa denne »renderende« Handel. Han anbefaler følgende Punkter for at fremme Musikafsætningen:

1. Boghandlerne bør tilegne sig *en nærmere Kundskab til Musikalier* i Almindelighed og til de almindelig gangbare i Særdeleshed.
2. Der bør holdes et nogenlunde fuldstændigt *Assortiment* af de i Indlandet udkomne og udkommende og tillige af de væsentligste udenlandske Musikalier.
3. Det burde være hensigtsmæssigt at afgive Noget af den høje *Rabat til de mest afbenyttede Lærere og Lærerinder*.
4. Der bør endelig stadig gennem *Avertissementer* og Udsendelse til *Gjennemsyn* virkes for denne Handel.

Han anbefaler at give Musiklærere 10 eller 16²/₃ Procent; at avertere i de lokale Aviser og at holde Lager af aktuel Musiklitteratur. Aaret efter skriver han igjen om »Musikhandelen i Provindsbyerne«¹⁾ og giver flere gode Raad til Musikhandlerne. Han mener, at Publikums Interesse for Musik kan vækkes, og hvis dette ikke er Tilfældet, »havde Hans Chr. Ørsted sandelig Uret, naar han paastod, at mod Naturlovene kunde Intet skee i Verden«. 1855 begyndte han Udgivelsen af »Qvartalsfortegnelse over danske Musikalier«, der var bestemt til at uddeles gratis af Bog- og Musikhandlere. Hvert Nr. kostede 1 Sk. Af første Aargang trykte han 2372 Expl.; heraf uddelte han selv 450 Expl., og Resten forbruges af følgende Antal Bog- og Musikhandlere, saaledes: 2 i Kjøbenhavn, 4 paa Sjælland, 3 paa Fyen, 10 i Jylland, 2 i Sverig og 2 i Norge. Som man ser, en altfor faatallig Tilslutning. Senere lod han trykke løse Nodetitler til Skiltning og en stor Plakat til Ophængning i Bogladerne. Naar hertil kommer, at

(1) Dansk Boghtid., II, 1855—56, S. 163.

han i tre Aar udgav og redigerede »Tidsskrift for Musik« og bearbejdede Brendels »Vejledning i Musikkens Historie«, kan man kun anerkjende hans ihærdige Virksomhed.

Musikhandelen gik da ogsaa mere og mere over paa Boghandlernes Hænder, medens den flere Steder tidligere var dem aldeles uvedkommende. Saaledes forhandlede Musikalier i Vejle omkring Aaret 1830 af Galanterihandler Joh. Chr. Boesen.

1844 etablerede Komponisten til »Den tapre Landsoldat« Emil Horneman en Musikhandel; to Aar senere gik han i Kompagni med Emil Erslev. Firmaet, der blev landskjendt, forandrede til Horneman & Erslev. 1857 begyndte Wilhelm Hansen (* 1821, † 1904) sin Musikhandel. Han overtog i Aarene 1874—79 Hornemans, C. Plenges, J. Cohns, E. Wagners, C. C. Loses, Horneman & Erslevs og Oscar Risoms Musikforlag, og han har nu i omtr. 60 Aar været Hovedleverandør af Musik til næsten alle Danmarks Boghandlere og Musikhandlere.

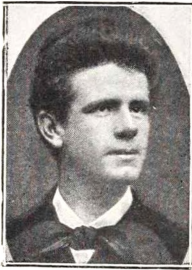
Den bibliografiske Videnskab, der paa Boghandelens Omraade er ret overvældende, tiltrænges kun paa Musikhandelens Omraade, forsaavidt den angaar Værkernes Udgaver. Forlæggeren og Hovedkommissionæren for Danmarks Vedkommende er saa nogenlunde givet. Wilhelm Hansen udgav 1902 et udmærket affattet, imponerende Katalog over sit Forlag¹⁾, og Alfred Nielsen har udarbejdet et »Sang-Katalog over de paa danske, norske og svenske Forlag indtil 1912 udkomne Sange«²⁾. Dette dygtige Arbejde vil ikke mindst for Provindsboghandelens Vedkommende blive af stor Betydning. Thi af Provindsboghandlere er der nu

(1) Katalog over Wilhelm Hansens Musik-Forlag. Kbhvn. og Leipzig, 1902. 566 S. + flere Tillæg.

(2) Alfred Nielsen: Sang-Katalog, 1916. 678 Sider.

en Mængde, som har en større Omsætning i Musikalier, og som fører et godt Lager af saadanne; medens det selvfølgelig er givet, at kun en Brøkdæl saavel af Boghandlere som af Medhjælpere har Tid og Lejlighed til at sætte sig ind i den frodige Musik- og Sangliteratur.

Det vilde her baade blive for vidtløftigt og for ensformigt at opregne Provindsboghandelens Musikhandlere. Jeg skal derfor indskrænke mig til at nævne et Par, som særlig har dyrket denne Gren: Th. Gundestrup i Odense, hvis

Chr. Henrichsen.

væsentligste Omsætning var Musik-Instrumenter, og *Chr. Henrichsen* i Horsens, der forlagde en Række billige Musik-Numre, og hvis Handel med Musikalier var ganske omfattende. Hans Virksomhed med Hensyn til Organisation af den danske Musikhandel i Provindserne vil senere blive omtalt. Af Provindsboghandlere i ældre Tid har J. Fr. Smith i Randers, Hempelske Boghandel i Odense, V. Schönemann

i Nyborg og enkelte Andre udgivet Sanghefter og Nodebøger. For Hempelske Boghandels Vedkommende var det en medvirkende Aarsag, at Fyens Stiftsbogtrykkeri havde Nodesats og Nodetrykkeri.

At ogsaa Musikhandelen havde sine Disharmonier, fremgaar af, at Komponisten, Professor A. P. Berggreen i 1859 anlagde Sag imod og fik Dom over J. F. Helm Petersen, som havde forlagt en af Lærer H. J. Hansen udarbejdet Melodisamling til Salmebog for Kirke- og Husandagt, og ved hvis Udgivelse Berggreen følte sin Ejendomsret krænket.

I Februar 1880 begyndte Kgl. Hof-Musikhandel sin Virksomhed. I Januar s. A. udsendte Wilhelm-Hansen til alle

Landets Bog- og Musikhandlere en Erklæring til Underskrift, saalydende:

»Da der om kort Tid heri Byen vil blive dannet et Consortium med Formaal at oprette en Musikhandel, og som jeg af særegne Grunde har fundet mig foranlediget til at nægte Rabat, anmoder jeg Dem venligst om ikke at for-

Titelblad til St. St. Blicher og H. C. Simonsen: Digte i jydsk Mundart.
(Randers 1836.)

syne dette Consortium eller nogen anden Forhandler i Kjøbenhavn med Sager fra det mig tilhørende Forlag.

Jeg beder Dem omgaaende meddele mig, om De vil imødekomme min Anmodning, hvilket De vil behage at tilkjendegive ved at forsyne nedenstaaende Forpligtelse med Deres ærede Underskrift.

Forsaavidt som De ikke maatte se Dem istand til at

kunne imødekomme mig, *nødsages jeg til, for mit Vedkommende, at indskrænke det nuværende Rabatforhold.*«

Dette Brev var vedlagt en Blanket til Underskrift saalydende:

»Undertegnede forpligter sig til ikke at forsyne et Consortium, der vil oprette en Musikhandel, eller nogen anden Forhandler af Musikalier i Kjøbenhavn med Musikalier fra det Wilhelm Hansens Musikhandel tilhørende Forlag.«

Et Par Provindsboghandlere fandt samtidig Anledning til at udtale sig om Wilhelm Hansen; den ene paatalte — sikkert med Urette — at hans Expedition havde været mindre punktlig; den anden ankede over den Konkurrence, han ved sine Forbindelser rundt om i Landet havde paaført Bog- og Musikhandlerne. Med Hensyn til dette sidste Punkt, da er der jo nu truffet en bedre Ordning, som nærmere bliver omhandlet under Den danske Provindsboghandlerforenings Virksomhed, ligesom der under Omtalen af Provindsforlagene ogsaa vil blive nævnt enkelte Musikværker.

Den 1. Maj 1904 stiftedes »Dansk Musikhandlerforening«. Af dens Love anføres: § 2. Foreningens Formaal er at tilvejebringe og søge vedligeholdt ordnede Forhold indenfor Musikhandelen i Danmark. § 3. Berettiget til at søge Optagelse er enhver rabatberettiget Boghandler i Danmark, enhver etableret Musikhandler i Danmark samt de Instrumenthandlere i Danmark, som staar i Forretningsforbindelse med Medlemmer af Foreningen, Firmaerne Wilhelm Hansen eller Nordisk Musikforlag.

Foreningens Bestyrelse kom til at bestaa af ni Medlemmer, med de store kjøbenhavnske Musikforlæggere i Spidsen. Eiler H. Hagerup valgtes til Formand. Provindsernes Repræsentanter vare Chr. Henrichsen i Horsens og Th. Hinding i Næstved. Ved den sidstnævntes Udtrædelse af

Boghandelen, 1913, og ved den førstnævntes Død, 1914, valgte istedetfor henholdsvis: Ahrent Flensborg i Ringsted og Søren Engsig i Frederikshavn.

Uden at ville fælde nogen Dom om denne Forenings Virksomhed, tør jeg dog nok udtale, at den — ikke mindst for Provindsernes Vedkommende — har ført Handelen med Musikalier ind i ordnede og rolige Forhold, til almindelig Tilfredshed.

4.

Kunsthandelen.

Den Tillægsbetegnelse, som Bogladerne i Provindserne hyppig har: Musik- og Kunsthandel, maa forstaas med en vis Begrændsning. Musikhandel betyder som oftest kun *Handel med Musikalier*; ikke med Musik-Instrumenter. Ganske vist har nogle Agentur i Pianoforter og Stueorgler, og enkelte andre — f. Ex. Victor Christensen i Viborg — et helt Udvalg af andre Musik-Instrumenter. Men ogsaa her er det jo Undtagelsen, der bekræfter Reglen. Og hvad Kunsthandelen angaar, da betegner den for de flestes Vedkommende kun *Billedhandel* — Billeder i og uden Ramme.

I en Del Boglader findes tillige et Udvalg af Skulptur i Terrakotta, Kalipasta, Biskuit, Majolika og Sølvsmedearbejder. Disse Ting hører selvfølgelig til Kunsthandelen, men da det ikke er Boghandlerartikler i *almindelig* Forstand, skal jeg indskrænke mig til en nøjere Omtale af Billedhandelen. Denne Handel i Provindsbyerne er for danske Billeders Vedkommende af ny Dato. For omtr. halvtreds Aar siden vare de Billeder, man havde i Handelen, udenlandske Kobberstik, Raderinger eller Lithografier, og Almuen, baade den paa Landet og den i Byerne, be-

tegnede saagodtsom alle Billeder for Kobberstik, ganske uden Hensyn til deres Udførelse.

De lithograferede danske Billeder udgik jo hovedsagelig fra Em. Bærentzen & Co. og fra J. W. Tegner & Kittendorff. Den første udgav fra 1837 en Række gode Billeder, af hvilke maa nævnes: en lang Serie Portrætter og de farvetrykte Lithografier »Danske Billeder fra Land og Sø«. Den sidste har fra 1850 udført endnu langt flere Portrætter samt den ypperlige Serie »Billeder efter danske Malere«. Af større Lithografier var vel Carl Blochs »Christian den Anden i Sønderborg Fængsel« det eneste. De kobberstukne Billeder — f. Ex. Ballins — kom, dog kun undtagelsesvis, i de finere Huse, og Raderingerne vare ligesaa sjeldne Gjæster ude i det brede Lag. Det var derfor mest tydske Billeder, som vandt Indgang dér, og endnu indtil den nyeste Tid har man kunnet finde saadanne tarvelige farvede Lithografier med Underskrift: »Erløser der Welt« eller lignende. Et i Vestjylland meget udbredt »Kunstblad« fandtes indrammet i mangfoldige Hjem; det var udført i Relief med Guld og i rød, blaa, grøn og gul Farve og havde et Vers, affattet paa yderst slet Dansk. Dette Blad gjengives her¹⁾. Texten lyder:

Fader! naar Moderen spørger:
 Hvor er hvort Kjæreste hen?
 Naar hun klager og græder
 Sig jeg ere i Himmelen igjen.
 Eller: naar Faderen græder
 Tørre hans Taarer ham af
 Planter, naar Solen finner
 Taarene paa mit Grav.

Man vil kunne forstaa, at hvor Smagen var saa slet, dér maatte en Reformation gaa meget langsomt frem, navnlig,

(1) Det havde et hvidt Felt, hvorpaa Texten kunde trykkes, og det findes sikkert i andre Lande med Verset paa andre Sprog.

naar det Gode, man havde at byde, var ret kostbart og alt andet end let tilgængeligt.

Fra 1856 til 1862 havde Boghandler i Kjøbenhavn F. C. B. Meier Hovedoplæg af Billeder fra F. Herpent i Hamborg. I 1876 importerede P. Bjørnbaks Kunsthandel i Kjø-

Religiøst »Kunstblad«.

benhavn en stor Del gode og tildels ret dyre franske, engelske og tyske Kobberstik, som han falbød til Landets Boghandlere. Og velbekjendt er det jo, at Vilhelm Tryde er Hovedkommissionær for Skandinavien for en Del udmærkede Billedforlæggere i Frankrig, Tydskland og England.

Af hjemlige Frembringelser maa nævnes Budtz Müllers Fotografier, af hvilke hans Altertavlebilleder endnu hænger

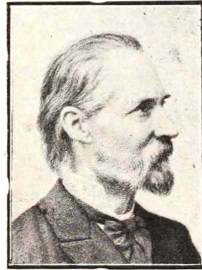
i mangfoldige Hjem Landet over. 1862 averteredes til Salg Fotografiportrætter af bekendte Mænd. Prisen var 1 Kr. I en Snes Aar eller lidt mere spillede fotografiske Gjen- givelser en Rolle indenfor Boghandelen; men saa tog de mange nye Reproduktionsmaader Magten fra den. Et af de interessanteste Foretagender i fotografisk Retning var G. Rosenkildes »Portræt-Galleri«: smaa Billeder i Visitkort format og med Underskrifter — i Reglen højst karakteri- stiske — i Facsimili¹⁾.

Carl Stender begyndte 1884, Alex. Vincent 1890, Win- kel & Magnussen 1896, og Johs. Brorsen 1910 hver et Kunstforlag i Kjøbenhavn, og fra disse Billedforlæggere ere Bogladerne blevne fyldte med gode danske Billeder — fyldte indtil Overmaal. Thi det maa ikke glemmes, at selv om Sandsen for god Billedkunst er vaagnet Landet over, saa har man fra anden Siden, rigtignok i den allerbedste Mening, ødelagt denne Handel for Boghandlerne. Rader- foreningen (stiftet 1853) har i over 60 Aar og Foreningen »Fremtiden« i over 50 Aar spredt en Mængde — i Reglen smukke — Billeder udover Landet. Desuden har en Række Ugeblade og i den nyeste Tid Almanakken »Danmark« oversvømmet Hus og Hjem med en Billedmængde af noget tvivlsom Værdi, men dog med den Virkning, at Billed- salget, navnlig i Provindserne, forringedes Aar for Aar. Hvad Provindsbyerne angik, var det kun lidt, der præste- redes af Billedforlag og kun lidt Initiativ, der i den Ret- ning udgik derfra. En enkelt Opgave: Prospekter af Pro- vindsbyer, maa dog fremhæves. At man paa en Tid, da Prospekt-Brevkort endnu ikke vare opfundne, forsynede

(1) I Grundtvigs Haandbog i Verdenshistorie, 2. Udg., 1862—69, offent- liggjorde Karl Schönberg paa nogle Tillægsblade en Fortegnelse over disse smukke Portrætter og deres Underskrifter.

Kvarto-Brevpapir med en Frise i Chemi-Typi af den paa-gjældende By var jo ret naturligt og mindre risikabelt: men fortjenstfuldt er det, at en hel Række Boghandlere skaffede større lithografiske Prospekter udført af deres egen By. Jeg skal her nævne en Række By-Afbildninger og de paa-gjældende Forlæggere. Listen er naturligvis ikke fuldstændig: *Hjørring* (Marinus Petersen), *Hobro* (Chr. Wadum), *Horsens* (C. Holm), *Nordby paa Fanø* (J. C. Christiansen), *Randers* (Lars Jacobsen), *Vejle* (P. S. Fogtmann, C. Neumann), *Middelfart* (J. L. Hartmann), *Odense* (H. Chr. A. Milo), *Ærøeskjøbing* (Th. C. Creutz), *Vordingborg* (J. O. Willerup), *Nykjøbing paa Falster* (Chr. Mackeprang, Charles Guldberg).

En enkelt Provindsboghandler har imidlertid indlagt sig saa stor Fortjeneste af Billedkunsten, at han fortjener at fremhæves. Der var *Hans Kr.*

Hans Kr. Hovmøller.
(Efter Lithografi.)

Hovmøller (* 1839, † 1911), der allerede som Boghandler i Nykjøbing paa Mors begyndte Udgivelsen af den Serie paa over hundrede fortjente danske Mænds Portrætter, som han lod udføre i over 60,000 Expl., dels i Lithografi af J. W. Tegner & Kittendorff og Harald Jensen, dels i Foto-gravure¹⁾. Det var et Forsøg med samme ideelle Formaal som det Th. Michaelsen & Tillge gjorde i Tredserne, da de med en Række smukke danske Billedark vilde fortrænge Neu Ruppinerne.

Af andre Provindsfirmaer, der har udgivet enkelte lignende Portrætter af fortjente Mænd, kan nævnes Miloske

(1) Jfr. Adressebog f. d. danske, norske og svenske Bogh., XIII, 1883, S. 142, og Fortegnelse over Hans Kr. Hovmøllers Portrætter og Kunstblade.

Boghandel, Hempelske Boghandel, Niels Christensen i Viborg og H. F. Mansa i Randers. Nogle enkelte andre Kunstblade ere udgivne af L. W. Riemenschneider i Fredericia.

I den nyeste Tid har Fremstilling af Brevkort og Prospekt-Albums taget stærk Fart. De fleste Provindsboghandlere har paa dette Omraade forsøgt sig som Forlæggere; en enkelt — Jens Møller i Helsingør — endda i ret omfattende Stil.

Men ellers har Udgivelsen af Kunst og Kunstblade kun været ringe i Provindserne.

5.

Lejebiblioteker.

Meningerne om Lejebiblioteker har til alle Tider og paa alle Steder været delte. De Anker, der har været rettet mod disse Biblioteker har været tredobbelte: den ejendomsretslige, den æsthetiske og den hygiejniske.

Om den første er der ført lange Forhandlinger. Den tyske Forfatter Ernst Wichert gjorde gjældende, at naar tyske Bøger solgtes saa forholdsvis lidt, var det Lejebibliotekernes Skyld. Han foreslog en Lov, der beskyttede mod forretningsmæssigt Udlaan af Bøger, saalydende: »Indenfor det samme Tidsrum, i hvilket Loven beskytter et Skrift mod Eftertryk, er det erhvervsmæssige Udlaan af samme uden Forfatterens eller hans Rets Indehavers forud indhentede Samtykke forbudt. Tilladelsen bliver at godtgjøre ved et Stempel paa Titelbladet, som foruden Forfatteren kun Forlæggeren kan meddele¹⁾. Og da Berthold Auerbach engang efter Indbydelse kom i et Hjem, hvor Værtinden i høje Toner priste hans Digtninge, viste det sig,

(1) Nord. Bogh.tid., XVII, 1882—83, S. 67.

at hun ikke ejede en eneste af dem. Det var Lejebibliotheks-Laan altsammen! En anden tysk Forfatter, Wilhelm Jerden, stiller sig paa samme Stade. Han henviser til England, hvor »Enhver, der gjør Fordring paa at kaldes en Gentleman, har et Bibliothek, der staar i Forhold til hans Formue«. Endnu en tysk Forfatter, Oscar Welten, slutter sig til Wichert og siger, at Lejebibliotheker skal være aandelige Dampkøkkener, altsaa aandelige Spisehuse for Ubemidlede. De Bemidlede, der har Raad til fine Dineer, bør ikke leje Bøger, men købe dem¹⁾. Herhjemme har Professor P. Hansen indgaaende behandlet Spørgsmaalet under Rubrikken »Nær og Fjern«²⁾.

Om disse Bibliothekers æsthetiske og moralske Værdi haves mange Udtalelser. Th. Gliemann siger om Hesses Lejebibliothek i Kjøge, at den »kun indeholder nogle Romaner og Røverhistorier«³⁾. Og P. L. Møller siger i Anledning af et Besøg hos C. Hauch i Sorø, at »To Noveller« af H. T. (∴ Henriette Nielsen), der udkom 1845, ere saa tarvelige, at ikke engang Lejebibliotheks-Læsere vil have saadanne Børnehistorier; og han tilføjer, at disse Læsere hellere maa læse Oversættelser end den Art originale Produktioner⁴⁾. Dommen er sikkert for haard, men den er betegnende med Hensyn til Dommen over Lejebibliotheks-Kunderne. Og Robertz Lutz i Stuttgart skriver, at det passer sig ikke »at dufte af Parfume, men samtidig læse i smudsige Lejebibliotheks-bøger«. »I Nordisk Boghandler-tidende« behandles Smittefaren ved Læsning af »Bøger, der have været benyttede i de forskjellige Sygesenge og ere

(1) Nord. Bogh.tid., XVIII, 1883—84, S. 45—47.

(2) »Nationaltid.«, 30. Oktbr. 1890. »Illustr. Tid.«, Septbr. 1882.

(3) Th. Gliemann: Beskr. over Kbhvn.s Amt, 1821, S. 139.

(4) P. L. Møller: Gæa, 1846, S. 161. (Det omhandlede Besøg var vistnok fingeret).

gjennemtrængte af mange Menneskers Sved«. Det anbefales at gjøre ligesom i Frankrig og England, at udgive Romaner uhørt billig — og saa købe dem i nye Expl. istedetfor at leje dem. Herhjemme var det især Ludv. Jordan og V. Pio, som forsynede Lejebibliothekerne med Romaner.

Efter denne Indledning skal jeg give et kort Overblik over Lejebibliothekerne. Det var omkring Aar 1725 [altsaa lige paa det Tidspunkt, da J. H. Schubothes Boghandel blev grundlagt], at det første Lejebibliothek oprettedes i Kjøbenhavn af en Tydsker *Wenninghausen*; hans Bibliothek, hvis Indhold iøvrigt i moralsk Henseende var af tvivlsom Beskaffenhed, omfattede tilsidst 8000 Bind. Senere tilkom der i Hovedstaden en Mængde Lejebibliotheker, af hvilke jeg skal anføre nogle enkelte: *J. M. Stadthagen* († 4. Marts 1836, 74 Aar gl.). Han omtales af Poul Møller i Digtet »Hans og Trine«, og hans Bibliothek maa altsaa have været mer end almindelig kjendt. *Jacob Riises*, stiftet 1832, overgik 1842 til Georg Kjeldsen, hvis Søn af samme Navn vil som Tryllekunstner være almindelig bekjendt. *Ludvig Jordan*, som havde lært Boghandelen hos J. Riise, oprettede 1836 en Boghandel og et Lejebibliothek, der senere blev landskjendt og overgik til Chr. Flor. 1841 tilkom *H. Chr. Bakkes* Lejebibliothek. Endelig kan ogsaa nævnes *J. F. Søborg*, der mistede sin højre Arm i Slaget ved Fredericia, og hvem kjøbenhavnske Damer skjænkede et Lejebibliothek.

Naar jeg nævner disse kjøbenhavnske Bibliotheker, der forøvrigt ikke omtales i Nyrops »Den danske Boghandels Historie«, sker det navnlig af den Grund, at det vel kan betragtes som Extrakt af deres Indhold, der udgjorde Provindsbibliothekerne.

I danske Provindsbyer kjendes Lejebibliotheker eller maaske rettere Læseselskaber fra Midten af det 18. Aar-

hundrede. Et saadant oprettedes nemlig i *Aalborg* omtr. 1760. Prisen var 1 Rdl. 2 Mk. aarlig for een eller to Bøger ugentlig. I Begyndelsen af Trediverne oprettede Jacob Lundt en Læsesal i *Aalborg*. Det var med Henblik paa hans mindre gode Egenskaber, at Biskop N. Fogtmann udtalte om hans Efterfølger, E. A. Løventhal, at denne tegnede til at blive en god eller solid Boghandler, med Tilføje: »Det er langt vigtigere, end man i Almindelighed tror, at have en god Boghandler i Provindserne«¹). Samtidig nævnes *Aalborg Lejebibliothek* hos *Kjergaard*²). Senere nævnes *S. Warbergs*, som solgtes i Maj 1868 til *N. I. Møller*, der atter afhændede det til *Enkefru Sophië Kaufeldt* (en Søster til Redaktør *H. Cavling*) i 1885. Senere Indehavere: *Enkefru Anna Horn* og nu *Enkefru M. Ebsen. L. P. Jørgensens Lejebibliothek, Algade 10*³). *Aarhus*: 1810 oprettede *A. F. Elmquist* en »Boghandling og Læsebibliothek«. I Begyndelsen af Fyrreerne grundlagde *Bogbinder J. Chr. Bøgh* et »Læsebibliothek«; »det var temmelig lille og indeholdt ikke synderlig klassisk Literatur«⁴). En Fætter til ham, *Carl S. Bøgh*, oprettede en halv Snes Aar senere et stort Lejebibl. Det solgtes stykkevis ved Auktion ved Aarhundredets Slutning. 1845 tilkom det *Kirkerupske Lejebibliothek*. 1. Januar 1904 startede *Albert Bayer*, Side om Side med sin Forlagshandel, en Læseforretning, der omfatter 12,000 Bind dansk, tydsk og engelsk Literatur og har Læsere overalt i Danmark⁵). Iøvrigt bemærkes

(1) *C. Nyrop: Den d. Bøgh.s Hist.*, II, 1870, S. 294.

(2) Fort. over *Aalborg Lbth.* hos *Kjergaard*, 1834. Fort. over samme, 1893; Tillæg hertil, 1897—98.

(3) *Katl. over L. P. Jørgensens Lbth.*, 1911, 24 S.

(4) *R. Nielsen: Aarhus i Fyrreerne*, 1901, S. 125.

(5) *Hoved-Katl. over Alb. Bayers Bibl.*, 1904, 103 S.; samme, 1909, 137 S.; *Tillæg Nr. 1*, 1911, 16 S. *Katl. over den engelske Afd.* (1912) 15 S.

Lejebiblioteker, oprettet de nævnte Aar hos følgende Indehavere: *Ebeltoft*: P. J. Schmidt, 1851. *Esbjerg*: Anthon B. Niensens Læsekreds¹⁾. *Fredericia*: L. W. Riemenschneider, 1842—75. F. Karp, 1881; 2500 Bind; fortsættes. *Frederikshavn*: M. G. Engsig, 1853; solgtes 1893 til Fru Caroline Rønnow i Ordrup. Tømrermester J. M. Holms Lejebibl., 1899; fortsættes endnu²⁾. *Herning*: A. P. Beck, 1883—1905. *Hobro*: C. W. Qvistgaard, 1861; men sandsynligvis anlagt tidligere. *Holstebro*: Chr. Kragelund, 1852, og S. A. Østergaard³⁾. *Horsens*: J. L. Lunds »Læse-Bibliothek« fra Begyndelsen af det 19. Aarhundrede; omfattede 1560 Nr. Abonnementet gjældende for eet Aar med $\frac{1}{4}$ Aars Opsigelse. A. C. Fogh, 1831; forsynede sit Bibliothek med Bøger fra sit eget Trykkeri. P. S. Vogelius, 1851. Tillige fandtes et tysk Lejebibliothek. Jensine Clausens Lejebibl., over 6000 Bind⁴⁾. *Kolding*: J. L. Wisbech, 1857⁵⁾; overdroges i Halvfjerterne til A. Petersen i Kolding, der forenede det med sit eget Lejebi., saa Antallet blev ialt omtr. 5000 Bind. *Lemvig*: J. F. Wohlgefærth, omtr. 1847. *Løgstør*: L. H. Spliid, 1847. *Nykjøbing paa Mors*: J. P. Dyhr, omtr. 1853—1904, 1800 Bind. J. F. Holm, 1865, 800 Bind. Begge Bibliotheker ere ophævede. *Randers*: O. G. F. Bagge, 1812. N. Schmidt, 1843; dansk, svensk, tydsk og fransk Lejebibliothek. C. Breidahl, 1866⁶⁾. *Ribe*: C. F. Termansen, ca.

(1) Fort. over Anth. B. Niensens Læsekreds, Nordby 1893, 40 S.

(2) Fort. over M. G. Engsig's Lbth., 1881, 24 S.; samme, 1889, 31 S. Katl. over J. M. Holms Lbth., 1909, m. Tillæg, 58 S.

(3) Fort. over Chr. Kragelunds Lbth., Kbhvn. 1879, 30 S.; samme, Viborg 1886, 32 S. Katl. over S. A. Østergaards Lbth., Viborg 1888, 51 S.

(4) Fort. over J. L. Lunds Læsebibl. Nr. 1, Randers 1813, 52 S. Katl. over Jensine Clausens Lbth., Aarhus 1887, 120 S., og 1. Tillæg, 1896, 2. Tillæg, 1904. Katl. over C. Holms Lbth., 1898, 78 S.

(5) Fort. over J. L. Wisbechs Lbth., 1878, 54 S.

(6) Catl. over N. Schmidts danske, svenske, tydske, franske og engelske Lbth., 1843, 63 S.

1853. Conrad Berg, 1870¹⁾). *Ringkjøbing*: N. P. Holm, 1851; hævet i Halvfemserne. *Silkeborg*: Agent R. L. Höltzermann havde et lille Lejebibl., som han 1870 overdrog til M. Digmann, der afhændede det til Silkeborg Folkebogsamling. *Skive*: H. B. Soetmann, 1855²⁾). *Tarm*: J. C. Christiansen, 1866³⁾). *Thisted*: N. L. Nordentoft⁴⁾). Han havde gennem flere Aar følgende staaende Bekjendtgjørelse i »Thisted Amtsavis»: »N. L. Nordentofts Leiebibliothek er stedse forsynet med saavel den ældre som den nyere Romanlitteratur af de meest anerkjendte Forfattere, ligeledes forefindes en fortrinlig Samling i forskjellige Retninger. Abonnementet, der er særdeles billigt, kan tiltrædes til enhver Tid, og Abonnenternes bestandig tiltagende Antal er den bedste anbefaling for Bibliotheket.« Han hævdede Stillingen som Nummer eet; men Bogbinder R. Høst i Thisted og P. Helt i Ydby havde ogsaa Bibliotheker. *Varde*: S. W. Kloster, 1851. N. O. M. Nielsen, 1858; 3500 Bind; Udvidelse finder ikke mere Sted⁵⁾). H. Lohse, 1861; afhændet til Folkebogsamlingen for Varde og Omegn. *Vejle*: Prokurator J. Schougaard havde et Lejebibl. paa 1500—1600 Bind; det overdroges 1830 til Prokurator L. F. Kragballe. Muligvis var det det samme Bibliothek, som Madame Qvist ejede og solgte til B. Møller 1856. Tyge Kjer, 1844. Theodor Jørgensen, 1866. J. H. Madsen, 1892⁶⁾). *Viborg*: L. B. Lorentzen, 1853. A.

(1) Catl. over C. F. Termansens Lbth., 1853, 24 S. Fort. over Conrad Bergs Lbth., 1880, 30 S.

(2) Lejebibl. Katl. H. B. Soetmanns Bogh., 1858; Tillæg I—II, 30 S.

(3) Catl. over O. Lybeckers Lbth. Tillæg til samme, 1876, 35 S.

(4) Catl. over N. L. Nordentofts Lbth., 1. Septbr. 1859, 48 S.

(5) Catl. over N. O. M. Niensens Lbth., 1874, 33 S.; samme, 1887. 59 S. 1.—2. Tillæg, 1897.

(6) Fort. over de i Procurator Schougaards Lbth. i Veile værende Bøger, 1. Jan. 1827, Aarhus, 48 S. Tyge Kjers Lbth. i Veile, 1847, 40 S. Cati. over Theodor Jørgensens Lbth., 1871, 44 S. Catl. over B. Møllers Lbth. i

Grønning, 1854. Uhrmager Borch, 1861. C. Haugaard, 1868 (brændte 8. Januar 1900). C. Jepsen, 1883¹⁾.

I *Sønderjylland* havde Nicolai Sørensen sandsynligvis anlagt et Lejebibl. 1844 i *Aabenraa*. I *Haderslev* overtog T. A. Møller Niels Nissens Bogbinderi og oprettede rimeligvis s. A. et Lejebibl. 1858 overtog Axel Zimmermann C. H. Wiecks Bogbinderi og formentlig ogsaa Lejebibl. Forretningen var grundlagt 1811. 1846 havde Ferd. Griem oprettet et Lejebibl. af dansk, engelsk, fransk og tydsk Literatur²⁾. *Sønderborg*: F. la Motte junr., 1840; baade dansk og tydsk Lejebibl. Johannes Moldt, 1879; dansk Lejebibl.³⁾. *Tønder*: F. Drøhse, 1853. Forøvrigt meddeler C. F. Allen fra *Tiden* i *Fyrrener*: »I de nordlige slesvigske Kjøbstæder vare Boglader og Lejebibliotheker fyldte med tydske Bøger«. Nogen let Opgave havde nu hverken Boghandlerne eller Bibliothekerne paa de Tider. Trykkefrihedsselskabet (dannet 1839) havde i Juni 1844 oversendt til *Sønderjylland* omtr. 20,000 Bind gode danske Skrifter; der var oprettet 60 Folkebibliotheker, og der var fra *Slesvig* modtaget 3000 Rigsbankdaler til Indkjøb af Bøger; 1851 dannedes en Komité til Oprettelse af Folkebibliotheker, og den udsendte Opfordring om Bidrag i Bøger og Penge. Boghandlerne (Forlæggerne) lovede 25—50 Procent Rabat paa Indkjøbene.

Veile, *Kolding* 1865, 63 S.; samme, 1867, 64 S.; samme, 1874, 68 S. *Catl. over Viggo A. Hansens Abonnementsbl.*, 1891, 62 S.; samme, 1899, 70 S. *Katl. over J. H. Madsens Lbth.*, 1892, 34 S.

(1) *Catl. over A. Grønnings Lbth.*, 1854; *Tillæg*, 1859, 20 S.; samme, *Skive* 1861, 32 S. *Catl. over Uhrmager Borchs Lbth.*, 1861, 62 S. *Catl. over L. B. Lorentzens Lbth.*, 1861, 37 S. *Catl. over C. Haugaards Lbth.*, 3die Afd., 1881, 16 S. *Tillæg* 1893—94. *Catl. over C. Jepsens Lbth.*, 1883, 50 S.

(2) *Catl. over T. A. Møllers Lbth.*, 1858, 32 S.

(3) *Catl. over F. la Motte junr. danske-Lbth.*, 1854, 22 S. *Catl. der Leih-Bibl. deutscher Bücher von F. C. la Motte junr.*, 1858.

I 1858 var uddelt 40,000 Bind, og Komitéen havde ialt modtaget over 10,000 Rdl. til Oprettelse af Folkebibliotheker i Slesvig. For det danske Sprogs og for den danske Sags Skyld var det et overmaade smukt Resultat; men for den lokale sønderjydske Boghandlerstand var det naturligvis ødelæggende¹⁾.

Gaar vi fra Jylland over til *Fyen*, finder vi følgende Lejebibliotheker: *Assens*: A. C. Gleerup, 1847. Chr. Frisch, 1854²⁾. *Kjerteminde*: A. Fog, 1853; fortsattes af M. P. Erichsen til 1895³⁾. *Nyborg*: S. Blumensaadt, 1857; havde tillige musikalsk Lejebibl.; overgik senere til A. H. Hahn, Hother Ostermann og Aug. Langkilde; er nu hævet. I *Odense* havde Chr. Iversen allerede oprettet et Lejebibl. 1782. Johan Milo havde et Bibl. paa 942 Nr. J. D. Cohn havde Læsecirkel og Lejebibl. af danske, tyske, franske og engelske Morskabsbøger og Chr. Karup et Lejebibl., begge i Fyrreerne, men ellers synes den Art Bibliotheker ikke at have været mange hos Boghandlerne i denne By. Maaske har »Fyens Stifts patriotiske Selskab« og »Læseforeningen« været en Modvægt derimod. 1866 oprettede R. Nielsen et Lejebibl. paa 1600 Bind. Af nyere Dato er Carl Neumanns Lejebibl.⁴⁾ I *Rudkjøbing* havde Andr. Brandt anlagt et Lejebibliothek, som endnu findes⁵⁾. *Svendborg*: Bogbinder C.

(1) C. F. Allen: Det d. Sprogs Hist., II, 1858, S. 636 og 642—43. J. F. Schouw: Dansk Ugeskr., II. R., 5. B., Nr. 115.

(2) Katl. over A. C. Gleerups Lbth., 1851, 27 S. Fort. over Chr. Frischs Lbth. m. 1.—2. Tillæg; samme, 1864, 32 S.; samme, Odense 1874, 77 S.

(3) Katl. over A. Fogs danske Lbth., 1875; samme, 1894, 48 S. Catl. over M. P. Erichsens Lbth., 1889, 24 S.; samme, 1894, 29 S.

(4) Fort. over Laanebibl. Bøger, som hos Boghd. Iversen faas til Laans for Læsere i Byen og paa Landet, 1785, 83 S. Catl. over Cohns Læsecirkel og Lbth., best. af danske, tyske, engelske og franske Morskabsbøger, 1844, 56 S. Første Fort. over Chr. Karups Lbth., 1845, 28 S. Fort. over Carl Neumanns Lbth., 1885, 29 S.

(5) Catl. over Andr. Brandts Lbth., 1877, 19 S.

Worm, sandsynligvis 1852—65. P. Brandt, 1852; overgaaet til Svendborg Folkebibl.¹⁾.)

Paa *Sjælland* mærkes: *Frederiksværk*, hvis Læseselskab bestod fra 1803—1914 og altsaa har gjort Lejebibl. overflødig. *Helsingør*: J. W. Christensen, 1841—1909. Aug. Schnipp, 1867—99. J. Wagner, 1843—78; fortsættes af Jens Møller²⁾). *Hillerød*: F. Hertz, 1839. Wm. Jensen, 1850; dette Bibl. er muligvis anlagt noget tidligere. *Holbæk*: Chr. Bertelsen, 1830; overdraget 1870 til C. Brammer; ophævet³⁾). Johan Friis, 1853. *Hørsholm*: C. B. Hasfeldt, 1855⁴⁾). *Jyderup*: Karl Petersen, 1892; brændte 1907 tilligemed Forningen. *Kallundborg*: L. Elling, 1848⁵⁾). *Kjøge*: C. F. Hesse; hans Lejebibl., oprettet ca. 1820, er tidligere omtalt. C. N. Willerslev, 1844—81. J. Rasmussen, 1869; ophævet nogle Aar efter. *Korsør*: J. F. Møller, 1857. *Lyngby*: Th. Petersen, 1865. *Næstved*: H. Bloch, 1851. Emil Fix, 1865. *Nykjøbing*: N. P. C. Hornum, 1854. *Ordrup*: Caroline Rønnow⁶⁾). *Præstø*: B. Svendstrup, 1848. *Ringsted*: C. E. Saabye, 1849. S. E. F. Sandstød, 1853. *Roskilde*: Gutzon Hansen, formentlig 1844. Otto B. Wroblewski, 1853; ved Oprettelsen af hans Bibl. viste B. S. Langhoff og C. A. Reitzel megen Imødekommenhed. Den første beklagede, at han ikke kunde give mere end 2 à 3 Aars Kredit og indrømmede desuden en svimlende Rabat og lempelige Betalingsvilkaar⁷⁾). *Skjelskør*: R. Gjellebøl, 1853; fortsættes af

(1) Catl. over P. Brandts Lbth., 1870, 40 S.

(2) Fort. over A. P. L. Schnipps Lbth., 1860, 42 S. Katl. over P. Jensens Lbth., Esrom pr. Helsingør, 1877, 11 S. Katl. over J. W. Christensens Lbth., 1882, 42 S.

(3) Fort. over F. C. Brammers danske Lbth., 1865, 64 S.

(4) Catl. over O. L. Hasfeldts Lbth., 1861, 16 S.

(5) Catl. over L. Ellings Lbth.; Tillæg, 1860—63; gde Tillæg, 1869.

(6) Katl. over Caroline Rønnows Lbth., 1874, 24 S.

(7) Fort. over R. A. Scheids Lbth., 1841, 24 S. Fort. over Otto B. Wroblewskys Lbth., 1853; Suppl., 1857.

Hemming Ibsen¹). I *Slagelse* aabnede L. J. Beck 1839 en Boghandel (ikke autoriseret) og et Lejebibl. paa 3000 Bind. Et andet Lejebibl. af samme Størrelse havde Byen faaet s. A., nemlig C. P. Ludvigsens, der 1842 overgik til C. A. Lindberg; overtoges 1858 af C. Kamman og 1895 af Frøken Rigmor Viborg; er nu indlemmet i Slagelse Folkebibl., det var til sidst paa 8000 Bind. Begge disse Bibl. roste sig af at føre »den nyeste Morskabslektur«. 1854 tilkom L. A. Jørgensens Lejebibl.²). *Storehedinge*: F. C. C. Marott, 1845. *Vordingborg*: J. O. Willerup, 1846. Fr. Thune, 1895³).

Lolland-Falster. Her anlagdes følgende Lejebibliotheker: *Nakskov*: J. P. F. Thierry, 1836. Harald Jensen, 1856. J. Krankers Lejebibl. Th. Øberg omtr. 1875—1900. Stolbergs Lejebibl., oprettet 1902 og endnu i Virksomhed⁴). *Nykjøbing*: M. Chr. Mackeprang, 1847. Charles Guldberg, 1854; begge hævede. *Maribo*: J. R. Dein, 1852. F. C. E. Olsen, 1863; begge solgte. *Saxkjøbing*: J. N. Dressel, 1852—70.

Bornholm. Her kan anføres: *Nexø*: H. J. Wichmanns Boghandel; Oprettelsen ubekjendt; overdroges ca. 1907 af Broder Schjørring til Nexø Folkebogsamling. *Rønne*: Thomas Erichsen, 1841. J. Henriksen, 1857, overdraget til P. Bjørnbak 1868; han tilkjøbte Th. Erichsens Bibl.; overgik til F. L. Bjerg, derpaa til Frits Sørensen og er nu hævet⁵).

Paa *Færøerne* havde H. N. Jacobsen i *Thorshavn* et Lejebibliothek 1865—70.

Denne Oversigt over Lejebibliotheker udenfor Kjøben-

(1) Katl. over J. Gjellebøls Lbth., 1894, 44 S.

(2) Tillæg til Catl. over C. Lindbergs Lbth., 1843, 8 S.

(3) Fort. over Bøger i Fr. Thunes Læsekrede, 1898, 6 S.

(4) Katl. over J. Krankers Lbth., 1874, 31 S.; samme, 1878, 31 S. Katl. over Th. Øbergs Lbth., 1884, 36 S.; samme, 1893, 53 S.

(5) Tredie Tillæg til Catl. over Lbth. i Rønne, 1857, 4 S. Katl. over L. F. Bjergs Lbth., 1878, 72 S.

havn kan umulig være fuldstændig; men i alt Væsentligt kan den tjene til Vejledning angaaende disse Bibliothekers Udbredelse, ligesom de anførte Aarstal for Oprettelsen gennemgaaende vil passe¹⁾. Derimod er det ret umuligt at afgjøre, naar de ere ophævede. I en stor Del Byer har den nyere Bevægelse, *Folkebibliothekerne*, dels opslugt dem, dels overflødiggjort dem. Læsetrangen er sikkert ikke forringet i den nyere Tid, men den har udvidet sig til Omraader, hvor Lejebibliothekerne ikke kan tilfredsstille den.

Men i sin Tid benyttedes disse Bibliotheker overordentlig meget, skøndt der, som et Fagblad skrev, var Smittefare derved. Hvad nu Indholdet af disse angik, da var det som Hovedregel Oversættelser af Forfattere som: August Blanche, M. E. Braddon, E. L. Bulwer, Emilie Carlén, Wilkie Collins, J. F. Cooper, Charles Dickens, A. Dumas, Paul Féval, Philip Galen, F. W. Hackländer, G. P. R. James, Paul de Kock, Charles Lever, Fr. Marryat, X. de Montepin, Miss Muloch, L. Mühlbach, George Sand, Walter Scott, Marie Soph. Schwartz, Fr. Soulié, E. Souvestre, E. Sue, W. M. Thackeray, F. Trollope og C. A. Wetterbergh (Onkel Adam). Af danske Forfattere: H. C. Andersen, Carl Bernhard, St. St. Blicher, Beatus Dodt, Carit Etlar, H. F. Ewald, J. J. F. Friis, Michael Gjørup, Thomasine Gyllembourg, J. C. Hornum, B. S. Ingemann, Chr. D. Krag, Anton Nielsen, Th. Rumohr, Vald. Thisted, C. A. Thyregod og Johannes Wildt. Størrelsen af disse Bibliotheker varierede naturligvis meget, men kan antagelig ansættes til mellem 500 og 3000 Bind. Helt undtagelsesvis maa det have været, at et saadant paa 11,000 Bind averteredes til Salg 1891. Abonnementspri-

(1) Med Hensyn til Katalogerne over samme, da har jeg kun anført saadanne, hvis Titel og Udgivelsesaar kunde angives — altsaa ikke saadanne, der hverken findes hos Vedkommende selv eller paa det kgl. Bibliothek.

sen var naturligvis ogsaa forskjellig; men følgende Taxt kan vel anses for ret normal: 4 Rdl. aarlig, 1 Rdl. Kvartalet, 32 Sk. maanedlig, 8 Sk. ugentlig og 4 Sk. for en enkelt Bog. Underligt nok, synes Aarsabonnerterne flere Steder ikke at have nydt nogen Begunstigelse.

Det var hovedsagelig L. Jordan, der (tidt ved ganske unge Studenter) lod foretage Oversættelser til Feuilletoner —

for saa ved Aftryk deraf bagefter at forsyne Lejebibliotekerne; men ogsaa Chr. Steen & Søn drev denne Trafik med »Dagbladets« og »Berlingske Tidendes« Feuilletoner. Tilsidst blev Tilførslen saa rigelig, at Lejebibliotekerne følte sig besværede. Det var jo allerede Kong Salomon, der klagede over de mange Bøgers Fremkomst¹⁾.

Indholdet af disse Oversættelser var mest Kjærlighedsskildringer. For at raade Bod paa, at Lærerne fik altfor ensartede Dosis af den Medicin, udgav J. R. Dein i Maribo 1854 en Bog »Uden Elskov«, elleve Fortællinger, som han anbefalede til de Læsere, der var trætte og overmætte af den megen Kjærlighed og de mange Elskovsmotiver.

C. St. A. Bille, »Dagbladets« Redaktør, skriver i 1857:

»I Danmark leverer Bladene ikke blot Feuilletoner, men de leverer dem til at »klippes ud og indbindes særskilt«. Feuilletonen er i den Skikkelse, hvori den findes i vor

(1) Prædikerens Bog, XII, 12.

Uden Elskov.

Elleve Fortællinger og Skizzer,

overfattede fra Engliff

af

J. R. Dein.

Maribo.

Borlagt af Boghandler J. R. Dein.

Trykt ved Chr. Jørgensen.

1854.

Titelblad til »Uden Elskov«.

Presse, et Uhyre, som gjør større Skade, end man ved første Øjekast vil tro. Der er noget uværdigt for et Blad i saaledes at gjøre sig til et Stykke af et Lejebibliothek, og det er kun tvungen af den haarde Nødvendighed, at jeg for mit Vedkommende har set mig nødsaget til i en vis Grad at ofre til denne Romanlæsningens Moloch⁽¹⁾).

Som man ser, er det ret drøje Ord, der tales om Lejebibliotekerne paa dette Tidspunkt. Der syntes da ogsaa snart at være Omslag i Vente. 1859—60 falbødes jævnlig Lejebiblioteker til Salg; ikke blot Boghandel med Bibliothek, men dette sidste særskilt. 1860 solgtes M. S. Børresens Lejebibl. i Næstved, 2800 Bind; 1876 solgtes H. F. Månsas i Randers, 600 Bind, for 30 Øre pr. Expl., altsaa for Halvdelen af, hvad disse Bøgers Indbinding havde kostet.

Hvis Boghandlere har oprettet Lejebiblioteker efter 1870, er det i hvert Fald kun saa ganske enkelte. Derimod oprettedes en Del Journal-Læsekredse baade i Hovedstaden og i Provindserne 1879—90 ved den tidligere sønderjydske Boghandler K. Vennervald⁽²⁾).

Ved Aarhundredskiftet udtalte den norske Boghandler K. Reiersen: »Tiden er imidlertid løbet fra Lejebibliotekerne; de fleste Boghandlere have søgt dem overførte paa andre Hænder; de, som endnu eksisterer, friste en nok saa kummerlig Tilværelse⁽³⁾. De ere, som før bemærket, blevne erstattede af Læseselskaber, Kommunebiblioteker, Forenings- og Skolebiblioteker. Nu har hver Boghandel i Provindsbyerne eet à to Læseselskaber, som drives for Foreningens Regning. Desuden er der en Mængde private

(1) Om Dagbladets Artikel se Nord. Bogh.tid., XXIII, 1888—89, S. 289.

(2) Disse Læsekredse har i »Allg. Buchhändlerzeitung« været Gjenstand for et hvast Angreb (jfr. Nord. Bogh.tid., XXXVI, 1902, S. 78).

(3) Nord. Bogh.tid., XXXV, 1901, S. 231—32 (efter Norsk. Bogh.tid.) og S. 265—67, af Holger Tillge.

Selskaber Landet rundt. Og Johannes Ewald vilde fryde sig i sin Grav, om han kunde følge Udviklingen i saa Henseende¹⁾).

De nys nævnte to Former for Læsetrangens Tilfredsstillelse ere begge til Gavn saavel for Boghandelen som for Literaturen i dens Helhed. Men, som jeg anførte ved dette Afsnits Begyndelse: den populære, den meget yndede Forfatter kan nok blive forfærdet ved denne »Andelsbevægelse«. I Danmark findes opimod 1000 Folkebogsamlinger. Disse har faaet en energisk og dygtig Tilsynsmand og Talsmand i Professor Andr. Schack Steenberg (* 1854), der opgav sit Embede som Overlærer ved Horsens lærde Skole, for at ofre sig helt for Bibliothekssagen. Disse Bibliotheker har sluttet sig sammen i en Forening »Danmarks Folkebogsamlinger« og har ved en Overenskomst med »Den danske Boghandlerforening« opnaaet en Rabat paa 25 Procent paa deres Forbrug af Literatur. Forbruget i 1908 var 15,500 Bøger, og i 1915: 30,000 til gennemsnitlig Pris 2½ Kr. pr. Bog.

I Forbindelse hermed maa jeg nævne de bibliografiske Hjælpemidler, der i saa Henseende ere udarbejdede og udgivne: J. W. Marckmann: Fortegnelse over Skrifter til Læsning for Menigmand. Kbhv. 1844. P. E. Lind: Fortegnelse over Skrifter passende for Sognebibliotheker. Kbhv. 1864. J. W. Fischer: Vejledning ved Kjøb af Bøger til Sognebogsamlinger. Holbæk, 1885. Fortegnelse over Bøger passende for Sogne- og Landbrugsbibliotheker, udgivet af Det Kongelige danske Landhusholdningsselskab. Kbhv. 1889, og Tillæg til samme. Kbhv. 1902. Endvidere Andr. Sch. Steenberg: Folkebogsamlinger, deres Historie og Indretning. Aarhus, 1900. Johannes Grønberg: Vore Landsbybogsamlinger. Kbhv. 1912.

(1) Ewald og Almuens Oplysning, i F. Rønning: Rationalismens Tidsalder, II, 1890, S. 380.

V.

Boghandler-Kommissionsvirksomheden.

»Og Bøger trindt han flyve lod
i gode, faste Pakker.
Om først kun faa han fik i Fart,
de vidt om Landet fore,
og i hans travle Hænder snart
de mange blev og store.«

C. Hostrup.

[Sang til F. H. Eibes 25-Aars
Boghandler-Jubilæum].)

Kommissionsvæsenet indenfor Boghandelens Omraade er et saa væsentligt og vigtigt Led, at det ligefrem er en Livsbetingelse for Provindsboghandelens Trivsel. Og jo dygtigere Kommissionsvirksomheden ledes, jo mere Forstaaelse saavel Provindsboghandleren som Forlæggeren har deraf — jo bedre trives saavel Boghandelen som Literaturen.

I ældre Tid og indtil et Par Aar efter Boghandlerforeningens Stiftelse besørgedes Provindsboghandlernes Kommissioner ved Godhed uden Honorar af forskellige større kjøbenhavnske Forlæggere: Gyldendalske Boghandel, Andr. Fr. Høst, Schubothes Boghandel og Chr. Steen m. fl., vel nærmest fordi disse Firmaer forsynede Vedkommende med fremmed Literatur.* I Boghandlerforeningens Møde 2. Maj 1840 bestemtes det, at nye tilkomne Firmaer skulde beregnes Honorar.

Ved Boghandlerforeningens Stiftelse var 36 danske Provindsboghandlere antagne, og Kommissionsforholdet for deres Vedkommende var saaledes: Gyldendalske Bogh. 9; Chr. Steen 9; Schubothes Bogh. 6; C. A. Reitzel 3; H. I. Bing, A. F. Høst, E. L. Thaarup og Wahlske Bogh. hver 1; Pri-

(1) C. Hostrup: Sange og Digte fra tredive År, 1872, S. 346.

vate 5. 1845 havde: Chr. Steen 20; A. F. Høst 15; Gyl-dendalske Bogh. 6; Schuboths Bogh. 4; H. C. Klein, P. G. Philipsen og C. A. Reitzel hver 2; H. I. Bing 1; ialt 52 danske og sønderjydske Boghandlere, som havde Kommissiønærer i Kjøbenhavn.

Imidlertid følte det formentlig, at disse Kommissionsforretninger ikke dreves »systematisk«; men var en ringe Sidebestilling. Baade af den Grund og vel ogsaa for at skabe sig en anden Livsstilling, solgte Boghandler i Nykjøbing paa Falster, *Henrik Berggreen* (* 1812, † 1884) sin Forretning dér og flyttede til Kjøbenhavn for at oprette et »Centralkontor« (=: en Kommissionsanstalt for Provindsboghandelen). I Skrivelse til Boghandlerforeningen af 15. Novbr. 1846 og 23. Januar 1847 fremsatte han sin Plan. Foreningen havde ingen Trø dertil, men den antog ham som Boghandler i Hovedstaden 14. Septbr. 1847, og samme Aar begyndte han sin Kommissionsforretning for Boghandlere.

I Marts 1847 udsendte *E. L. Thaarup* (* 25. Febr. 1811, † 8. April 1888) en »Plan for et Central-Expeditions-Boghandler-Etablissement«, og 1848 begyndte han sin Kommissionsforretning i Kokkegade i Kjøbenhavn; han anbefaledes af Sognepræst C. H. Visby, Bogtrykker C. C. Løser og sine tidligere Principaler, Jacob Deichmann og Chr. Steen. Forretningen voxede meget støt: 1850 havde den 33 Kommitterender; i 1860: 53; i 1870: 57; i 1880: 69 og 1890: 72. Hans Betingelser vare: een ugentlig Forsendelse 25 Rdl. aarlig; to ugentlige Sendelser 30 Rdl. Emballage 2 Sk. pr. Ark Kardus med Tillæg af Sejl garn. Forlag expederes for 5 Procent (altsaa: 25 Procent med Afgivelse af 20 Procent til Sortimentshandleren).

I April 1847 udsendte Boghandler i Roskilde, *Gutzon Hansen* (* 1822, † 1882) og Boghandler i Trondhjem, *C. T.*

Seidelin (* 1809, † 1882) en Plan til en »Expeditions-Boghandel« i Kjøbenhavn. Hermed mentes naturligvis ogsaa en Kommissionsanstalt; thi, som man ser, havde kjært Barn mange Navne.

1852 begyndte *P. J. Schmidt* (* 9. Januar 1826, † 1. April 1897), der tidligere havde været Boghandler i Ebel-

E. L. Thaarup. P. J. Schmidt. F. H. Eibe. M. Nordentoft.

toft, en Kommissionsforretning i Vingaardsstræde i Kjøbenhavn; den udviklede sig kun langsomt. 1853 havde den 3 Kommittender; 1855: 23; 1860: 16; 1870: 29; 1880: 22; 1890: 17.

F. H. Eibe (* 2. Marts 1816, † 9. April 1871), der havde etableret en Boghandel 1845 i Løvstræde i Kjøbenhavn, begyndte 1. Maj 1855 en Kommissionsforretning. Han havde samme Efteraar 9 Kommittender; 1860: 51; 1870: 71;

1880: 114; 1890: 127. Eibe havde dog allerede fra sin Etablering haft nogle ganske enkelte (indtil 4) Kommittender; men det var først 1855, han satte Virksomheden i System.

Af Provinds-Kommittender, der ikke vare antagne af Boghandlerforeningen, var der 28 i 1870; deraf havde Eibe 8, Schmidt 15 og Thaarup 5.

1850 var der i Kjøbenhavn 16 Boghandler-Kommissionærer; 1860: 15; 1870: 21; 1880: 13; 1890: 19; men af de 19 var der kun 8, som i Virkeligheden drev Kommissionsforretning; de øvrige vare Firmaer, der paa Venskabet, Forlagets eller den udenlandske Literaturs Vegne besørgede Kommissionerne for enkelte Provindsboghandlere. Af disse 8 ere de 3 nævnte ovenfor: Eibe, Schmidt og Thaarup; de øvrige 5 vare: H. Hagerup, Andr. Fred. Høst & Søn, M. Nordentoft, Vilhelm Prior og G. Chr. Ursins Eftflg. (J. J. Holm).

Andr. Fred. Høst (* 1811, † 1897) havde haft Kommittender lige siden Boghandlerforeningens Stiftelse; i 1845: 18; i 1850: 5; derefter havde han i en Aarrække slet ingen. Men forøvrigt er baade han og G. Chr. Ursins Eftflg. nærmest at overføre paa Konto af den udenlandske Literatur. *H. Hagerup* (* 1823, † 1883), der siden Halvtredserne havde haft enkelte Kommittender, havde 1890: 17. *Vilhelm Prior* (* 1835, † 1910), hvis Kommissionsforretning stammer fra 1860, havde 1890: 20 Kommittender. *M. Nordentoft* (* 27. August 1860), hvis Forretning var grundlagt 1886, havde 1890: 30 Kommittender.

Foruden disse Kommissionsforretninger, der bestod dengang, da Kommissionsanstalten startedes, er der en Række andre, som tildels kun havde bestaaet i kortere Tid, og som paa det nævnte Tidspunkt tilhørte Historien:

L. A. Jørgensen (* 1830, † 1897), tidligere Boghandler i Slagelse, begyndte 1866 en Forlagsboghandel i Kjøbenhavn, senest paa Højbroplads 10; han havde 1869: 7 Kommittender; men hans Kommissionsforretning varede kun faa Aar. *Imm. Rée* (* 1845) drev, foruden Forlagshandel, Kommissionsforretning i Kompagnistræde 1870—79; han havde 16 Kommittender. *C. A. Topp* (* 1839) begyndte 1876 en Boghandel og Kommissionsforretning i Frederiksberggade; han hævdede den 1887 og havde 16 Kommittender. *Rasmus Petersen* (* 1845) drev fra 1. Oktbr. 1880 til Juli 1881 Bog- og Papirhandel og Kommissionsforretning i Møntergade; han begyndte med 19 Kommittender. *N. Olaf Møller* (* 1855) og *Janus Ridter* (* 1854) grundlagde 1884 en Boghandel og Kommissionsforretning i Skindergade, under Firma: Ridter & Møller. J. Ridter udtraadte af Firmaet samme Aar, og Møller fortsatte det derefter alene; han havde 9 Kommittender, men hævdede Forretningen, 1889.

Om disse Forretninger og deres Virksomhed kunde der jo anføres mange Ting; men Eet var fælles for dem alle, at Kommittenderne beregnedes et fast aarligt Salær samt tillige for Emballage efter Taxt. Nogle enkelte Firmaer benyttede Lærreder til Forsendelsen, og Salæret blev saa beregnet noget højere, da der Intet tjentes paa Indpakkningen. Salæret varierede mellem 50 og 120 Kr. aarlig, og Emballagen fastsattes efter Arkberegning med Tillæg af Snore. Udbetalinger fandt kun Sted, naar Vedkommende havde en Kassebeholdning dertil.

I Efteraaret 1890 søgte Kommissionærerne at faa Salæret forhøjet og udregnet paa en noget anden Maade. Foreningen af Boghandlere i Lolland-Falster, hvis Formand var Fr. Jensen i Sækkjøbing, samlede da 3. Novbr. i Maribo og vedtog at imødegaa en saadan Forhøjelse med en Pro-

test, eventuelt at virke hen til Oprettelsen af et Centralbureau. Den 21. Novbr. holdtes paany Møde i Maribo, hvor man vel anerkjendte Kommissionærens store Arbejde, men tillige paaviste, at Honorarberegningen i mange Tilfælde vilde blive fordoblet. Det oplystes, at Kommissions-Omkostningerne ved en Bog-Omsætning paa 6000 Kr. vilde blive: Honorar 80 Kr., Emballage 80 Kr., 1 Procent af Kontant-Sendinger 30 Kr. og 1 Øre pr. Pd. af Retour-Sendinger. Derefter oplyser F. H. Eibes Indehaver, C. F. Eibe, at hans Indtægt af Salær i 1889 for 75 Boghandlere var 7727 Kr.; han tjente paa Emballage 2644 Kr. Hans Udgifter til Lokaler, Folkehold, Tryksager etc. var 8900 Kr., og hans Fortjeneste, Overskud, altsaa 1471 Kr. For dette Honorar havde han modtaget og besørget 15,000 Ordrebrev og expederet Pakkeforsendelser, der omfattede 17,091 Pakker, Kasser og Ruller. Dette maatte siges, at være et altfor beskedent Facit, navnlig, naar Hensyn tages til det anstrengende Arbejde og det betydelige Ansvar, som var forbundet dermed. Alligevel vedblev Spørgsmaalet at ulme, og det laa nær at antage, at der var andre Ting ivejen — da Kommissionærernes Krav neppe fra nogen Side ansaas for helt uberettigede. Forholdet mellem Provindsboghandleren og hans Kommissionær maa hvile paa gensidig Tillid; og saa bliver jo Spørgsmaalet: var denne Tillid overalt tilstede? Desværre vist neppe.

Forinden jeg gaar over til at behandle Kommissionsanstaltens Stiftelse og Virksomhed, vil jeg omtale en Del Forhold vedrørende Kommissionsvirksomheden i dens første Skikkelse.

Det var oprindelig E. L. Thaarup, som var Hovedmanden og Sjælen i denne Virksomhed. Hans Mening med et »Central-Expeditions-Boghandler-Etablissement« var, foruden den

egentlige Speditionsvirksomhed, tillige den: at samle et Udliveringslager af alle Provindsforlag i Kjøbenhavn. Skjøndt de vigtigste af nævnte Forlag havde Lager hos ham, opnaede han aldrig at se sin Idé gennemført. Han havde 1858, foruden Expedition og Oplag af C. G. Iversens Forlag, tillige Forlags-Lager fra følgende danske Provindsboghandlere: Chr. Bertelsen i Holbæk, H. Bloch i Næstved, J. Gjellebøl i Skjelskør, B. Gislason i Rudkjøbing, Gutzon Hansen i Roskilde, Hempelske Bogh. i Odense, C. Holm i Horsens, P. Kabell i Viborg, A. Levin i Aarhus, M. Chr. Mackeprang i Nykjøbing p. Falster, Miloske Bogh. i Odense, C. F. la Motte i Sønderborg, L. W. Riemenschneider i Fredericia, M. M. Schultz i Aalborg, O. Skouboe i Nysted, J. Sørensen i Brøns, Chr. F. Termansen i Ribe og Chr. Wadum i Hobro samt fra 15 norske Forlæggere, hvoriblandt Christianias betydeligste. Desuden fra en Del Forfattere og andre Ikke-Boghandlere. F. H. Eibe havde ikke denne Plan; han var kun Speditør, og som saadan tog han snart Têten. Han havde faaet Idéen til sin Boghandel og sin Kommissionsvirksomhed ved at udleje Kollegiehefter paa Regensen, hvor han skulde studere Theologi. Det var derfor meget rammende, naar hans Ven og Studenterkammerat, C. Hostrup, i en Jubilæumssang skrev de Ord: »Kan Bogen ej Du holde fast, saa kan Du la'e den flyve«. Eibe udgav gjentagne Gange »Fortegnelse over Boghandlere, der have Kommissionærer i Kjøbenhavn«, bl. A. 1869 og 1874, hvilken sidste besørgetes af August Westrup. Han lod trykke og omdele til sine Kommittender røde Ordresedler, der skulde bruges til Hastværks-Ordre. Der var ikke paalagt disse Ordre noget extra Gebyr, og Sedlerne misbruges derfor, men det var jo ikke hans Skyld. Han holdt endogaa til Tider — saaledes 1861 — sine Kommissionslo-

kaler aabne Langfredag og anden Paaskedag for at modtage Indlæg til sine Kommittender — en Foranstaltning, der i vore Dage vilde være utænkkelig og overflødig, da intet Forlag vilde møde med Pakker paa saadanne Dage. Ordresedlerne vare i hine Tider ret ufuldstændige, og Kommissionæren havde et ikke ringe Arbejde med at tilføje de manglende Forlæggere. Ja, endogsaa saa langt frem i Tiden som 1887 blev der offentlig spurgt, om ikke det var Kommissionærens *Pligt* at tilføje Forlægger paa Ordresedler, hvor saadanne manglede. Det var betegnende, at end ikke een Røst tog til Gjenmæle mod denne urimelige Fordring.

De mest benyttede Forsendelsesdage vare indtil 1. Juli 1891 Onsdag og Lørdag, men fra denne Dato omlagdes Hovedexpeditionen, paa Grund af Helligdagsloven, til Tirsdag og Fredag. Dette skete ikke uden vidtløftige Forhandlinger med Stemmer for og imod. Det var egentlig Ludvig Philipsens Forslag, som vedtoges.

I tidligere Tid havde Jernbanevæsenet vist Indrømmelser med Hensyn til en sildig Indlevering af Ilgodspakker. Denne Indrømmelse inddroges i Novbr. 1872, og derefter maatte Ordrebrevne være i Kjøbenhavn med Morgentogene Dagen før Expeditionen af Pakkerne fandt Sted fra Kommissionæren.

Allerede i 1855 gjorde Postvæsenet. Indsigelse mod, at forseglede Breve medfulgte Dampskibs- og Fragtmandspakker. I Novbr. 1894 standsedes en Del Boghandler-Ordrebrevne, og vedkommende Afsender blev affordret 10 Kr. i i Mulkt og 8 Øre for hver indlagt Ordreseddel, fordi deres Formel stred imod Postloven. Ordresedlernes Text blev ved denne Lejlighed forandret, saaledes at de alle stiledes til Kommissionsanstalten istedetfor, som hidtil, til Forlæggerne. Den nye Formular sammenstilles her med den gamle:

<p>Fra <i>Gyldendalske Boghandel</i> udbedes ved Boghandlerforenin- gens Kommissionsanstalt:</p> <p>1. Kaalund: Fulvia. [Sted. Dato. Navn.]</p>	<p><i>Boghandlerforeningens Kommis- sionsanstalt</i> bedes skaffe mig fra: <i>Gyldendalske Boghandel</i></p> <p>1. Kaalund: Fulvia. [Sted. Dato. Navn.]</p>
--	---

Den førstanførte Form for Ordresedler var den af »Dansk Boghandlertidende« benyttede eller rettere den, som var gjældende for de saakaldte »Forlangsedler«, som O. H. Delbanco udgav fra 1849 til 51. De af Otto B. Wroblewski i 1881 udgivne Ordresedler vare bestemte for kjøbenhavnske Boghandlere.

Men ogsaa andre Ulemper fulgte med Kommissionsvirksomheden. I 1875 hævdede Alfred Flinch Betaling hos E. L. Thaarup for 110 Flinchs Almanak, der vare rekvirerede af L. H. Spliid i Løgstør. Pakken indeholdt imidlertid kun 10 Expl. Paa Thaarups Reklamation udleverede han ganske vist de 100 manglende Expl., men forlangte dem betalt en Gang til. Thaarup lod Sagen gaa til Doms, men tabte den. Denne Sag gav Anledning til en lang Forhandling om Kommissionærens retslige Stilling overfor bortkomne og fejlagtigt afleverede Pakker. Han indankede den ogsaa baade for den danske og den norske Boghandlerforenings Kjendelser og for den svenske Bokförläggareföreningen.

Den norske Boghandlerforenings Kjendelse indløb allerede i Juli, og den lød med en noget udførligere Motivering saaledes: »Grundet paa almindelig Skik og Brug . . . maa Kommissionæren anses for ansvarsfri, hvad Pakkernes Indhold angaar, naar han ikkun sørger for forsvarlig Emballage og fører en nøjagtig Fortegnelse over de hans Kom-

mittender tilsendte Pakker og Indlæg, og tillige kan oplyse, paa hvad Maade Forsendelsen er sket.«

Svenska Bokförläggareföreningens Svar kom i Septbr. fra dens i den Anledning nedsatte Komité, og med en meget udførlig Motivering lød dens Kjendelse saaledes: »Föreningen anser derfor, att man, med kännedom af det arbete som det tillhör kommissionären att utföra, icke kan med rätt och billighet af honom fordra någon annurlunda beskaffad kontroll än den hittids brukliga.«

Boghandlerforeningen i Kjøbenhavn sluttede sig i sit Svar, der vedtoges i Oktober, til den norske Boghandlerforening og udtalte, at »Kommissionären ikke aabner Pakkerne og saaledes heller ikke kan være ansvarlig for at Indholdet stemmer med Fakturaen«¹⁾.

Som man ser, tog Korporationerne Kommissionærernes Parti i den omhandlede Retning og sikkert ogsaa i andre. Forholdene gik da ogsaa i saa nogenlunde rolig Gænge en halv Snes Aar endnu. Men ved Tiden omkring 1890 blev der Uro, mindre Tryghed og mindre Tilfredshed med Hensyn til Kommissionsvæsenet. E. L. Thaarup var død 1888; P. J. Schmidt fyldte snart de halvfjerds, og C. F. Eibe, der i 1886 havde overtaget Faderens Forretning, var syg i lang Tid og ude af Stand til at passe sin Gjerning.

Intet Under derfor, at der blandt Stifterne af den nye Provindsboghandlerforening²⁾ og senere i selve den kjøbenhavnske Boghandlerforening fremkom Planer om at oprette en fælles Kommissionsanstalt. Det var da ogsaa i Henhold

(1) Ang. Forhdl. om denne Sag se Nord. Bogh.tid. fra X, Nr. 51, til XI, Nr. 15, Maj—Oktbr. 1876, i hvilket Tidsrum en Mængde Indlæg fremkom om denne Sag i Særdeleshed og Kommissionsforholdet i Almindelighed.

(2) Tanken blev allerede fremsat paa det forberedende Møde i Sommeren 1890 i Skyttehuset ved Vejle.

til disse Forhandlinger, at sidstnævnte Forening den 3. April 1894 holdt et ekstraordinært Møde, hvor 23 af dens Medlemmer vare tilstede. Her besluttedes det under visse Betingelser at oprette en saadan Anstalt. Og til at ordne det Fornødne i saa Henseende valgtes et Udvalg paa tre Medlemmer, der tilligemed Formanden fik den nødvendige Bemyndigelse til at afslutte Kontrakter etc. Udvalget kom til at bestaa af Formanden, Th. Reitzel, samt G. E. C. Gad, H. Hagerup og L. Philipsen. Det paalagdes Udvalget at henvende sig til Provindsboghandlerforenings Bestyrelse om Sagen, og i Dagene 7.—10. April førtes Underhandlinger derom. Den 11. April holdt Udvalget Møde med nævnte Bestyrelse, og samme Dag udsendte Boghandlerforeningen til alle Landets Boghandlere et Cirkulære, hvis Indledning var betegnende for Stemningen indenfor Boghandelen dengang:

»At det er absolut uheldigt for Boghandlerstanden i sin Helhed, naar den Institution, der skal danne Mellemlid mellem Forlæggerne i København og deres udenbys Forbindelser, ikke arbejder paa fuldt tilfredsstillende Maade, har Erfaringen sikkert tilstrækkelig godtgjort.«

Løvrigt gik Cirkulærets Hovedpunkter ud paa:

1. Der oprettes en Kommissionsanstalt.
2. Boghandlerforeningen eller dens Medlemmer *vil ikke paa nogen Maade drage pekuniært Udbytte af Anstalten.*
3. Den skal bestyres og kontrolleres af et Udvalg paa 4 Medlemmer, hvoraf Boghandlerforeningen vælger de tre og Provindsboghandlerforeningen det ene. Saasnart den Gjæld, Foreningen har paadraget sig ved Oprettelsen, er betalt, udvides Udvalget til 6 Medlemmer, hvoraf hver af de nævnte Foreninger vælger Halvdelen.
4. Anstalten vil søge at virke paa billigste Maade ved at

- regulere Forlæggernes og Boghandlernes fælles Interesser ved Indlevering og Afsendelser.
5. Den vil kun være Speditør og skal ikke drive hverken Sortiments- eller Forlagshandel.
 6. Den maa ikke paatage sig Expeditioner for ikke-antagne Boghandlere.
 7. Dens Direktør bliver M. Nordentoft.

Følgende af de hidtilværende Kommissionærer, F. H. Eibe, H. Hagerup, M. Nordentoft, P. J. Schmidt og E. L. Thaarup, har mod et passende Vederlag lovet at ophøre med deres Virksomhed og ikke paany begynde nogen saadan, saalænge Anstalten existerer.

Dette Cirkulære havde følgende Paategning:

»Efterat vi have haft Lejlighed til paa forskellige Møder at giennemgaa Enkelthederne i Planen for Oprettelsen af en Kommissionsanstalt under Boghandlerforeningen i Kjøbenhavn, tage vi ikke i Betænkning varmt at anbefale alle vore Kollegaer at overføre deres Kommissioner til den nævnte Anstalt.

Bestyrelsen for Provindsboghandlerforeningen,

p. t. Kjøbenhavn, 11te April 1894.

<i>Chr. Milo,</i>	<i>Vilhelm Brandt,</i>	<i>Niels Christensen,</i>
Formand, Odense.	Svendborg.	Viborg.
<i>F. Jensen,</i>	<i>Jens Møller,</i>	
Saxkjøbing.	Helsingør.	

Med Hensyn til den sjette Kommissionær af Betydning, Vilhelm Prior, da fortsatte og anbefalede han sin Kommissionsforretning til fremtidig Benyttelse. Han havde 1. Juli 1894: 17 danske Kommittender. Denne Forretning overgik efterhaanden, som Firmaerne skiftede Ejere, ogsaa til Kommissionsanstalten, de sidste 1. Juli 1910.

Allerede den 29. April meddelte Udvalget, at det havde

lejet F. H. Eibes Lokaler paa Graabrødretorv 16, og at Anstalten — paa Grund af C. F. Eibes vedvarende Sygdom — fra samme Dag begyndte sin Virksomhed med Eibes Kommittender.

Direktør Nordentofts Kontrakt gjælder fra 1. Juli 1894, og dens Hovedpunkter ere:

1. Direktøren maa ikke have nogen sideordnet Virksomhed;
2. han maa rette sig efter Kommissionsanstaltens Udvalget;
3. al Medhjælp antages af Direktøren og Udvalget i Forening. Ingen Antagelse kan ske uden Samtykke af Udvalget. Derimod kan Direktøren paa egen Haand afskedige Personalet;
4. Direktøren er Medlem af Boghandlerforeningen med een Stemme;
5. Direktøren stiller Sikkerhed 20,000 Kr.

Den 1. Juli traadte Anstalten i fuld Virksomhed og havde i samme Maaned 228 Kommittender, saaledes fordelte: danske 160; islandske 3; sønderjydske 5; norske 40; svenske 18; tyske 1 og amerikanske 1.

Dens officielle Betegnelse blev »*Boghandlerforeningens Kommissionsanstalt*«. Men da den danske Boghandlerforening, som tidligere anført, ikke vil eller kan drage pekuniær Fordel af Anstalten, og da dennes Indtægter i alt Væsentligt hidrører fra den danske Provindsboghandel, maa Anstalten betragtes som en selvejende Institution¹⁾.

Kommissions-Udvalget valgtes paa tre Aar paa Mødet 9. Maj 1894: Jacob Erslev, G. E. C. Gad og Eiler Hagerup. Provindsboghandlerforeningen valgte paa sin Generalforsamling 30. Juli 1895 Jens Møller. I 1895 oprettedes en Distributions-Afdeling, efterat Lokalerne vare blevne udvidede; den paatager sig: 1) at fordele Blade; 2) at fordele

(1) Nord. Bogh.tid., XXVIII, 1894, S. 85—86.

Interiør fra Boghandlerforeningens Kommissionsanstalt. 1915.
(Med Fuldmægtig Rasmus Petersen i Billedets Midte.)

Cirkulærer; 3) at fordele Fakturasendelser for Forlæggerne efter en bestemt Taxt. Den 13. Maj 1896 valgte Boghandlerforeningen E. A. Hirschsprung istedetfor G. E. C. Gad, som ikke ønskede Gjenvalg; den 15. April 1898 valgtes J. Frimodt istedetfor Jacob Erslev, der heller ikke ønskede Gjenvalg. Paa Boghandlerforeningens Møde paa Skodsborg 21. Juni 1899 fremlagdes Skrivelse fra ovennævnte Udvalg, hvori foresloges, at Foreningen bemyndiger det til i Forening med Provindsboghandlerforeningens Bestyrelse at træde sammen »for at fastslaa de Regler, hvorefter Kommissionsanstaltens Salær og Emballageberegning skal ske saavel nu som fremtidig«. Dette Forslag blev enstemmigt vedtaget. Det nye og paa flere Punkter ændrede Regulativ, der omfattede 20 Paragraffer, vedtoges af Boghandlerforeningen 12. Decbr. 1900. Anstaltens første Regulativ er dateret Juni 1894. Dens nyeste Regulativ er vedtaget 3. Decbr. 1913.

Den 1. Januar 1903 indtraadte Hans Frandsen i Bestyrelsen istedetfor E. A. Hirschsprung. Ved Provindsboghandlermødet i Silkeborg, 27. Juli 1904, gjenvalgtes Jens Møller, medens Chr. Milo og Andreas Dolleris valgtes som de to andre Medlemmer af Anstaltens Bestyrelse. Den 12. April 1907 indtraadte Oscar Gad istedetfor J. Frimodt, der ikke ønskede Gjenvalg.

I April 1909 sendtes en Skrivelse til Boghandlerforeningen, at Udvalget havde vedtaget, at Pakker, Ordre, Breve og skriftlige Meddelelser af enhver Art fra og til Kommitterterne besørgeres af Anstalten for *disses Regning*. Dette godkendtes paa Boghandlerforeningens Møde 16. April 1909.

Da Anstalten ikke paatager sig Expedition til ikke-antagne Boghandlere, oprettede P. Fritz, Graabrødretorv 6,

et Bureau for saadanne Firmaer. Han fik imidlertid kun 7 Kommittender; og hans Virksomhed varede kun kort Tid.

Den gamle Kontrovers med Postvæsenet om den postale Lovlighed af de gennem Anstalten til Besørgelse sendte Ordre kom frem paany i Maj 1910, idet Postvæsenet da sendte Anstalten en Meddelelse om, at Breve til denne eventuelt vilde blive aabnede, og, hvis de indeholdt noget, der stred imod Postloven, vilde Afsenderen blive idømt en Mulkt. I Oktober s. A. gjorde Postvæsenet Alvor af sin Trudsel og tilbageholdt og aabnede en Mængde Breve og Postpakker fra Boghandlere i det hele Land. Udvalget og Anstaltens Direktør indskjærpede paany meget indtrængende Provindsboghandlerne: at kun de Ordresedler, der havde den af Postvæsenet godkjendte Form, og som kun indeholdt en ren og skjær Bestilling, uden anden Tilføjelse, kunde passere som »lovlige«. Desuagtet idømtes en stor Del Boghandlere Landet rundt en Mulkt.

Samtidig at Postvæsenets Streghed i denne Retning omtales, maa det ikke forglemmes, at der ogsaa fra dets Side er vist Anstalten den Velvillie, at Breve fra Provindserne, der indgaar til Kjøbenhavn med Morgentoget, udleveres strax, naar de ere indlagte i nærmere bestemte dannebrog-sfarvede Konvolutter og har Anstaltens Adresse og »Poste restante« paatrykt.

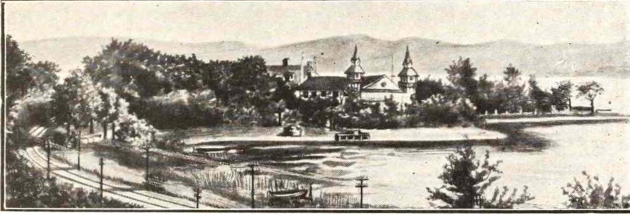
Kommissionsanstaltens Lokaler ere gjentagne Gange udvidede i den forløbne Snes Aar. Udvalget, navnlig den kjøbenhavnske Halvdel deraf, har gjort et stort forberedende Arbejde for at skaffe den en egen Bygning, men hidtil er det ikke lykkedes — og dette staar vedblivende som et Fremtidsmaal.

Med Hensyn til Kommissionsanstaltens Virksomhed ved

Udgangen af Aaret 1915, skal jeg, efter en Gjennemsnits-Optælling af Sendelserne, give følgende Oplysninger:

Kommittendernes samlede *Antal* var: 340, saaledes fordelte: Danmark 278; Island 5; Sønderjylland 10; Norge 18; Sverig 23; det øvrige Udland 6. Af *Ordresedler* indgaar ugentlig 9324 fra danske Kommittender og 410 fra udenlandske. Der forsendes ugentlig 1284 *Pakker*, til samlet Vægt 19,632 kg, til danske Boghandlere og 30 Pakker, til samlet Vægt 982 kg, til udenlandske Boghandlere. Disse Pakkers Forsendelsesmaade har været følgende: med Dampskib 304; med Jernbane 624; med kgl. Post 126 og med Fragtmænd 260. Til disse Forsendelser kommer Retursendingerne, om hvilke der savnes statistisk Materiale; men som for danske Boghandleres Vedkommende kan ansættes til imellem $\frac{1}{5}$ og $\frac{1}{10}$ af de modtagne literære Frembringelser. Disse Tilbagesendelser, navnlig den store Hovedportion i Februar, giver Anstalten et ganske overordentligt Arbejde. Hertil kommer endvidere de mangfoldige daglige Udbetalinger for Kontant-Ordre, Blade og Anvisninger, hvilke sidste, navnlig i Marts Maaned, andrager baade ret imponerende Beløb og overordentlig store Antal.

Selvfølgelig kan disse Tal variere noget fra Uge til Uge og fra Aar til Aar; men de giver dog et Overblik over Anstaltens efter danske Forhold storstiledede Virksomhed, og for Alle, der staar i Forbindelse med samme, er de tillige et Vidnesbyrd om den Nøjagtighed, hvormed denne Institution arbejder, og den Dygtighed, hvormed den ledes.

Skyttehuset ved Vejle.

VI.

Den danske Provindsboghandlerforening, 1891—1915.

Fremad i det Smaa som i det Store!
Frem i samlet Flok og Enkeltmand!
Fremad for Nødvendighedens Spore!
Frem af Kjærlighed til Folk og Land!

C. Ploug.

[Ved Landhusholdningsselskabets
Hundredaarsfest 1869.]¹⁾

Den, der vil skrive en Forenings Historie og fælde Dom over dens Virksomhed, maa først undersøge, om Foreningen har haft Magtmidler ihænde til at gennemføre sine Reforme — eller om den har været henvist til at føre en *raadgivende og ønskende* Institutions Tilværelse. Thi Dommen over dens Gjæringer, over Resultaterne af dens Bestræbelser maa fældes i Henhold hertil — og dens Historie maa affattes under dette Synspunkt. Den Forening nemlig, der ifølge sin Natur ikke har »Magt, som den har

(1) C. Ploug: *Nyere Sange og Digte*, 1869, S. 65.

Agt« maa i sin Historie nærmest være henvist til at fremstille de Forsøg, der ere gjorte, og de Forhandlinger, der ere førte, for at opnaa de Vilkaar, man ønsker, og for at faa Tingene ind i det Spor, man anser for formaalistjensligt.

I Henhold til disse Betragtninger, vil der i en historisk Fremstilling af »Den danske Provindsboghandlerforenings« Virksomhed være et væsentligt Hensyn at tage til de Møder, Foreningen har holdt, og til disse Møders Karakter og Beslutninger. Dens Stilling har været saaledes, at den til Tider har søgt at virke hæmmende overfor Omvæltninger, der kom for pludseligt, og fremmende overfor Udviklingen i andre Retninger, medens den — hvad der vel ogsaa har været Tilfældet — har søgt at bevare status quo, søgt at være, hvad Professor Poul la Cour kaldte en »Kratostat«, der regulerede Vinden.

Det vil derfor sikkert erkjendes for Ret, naar jeg lader denne Forenings Aarsmøder være den røde Traad i dens Historie; thi hvad den har attraaet, hvad den har opnaaet, og hvad den har maattet opgive, har fundet sit Udtryk paa disse Møder. At dernæst Bestyrelsens store og trofaste Arbejde og andre Enkeltmænds Virksomhed i Foreningens Tjeneste maa nævnes sideløbende med denne Traad, er jo en selvfølgelig Sag.

Idéen til Oprettelsen af den nye Provindsboghandlerforening udgik fra Randers-Boghandleren Cilius Gravenhorst, der ellers ikke har taget Del i Forhandlinger eller Reformere vedrørende dansk Boghandel. Det var paa hans Foranledning, at der holdtes et Møde i Skyttehuset ved Vejle 15. August 1890, hvor Planen til Foreningen fremsattes og drøftedes. I dette Møde deltog: Vilhelm Brandt i Svendborg, Niels Christensen i Viborg, Andreas Dolleris i Vejle, C. Edelmann i Horsens, Cilius Gravenhorst i Randers,

Viggo A. Hansen i Vejle, Chr. Milo i Odense og C. Neumann i Vejle. Senere holdtes forberedende Møder i Odense, Svendborg og Horsens, tildels af de samme Mænd. Det vedtoges, at man i Sommeren 1891 vilde faa et Provindsboghandlermøde sammenkaldt i Odense. I »Nordisk Boghandlertidende« meddeltes paa Grundlovsdagen 1891, at en Indbydelse til et saadant Møde var under Opsejling, og i samme Blad 12. og 19. Juni fremkom den med følgende Ordlyd: »I Erkjendelse af, at der mangler en Forening til at varetage Provindsboghandlernes Fællesinteresser, tillade undertegnede sig at opfordre samtlige danske *rabatberettigede Provindsboghandlere* til at deltage i et Møde, der vil blive afholdt i Odense den 4. August d. A. med det Formaal at danne en Forening, og drøfte andre fælles Interesser«, — og med følgende ni Indbydere: Vilhelm Brandt, Niels Christensen, Andreas Dolleris, C. Edelman, Cilius Gravenhorst, F. Jensen, Chr. Milo, Jens Møller og C. Neumann.

Et Cirkulære af tildels lignende Indhold og med de samme Mænds Underskrifter udsendtes kort Tid efter.

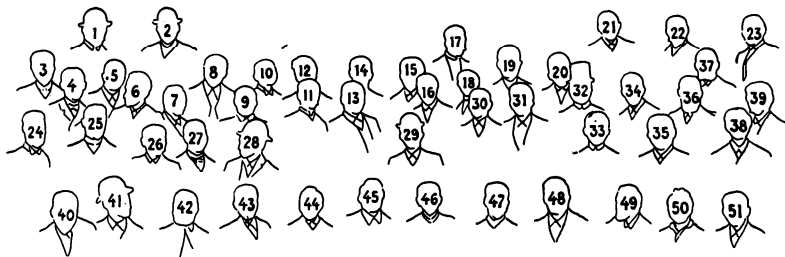
Stiftelsesmødet.

Tirsdagen den 4. August 1891 samledes saa omtr. 60 Provindsboghandlere i Industriforeningens Bygning i Odense¹⁾. Chr. Milo bød velkommen paa Indbydernes Vegne og udtalte, at det, man søgte at naa ved Mødet, var at faa dannet et Forbund til Værn for Standens Interesser. Th. Gundestrup, Odense, valgtes til Dirigent. Niels Christensen, Viborg, indledede derpaa en Diskussion om Stiftelsen af en Provindsboghandlerforening. Dens Oprettelse vedtoges enstemmigt. Derefter behandledes Lovudkastet. Det vedtoges med nogle Smaaændringer og fik følgende Skikkelse:

(1) Nord. Bogh.tid., XXVI, 1891—92, S. 25—27.

Den danske Provindsboghandlerforening. Stiftelsesmødet i Fruens Bøge. 1891.

Den danske Provindsboghandlerforening. Stiftelsesmødet i Fruens Bøge. 1891.

1. C. Neumann, Vejle. 2. S. Engsig, Frederikshavn. 3. Daniel Bang, Aarhus. 4. Andr. Jensen, Præstø. 5. J. J. Ebbesen, Frederikssund. 6. P. N. Tinglef, Faxø. 7. N. L. Nordentoft, Thisted. 8. D. Davidsen, Skanderborg. 9. J. Gravenhorst, Lyngby. 10. A. Rechtwig, Odense. 11. Fr. Jensen, Saxejøbing. 12. Chr. Henriksen, Horsens. 13. Chr. Jacobsen, Randers. 14. John Knudsen, Odder. 15. E. S. Jessen, Fredericia. 16. J. Gjellebøl, Skjelskør. 17. Chr. Pontoppidan, Nykj. Falster. 18. Chr. Schönemann, Nyborg. 19. August Langkilde, Nyborg. 20. Th. C. Creutz, Ærøeskjøbing. 21. Chr. G. Kielberg, Svendborg. 22. K. Skaarup, Slagelse. 23. C. M. Nielsen, Stege. 24. Georg Schultz, Aalborg. 25. Johan Schultz, Aalborg. 26. Chr. U. Hansen, Horsens. 27. Fr. Wisborg, Thisted. 28. Rasmus Hansen, Odense. 29. Jens Møller, Helsingør. 30. Emil Aarsleff, Næstved. 31. H. Colberg, Rønne. 32. F. C. E. Olsen, Maribo. 33. A. G. Madsen, Tarm. 34. O. Røgind, Fredericia. 35. P. Christensen, Brønderslev. 36. Ad. Fr. Müller, Silkeborg. 37. H. Lohse, Varde. 38. H. Udbye, Svendborg. 39. C. M. Thune, Tranebjerg. 40. Andr. Brandt, Rudkjøbing. 41. C. Edelman, Horsens. 42. V. Schönemann, Nyborg. 43. Th. Øberg, Nakskov. 44. M. P. Erichsen, Kjertemind. 45. Niels Christensen, Viborg. 46. Chr. Milo, Odense. 47. Magnus A. Schultz, Aalborg. 48. Vilh. Brandt, Svendborg. 49. Th. Gundestrup, Odense. 50. Frøken C. B. Hasfeldt, Hørsholm. 51. Vilh. Larsen, Odense.

*Love for »Den danske Provindsboghandlerforening«,
stiftet den 4de August 1891.*

Foreningens Navn og Formaal.

§ 1.

1. Foreningens Navn er »Den danske Provindsboghandlerforening«.
2. Foreningens Formaal er: at værne om den danske Provindsboghandels Interesser, hvilket søges opnaaet ved:
 - a) paa forskjellige Omraader at søge saadanne Reformer fremmede, der kunne have Betydning for Standen i Almindelighed,
 - b) ved selskabelige aarlige Sammenkomster at øge et godt, kollegialt Forhold,
 - c) at virke hen til at stifte et Understøttelsesfond for Foreningens Medlemmer, disses Enker eller Børn.

Medlemmerne.

§ 2.

Som Medlem af Foreningen kan optages enhver af Boghandlerforeningen i Kjøbenhavn rabatberettiget Provindsboghandler, Ejer af en rabatberettiget Provindsboghandel eller dennes Forretningsfører eller Prokurist. Flere Interesser af samme Forretning kunne være Medlemmer, men kun én har Stemmeret. Indmeldelse sker skriftligt til Formanden.

§ 3.

Det aarlige Kontingent er 5 Kr., som af Kassereren opkræves ved Postopkrævning den 1ste Juli, hvis det ikke forud sendes.

Enhver, der betaler 100 Kr. én Gang for alle, er livsvarigt Medlem. Fuldt Kontingent erlægges for det Aar, i hvilket Vedkommende indtræder.

Dersom et Medlem i 2 paa hinanden følgende Aar ikke har erlagt Kontingent, bliver han udsløttet af Foreningen. Ligeledes udsløttes strax det Medlem, som bilver dømt for en i den offentlige Mening vanærende Handling.

Generalforsamlinger.

§ 4.

Generalforsamlingen har den højeste Myndighed i Foreningens Anliggender; den vedtager, ændrer og ophæver Foreningens Love samt vælger Bestyrelse og Revisorer. Ordinair Generalforsamling afholdes en Gang i hvert Aars August Måned. Stedet, hvor den skal afholdes, bestemmes af Generalforsamlingen. Medlemmerne indvarsles dertil med 1 Maanedts Varsel ved Bekjendtgjørelse i Boghandlertidenden og Dagen bestemmer Bestyrelsen; denne kan ogsaa sammenkalde extraordinaire Generalforsamlinger med samme Varsel og skal gjøre det, naar mindst 20 Medlemmer fordrer det og For-

handlingsgjenstanden opgives. Stedet til saadanne extraordinære Generalforsamlinger bestemmer Bestyrelsen.

§ 5.

Enhver Generalforsamling skal begynde sin Forhandling med Valg af en Dirigent, som foreslaas af Bestyrelsen.

Dirigenten maa ikke være Medlem af denne.

§ 6.

Paa den aarlige Generalforsamling skal foretages:

- a) Bestyrelsen aflægger Beretning om Foreningens Virksomhed i det forløbne Aar,
- b) Bestyrelsen fremlægger det reviderede Regnskab,
- c) Valg af Bestyrelse og 2 Revisorer.

§ 7.

Enhver Generalforsamling er beslutningsdygtig uden Hensyn til de mødendes Antal, naar ikke Lovændringer foreligge, idet der da fordres, at mindst $\frac{2}{3}$ af samtlige Foreningens Medlemmer ere mødte, og opnaas dette ikke første Gang, da indvarsler Bestyrelsen til en extraordinær Generalforsamling, som da er beslutningsdygtig uanset de mødendes Antal.

§ 8.

Alle Sager afgjøres paa Generalforsamlingen ved simpel Stemmefflerhed, undtagen Lovændringer, hvortil $\frac{2}{3}$ af de mødendes Stemmer udfordres. Alle Afstemninger afgjøres som Regel ved Haandsoprækning; er Stemmernes Antal lige, gjør Dirigentens Stemme Udslaget.

Valg af Bestyrelsen skal dog ske skriftlig.

§ 9.

Inden 14 Dage før Generalforsamlingen maa Medlemmer, som ønske Forslag fremsatte, meddele disse skriftligt til Bestyrelsens Formand.

Bestyrelsen.

§ 10.

Bestyrelsen bestaar af 5 Medlemmer; den vælger selv af sin Midte en Formand, Viceformand, Kasserer og Sekretair. Bestyrelsen vælges for 2 Aar ad Gangen; efter 1 Aars Forløb afaar 3 Medlemmer første Gang ved Lodtrækning.

Bestyrelsen holdes brøsthouden for sine Udgifter.

§ 11.

Forhandlinger og Beslutninger paa Generalforsamlingen indføres af Se-

kretairen i en Protokol, der efter Mødets Slutning oplæses, og underskrives dernæst af Bestyrelsen og Dirigenten.

§ 12.

I Tilfælde af Vakance har Bestyrelsen Ret til at supplere sig selv.

§ 13.

Foreningens Regnskabsaar er Kalendraaret og Regnskabet skal for det afvigte Aar af Kassereren afgives til Revisorerne senest 1ste April. Revisorerne have da at revidere det og indsende det til Bestyrelsens Formand inden 1ste Maj.

Foreningens Opløsning.

§ 14.

Foreningens Opløsning kan kun finde Sted, naar $\frac{2}{3}$ af Foreningens Medlemmer stemme derfor paa en Generalforsamling. Er der ikke mødt saa mange, forholdes der som i § 7, hvor da tages Beslutning om Foreningens eventuelle Formue.

Dagsordenens vigtigste Punkter vare iøvrigt: Forslag om Overenskomst med et Brandassuranceselskab, hvorved Medlemmerne, ved Tegning af en kollektiv Forsikring, sikres billigere Præmier og et Overskud, som tilfalder en paa-tænkt Understøttelseskasse. Denne Sag indlededes af C. Edelmann. Derefter forelagde Jens Møller Spørgsmaalet om at føre Almanakhandelen over paa Boghandlernes Hænder. Fr. Jensen tog Boghandlerforeningens Paragraf 21 frem til Forhandling. Denne Paragraf omhandler Antagelse af Medhjælpere, der har været 12 Aar ved Faget. Endelig ønskede Niels Christensen nedsat et Udvalg til at undersøge Forholdet mellem Bogomsætningen og de paa denne faldende Omkostninger. Fr. Jensen foreslog at virke hen til, at de mindre Provindsforlæggere havde en Hovedkommissionær i Kjøbenhavn. For at virke videre med Hensyn til de to sidste Punkter nedsattes et Udvalg: Niels Christensen, Andreas Dolleris og Fr. Jensen.

Jens Møller indledede derpaa en Forhandling om Papir-

fabrikkernes Stilling til Bog- og Papirhandelen. Med Hensyn hertil nedsattes et Udvalg: Jens Møller, K. Skaarup og P. N. Tinglef.

Til Bestyrelse valgtes: Chr. Milo, 47 St., Niels Christensen, 46 St., Fr. Jensen, 45 St., Jens Møller, 38 St., og Vilhelm Brandt, 23 St. Til Revisorer valgtes: Magnus A.

Den danske Provindsboghandlerforenings Bestyrelse.
Fredrik Jensen. Chr. Milo.
Vilhelm Brandt. Jens Møller. Niels Christensen.

Schultz og C. Edelmann. Bestyrelsen konstituerede sig kort efter med Chr. Milo som Formand, Niels Christensen Næstformand, Vilh. Brandt Kasserer og Jens Møller Sekretær.

Derefter sejledes til Fruens Bøge, hvor en Festmiddag holdtes. Ved denne sendtes en telegrafisk Hilsen til Boghandlerforeningen i København. Følgende til Festen skrevne Sang blev afsungen¹⁾:

(1) Andreas Dolleris: Arbejdets Ære, 1892, S. 92—94.

Bøgenes Verden! — lys og mangefarvet,
vældige Rum!

Bøgenes Verden — som alt Støv har arvet —
snæver og stum!

Dobbelte Verden, tag mod vor Fanfare, —
vi, som har viet dig vor Arbejdsdag!
Fylk din Tjenerskare
tro om din Sag!

Har end vort Danmark ingen Digterskole,
verdensbekjendt;
det har dog Lys fra Poesiens Sole
vide udsendt.

Digtning og Vidskab — Hæder for dem begge!
dannet ved boglig Syssele Folkets Aand.
— *Deres* Stridsmænd række
hjælpsom vi Haand:

Dem, der har forsket Nilens skjulte Kilder,
Bjergschaktens Dyb;
dem, der har set Mikrober og Baciller,
Støvgrannets Kryb.

Dem, der vort Samfunds Velfærd har i Haanden:
Landbrugets Tolk og Søens Skytspatron; —
dem, der ser i Aanden
Slægtens Mission.

Men, mens den evig-vexelrige Færden
aldrig faar Rast —
blev det vort Kald i denne Dobbelt-Verden
selv at staa fast:

Ja, — i hvor vidt den Verden sig forgrener,
vi for hver Alvors-Strømning baner Vej:
Vi blev Ordets Tjener —
ikke Lakej!

Derfor vi værne skal vort Arbejds Ære,
værge dets Ret!
Hvervet, vi fik: om Lande Lys at bære, —
har ingen Plet.

Hver, som vort Folk og dets Kultur vil grandske,
 véd, det gik frem i Kundskab og i Kløgt:
 — ære skal den danske
 Boghandels Røgt!

Dagen efter tog 40 af Mødets Deltagere til Svendborg, hvor Formiddagen bragte en Sejltur til Christiansminde og Eftermiddagen en Kjøretur til Ørkild Slots Ruiner og til »Høje Bøge«.

Resultaterne af dette Møde kan jo deles i to: det kollegialt-venskabelige og det praktiske. Hvad det første angaar, da har dette Møde og alle de følgende sikkert baaret rige Frugter. Og hvad det praktiske angaar, maa det strax nævnes, at C. Edelmans Plan iværksattes med Det kgl. oktrojerede Brandassurance-Compagni. Angaaende Paragraf 21, da indgik Bestyrelsen i Septbr. 1891 med et motiveret Andragende til Boghandlerforeningen om dens Ændring. Boghandler-Medhjælper-Foreningens Bestyrelse tog i en længere Artikkel tilorde derimod, medens »En Provindsboghandler« forsvarede sin Forenings Andragende. Det i Boghandlerforeningen nedsatte Udvalg vedrørende denne Sag: August Bang, M. Haagensen, E. Hagerup, Paul Langhoff og Vilh. Tryde, fraraadede imidlertid Boghandlerforeningen saavel at ændre som at stryge denne Paragraf, og i denne Forenings Møde 9. Decbr. 1892 sluttede de mødte Medlemmer sig til Betænkningen.

Da Provindsboghandlerforeningens Stiftelsesmøde tillige maa betragtes som dens første Aarsmøde, vil jeg, i Henhold hertil, betegne det næste som

Andet Aarsmøde.

Det afholdtes 26.—27. Juli 1892 i Horsens og Vejle¹⁾. Der var mødt 34 af Foreningens 97 Medlemmer. Mødet i (1) Nord. Bogh.tid., XXVI, 1891—92, S. 323—25 og 329—31.

Horsens holdtes i Haandværkerforeningens Festsal. C. Edelmann valgtes til Dirigent. Formanden afgav Betænkning om Virksomheden. Den Kredsinddeling, som J. Gravenhorst i Lyngby havde foreslaaet paa Mødet ifjor, mente Bestyrelsen ikke at kunne iværksætte af manglende Kjendskab. I Anledning af de nye Ministerialbøgers Indførelse havde man henvendt sig til Boghandlerforeningen, da Provindsboghandlernes Landomraade blev truet. Ligeledes havde man søgt at bevare Subskriptionen paa »Landmandsbogen« indenfor den regulære Boghandel.

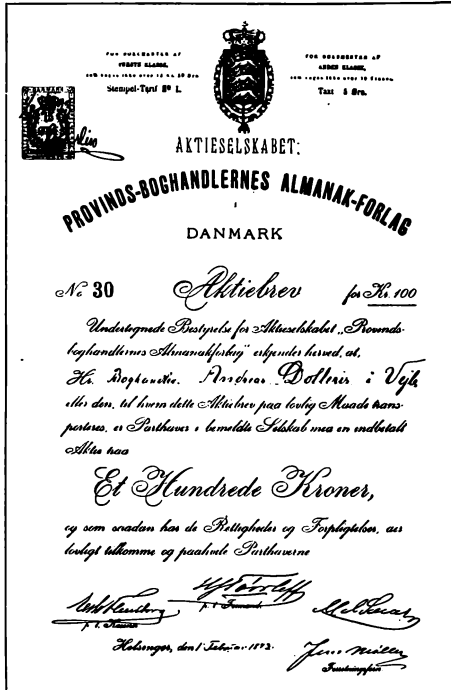
Jens Møller gav Meddelelse om sine Forhandlinger med De forenede Papirfabrikker om bedre Salgsvilkaar.

Andreas Dolleris gav dernæst som Ordfører for det andet ifjor nedsatte Udvalg Beretning om dets Arbejde. Det havde henvendt sig til 55 Provindsboghandlere i alle Landets Egne, stillede under de forskjellige Vilkaar med Hensyn til Forsendelser, og anmodet dem om procentvis at opgive deres Forsendelses- og Speditions-Omkostninger. Herpaa indløb 26 Besvarelser. Resultatet af de modtagne Svar havde været, at for 1890 var Gjennemsnits-Udgiften for hver tusind Kroners Omsætning i Bøger 42 Kr. 40 Øre; for 1891: 45 Kr. 56 Øre. Gjennemsnits Udgiften var altsaa $4\frac{2}{5}$ Procent. Men da det kunde forudsættes, at adskillige Ting ikke vare medregnede, vilde man kunne ansætte denne Udgift til 5 Procent. Udvalget fremsatte som Forslag til Forbedringer en Del Reformer, hvis Hovedpunkter, der hver især nærmere specificeredes og motiveredes, vare: 1) Nedsættelse af Udgifterne; 2) forøget Omsætning; 3) forøgede Indtægter af den nuværende Omsætning.

Jens Møller foreslog Salmebogs-Kolportagen, der paa sine Steder var ret generende, optaget til Behandling af Bestyrelsen, hvilket denne lovede. Niels Christensen foreslog at

udgive et Foreningsblad med Titel »Fortrolige Meddelelser til Provindsboghandlerforeningens Medlemmer«.

Udenfor Dagsordenen stiftedes »Provindsboghandlernes

Aktiebrev i Provindsboghandlernes Almanakforlag.

Almanakforlag, med Aktiekapital 20,000 Kr. Til Bestyrelse valgte Erh. Flensborg, Jens Møller, Magnus A. Schultz og H. J. Tørsleff. Sidstnævnte valgte til Formand og Jens Møller til Forretningsfører.

Den 27. Juli ankom Deltagerne til Munkebjerg; derfra

sejledes til Vejle, hvor Andreas Dolleris i Haandværkerforeningens Sal holdt et Foredrag om Johannes Ewald og fremviste sin Samling vedrørende denne Digter. Aftenen tilbragtes i Skyttehuset. Det var naturligvis et Tilfælde, men det saa ud som en Tanke, at her paa dette skjønnede Sted (hvis Bebyggelse og Oprettelse skyldes Orla Lehmann) her var ikke blot Planen til Provindsboghandlerforeningen bleven lagt; her fremsattes ogsaa Planen til det personalhistoriske Værk »Danmarks Boghandlere«, som nærværende Bogs Forfatter først efter tyve Aars Forløb bragte til en foreløbig Afslutning.

Paa Grundlag af ovenanførte Udvalgs Arbejde indsendte Provindsboghandlerforeningens Bestyrelse et Andragende til Boghandlerforeningen, dateret 13. April 1893, angaaende Rabattens Forhøjelse; dette Andragende behandledes i Foreningens Møde 12. Maj og nedenaanførte Udvalg nedsattes. I Skrivelse af 29. Maj gjorde Provindsboghandlerforeningens Bestyrelse yderligere Rede for sine Motiver, og i sit Møde af 11. Oktbr. 1893 vedtog Den danske Boghandlerforening med 21 Ja mod 1 Nej: at der af Forlagsskrifter til Boghandlere i Danmark, Bilandene undtagne, ydes 20 Procent Rabat, men paa skjønliterære og andre populære Bøger, Leveringsværker og Tidsskrifter som Regel 25 Procent. Det Udvalg, der i Boghandlerforeningen indstillede dette til Vedtagelse, var: G. E. C. Gad, George R. Grøn, Eiler H. Hagerup, Jacob Hegel, M. Lorenzen (Schuboths Forlag), Gustav Philipsen og V. Pio.

Hermed var et af de Maal naaet, som havde staaet paa Dagsordenen siden 1868, altsaa i 25 Aar. Som det ses ovenfor, opnaaede de kjøbenhavnske Boghandlere samtidig samme Resultat; de havde forøvrigt indtil 1. Januar 1875 kun erholdt $16\frac{2}{3}$ Procent.

Tredie Aarsmøde

afholdtes i Hotel »Prindsens« Lokaler i Roskilde 1.—2. August 1893 og havde 38 Deltagere¹⁾, deriblandt den svenske Boghandler Aug. Hånell, der var kommen tilstede, fordi man i Sverig paatænkte Dannelsen af en lignende Forening. Erh. Flensborg valgtes til Dirigent. Formanden oplyste, at en Henvendelse til Boghandlerforeningen og derefter til Ministeriet angaaende Kolportage af Salmebøger ikke havde ført til noget Resultat. Niels Christensen indledede en Diskussion om Emnet: Hvorledes vedligeholdes bedst Handels-samkvetmet mellem Boghandlerne i Byerne og Bogkjøberne paa Landet. E. S. Jessen, Fredericia, fremsatte Spørgsmaalet: Hvem er Ejer af en tegnet Subskription, Sortimentsboghandleren eller Forlæggeren? Spørgsmaalet fik ikke nogen Besvarelse paa Mødet, men en anset Jurist har besvaret det saaledes: Subskribenten indgaar en Kontrakt med Sortimentsboghandleren om Leveringen, og en Kontrakt kan følgelig kun løses, naar begge Parter ere enige derom. Naar altsaa den Sidste har klaret sine Forpligtelser overfor Forlæggeren, kan dette Spørgsmaal ikke være tvivlsomt.

Mødets anden Dag indledes med Musik i Domkirken af Domorganist Waage Matthison Hansen. Derefter Kjøretur til Ledreborg, hvor Haven besaas. Endelig Frokost i Herthadalen og Kjøretur til og Middag i Boserup.

Fjerde Aarsmøde

holdtes i Nykjøbing paa Falster, 6. og 7. August 1894²⁾. Første Dags Mødet fandt Sted i Kohave Skov. Der var mødt 40 af Foreningens 121 Medlemmer. Chr. F. Pontopidan valgtes til Dirigent. Formanden berettede, at nu

(1) Nord. Bogh.tid., XXVII, 1893, S. 171—74.

(2) Nord. Bogh.tid., XXVIII, 1894, S. 197—98 og 203—05.

vare to af Foreningens Opgaver løste: Oprettelsen af Kommissionsanstalten og Gjennemførelsen af de 25 Procent. Han bragte Boghandlerforeningen i Kjøbenhavn en Tak for dens Imødekommenhed. Jens Møller fremdrog Emnet: Hvorledes opnaas bedre Forhold i Papirhandelen? Han havde havt Samarbejde med Papirhandlerforeningen og foreslog, at Provindsboghandlerforeningen sluttede sig til denne i Bestræbelserne for, at Papirfabrikkerne ikke maatte sælge under Brutto priserne til nogensomhelst udenfor Bog- og Papirhandelen (dog Trykpapir til Bogtrykkerne og Aviser undtagne).

Niels Christensen indledede Spørgsmaalet: Bør Koncert- og Theater-Arrangementer som hidtil udføres gratis af Boghandlerne? Interessen for dette Spørgsmaal var ikke stor; dog afgaves der 12 Stemmer for at kræve et fast Betaling for Ulejligheden. Salmebogs-Kolportagen — specielt Diakonissestiftelsens — samt et Par andre mindre væsentlige Punkter førtes til Forhandling af H. Udbye i Svendborg. En fornyet Henvendelse til Ministeriet foresloges, men stilledes i Bero. Det gamle kjendte Spørgsmaal: »Boghandlertidende kun for Boghandlerne« var derpaa til Forhandling.

E. Jespersen, Nakskov, holdt derefter et Foredrag om Boghandlerforhold i Almindelighed. Og, efterat dette Foredrag var diskuteret, og efterat de sædvanlige Valg vare foretagne, holdt Forlagsboghandler, Cand. jur. Gustav Philipsen et særlig interessant Foredrag om Boghandelens Udvikling i Slutningen af Middelalderen indtil Reformationen. Foruden G. Philipsen vare flere kjøbenhavnske Forlæggere — G. E. Grøn, M. Haagensen, E. Hagerup, M. Nordentoft og L. Philipsen — ankomne og deltog i Mødets selskabelige Del. Ved Middagsbordet indløb telegrafisk Meddelelse

om, at der var sket en Vending i den storpolitiske Kamp, idet Ministeriet Estrup samme Dag var gaaet af.

Mødets anden Dag bragte Deltagerne til Maribo, hvor Stiftsmuseet besaas; derefter gennem Knuthenborgs dejlige Park til Bandholm, herfra med Skib til Orebygaard, hvor Bibliotheket og den prægtige Bibliothekssal tog Interessen fangen. Mødet sluttede i Holmegaards Pavillon i Sæxkjøbing, efterat Deltagerne en kort Stund havde været Boghandler Fr. Jensens Gjæster.

Den 8. Septbr. s. A. holdt Bestyrelsen Møde, hvor følgende Sager forhandlede: 1) Det vedtoges at anmode alle autoriserede Boghandlere om at slutte sig til Overenskomsten angaaende Salget af Julehefter. 2) Formanden og Viceformanden søgte og fik Audiens hos Indenrigsministeren i Anledning af Salmebogs-Kolportagen. Der blev indgivet et Andragende til Ministeriet om denne Sag. 3) En Skrivelse til Generalpostdirektoratet angaaende Postlovens Paragraf 3 og flg. med Hensyn til Omdelingsexpl. af udenlandske Blade. 4) Skrivelse til Boghandlerforeningen om at gjøre »Nordisk Boghandlertidende« til et snævert Fagblad alene for Medlemmerne.

Allerede i Septbr. kunde Foreningens Formand meddele, at alle antagne Boghandlere havde underskrevet Julehefte-Overenskomsten; denne bandt Forlæggerne og Forhandlerne gjensidig til hinanden med Forpligtelse til ikke at gaa udenfor Rammen. Mulkten for Kontraktbrud ansattes til 200 Kr.¹⁾ Den 22. Septbr. indgik Svar fra Generalpostdirektoratet: at udenlandske Tidender og Tidsskrifter ikke kunde beforders heri Landet for den for ikke abonnerede Aviser fastsatte Porto.

(1) Om denne Overenskomst se Nord. Bogh.tid., XXVIII, 1894, S. 325.

Femte Aarsmøde

havde i Aalborg, den 30. Juli 1895, samlet omtr. 50 af Foreningens 140 Medlemmer¹⁾. Mødet holdtes i Kompagnihuset. Magnus A. Schultz valgtes til Dirigent. Dagsordens første Punkt var Generalforsamling i Provindsboghandlernes Almanakforlag. Formanden meddelte Aarets Begivenheder og henviste iøvrigt til det af Foreningen startede og af Niels Christensen redigerede Organ: »Meddelelser til Den danske Provindsboghandlerforenings Medlemmer«. Han meddelte endvidere, at Boghandlerforeningen »af formelle Grunde« havde nægtet Provindsboghandlerforeningen at blive repræsenteret ved »Vedtægternes« Revision. Den havde dog privat henvendt sig til Provindsboghandlerforeningens Formand for at høre hans Mening. Med Hensyn til »Nordisk Boghandlertidendes« Overgang til et snævert Fagorgan, da kunde Boghandlerforeningen ikke indlade sig herpaa, saalænge den ikke var Eneejer af Bladet.

Den 2. Novbr. 1894 havde Bestyrelsen indgaaet med et Andragende til det i Folkethinget nedsatte Udvalg angaaende Næringslovens Revision om ikke at optage den Paragraf, der hjemler Bogbindere i Kjøbstæderne udenfor Kjøbenhavn Ret til at forhandle Bøger, Landkort, Papir og Skrive-materialier. Med Hensyn til den Overenskomst, som Bestyrelsen i 1892 havde truffet med Det kgl. oktr. Brandassurance-Compagni, hvorefter dette havde forpligtet sig til at give 10 Procent Rabat paa Præmierne og 10 Procent til Foreningens Kasse, naar mindst Halvdelen af Foreningens Medlemmer tegnede Forsikring hos Selskabet, oplyste Formanden, at der endnu kun var tegnet nogle og fyrretyve, saa at hverken Foreningen eller dens Medlemmer endnu kunde faa de lovede Procenter. Til at virke for Til-

(1) Nord. Bogh.tid., XXIX, 1895, S. 185—86 og 193—97.

gang i denne Sag valgtes C. Edelmann i Horsens og H. Olaf Hansen i Hobro.

Fredericia-Boghandlerne E. S. Jessen og Olaf Røgingd fremsatte et Forslag om at føre Musikhandelen over paa Boghandelens Hænder. Derpaa fremlagde Direktøren for Subskriptions-Anstalten, Sigvald Andersen, sine Planer for denne Institutions Virksomhed. Den havde for Tiden 28 Subskribentsamlere og havde optaget over 7000 Ordre. Formanden anbefalede Anstalten og opfordrede til at støtte den¹⁾. Chr. Henrichsen i Horsens foreslog Leipzig som Mødested næste Aar — og, i Forening med Bestyrelsen, valgtes han og Søren Engsig i Frederikshavn til at virke for denne Plans Gjennemførelse.

Paa Mødets anden Dag gik Turen til Hjørring; derfra befordredes man i 13 Ekvipager til Lønstrup. Og den tredie Dag tog omtr. Halvdelen af Mødets Deltagere til Frederikshavn og Skagen.

Allerede i Novbr. s. A. indløb til Bestyrelsen en Skrivelse fra K. F. Koehler i Leipzig, hvori han uopfordret tilbyder sin Assistance under et eventuelt Ophold dér.

Sjette Aarsmøde

afholdtes 27. Maj 1896 i Leipzig; heri deltog 60 Medlemmer af Foreningens 154²⁾). Turen varede fra 26. Maj til 5. Juni og kostede hver af Deltagerne 136 Kr.; den foretoges af Deltagerne øst for Store Bælt over Gjedser-Warnermunde og for de øvrige Deltageres Vedkommende over Fredericia-Hamborg. Den faglige Del af Programmet indskrænkede sig til de almindelige Valg og nogle korte Forhandlinger, ved hvilke Erh. Flensborg fungerede som Diri-

(1) Subskriptions-Anstaltens Virksomhed ophørte dog allerede 1. April 1896.

(2) Nord. Bogh.tid., XXX, 1896, S. 138—40, 145—47 og 154—57.

gent. Om Mødets festlige Del er derimod meget at meddele; men da dette jo tildels ligger udenfor dette Skriffs Opgave, skal her kun gives en kort Beretning.

27. Maj modtoges Deltagerne af Generalkonsul C. B. Lorck og K. F. Koehler paa Magdeburger Bahnhof. 28. Maj besaas Koehlers Kommissions-Boghandel og Gustav Fritzsens Bogbinderi (Leipzig's største). I Buchhändlerhaus havde Generalkonsul Lorck foranstaltet en Udstilling af Boghaandværk. Om Aftenen havde Leipziger-Forlæggerne arrangeret en Festmiddag til Ære for de danske Gjæster; ialt 150 Deltagere. 29. Maj Besøg hos Boghandlerhuset F. A. Brockhaus, Breitkopf & Härtel, Julius Klinkhardt og Bibliographisches Institut. Denne Aften samledes de Danske i Hotel Sedan med Generalkonsul Lorck, der, efter Formandens Forslag, her optoges som Foreningens første Æresmedlem. Lorck var meget bevæget ved denne Hædersbevisning.

Derefter gik Turen til Dresden, hvor selvfølgelig dets Kunstskatte besaas. Saa atter tilbage til Leipzig. Her modtoges Foreningen af flere Kolleger fra denne Stad, og her modtog Formanden en yderst sympatetisk Skrivelse fra C. B. Lorck, der havde lovet at komme tilstede, men ikke kunde komme. Hans Brev var dikteret af Vemod, dels Hjemve, og dels det Vemod, som følger Afskeden, og som vel i dobbelt Betydning gjorde sig gjældende hos den 82-aarige Hædersmand. Slutningen af hans Skrivelse lød saaledes:

»Tillad mig derfor, at jeg sender Dem et tredobbelt Ønske:

Al Lykke for vort elskede Fædreland, dets ædle Konge og hans Hus.

Al Lykke for det danske Boghaandværk, som har en saa vigtig Fremtidsopgave at løse.

Al Lykke med dem, alle her forsamlede, som saa ærligt virke med til Løsningen, og med deres Forening.

Og lev nu vel, med eller uden Gjensyn, som vor Herre vil. I det ene, som i det andet Tilfælde bliver jeg dem alle

Deres hengivne og taknemmelige

C. B. Lorck.«

I Berlin besaa man Die Gewerbe-Ausstellung og andre Seværdigheder, og paa Hjemreisen gjordes Ophold i Hamborg, hvor den kjendte Papir-Rejsende Carl Bachmann modtog Selskabet. Den 4. Juni besaas Hamborg og Blankenese paa en interessant Kjøretur. Dermed var Rejsen endt. Den 5. Juni vare Deltagerne atter i Danmark.

Syvende Aarsmøde

i Helsingør den 4. August 1897 holdtes i Marienlyst Festsal. Der var mødt 41 Deltagere¹⁾. Jens Møller valgtes til Dirigent. Det væsentligste Punkt paa dette Møde var Niels Christensens Meddelelse om den Henvendelse, der var sket til Boghandlerforeningen i Efteraaret 1895 om en Omorganisation, gaende ud paa at samle alle danske Boghandlere i en fælles Hovedforening med Navn »Den danske Boghandlerforening«. Under den skulde de tre nuværende Foreninger (Forlæggerforeningen i Kjøbenhavn, Sortimentboghandlerforeningen i Kjøbenhavn og Provindsboghandlerforeningen) bestaa som Afdelinger, der hver for sig afgjøre sine specielle Affærer. Men Hovedforeningen skulde optræde repræsentativt paa Standens Vegne, skulde være den Domstol, hvortil Tvistesporgsmaal henvistes. Tillige var det nok Meningen, at Antagelser af nye Boghandlere skulde afgjøres dér.

Udvalget, der havde behandlet denne store Reform, var

(1) Nord. Bogh.tid., XXXI, 1897, S. 185—86 og 191—93.

for Boghandlerforeningen: Jacob Erslev, G. E. C. Gad, H. Hagerup, Jacob Hegel, J. L. Lybecker og Vilh. Tryde; for Sortimentsboghandlerforeningen: Jul. Gjellerup og J. Schlichtkrull; for Provindsboghandlerforeningen: Niels Christensen, Chr. Milo og Jens Møller.

Boghandlerforeningen forkastede imidlertid Forslaget. Derimod enedes man om at indsætte i Lovene Paragraf 29: Fælles-Udvalget, der skulde bestaa af 10 Medlemmer: 5 valgte af Boghandlerforeningen; 3 af Provindsboghandlerforeningen, og 2 af Sortimentsboghandlerforeningen, med et tilsvarende Antal Suppleanter. Dette Udvalg tiltrædes af Boghandlerforeningens Formand og Sekretær. Udvalget blev udstyret med dømmende Myndighed angaaende Overtrædelser af Samhandel mellem Boghandlerforeningens Medlemmer og de antagne Boghandlere, og dets Domme vare bindende saavel for den ene som for den anden Part. Den 25. Oktbr. 1897 vedtog Boghandlerforeningen den samme Paragraf, dog paa Betingelse af, at et Regulativ for Udvalget forelaa vedtaget af alle tre Foreninger inden 29. Marts 1898.

Provindsboghandlerforeningens Generalforsamling vedtog enstemmig denne Paragraf. De øvrige Ting paa denne Generalforsamling vare uden Betydning. Den blev dog omtalt i »Börsenblatt« af C. B. Lorck i en længere Artikel.

Den 24. Oktbr. 1897 holdtes Bestyrelsesmøde. Blandt mange mindre Sager, der forhandlede, var en enkelt af mere omfattende Betydning: at formaa Boghandlerforeningen til enten alene eller i Forbindelse med Provindsboghandlerforeningen at indbringe et Andragende til Regjering og Rigsdag om at faa Forlagsvirksomhed gjort til bunden Næring. Tillige skete en fornyet Henvendelse til Forenin-

gen om at faa »Nordisk Boghandlertidende« omdannet til et snævert Fagorgan.

Ottende Aarsmøde

afholdtes i Odense i Industrisalæet den 1. og 2. August 1898. Der var mødt 70 Deltagere¹⁾. Vilhelm Larsen i Odense valgtes til Dirigent. Hovedforhandlingen, der drejede sig om Diakonissestiftelsens Ansøgning om Antagelse, der stærkt misbilligedes, ogsaa af den Grund, at en anden skattefri Institution, »Den indre Mission«, havde faaet en saadan Bevilling til Skade for Boghandlerne.

Carl Nielsen i Haderslev lagde de danske Boghandlere paa Sinde at støtte Boghandelen i Sønderjylland; det var ikke blot en Forretnings- men en Hjertesag. En Del andre Sager af underordnet Betydning forhandlede. Ved dette Møde maa imidlertid særlig omtales Middagsfesten, der foregik paa »Hesbjerg« i Anledning af Miloske Boghandels forestaaende 150-Aars Jubilæum. Selve Jubilæet, som andetsteds er omtalt i denne Bog, blev fejret i Odense 12. Septbr. s. A. Ved Festen paa »Hesbjerg« fik Chr. Milo fra Provindsboghandlerforeningen overrakt et pragtfuldt Album med Portrætter af alle Giverne, Fotografier fra alle de danske Provindsbyer og en Serie fine Akvareller, malede af danske Kunstnere (Godfred Christensen, Soya Jensen, Albert Wang og fl.); hvert Blad var desuden dekoreret med de for den paagældende Egn karakteristiske Planter, udførte i Sepiategning. Albummet indledes med en Sonet af Andreas Dolleris, haandskrevet af Forfatteren²⁾. Indbindingen, et Kunstværk af Lædermosaik, var udført af J. L. Flyge. Chr. Henrichsen var Ordfører for Giverne.

(1) Nord. Bogh.tid., XXXII, 1898, S. 177—78 og 183—86.

(2) Andreas Dolleris: Sonetter, 1904, S. 43.

Mødets anden Dag tilbragtes i Assens med Sejltur til Wedellsborg.

Den 15. Marts 1899 vedtog Boghandlerforeningen, at naar en anden Forenings Formand havde Stemmeret og ikke kunde møde, kan Fuldmagt meddeles et andet Medlem af den paagjældende Forening. I Henhold hertil meddelte Chr. Milo Provindsboghandlerforeningens Sekretær, Jens Møller, denne Fuldmagt.

I April s. A. var Bestyrelsen Dømmer angaaende en Prisafhandling: »Er Kolportage til Gavn for Sortimentsboghandelen, og hvorledes drives den da bedst?« Prisopgaven var udsat af Danmarks Provindsboghandler-Medhjælper-Forening. Ingen af Opgaverne var præmieværdig, men man ansaa den af Johan Eriksen i Svendborg indleverede for den bedste.

Niende Aarsmøde

i Aarhus, 31. Juli 1899, afholdtes i Haandværkerforeningens Sal. Omtr. 50 Deltagere¹⁾. Jacob Zeuner valgtes til Dirigent. Det gamle Spørgsmaal om, at Provindsboghandlerforeningen burde høres, forinden nye Antagelser af Boghandlere fandt Sted, var paany til Behandling. Ligeledes Musikhandelens Organisation. Chr. Henrichsen og Svend Westergaard valgtes til at varetage den sidstnævnte Sag. Udenfor Dagsordenen holdt Andreas Dolleris et Foredrag om den ungarske Folkedigter Alexander Petøfi²⁾, der døde 31. Juli 1849; altsaa paa samme Dag, Mødets holdtes, for halvtreds Aar siden. Anden Dag benyttedes til Udflugter paa Aarhus Bugt og i Byens smukke Omegn.

(1) Nord. Bogh.tid., XXXIII, 1899, S. 185—86.

(2) Han var født 1823 og faldt i Slaget ved Segesvár (Schässburg), men hans Lig blev aldrig fundet. Et lille Udvalg af hans Digte, oversat af C. H. Thurah, udkom paa Karl Schönbergs Forlag 1867.

Den 10. Novbr. 1899 henvendte Bestyrelsen sig til Generaldirektoratet for de danske Statsbaner angaaende en regelmæssig Befordring af Ilgods navnlig ved Juletid. Direktionen svarede imødekommende og lovede særlig at gjøre sit Bedste ved Færgefarten over Store Bælt, hvorfra Forsinkelsen som Regel stammer.

Den 12. Maj 1900 indviedes »Deutscher Buchgewerbevereins« pragtfulde Bygning i Leipzig. Til denne Fest indbødes Provindsboghandlerforeningens Formand, Chr. Milo, der deltog i samme.

Tiende Aarsmøde

holdtes paa Månssons Hotel i Stege den 6. og 7. August 1900. Der var 40 Deltagere¹⁾. C. M. Nielsen i Stege valgtes til Dirigent. Paa Mødet indledede Carl Hinding en Forhandling om Regulativet for Boghandlerforeningens Kommissionsanstalt, hvis Taxter han mente, var for høje. Chr. Henrichsen gav Beretning om Musikhandelen og dens Overførelse paa Boghandlernes Hænder.

Anden Dag anvendtes til en Kjøretur til Møens Klint, der blev beset i det skønneste Vejr under megen Begejstring. Ved en Sexa paa »Liselund« var der i den smukke Sommeraften er særlig festlig Stemning. Og med Henblik paa Klintens Skjønhed og dens memento mori: Klintekorset, sang man, just da Solen gik ned:

Blinker i Fryd vort Syn ved »Slottets Gavle«,

»Spiret« i Glands, —

lad saa en Skrift paa en usynlig Tavle

mane vor Sands:

Her, hvor i Fyrstedragt det Kæmpestærke

griber vor Sjæl og straalere os imod,

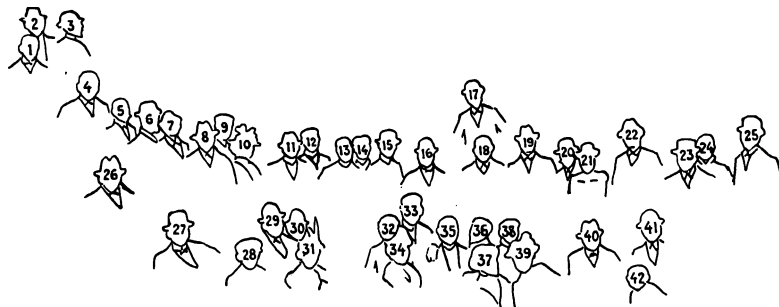
her er Korsets Mærke

rejst for vor Fod.

(1) Nord. Bogh.tid., XXXIV, 1900, S. 187—89.

Den danske Provindsboghandlerforening ved »Dronningestolen«, 1900.

Den danske Provindsboghandlerforening ved »Dronningestolen«. 1900.

Øverst tilvenstre: Rudolph Nielsen, Stege. 1. C. S. Ladehoff, Middelfart. 2. Johs. Andersen, Karise. 3. P. N. Tinglef, Faxø. 4. Jens Møller, Helsingør. 5. Chr. Pontoppidan, Nykjøbing F. 6. Viggo A. Hansen, Vejle. 7. Niels Christensen, Viborg. 8. Emil Jung, Skive. 9. Vilh. Brandt, Svendborg. 10. Fru Johanne Christensen, Viborg. 11. A. G. Madsen, Tarm. 12. Johan Schultz, Aalborg. 13. Fr. Jensen, Saxkjøbing. 14. Carlo Clausen, Holbæk. 15. Johs. Lyng, Odense. 16. Frits Sørensen, Rønne. 17. Carl Berthelsen, Aarhus. 18. Søren Engsig, Frederikshavn. 19. Chr. Milo, Odense. 20. Chr. U. Hansen, Horsens. 21. Fru Dagmar Poulsen, Hillerød. 22. Chr. Hansen, Kolding. 23. Andreas Dolleris, Vejle. 24. E. Henningsen, Holbæk. 25. Axel Andersen, Hillerød. 26. Aug. Olsen, Haslev. 27. Fr. Thune, Vordingborg. 28. Niels Christensen junr, Viborg. 29. Chr. Henrichsen, Horsens. 30. E. S. Jessen, Fredericia. 31. Frøken Ellen Nielsen, Stege. 32. Lærerinde, Frøken H. Jacobsen, Odense. 33. C. M. Nielsen, Stege. 34. Fru Iensine Nielsen, Stege. 35. O. Lohse, Varde. 36. Ant. Reventlow, tidl. Aalborg. 37. Carl Hinding, Næstved. 38. Emil Petersen, Nykjøbing F. 39. Frøken Margrethe Røgind, Fredericia. 40. N. C. E. Nielsen, Aarhus. 41. O. Røgind, Fredericia. 42. Ludvig Dolleris, Vejle.

Hør saa *dets* Aftensang, mens Solen daler:
 Alt skal forgaa!
 Præk'nen gjenlyde skal fra Klintens »Taler«:
 Alt skal forgaa!
 Selv hvad der stoltest hæves under Solen,
 stedes mod Fald — husk blot hin Juledag:
 selve »Dronningstolen«
 styrted i Kvag!

Og om vi priser Jyllands hvide Bræmme,
 gjæster *dets* »Gren«, —
 lytter paa Møen til Klintekongens Stemme,
 »Talerens« Sten, —
 mindes vi maa, hvad Jordens er, kan glippe;
 Fædrelandskjærlighed kun hviler trygt:
 — Og paa denne Klippe
 Danmark er bygt!¹⁾

Smukkere og mere stemningsrig Aften har Den danske Provindsboghandlerforening ikke haft i sine 25 Aar.

Ellevte Aarsmøde

afholdtes i Christiania i Forbindelse med det 5. nordiske Boghandlermøde. Deri deltog 29 danske Provindsboghandlere. Mødet fandt Sted 1.—3. Juli 1901²⁾. Deltagerne afrejste Lørdag 29 Juni med Aftentoget fra Kjøbenhavn over Helsingborg. I Trollhättan gjordes en halv Dags Ophold, og de kæmpemæssige, prægtige Vandfald besaas. Generalforsamlingen holdtes 2. Juli paa Missionshotellet i Christiania. Formanden dirigerede og meddelte, at Boghandler-Medhjælper Foreningens Resolution fra denne Forenings Møde i Fredericia var drøftet, og man var bleven enige

(1) Andreas Dolleris: Ploven og Leen, 1904, S. 253—54.

(2) Nord. Bogh.tid., XXXV, 1901, S. 133, 149, 157, 169—74, 177—81, 185—89, 193—200, 205—14 og 219—22.

om, at Sagen maatte behandles i et Udvalg, hvis der skulde komme noget ud deraf.

Generalpostdirektionen havde imødekommet Bestyrelsens Henvendelse angaaende Udlevering af de til Boghandlerforeningens Kommissionsanstalt adresserede Breve fra Jylland og Fyen. De vilde herefter blive sorteret i Toget og udleveret strax ved Ankomsten til Kjøbenhavn. Dog maatte der i saa Fald benyttes særlige, dertil indrettede Konvolutter (dannebrogfarvede). E. S. Jessen i Fredericia fremsatte det Spørgsmaal: Er det tilladt forud at optage Ordre paa prisnedsatte Bøger at regne fra den Dato, Nedsættelsen begynder? Mødet skjønnede ikke, at der var noget Ukollegialt i at virke med forudsendte Kataloger. H. Udbye i Svendborg ønskede en fast Skiftetid for Medhjælpere. Mødet ansaa det for en Umulighed at fastsætte Regler for Skiftetider. Fr. Jensen i Saxkjøbing fremsatte et Forslag om Oprettelse af et Bureau for fast Regnings Bøger. Planen til samme var udarbejdet og indgivet af Boghandlermedhjælper V. Kristoffersen i Svendborg. Fr. Jensen og Chr. Pontoppidan valgtes til et Udvalg angaaende denne Sag, med Ret til at supplere sig med et Medlem, hvilket blev Chr. Dein i Maribo.

Efter Generalforsamlingen modtoges en Deputation fra Norsk Provindsboghandlerforening, bestaaende af Chr. Jensen, Drammen, A. Holbæk Eriksen, Trondhjem, og T. Torgersen, Stavanger, der bragte Foreningen Hilsen og Tak, fordi Norge var valgt til Mødested. Chr. Milo takkede og udtalte Haabet om, at den norske Forening snart maatte gjøre Gjengæld og besøge Danmark. Selve Forhandlingerne paa det femte nordiske Boghandlermøde og Festlighederne derefter vedrører jo kun forsaavidt den danske Provindsboghandel, som en Part af dens Medlemmer med Glæde

og Udbytte deltog deri og samtidig gjorde Bekjendtskab med Norges storslaaede Natur og med Broderrigernes beslægtede og intelligente Kolleger.

Paa Provindsboghandlerforeningens Bestyrelsesmøde 7. Oktbr. 1901 behandlede som eneste Emne de paa Medhjælpermødet i Fredericia fremsatte Resolutioner. Chr. Kønig og Michael H. Jensen var tilstede som Repræsentanter for nævnte Forenings Bestyrelse. Det vedtoges at anbefale Provindsboghandlerforeningens Medlemmer at yde Bidrag til Boghandler-Medhjælper-Foreningens Pensionsfond.

Den 14. Maj 1902 samledes Bestyrelsen med Charles Leisner, som fremsatte sin Plan angaaende et Fællesbureau for Boghandlere. Det skulde paatage sig saadanne Kommissioner, som Kommissions-Anstalten ikke særlig var anlagt for. Bestyrelsen enedes om betingelsesvis at anbefale Planen.

Tolvte Aarsmøde

holdtes i Esbjerg, 4. August 1902, i Hotel Spangsberg¹⁾. Omt. 50 Deltagere. J. Dalsgaard Olsen valgtes til Dirigent. Foreningens Medlemsantal var 166. Formanden bragte Chr. Henrichsen en Tak for hans sympathetiske Omtale af Foreningens 10-Aars Virksomhed²⁾. Fr. Jensen afgav Beretning fra Udvalget angaaende V. Kristoffersens Salgsbureau for fast Regnings Bøger. Udvalget havde i en motiveret længere Henvendelse meddelt ham, at det ikke troede, Sagen kunde realiseres. Niels Christensen oplæste en Skrivelse fra »Foreningen af danske Provinds-Tapet- og Farvehandlere« om at tiltræde en Henvendelse til Tapetfabrikkerne om kun at sælge deres Fabrikat til Forhandlere og ikke direkte til Forbrugerne. Der nedsattes et Udvalg an-

(1) Nord. Bogh.tid., XXXVI, 1902, S. 181 og 187—90.

(2) »Aarskrift 1902«, udg. af Bogh.-Medhj.-Foreningen, S. 13—25.

gaaende denne Sag, bestaaende af Niels Christensen, S. Engsig og C. Hinding. Jens Møller indledede en Forhandling om Papirhandelen, der var kommen paa altfor mange umerkante Hænder. Han foreslog en Resolution, saalydende: »Mødet vedtog, at det, for at værne om Standens Interesser, vilde være ønskeligt at Papirhandlerforeningen fordrer Fagkundskab for Antagelsen af rabatberettigede Papirhandlere«. Resolutionen vedtoges næsten enstemmigt.

Efter Mødet fremlagde Charles Leisner sin Plan for det af ham oprettede Fællesbureau for Boghandlere. Dets Formaal var at være Mellemed ved Kjøb og Salg af saadanne Ting, som ikke var almindelig i Handelen — f. Ex. antikvariske Bøger, Kunst og lign.¹⁾ Vilh. Brandt i Svendborg og C. Neumann i Vejle paatog sig at danne Tilsynsraadet for Bureauet; men dette ophævedes allerede 1905.

Anden Dags Mødet bestod i en smuk Tur til Fanø.

Ved Bestyrelsesmødet 5. Septbr. 1902 søgte Boghandlerne E. Jespersen og Th. Øberg i Nakskov Foreningens Hjælp i Anledning af, at de ved Underretten i Nakskov vare idømte en Mulkt paa 100 Kr. for at have trykt Navn paa Brevpapir og Konvolutter, idet dette mentes at stride mod Bogtrykkerenæringen. Bestyrelsen kunde ikke føre Sagen videre, men gav Tilsagn om, at Provindsboghandlerforeningen vilde betale Omkostningerne ved Appel til Højesteret, hvis Sagen førtes saa vidt. Det var nemlig i hele Standens Interesse at faa Klarhed derover. Højesteretssagfører C. Shaw fraaadede imidlertid Appelleringen.

Niels Christensen meddelte, at følgende Tapetfabrikker havde underskrevet Erklæringen om kun at sælge deres Fabrikat i Provindserne til de virkelige Tapethandlere: L. Fraenkels Fabrik, C. Krüger og »Fiona«.

(1) Jfr. Medd. fra Boghandlernes Fællesbureau, Nr. 1—4, 1902.

Trettende Aarsmøde

i Hillerød, 28. Juli 1903, i Leidersdorffs Hotel¹⁾. Der var mødt 45 Deltagere. Martin Hertz valgtes til Dirigent. C. Hinding foreslog Udgivelsen af et Blad, der kunde yde Medlemmerne Vejledning med Hensyn til Bøgers Indhold og literære Værd. Det vedtoges at indlede Forhandling med Sortimentsboghandlerforeningen om denne Sag. Chr. Henriksen paatalte den om sig gribende Uskik med Præmie-billeder til alle mulige Værker; det havde ødelagt Billedhandelen for Boghandlerne. J. Gravenhorst indledede et Forslag om at Provindsboghandlerforeningen skulde overtage Agentur for det stockholmske Livsforsikringselskab »Kronan«. Niels Christensen og Jens Møller havde havt denne Sag til Undersøgelse og anbefalede den. Planen førte dog ikke til noget Resultat.

Efter Mødet besaas Frederiksborg Slot, og anden Dag tilbragtes dels i Fredensborg, dels paa Udstillingen i Malmø. Udflugten forstyrredes dog af vedholdende Regn.

Den 20. Oktbr. 1903 indgav Bestyrelsen et Andragende til Indenrigsministeriet om, at den Kolportagetilladelse, som Diakonissestiftelsen har til at forhandle Salmebøger, maatte blive indraget ved Bevillingens Ophør.

Fjortende Aarsmøde

afholdtes i Silkeborg 27.—28. Juli 1904 i Haandværkerforeningens Sal²⁾. 50 Deltagere var mødt. M. Digmann i Silkeborg valgtes til Dirigent. Formanden karakteriserede det forløbne Aar som stille og roligt. Det forrige Aar paa-tænkte Blad for Bogkritik havde man opgivet, da det ansaas for umuligt at faa en Redaktør, der var paalidelig og

(1) Nord. Bogh.tid., XXXVII, 1903, S. 199—200 og 207—08.

(2) Nord. Bogh.tid., XXXVIII, 1904, S. 205—06 og 211—13.

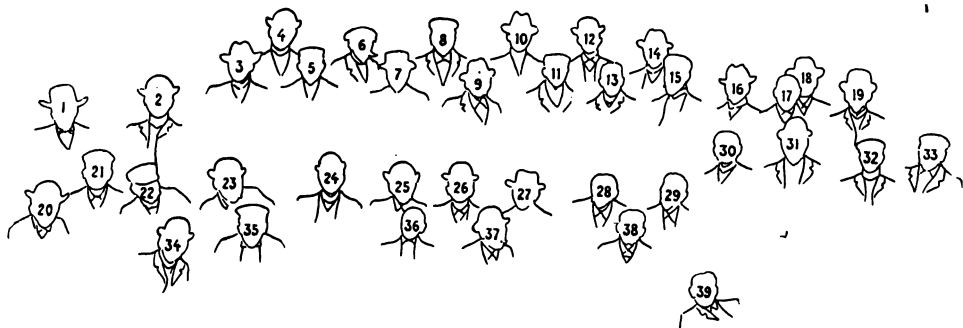
ikke lod sig paavirke. — Odense-Boghandlerne havde indgivet Klage over, at de derværende Glarmestre forhandlede Billeder uden Ramme; de vare i Politiretten idømte en Mulkt paa 10 Kr. Dommen var af Glarmestrene appelleret til Overretten, men blev stadfæstet.

Chr. Henrichsen gav Meddelelse om den nystiftede Musikhandlerforening. Der var strenge Bestemmelser for Overtrædelse af dens Vedtægter: første Gang en Advarsel og næste Gang 500 Kr. i Bøde. — Fr. Jensen i Søxkjøbing meddelte, at Lolland-Falsters lokale Boghandlerforening var bleven enig om at avertere i Bladene, at man vilde lægge $\frac{1}{2}$ Procent Rente paa de tilgodehavende Beløb, der ikke vare betalte 1. April. Det vedtoges efter en livlig Diskussion, at Boghandlerne i de forskjellige Byer kunde avertere i Provindsboghandlerforeningens Navn om en indskrænket Kreditgivning. — E. Henningsen i Holbæk foreslog, at man søgte Saldobetalingen til Forlæggerne udsat en Maaned.

Formanden meddelte derpaa, at Kommissionsanstalten nu havde afbetalt sin Gjæld. Man var bleven enig om at henlægge af Overskuddet 3000 Kr. aarlig, der tilligemed Renterne med Tiden skulde tjene til Erhvervelse af en ny Ejendom til Kommissionsanstaltens Lokaler, samt eventuelt til Fribolig for Kommittendernes trængende Efterladte. Restbeløbet, antagelig 5000 Kr., skulde tjene til Nedsættelse af Taxterne eller til Bonus-Udbetaling til Kommittenderne. Angaaende Overskuddets Fordeling, da godkjendtes den af Mødet; kun at man ønskede Bonus istedetfor Nedsættelse. Til Medlem af Anstaltens Bestyrelse gjenvalgtes Jens Møller, og de to nye Bestyrelsesmedlemmer, som Foreningen fra nu af endvidere kunde vælge, kom til at bestaa af Chr. Milo og Andreas Dolleris. Udenfor Dagsordenen holdt Chr. Kønig Foredrag om Dansk Kolportage-Boghandel.

Den danske Provindsboghandlerforening i Skoven ved Silkeborg. 1904.

Den danske Provindsboghandlerforening i Skoven ved Silkeborg. 1904.

1. Chr. Jensen, Holstebro. 2. J. Chr. Koch, Næstved. 3. P. Holm, Ringkjøbing. 4. Henrik Erichsen, Herning. 5. E. S. Jessen, Fredericia. 6. Chr. Pontoppidan, Nykjøbing F. 7. Ad. Fr. Müller, Silkeborg. 8. P. Christensen, Brønderslev. 9. Niels Christensen, Viborg. 10. David Christensen, Kjellerup. 11. H. Olaf Hansen, Hobro. 12. Chr. Henrichsen, Horsens. 13. Jens Arnum, Askov. 14. J. Jacobsen, Herning. 15. S. F. Smith Knudsen, Struer. 16. Aage Hass, Aarhus. 17. M. Digmann, Silkeborg. 18. Chr. Hansen, Kolding. 19. C. S. Ladehoff, Middelfart. 20. Carl M. Berthelsen, Aarhus. 21. Carlo Clausen, Holbæk. 22. Th. Thruue, Aarhus. 23. S. Engsig, Frederikshavn. 24. Chr. Milo, Odense. 25. S. N. Sørensen, Slagelse. 26. Carl Nordentoft, Løgstør. 27. Andreas Dolleris, Vejle. 28. D. Davidsen, Skanderborg. 29. P. N. Tinglef, Faxe. 30. Fr. Jensen, Saxkjøbing. 31. Vilh. Brandt, Svendborg. 32. Carl Beck, Hjørring. 33. Reinhold Hertel, Assens. 34. J. Dalsgaard Olsen, Esbjerg. 35. Carl Hinding, Næstved. 36. Viggo Hartmann, N. Sundby. 37. O. Røgind, Fredericia. 38. Chr. König, Kjøbenhavn. 39. Jens Møller, Helsingør.

Af de til Mødet skrevne Sange skal jeg nævne en af Forfatteren Edv. Egeberg; det var en Hilsen til Boghandlerne og en Anerkjendelse af deres Virken. Sangen sluttede saaledes:

Omkring i Landet er en Flok,
som skal hans¹⁾ Bøger sælge;
hvis de vil hjælpe, gaar det nok
— de hjælper Folk at vælge.

De mange gjæve Sælgere
han hilse bør i Aanden;
er de ej Mandens Vælgere,
gaar Bogen ej fra Haanden.
— — Hvad Eders Hjælp er værd, jeg ved,
mig hjalp I op ad Bakke.
Jeg maa ved denne Lejlighed
maaske faa Lov at takke.

Anden Dag anvendtes til at bese Silkeborg Papirfabrik, hvor Direktørerne Godske Nielsen og Jørg. Dreyer modtog Selskabet. Efter denne yderst interessante Forevisning, hvor navnlig Tilvirkning af det fine Bøttepapir fængslede Tilskuerne, gik Deltagerne ombord i »Hjejlen«, der laa med Dampen oppe og med Papirfabrikkernes Repræsentanter for at modtage dem. Turen gik saa til Himmelbjerget; der gjordes dog et Ophold undervejs, idet nogle førtes paa Hjulbaade gennem Klüvers Kanal for atter at gaa ombord i »Hjejlen« — og føres gennem Borresø og Julsø til Foden af Himmelbjerget. Efterat Udsigtspunkterne vare besete, blæstes til Samling, og Andreas Dolleris holdt derpaa et Foredrag om »Steen Steensen Blicher og Himmelbjerget«; Foredraget ledsagedes af Forevisning af gamle sjeldne Original-Udgaver af Blichers ældste Værker. Indledningssangen til dette Foredrag blev sunget ved Middagen, som

(1) Forfatteren, hvis Arbejde og Kampe skildres i Sangens øvrige Strofer.

under megen Stemning fandt Sted paa Hotellets Veranda. Direktør Dreyer bød velkommen, og Chr. Milo dirigerede. Den dejlige Eftermiddag paa det berømte Sted vil være uforglemmelig for Mødets Deltagere. Kl. 9 brødes op.

Danske Provindsboghandlere paa Himmelbjerget. 1904.

Staaende: Niels Christensen junr., Viborg. S. H. Elle, Ebeltoft. Fru Agnes Elle, Ebeltoft. M. Digmann, Silkeborg. Fru Anna Christensen, Kjellerup. David Christensen, Kjellerup. Emil Nielsen, Aarhus. Holger Jensen, Aarhus. Kr. F. Møller, Aarhus.

Siddende: Aage Hansen, Silkeborg. E. Brummerstedt, Aarhus. Jens Ballund, Randers. Axel Holle, Aarhus. Johs. Bachmann, Randers.

»Under Fuldmaanens Straaler gik »Hjejlen« for det meste med halv Kraft tilbage til Silkeborg. Der var Stemning og Sang ombord. »Hjejlen« omkredsedes af Baade i Hundredtal: Silkeborg Roklubs slanke Inriggere med hvidklædte Rorgængere, der, som paa Kommando »rejse Aarer« og derved kvittere for hvert Hurra, der lyder til dem som Løn for en velroet Spurt. En Sangforening følger i nogen

Tid i en Baad vor Damper, hilsende os med »Jylland mellem tvende Have« og andre Sange til Aarernes taktfaste Tempo. Fra »Ny Hattenæs« til Silkeborg er uafbrudt Illumination af Rakter, romanske Lys, Kanonslag, Kinesere og Sværmere; langs Aaen pragtfuld Illumination af Villaer, Haver, Lysthuse og de tomme Baadepladser, — alle Baade ere ude med Damer og Herrer i lyse Sommerdragter. Det Hele er som et Fe-Eventyr! Efter Landgangen følges Værterne hjem af Boghandlerne med Fakler, fulgt af Silkeborgenserne i Tusindvis. Afskedstale og Hurraraab lyde gjensidig fra Gjæster og Værter.«

Paa Bestyrelsesmødet 19. Oktbr. 1904 behandlede blandt flere Sager ogsaa en Henvendelse til Boghandlerforeningen om Saldo-Terminens Omlægning en Maaned frem i Tiden. Herpaa indgik Svar den 5. Maj med et motiveret Afslag.

Femtende Aarsmøde

afholdtes i Lübeck 1905¹⁾. 48 Boghandlere og 2 Damer deltog i Turen. Afrejsen foregik over Vamdrup, med Undertagelse af, at 7 Deltagere ad andre Veje ankom til Lübeck. Ankomsten skete 28. Maj om Aftenen, og Deltagerne modtoges af Grossererne Eduard Halle og Søn samt Direktørerne Alfr. Koch og Haakon Huun af Firmaet »Papyrus«, som ledsagede Deltagerne til Hotel »Kaiserhof«. Den 29. Maj holdtes Generalforsamling. Dagsordenen var, foruden en Beretning om Aarets Virksomhed, de almindelige Valg. M. Digmann i Silkeborg dirigerede.

Efter Mødet førtes Deltagerne rundt for at se Lübecks Seværdigheder. Om Eftermiddagen og Aftenen havde Ed. Halle arrangeret en Fest, der begyndte med en malerisk Rundtur omkring Staden ad Trave og Elben-Travekanalen,

(1) Nord. Bogh.tid., XXXIX, 1905, S. 159—61 og 169—71.

forbi store Varehuse, Trælastlagere, Skibsbyggerier og prægtige Villaer. Værten førte derpaa sine Gjæster til Lübecks fornemste Foreningslokale i »Gesellschaft zur Vörderung gemeinschaftlicher Thätigkeit«. Festen var yderst stilfuld og yderst hjemlig: Talerne vare danske, Musikken dansk, og et lille Silke-Dannebrogflag prydede hver Kuvert.

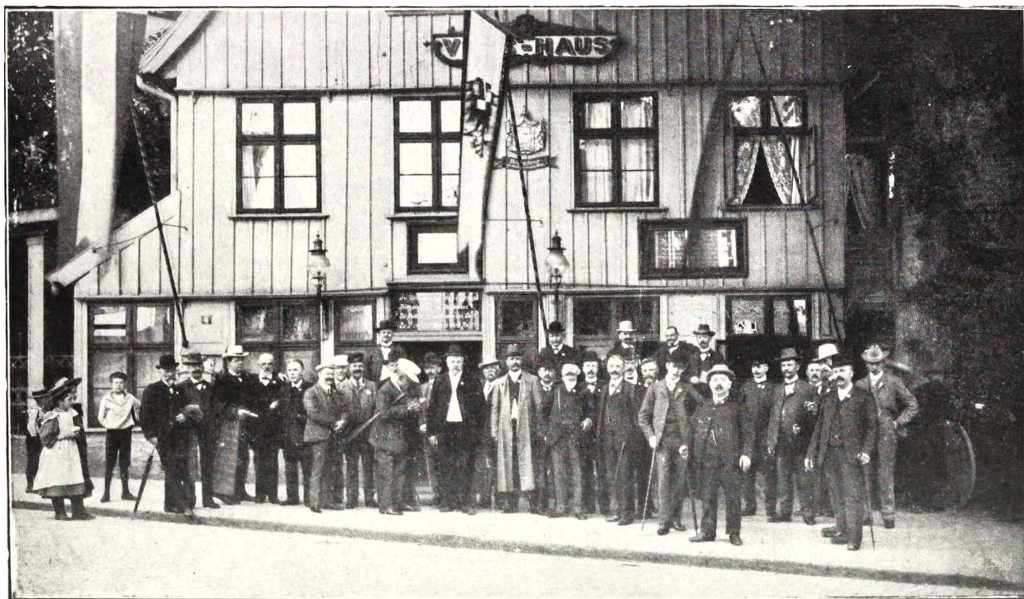
30. Maj afrejstes til Eutin. Opholdet i denne lille ejendommelige By strakte sig over et helt Døgn og vil længe blive erindret. Fjerde Dag gik Turen over Gremsmühlen til Plön, hvor man ogsaa overnattede. Den 1. Juni gik det hjemad. Ved en Middag paa Fredericia Banegaard skiltes Deltagerne med smukke Minder og ikke uden Vemod.

Sextende Aarsmøde

i Kjøbenhavn 18.—19. Juni 1906 havde samlet omtr. 80 Medlemmer i Wivels Lokaler¹⁾. M. Digmann valgtes atter til Dirigent. Formanden gav Beretning om Aarets Begivenheder og mindedes særligt, at Genralkonsul C. B. Lorck, Foreningens Æresmedlem, var afgaaet ved Døden, 91 Aar gammel. Chr. Henrichsen oplyste, at Musikhandlerforeningen nu talte 241 Provindsboghandlere og 140 kjøbenhavnske Boghandlere. — Desuden forhandlede en Del mindre Sager.

Dette Møde fik sin største Betydning ved sin festlige Del, og denne Del fortjener derfor en nøjere Omtale. I 25 Taxameter-Drosker kjørte Medlemmerne dernæst til Langelinies Pavillon, hvor de modtoges af Cheferne for L. Fraenckels Tapetfabrik, Aktieselskabet Carl Stender og Konvolutfabrikken »Danmark«; disse Værter gav dér »en højst splendid Frokost med muntre Sange og andre Overraskelser, som kulminerede i en Kjøretur i 40 Landauere gjen-

(1) Nord. Bogh.tid., XXXX, 1906, S. 165—67 og 174—78.

Den danske Provindsboghandlerforening foran Hotel Voss-Haus i Eutin. 1905.

Den danske Provindsboghandlerforening foran Hotel Voss-Haus i Eutin. 1905.

1. Chr. Pontoppidan, Nykjøbing F.
2. P. Holm, Ringkjøbing.
3. Chr. Henrichsen, Horsens.
4. M. Digmann, Silkeborg.
5. Andreas Dolleris, Vejle.
6. Robert Allerup, Nakskov.
7. P. Christensen, Brønderslev.
8. Carlo Clausen, Holbæk.
9. Victor Christensen, Viborg.
10. H. Rybner Petersen, Skive.
11. Johs. Bachmann, Randers.
12. Alb. Bayer, Aarhus.
13. Vilh. Brandt, Svendborg.
14. Niels Christensen, Viborg.
15. Chr. Milo, Odense.
16. Frits Sørensen, Rønne.
17. Niels Ehlert, Bogense.
18. Martin Hertz, Hillerød.
19. Carl Beck, Hjørring.
20. Jens Møller, Helsingør.
21. H. Olaf Hansen, Hobro.
22. J. Gjellebøl, Skjelskør.
23. J. N. Hansen, Nordby.
24. Værten i Hotel Voss-Haus.
25. Marinus Schultz, Aalborg.
26. J. Jacobsen, Herning.
27. Harald Herts, Hillerød.
28. Jul. Jensen, Vejle.
29. O. Lohse, Varde.
30. Henrik Erichsen, Herning.
31. Johan Schultz, Aalborg.
32. Chr. Wentrup, Odense.
33. K. Hellemann Nielsen, Grenaa.

nem Kjøbenhavn med Raadhuset som Maal. Med dettes Besigtigelse afsluttedes Formiddagen.«

»Om Aftenen samledes alle Provindsboghandlerne med Damer i den gamle Gyldendalske Gaard i Klareboderne, hvor Aktieselskabet Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag bød til Fest. Ikke alene Provindsboghandlerne, men ogsaa saa godt som alle kjøbenhavnske Boghandlere, baade Sortimentere og Forlæggere, havde givet Møde og ogsaa en Del kjendte Forfattere med Damer, i alt henimod 300 Mennesker. Ejendommens Gaardsplads var i Dagens Anledning overdækket og Bygningerne festligt dekorerede. Det blev i enhver Henseende en vellykket Fest. Efter at alle havde foretaget en Rundgang i den store Ejendom og beset de forskjellige Afdelinger (Bogtrykkeri, Bogbinderi, Reproduktionsanstalt, Lager, Expeditionslokaler, Kontorer osv.) i den omfattende Virksomhed, samledes alle Deltagerne omkring de i Kælder og Stueetage arrangerede Smørrebrødsborde, hvorefter den egentlige Fest under Accompaniment af Champagneproppernes Knalden tog sin Begyndelse i den pragtfuldt oplyste og som ovenfor anført overdækkede og udsmykkede Gaardsplads. Raadmand Gustav Philipsen, Aktieselskabets Næstformand, bød velkommen og talte for et godt Samarbejde mellem Forlag og Sortiment, medens Direktør Peter Nansen talte for de danske Boghandlere, paa hvis Vegne Provindsboghandlerforeningens Formand Chr. Milo takkede. En Række Talere havde senere Ordet: Niels Christensen, Viborg, talte for Ernst Bojesen, Professor H. Høffding for Huset Hegel og Dr Vilhelm Andersen causerede aandfuldt og vittigt over Forfatterens Stilling ved denne Fest. Flere Sange blev afsungne: »Til Litteraturens Stridsmænd« fra en taknemmelig Forfatter (L. C. Nielsen), »Den gamle Gaard« (af Karl Larsen) og

»Digteren Holger Drachmann«; sidstnævnte var skrevet af Andreas Døllner, der i en varmfølt Tale bragte Drachmann en Hyldest samtidig med at han paa Boghandlernes Vegne overrakte ham en Laurbærkrands. Aftenens Clou blev Drachmanns Tak, der formede sig til en versificeret Tale til Boghandlernes Fruer.

»Endnu en lille Overraskelse ventede de mange Deltagere i den vellykkede Fest, idet pludselig Midsommervisens Toner lød ud over de Tilstedeværendes Hoveder; det var den unge Aage Bojesen (Direktør Ernst Bojesens Søn), der sang »Luften er svanger med Vellugt fin«.

Alt i alt en smuk og stemningsfuld Aften, som længe vil leve i Erindringen hos alle Deltagerne, der, som et synligt Minde, modtog et i Dagens Anledning trykt, smagfuldt udstyret lille Skrift, gennem hvis Billeder man faar et talende Vidnesbyrd om Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlags omfattende Virksomhed.«

Dagen efter samledes af Mødets Deltagere ialt 66 med 46 københavnske Sortimentsboghandlere til en faglig Forhandling. Denne angik først en Indskrænkning af den udstrakte Kredittid. En fælles Bekjendtgørelse affattedes og vedtoges i følgende Form:

»Sortimentsboghandlerforeningen i København
og Den danske Provinds-Boghandlerforening

bringer herved til Publikums Kundskab, at der paa Fællesmødet af danske Boghandlere i København den 19. Juni 1906 er vedtaget følgende:

Foreningens Medlemmer ser sig paa Grund af den ofte meget ringe Avance og de store Forretningsomkostninger ikke i Stand til at yde en saa udstrakt Kredit, som der i mange Tilfælde tidligere er givet, ligesom de i forekommende Tilfælde vil beregne Rente 5 Procent i

Henhold til Lov om Kjøb af 6. April 1906 af Beløb, der ikke er indbetalt 2 Maaneder efter Regningens Udstedelse.«

Dernæst forhandlede en Resolution, der var udarbejdet af et Udvalg, bestaaende af P. E. Bluhme, Andreas Døllerris, Hans Frandsen og Jens Møller. Med en længere Motivering gik den ud paa at vise, at Boghandelens Omkostninger stadig stiger: Kommissions-Salær, Husleje, Folkehold o. s. v.; og at fast Regnings Lageret stadig forøges; at omtr. to Femtedele af Bogomsætningen maa betaales kontant. Endelig tilføjedes, at Boghandelen giver 50 Procent mere Arbejde end anden Handel. Man androg derfor om, at Forlæggerne vilde forhandle deres Forlag paa følgende Vilkaar:

»Den laveste Rabat er 25 Procent. Denne Rabat ydes strax paa ny udkommende Skolebøger og al ny Universitets-Literatur. Ligeledes ydes samme Rabat paa *nye Oplag* af disse Artikler.

Samme Rabat gives paa alle ny udkommende eller i nye Oplag udkommende Kommissionskrifter. Endvidere sættes Rabatten paa Bind, Indbindinger og lignende til 25 Procent.

Paa alle andre Bøger, der ved Udgivelsen foreligger i afsluttede Bind, gives fremtidig (ved ny udkommende og ny Oplag af ældre Bøger) 30 Procent Rabat.

Paa alle Hæfteskrifter, Blade og Tidsskrifter, hvis Hæfte- eller Nummerpris er under 1 Kr., gives 35 Procent uden Friexemplar. Paa Hæfter og Nummere til 10 Øre og derunder gives 40 Procent.

Paa alle andre Bøger, der ikke hører under Skolebøger, Subskriptioner eller Blade af ovenfor nævnte Art, gives som Friexemplar $\frac{7}{6}$. Paa Skolebøger gives $\frac{11}{10}$.

Ved kontant Betaling strax og rettidig Saldering af Maanedskonti gives 5 Procent Skonto.

Ved rettidig Afregning og kontant Opgjørelse af Kvartalskonti gives 3 Procent Skonto.«

Samme Eftermiddag havde Den danske Boghandlerforening indbudt 175 Boghandlere til en Festmiddag paa Den kgl. Skydebane¹⁾. Carl Reitzel ledede Festen. Hovedtalen, der var aldeles mønsterværdig, holdtes af Vilh. Tryde. Til Sammenkomsten havde Chr. Flor, Gartner Prior, Otto Wroblewski og Andreas Dolleris skrevet Sange. Der indløb telegrafiske Hilsener fra Emil Hartmann, Nørresundby, Magnus A. Schultz, Jacob Zeuner og Ernst Bojesen.

En vemodig Erindring knytter sig iøvrigt til dette saa righoldige og saa glade Møde, idet D. Davidsen, Skanderborg, paa Grund af den stærke Sommervarme, fik et apoplektisk Anfald, mens han kørte i en Sporvogn. Han døde faa Dage efter, den 24. Juni, paa St. Josephs Hospital; hans Begravelse foregik i Skanderborg 1. Juli, under stor Deltagelse og med flere jyske Boghandlere i Følget.

Med Hensyn til den af Udvalget til Rabattens Forhøjelse afgivne Betænkning og det motiverede Andragende kan tilføjes, at en Del af Forlæggerne uden særlige Vanskeligheder gik ind derpaa; medens der fra 12 af de større Forlæggere kom Svar i Form af en Meddelelse om, at der vilde blive stiftet en Forlæggerforening til at behandle saadanne Spørgsmaal, og at denne Forening ved to Delegerede vilde forhandle med Udvalget. De to Delegerede, Eiler Hagerup og P. Nansen, havde derefter Forhandlingsmøde med Udvalget.

Der kan paa dette Sted maaske tilføjes den Oplysning, at den nuværende Forlæggerforening stiftedes 2. Juli 1906, og at den valgte til Formand: P. Nansen, og til Forretnings-Udvalg: Formanden, E. Hagerup og J. L. Lybecker.

(1) Illustr. Tid., 8. Juli 1906.

Syttende Aarsmøde

afholdtes 15.—16. Juli 1907 i Hotel Kolding i Kolding¹⁾. Over 60 Deltagere vare mødte. P. Blicher valgtes til Dirigent. Formanden mindede om de store Tab, Døden havde paaført den danske Boghandel: G. E. C. Gad, Th. Reitzel, Otto B. Wroblewski, D. Davidsen og Martin Hertz. Han omtalte tillige »De danske Boghandlers Hjælpekasse« i Anledning af dens 50-Aars Jubilæum. En Sag af særlig Interesse for Provindsboghandelen skulde fremdrages. Det var den Dom, Alfr. Clausen i Sorø havde faaet over en Kolportør for ulovlig Omløben med Varer. Sorø Politiret havde idømt Manden 25 Kr. i Bøde og konfiskeret hans Bøger. Overretten frikjendte ham; men Højesteret gav Politiretten Medhold.

Knud Poulsen i Hillerød indledede Spørgsmaalet om Oprettelsen af en Rejsestipendieforening indenfor Provindsboghandelen. Til Fremme af denne Sag nedsattes et Udvalg, bestaaende af: Victor Christensen, Viborg, Johannes Lyng, Odense, og Knud Poulsen.

Det Udvalg, der var nedsat for at faa Salgsbetingelserne for Statens Papir forbedrede, havde ikke kunnet opnaa noget Resultat og betragtede sig som opløst.

Efter Mødet besaas Museet i Koldinghus. Derpaa sejledes til Løverodde, hvor den herlige Sommeraften tilbragtes. Dagen efter gik Turen i 20 Landauere til Skamlingsbanken.

»Efter en animeret Frokost i den store lyse Sal med den herlige Udsigt over Lille Bælt til Fyen og mod Syd til vore Sukkes og Længslers Land hinsides Grændsen, samledes Selskabet om Andr. Dolleris, som i et kort Foredrag gav en Oversigt over Skamlingsbankemødernes Betydning for Folkefriheden og Aandslivet i Danmark før 64«.

(1) Nord. Bogh.tid., XXXXI, 1907, S. 213—14 og 219—21.

Derefter besøgte den lille Herrnhuterby Christiansfeld. Saa tilbage til Kolding, hvor Middagen ventede, og ved hvilken den livligste Stemning var tilstede. En lille fix Gjengivelse af Skamlings-Obeliskens stod ved hver Kuvert og gjorde stor Lykke — »en fin Souvenir at tage med hjem«.

Samme Efteraar førtes en ret langvarig Forhandling mellem Forlæggerforeningen og Rabat-Udvalget. Den første tilbød i Mødet 19. Oktober:

- I. Paa ny skjønliterære Bøger i Kommission (Kommissionsartikler) gives 25 Procent.
- II. Paa Subskriptioner, hvis Heftepris er under 1 Kr., gives som Regel 35 Procent uden Friexemplar.
- III. Paa Indbindinger gives som Regel 25 Procent Rabat, mod at der til Gjengjæld gives Forlæggerne »fri Handel« for 10 Øres Subskriptioner og for illustrerede Børnebøger til en Bogladepris af 1 Kr. 50 Øre og derunder.

Dette Forlæggerforeningens Tilbud af 19. Oktbr. 1906 blev i Septbr. 1907 sat under Afstemning ved Brevkort, sendt alle Landets Boghandlere. Resultatet af denne Afstemning blev følgende:

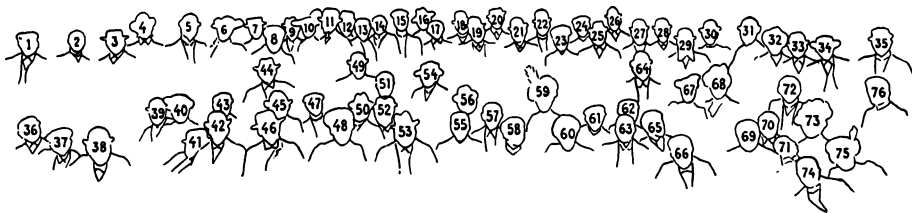
For: Kjøbenhavn: 17; Provindserne: 25.

Imod: do. 62; do. 124.

Forlæggerforeningens Formand beklagede sig i sin Svarskrivelse over to Ting: først, at Ventetiden havde været altfor lang. Denne Anke var rigtig nok, da der var gaaet omtr. 10 Maaneder, inden Svaret kom. Dernæst, at Afstemningen var misvisende, da Udvalget havde paavirket denne ved en »Tilføjelse« til Opfordringen om at stemme. Tilføjelsen benævnes endogsaa »ophidsende«. Da den foreligger trykt, vil det være rigtigst at henvise til den.

Den danske Provindsboghandlerforening paa Skamlingsbanken. 1907.

Den danske Provindsboghandlerforening paa Skamlingsbanken. 1907.

1. Chr. Jensen, Holstebro. 2. Fr. Jensen, Saxkjøbing. 3. Andreas Dolleris, Vejle. 4. S. F. Smith Knudsen, Struer. 5. C. S. Ladehoff, Middelfart. 6. Fru Christine Tinglef, Faxø. 7. Fru Elise Christensen, Horsens. 8. Frk. Johanne Jørgensen, Aakirkeby.
9. J. J. Ebbesen, Frederikssund. 10. Fru Laura Ladehoff, Middelfart. 11. P. N. Tinglef, Faxø. 12. P. Christensen, Brønderslev.
13. Th. Thruø, Aarhus. 14. S. Engsig, Frederikshavn. 15. Chr. Milo, Odense. 16. Erh. Flensborg, Roskilde. 17. P. Schibbye, Hjørring. 18. Jens Ballund, Randers. 19. Emil Jung, Skive. 20. Poul Frost Hansen, Kolding. 21. Chr. Wentrup, Odense.
22. Johs. Lyng, Odense. 23. Frøken Kathrine Hansen, Nordby. 24. N. Zachariassen, Korsør. 25. Alfr. Simon, Næstved. 26. Fr. Thune, Vordingborg. 27. J. Leth Bang, Aarhus. 28. Emil Nielsen, Aarhus. 29. Emil Ottesen, Holstebro. 30. Fru Anna Grandjean Sørensen, Kolding. 31. Chr. G. Kielberg, Svendborg. 32. Kr. F. Møller, Aarhus. 33. S. N. Sørensen, Slagelse. 34. Axel Løngreen, Kolding. 35. Hjalmar Grupe, Odense. 36. C. Neumann, Vejle. 37. H. Riegels, Lemvig. 38. J. N. Hansen, Nordby.
39. P. Petersen, Nyborg. 40. Fru Elfrida Petersen, Nyborg. 41. R. Grønholt, Fredericia. 42. Engers Hansen, Esbjerg. 43. C. Jensen Tusch, Rudkjøbing. 44. Carl Christensen, Horsens. 45. Johs. Bruun, Roskilde. 46. C. M. Nielsens, Stege. 47. Carl Beck, Hjørring. 48. Fru Carla Løngreen, Kolding. 49. S. Grandjean Sørensen, Kolding. 50. K. Hellemann Nielsen, Grenaa.
51. Jul. Jensen, Vejle. 52. Vilh. Brandt, Svendborg. 53. Niels Christensen, Viborg. 54. Viggo Madsen, Aalborg. 55. Carlo Clausen, Holbæk. 56. Chr. Hansen, Kolding. 57. Jens Møller, Helsingør. 58. P. Blicher, Kolding. 59. Fru Juliane Hansen, Kolding. 60. Fru Dotte Blicher, Kolding. 61. Victor Christensen, Viborg. 62. Knud Poulsen, Hillerød. 63. Ahrent Flensborg, Ringsted. 64. N. Søndergaard, Nykjøbing M. 65. Chr. Henrichsen, Horsens. 66. Chr. Pontoppidan, Nykjøbing F. 67. Fru Dorothea Søndergaard, Nykjøbing M. 68. Fru Juliane Frost, Kolding. 69. M. Digmann, Silkeborg. 70. Robert Allerup, Nakskov. 71. Carl Hinding, Næstved. 72. J. Dalsgaard Olsen, Esbjerg. 73. Fru Nico Dalsgaard Olsen, Esbjerg. 74. Einar Gluud, Aarhus. 75. Fru Maren Henrichsen, Horsens. 76. Chr. L. Grottrup, Ribe.

Af andre Sager, Bestyrelsen i dette Aar tog sig af, kan nævnes: en Nedsættelse af Taxter for Jernbaneforsendelser og en Udvidelse af Vægtgrænsen for Korsbaand. Men hverken Henvendelsen til Jernbanevæsenet eller til Generaldirektoratet for Postvæsenet frugtede noget.

Attende Aarsmøde

afholdtes i Göteborg, 6.—8. Juli 1908 paa Grand Hotel Haglund¹⁾. 33 Provindsboghandlere, deriblandt 10 med Damer, deltog. Chr. Henrichsen valgtes til Dirigent. Af Formandens udførlige Beretning skal her kun nævnes, at det Forslag, som J. Gravenhorst havde indsendt til en Kolportage-Anstalt, havde været behandlet, men Bestyrelsen var bleven enig om at henvise ham til Forlæggerforeningen. Senere havde man ikke hørt til denne Sag. Fra V. Kristoffersen i Nykjøbing paa Falster var indsendt et betydeligt Forslag, men det var modtaget saa sent, at end ikke Bestyrelsen havde kunnet gjøre sig bekendt dermed. Diskussionen derom endte med, at Bestyrelsen skulde supplere sig med Kristoffersen for i dette snævrere Udvalg at enes om, hvad der af Forslaget mulig kunde udføres med det samme; og paa et senere Møde vedtoges det da: at søge dannet en Kredsinddeling og til Efteråret sammenkalde et Møde i Kjøbenhavn med Formændene for disse Kredse og Bestyrelsen.

Victor Christensen fremlagde en Plan for den paatænkte Rejestipendieforening. Der syntes imidlertid ikke Stemning derfor i Forsamlingen, og Sagen blev derfor taget tilbage.

Et Forslag om, at Frimærker, paa hvilke Rabatten var nedsat fra 4 til 2 Procent, kun solgtes i Forbindelse med

(1) Nord. Bogh.tid., XXXXII, 1908, S. 195—97 og 203—05.

Papir eller Konvolutter, kunde ikke vedtages, da det maatte overlades den Enkelte til Afgjørelse.

6. Juli Sejltur til Marstrand, hvor der jo var Anledning til at mindes Tordenskjold og de mange Bøger, som findes om ham. 7. Juli med Toget til Hultafors og derpaa til Håndås, paa hvilken Tur vi gjorde Bekjendtskab med de ejendommelige skaanske Landskaber. 8. Juli til Trollhättan. I disse storartede Omgivelser tilbragtes nogle mindeværdige Timer. Ved Afskedsmiddagen i Göteborg, hvor den svenske Boghandler Aug. Hånell deltog, udtalte denne, at den danske Provindsboghandlerforening havde været Forbilledet for den svenske Forening. Han tog til Udgangspunkt for sin smukke Tale Slutningslinierne af den Sang, som Andreas Dolleris havde skrevet til dette Møde:

»Vi, som i Norden har tjældet vor Bo,
Brødre, med Hjem mellem fredlyste Strande,
vort blev det Arbejd at tømre en Bro
mellem de nordiske Lande.«

Paa Bestyrelsesmødet 8. Septbr. s. A. forhandlede den af V. Kristoffersen foreslaaede Kredsinddeling. Bestyrelsen enedes om at inndele Landet i ni Kredse, saaledes:

Aalborg-Kredsen, omfattende følgende Byer: Aalborg, Brønderslev, Fjerritslev, Frederikshavn, Hadsund, Hjørring, Hobro, Løgstør, Mariager, Nibe, Nørre Sundby, Skagen, Skjærping, Sæby og Thisted.

Aarhus-Kredsen: Aarhus, Ebeltoft, Grenaa, Hadsten, Hammel, Hornslet, Kjellerup, Odder, Randers, Silkeborg, Skanderborg, Tranbjerg og Viborg.

Vejle-Kredsen: Askov, Esbjerg, Fredericia, Horsens, Kolding, Nordby, Ribe, Vamdrup, Varde og Vejle.

Vestjydske Kreds: Herning, Holstebro, Lemvig, Nykjøbing paa Mors, Ringkjøbing, Skive, Skjern, Struer og Tarm.

Den danske Provindsboghandlerforenings Kredsformænd. 1908—15.

Fyens Kreds. Mødested Odense: Aarup, Assens, Bogense, Faaborg, Kjerterminde, Marstal, Middelfart, Nyborg, Odense, Ringe, Rudkjøbing, Svendborg og Ærøeskjøbing.

Østsjællandske Kreds. Mødested Kjøbenhavn: Charlottenlund, Faxe, Frederikssund, Frederiksværk, Gjentofte, Glostrup, Haslev, Hellerup, Helsingør, Hillerød, Holte, Hørsholm, Karise, Kjøge, Lyngby, Ordrup, Præstø, Roskilde, Stege, Storehedinge og Vordingborg.

Vestsjællandske Kreds. Mødested Slagelse: Holbæk, Jyderup, Kallundborg, Korsør, Nykjøbing, Næstved, Ringsted, Skjelskør, Slagelse og Sorø.

Lolland-Falsters-Kredsen. Mødested Nykjøbing: Maribo, Nakskov, Nykjøbing, Nysted, Rødby, Saxejøbing og Stubbejøbing.

Bornholms-Kredsen. Mødested Rønne: Aakirkeby, Allinge, Nexø, Rønne og Svaneke.

Det vedtoges endvidere, at i de Kredse, hvor der fandtes et Bestyrelsesmedlem, skulde dette sammenkalde de i Kredsen boende Boghandlere, hvad enten disse vare Medlemmer af Provindsboghandlerforeningen eller ej, og i de Kredse, hvor intet Medlem boede, der vilde Bestyrelsen henvende sig i de Byer, der var udset til Mødested, med Anmodning om at sammenkalde til Møde inden Udgangen

<i>Søren Engsig.</i> (Aalborg, 1908—10).	<i>Svend Schultz.</i> (Aalborg, siden 1910).	<i>Aage Hass.</i> (Aarhus, 1908—12).
<i>Johs. Bachmann.</i> (Aarhus, siden 1913).	<i>Andreas Dolleris.</i> (Vejle, siden 1908).	<i>Peter Holm.</i> (Vestsjælland, siden 1908).
<i>Hjalmar Grupe.</i> (Fyen, 1908—13).	<i>Carl Brandt.</i> (Fyen, siden 1913).	<i>H. J. Tørsleff.</i> (Vestsjælland, 1908—12).
<i>Erh. Flensborg.</i> (Østsjælland, 1908—10).	<i>Fr. Thune.</i> (Østsjælland, 1910—12).	<i>Ahrent Flensborg.</i> (Vestsjælland, 1912—13. Hele Sjælland, siden 1913).
<i>V. Kristoffersen.</i> (Lolland-Falster, 1908—11).	<i>Robert Allerup.</i> (Lolland-Falster, siden 1911).	<i>Frits Sørensen.</i> (Bornholm, siden 1908).

af Oktober 1908. Paa disse Møder skulde saa Kredsene dannes og Kredsformænd vælges. Til Forhandling foresloges fem Punkter, der saa kunde suppleres med lokale Emner. Da det var Meningen, at Kredsformændene skulde repræsentere Kredsene ved Bestyrelsesmøderne, kan et Bestyrelsesmedlem ikke vælges til Formand for en Kreds.

Den 10. Novbr. 1908 holdtes det første Bestyrelsesmøde, hvori Kredsformændene deltog. Det viste sig da, at Kredsene havde valgt:

Aalborg: Søren Engsig i Frederikshavn.

Aarhus: Aage Hass i Aarhus.

Vejle: Andreas Dolleris i Vejle.

Vestjylland: P. Holm i Ringkjøbing.

Fyen: Hjalmar Grupe i Odense.

Østsjælland: Erhardt Flensborg i Roskilde.

Vestsjælland: H. J. Tørsleff i Slagelse.

Lolland-Falster: V. Kristoffersen i Nykjøbing.

Bornholm: Frits Sørensen i Rønne.

Den samlede Bestyrelse og Kredsformændene — med Undtagelse af sidstnævnte — vare mødte. Af de paa Dagsordenen for dette Møde opførte 13 Punkter skal jeg kun omtale et Par, nemlig Punkt 7: »Hvorledes bør Sortimentsboghandleren stille sig til de irregulære Forlag?« Man enedes om at opfordre Boghandlerforeningen til at faa disse Forlag til at underskrive Samhandelsbetingelserne. Til Gjengæld vil saa Sortimentsboghandlerne forpligte sig til ikke at virke for Forlag, der nægter at underskrive disse.

Punkt 9 vedrørte Forlaget af 1907 (Danmarks Lærerforenings Forlag) i Aarhus, som stod udenfor Organisationens, og hvis Virksomhed i det Hele mentes at være i Strid med Næringsloven.

Paa Bestyrelsesmødet 20. Marts 1909 meddeltes det, at

Formanden og Næstformanden havde været i Aarhus og dér truffet en Overenskomst med Forlaget, hvormed begge Parter kunde være tjent. Imidlertid havde Boghandlerforeningen i sit Møde 15. Marts nægtet, at »Forlaget af 1907« maatte benytte Kommissionsanstalten, og derved var Forudsætningen for Overenskomsten bristet. Derom udsendtes en Redegjørelse til Foreningens Medlemmer den 22. Marts.

Nittende Aarsmøde

i Viborg, 26.—27. Juli 1909, holdtes i Hotel »Phønix«¹⁾. Der var omtr. 40 Deltagere, deriblandt nogle Damer. S. Engsig valgtes til Dirigent. V. Kristoffersen holdt et Foredrag, der nærmest samlede sig om en mere rationel Regnskabsføring, og Forlagsboghandler Chr. Erichsen talte om Boghandelens Forhold til det store Publikum.

Efter Mødet gav Domorganist Gunnar Foss og Fru Anna Dolleris en Koncert i Viborg Domkirke, der »blev et uforglemmeligt skjønt Minde for alle Deltagere. Fru Dolleris store Stemme passede aldeles fortrinligt til Kirkens vide Rum og lød vidunderlig smukt«.

Anden Dag tilbragtes ved Hald — en udmærket arrangeret og aldeles ypperlig Tur.

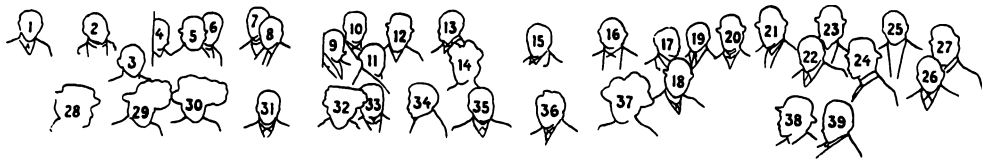
13. Septbr. afholdtes Bestyrelsesmøde i Kjøbenhavn. V. Kristoffersen fremlagde og forklarede her et nyt Bogholderi-System, som han selv havde opfundet og taget i Brug i sin Forretning. Selv om man ikke troede paa Systemets Gjennemførelse, maatte man beundre den Flid og Interesse, der havde bragt dette store Materiale tilveje.

20. Marts 1910 Repræsentantmøde i Kjøbenhavn. Ved dette forhandlede ikke mindre end 17 Punkter, og desuden havde de forskellige Kredse indsendt særligt For-

(1) Nord. Bøgh.tid., XXXXIII, 1909, S. 227—28, 235—37 og 243—46.

Den danske Provindsboghandlerforening i Salonen ved Viborg Sø. 1909.

Den danske Provindsboghandlerforening i Salonen ved Viborg Sø. 1909.

1. O. Smith Knudsen, Struer. 2. Th. Thruue, Aarhus. 3. C. M. Nielsen, Stege. 4. Peter Holm, Ringkjøbing. 5. Victor Christensen, Viborg. 6. Aage Hass, Aarhus. 7. N. E. Bendix, Nibe. 8. K. Aas Andersen, Thisted. 9. Chr. Pontoppidan, Nykjøbing F. 10. Chr. Henriksen, Horsens. 11. Johs. Bachmann, Randers. 12. M. Digmann, Silkeborg. 13. S. F. Smith Knudsen, Struer. 14. Fru Johanne Christensen, Viborg. 15. Jens Møller, Helsingør. 16. Niels Ghristensen, Viborg. 17. P. Blicher, Kolding. 18. Chr. Milo, Odense. 19. Sophus Becker, Viborg. 20. Fr. Jensen, Saxkjøbing. 21. S. Engsig, Frederikshavn. 22. Emil Jung, Skive. 23. C. S. Ladehoff, Middelfart. 24. Aage Hansen, Skanderborg. 25. Jens Ballund, Randers. 26. S. N. Sørensen, Slagelse. 27. V. Rybner Petersen, Skive. 28. Fru Frederikke Jung, Skive. 29. Frk. Johanne Jørgensen, Aakirkeby. 30. Fru Petrea Ballund, Randers. 31. Carlo Clausen, Holbæk. 32. Fru Anna Christensen, Kjellerup. 33. David Christensen, Kjellerup. 34. Carl Hinding, Næstved. 35. Chr. Hansen, Kolding. 36. Andreas Dolleris, Vejle. 37. Fru Christine Tinglef, Faxe. 38. Chr. Wentrup, Odense. 39. P. N. Tinglef, Faxe.

handlingsstof. Der behandlede bl. A.: om Remittering af Skolebøger; om Rabatten til Folkebogsamlinger, og sluttelig demonstrerede V. Kristoffersen paany sit Bogholderi-System. Desuden forhandlede om Udgivelse af en Literaturtidende, og Niels Christensen ønskede udgivet en Sangbog for Boghandlere. Endvidere skete der skriftlige Henvendelser til: Teknisk Selskab (om almindelig Rabat paa dets Bøger); til »Nordisk Boghandlertidende« (om en staaende Liste over Forlæggere udenfor Foreningen); Bestyrelsen for Danmarks Lærerforening (om, at det er i Strid med Næringsloven, naar Lærere ere Mellemandlere for Danmarks Lærerforenings Forlag). Den sidste Henvendelse blev i hensynsfulde Former besvaret paa Lærerforeningens Vegne af et Medlem af denne Forenings Bestyrelse, Lærer S. N. Mouritsen. Forlaget var villig til at underskrive Boghandlerforeningens Samhandelsbetingelser.

Tyvende Aarsmøde

holdtes paa Dams Hotel i Rønne, 26.—28. Juni 1910¹⁾. Der var omtrent 30 Deltagere. Frits Sørensen i Rønne valgtes til Dirigent. Paa Dagsordenen fandtes Johs. Bachmanns Spørgsmaal: Om Bøger til Partipriser, og om Portoens Nedsættelse. Chr. Henrichsen gav Meddelelse om Musikhandlerforeningen, hvis Kassebeholdning nu var over 2000 Kr. Han oplyste, at fra Efteraaret 1910 vilde direkte Salg fra Musikforlæggere til Provinds-Kunder ikke finde Sted. Derefter Bestyrelsesvalg. Vilhelm Brandt, Niels Christensen og Fr. Jensen, der alle havde siddet i Bestyrelsen i nitten Aar, ønskede ikke at modtage Gjenvalg. I deres Sted valgtes: Søren Engsig, Frederikshavn, Chr. Henrichsen, Horsens, og V. Kristoffersen, Nykjøbing, Falster. Bestyrelsen gjen-

(1) Nord. Bogh.tid., XXXXIV, 1910, S. 207—08, 213—14 og 223—24.

valgte derefter Chr. Milo til Formand, Jens Møller til Sekretær og V. Kristoffersen til Kasserer.

Andendagen, Søndag, gik Turen til Aakirkeby og til Ekkodalen. Mandagsturen til »Johns Kapel«, »et af de mest tiltalende Klippepartier, man kan tænke sig«; saa til Hammerhus i straalende Sommervej; derpaa gennem Sandvig og Allinge til »Helligdommen«, hvor Selskabet fandt Hvile for Natten. Aldeles dejlig begyndte Torsdagen med Spadseretur til Rø og Sejlur ind i »den vaade Ovn«. Imidlertid tog Regnen meget voldsomt og saa vedvarende fat, at der i Almindingen blev skaffet Extratog til Rønne. Efter en Middag med megen Stemning og gode Taler, gik Selskabet ombord i »Ørnen«. Det er sikkert rigtigt, hvad der blev sagt, at Toget til »Østersøens Perle« vil »for alle Deltagere staa som et straalende Minde«.

Den 16. Septbr. 1910 holdt Sortimentboghandlerforeningen et Møde i Kjøbenhavn, hvortil Bestyrelsen for Provindsboghandlerforeningen var indbudt. Det besluttedes at udvikle en nærmere Samvirken mellem de to Foreninger. Det vedtoges at anskaffe et fælles Fagmærke for alle af Boghandlerforeningen autoriserede Boghandlere. Den fremlagte Prøve paa et saadant vandt dog ikke almindeligt Bifald, hvorfor det vedtoges at lade forskellige Kunstnere konkurrere til Udførelsen af et saadant Mærke. — Det besluttedes at søge hæmmet, at de to Foreningers Medlemmer leverer Varer til Stormagasiner. — Til at redigere et Medlemsblad valgtes for Provindsboghandlerforeningen V. Kristoffersen og Jens Møller.

Paa Bestyrelsesmødet 7. Februar 1911 meddeltes det, at en Boghandler i en større Provindsby havde for Juletiden lejet et extra Lokale og løste et extra Borgerskab dertil.

Da han saaledes havde havt to Udsalgssteder, blev han ved Politiretten idømt en Mulkt paa 50 Kr.

Sortimentsboghandlerforeningen havde fremsendt en Kontrakt fra Sølvsmed Erik Magnussen, hvori de to Foreninger skulde bindes til at købe 200 Expl. af Fagmærket *Uglen*, udhugget i Kobber. Det vedtoges at underskrive en saadan Kontrakt, naar der var forudbestilt 150 Stkr.¹⁾ Der var sket Henvendelse til Foreningen »Fremtiden« om at forhøje dens Lodsedlers Pris til 2 Kr. 50 Øre og derpaa give Boghandlerne, som er dens væsentligste Forhandlere, 20 Procent Rabat, men Henvendelsen havde ikke ført til noget Resultat.

Den 6. April 1911 afholdtes Repræsentantmøde i Kjøbenhavn. Alle Repræsentanter vare mødte; for Ringkjøbing-Kredsen mødte S. F. Smith Knudsen i Struer istedetfor P. Holm. Det meddeltes, at en Boghandler i Jylland anlagde ulovlige Filialer. Denne Sag og en lignende fra Sydsjælland lagdes i Bestyrelsens Haand. — Fagmærket var paany til Forhandling. Det oplystes, at Tanken om et saadant for flere Aar siden havde været fremsat af Chr. F. Pontoppidan. — Paa dette Møde fremsatte og motiverede Andreas Dolleris Tanken om at faa de af Boghandlerforeningen antagne Boghandlere betegnet som »autoriserede« istedetfor »rabatberettigede«, hvilket fik Mødets Tilslutning. — Et Forslag om at faa Aarssalderingen flyttet fra 1. April til 1. Juli havde været fremme før og faaet Afslag. Bestyrelsen turde derfor ikke paatage sig paany at føre det frem.

(1) Mærket, der paasættes en Rude, er gengivet ovenfor; det er indregistreret, altsaa retslig beskyttet, og har Inskription: S. B. F. [Sortimentsboghandlerforeningen] og P. B. F. [Provindsboghandlerforeningen].

Etogtyvende Aarsmøde

holdtes 26. Juni 1911 paa Hoffmanns Hotel i Frederikshavn, med Udflugt til Skagen 27.—28. Juni¹⁾. 47 Provindsboghandlere, deraf 14 med Hustruer, vare mødte. Desuden Formanden for Sortimentsboghandlerforeningen i København, H. v. Bracht. Chr. Milo meddelte, at Bestyrelsen havde anbefalet »Forlaget af 1907« til Optagelse i Boghandlerforeningen; men denne havde desuagtet nægtet Optagelsen. Han oplyste endvidere, at Provindsboghandlerforeningen i det sidste Aar havde haft en Tilgang af 19 nye Medlemmer og talte nu 178 Medlemmer. Hovedemnet, der indledes af O. Lohse i Varde, omhandlede »Boghandelen og den usædelige Literatur«. Han mente, at Sortimentsboghandelen var medskyldig, naar den nævnte Literatur udbredtes i Befolkningen, og han henviste til Udtalelser paa et Møde i København og til National Forfatterforenings Protest mod denne Literatur. I Diskussionen deltog Chr. Milo, V. Kristoffersen, H. v. Bracht, Andreas Dolleris og Jens Møller, og Mødet enedes om følgende Udtalelse:

»I Anledning af de i det sidste Aar fremkomne Angreb paa den usædelige Literatur og de i den sidste Tid fremkomne Opfordringer til Sortimentsboghandlerne om at præcisere deres Stilling til denne, udtalte Mødet, hvori ogsaa Repræsentanter for den københavnske Sortimentsboghandlerforening deltog, at det ikke finder Anledning til som Organisation at tage Stilling til denne Sag, idet man maa hævde, at de danske Sortimentsboghandlere aldrig har drevet Spekulation i usædelig Literatur, men at de stadig har vist sig sit Ansvar bevidst i saa Henseende.

Under Diskussionen fremkom den Udtalelse, at det virk-

(1) Nord. Bogh.tid., XXXV, 1911, S. 195—98 og 205—08.

somste Middel mod Literaturudskejelser utvivlsomt vilde være det, om Pressen vilde tie dem ihjel, altsaa ganske undlade at omtale slige Bøger, hverken rosende eller dadlende.»

V. Kristoffersen gav en længere Fremstilling af Kolportage-Sagen, som han mente maatte ind i en hel anden Gænge. Til at føre denne Sag videre valgtes som Udvalg: P. Blicher, Hjalmar Grupe, Aage Hansen, C. Hinding og V. Kristoffersen.

Efter Middagen tog Deltagerne med Extratog til Skagen, hvor Natten tilbragtes i Hotellet paa Grenen. Tirsdag Morgen Fodtur til Grenen og Drachmanns Grav. Derpaa Kjøretur til Gl. Skagen, hvor Redningsmandskabet holdt Øvelse, og hvor Redningsbaaden gik ud. Onsdag Morgen med Extratog til Hulsig Station; derpaa Frokost i Kandestederne og saa til Raabjerg Miler. Hermed var denne mindeværdige Tur tilende.

20. Novbr. holdtes Bestyrelsesmøde. Blandt de Sager, som da forhandlede, vedtoges det, kun at sammenkalde Repræsentantmøder, naar vigtige Sager forelaa til Behandling. Omkostningerne ved disse Møder vare nemlig meget betydelige for Foreningen.

3. April 1912 holdtes atter Bestyrelsesmøde. Fra Aarhus Kredsen var indgaaet Meddelelse om, at en Skolebestyrer i Aarhus havde løst Næringsbevis, og paa dette forhandlede han Bøger og Skolemateriel til Eleverne i sin Skole. Fra de stedlige Boghandlers Side var indgivet Klage til Byraadet, og dette havde svaret, at Kommunens Tilskud til Skolen vilde blive inddraget, saafremt Bestyreren fortsatte med at drive Konkurrence til de næringsdrivende Borgere. Det vedtoges at tilstille H. J. Tørsleff en kalligraferet Adresse i Anledning af hans 50-Aars Borgerjubilæum, 22. April 1912, og deri bevidne ham Foreningens Sympathi.

26. Juli holdtes atter Bestyrelsesmøde. I dette deltog Direktørerne Fr. Hegel og P. Nansen, og Forhandlingen drejede sig væsentligst om de af Gyldendalske Boghandel udgivne »Serier«.

Toogtyvende Aarsmøde

afholdtes 9. Septbr. 1912 i Wivels Lokaler i Kjøbenhavn¹⁾. 103 af Foreningens Medlemmer, deraf 43 med Hustruer, havde givet Møde. Ahrent Flensborg i Ringsted valgtes til Dirigent. Formanden meddelte, at de tre Boghandlerforeninger i Samling havde henvendt sig til det Udvalg i Folketinget, der behandlede Postlovens Revision, med en Henstilling om at virke til en Forhøjelse af Vægten for Korsbaand. Dette Ønske havde flere Gange været fremme i Provindsboghandlerforeningen.

Chr. Henrichsen meddelte, at Musikhandlerforeningen nu talte 400 Medlemmer, og at det bebudede Sang-Katalog nu var under Udarbejdelse. — Derefter holdt Richard Edelmänn et Foredrag om en mere rationel Ordning af Kolportagen, navnlig ved faglærte Folk. — Endelig bragte samme en Forhandling istand med Hensyn til de dyre Forsendelsesomkostninger. Han ønskede, for at bøde derpaa, alle Subskriptionssager og uforlangte Sendinger afsendt een Gang ugentlig som Fragtgods; men hans Forslag fik ikke Stemme flerhed for sig.

Samme Dag holdtes et Møde i Forening med Sortimentboghandlerforeningen. Otto Grøn valgtes som Dirigent. P. Nansen holdt her et langt Foredrag, som næste Aften omdeltes i trykt Form til Mødets Deltagere ved Gyldendalske Boghandels storstilede Fest i Langelinies Pavillon²⁾.

(1) Nord. Bogh.tid., XXXXVI, 1912, S. 281—84 og 291—95.

(2) Peter Nansen: Den store Revolution indenfor Boghandelen, 1912, 32 S.*

Aage Hass indledede derpaa en Forhandling om Salg af Restoplag. I Forhandlingen herom deltog V. Kristoffersen, P. Nansen, Fr. Gad, H. v. Bracht, Jens Møller, E. Hagerup og Chr. Milo. En Udtalelse, affattet af sidstnævnte, vedtoges:

»Forsamlingen henstiller til de respektive Bestyrelser gennem Forlæggerforeningen at faa fastslaaet Regler for Realisation af Restoplag, saaledes at disse stadig først udbydes til de rabatberettigede Boghandlere.«

Den 8. Novbr. 1912 holdtes Bestyrelsesmøde i København. Blandt Forhandlingsgjenstandene nævnes: Carlo Clausen i Holbæk fremlagde et Expl. af en Ugle-Sølvnaal, der paatænkte anvendt som et fremtidigt Medlems-Emblem. Det vedtoges at antage dette Emblem som Fællesmærke og at anbefale Medlemmerne at anskaffe det.

Det vedtoges at yde Andreas Dolleris 200 Kr. som Paaskjønnelse af og Tilskud til Udgivelsen af hans personalhistoriske Værk »Danmarks Boghandlere, 1837—1892«.

Det vedtoges, at Kredsformændene skulde have Meddelelser om eventuelle Bestyrelsesmøder to Maaneder, før de finder Sted, for at der kunde være rigelig Tid for Kredsen til at samles og til at fremsætte Forslag. — Som Suppleant til Fællesudvalget istedetfor Aage Hass valgtes Th Thruue.

Den 6. April 1913 afholdtes næste Bestyrelsesmøde. Fra Aarhus-Kredsen forelaa Meddelelse om, at der til Kredsformand istedetfor Aage Hass var valgt Johs. Bachmann i Randers. Chr. Pontoppidan havde indsendt en Skrivelse om, at et Firma, der kalder sig »Selskabet til Udbredelse af literære Værker«, solgte tysk Literatur under Prisen. Formanden meddelte, at han havde bragt Sagen frem i Den danske Boghandlerforening.

Det havde i flere Aar været Ønsket at afholde et Aars-

møde i Sønderjylland, men dette Ønske lod sig vanskeligt realisere af Hensyn til de tydske Myndigheder. Der blev da truffen den Overenskomst, at et saadant Møde kunde kombineres afholdt i Kiel og Byen Slesvig, og Tiden bestemtes til 2.—6. Juli 1913, saaledes, at Generalforsamlingen fandt Sted 3. Juli, samt at denne Dag og den paafølgende anvendtes til Udflugter i Kiel og dens Omegn; og den 5. Juli skulde Slesvig By, Gottorp og Dannevirke beses. Til denne i flere Henseender tiltalende Tur tegnedes ikke det nødvendige Antal (30) Deltagere. Generalforsamling udsattes af den Grund til Efteraaret, og

Treogtyvende Aarsmøde

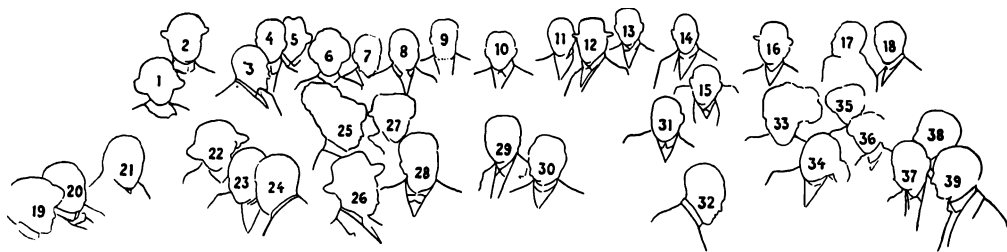
holdtes derfor i Kjøbenhavn, 8. Septbr. 1913, i Wivels Lokaler¹⁾. 50 Medlemmer, deraf 15 med Hustruer, havde meldt sig. Fr. Jensen valgtes til Dirigent. Af Mødets Forhandlinger kan anføres: Chr. Henrichsen meddelte, at Musikhandlerforeningen nu talte 245 Medlemmer i Provindserne og 145 i Kjøbenhavn. — Repræsentanten for Gylden-dalske Boghandel fremsatte derpaa Forslag om Ratesalg. Dette Emne fremkaldte en lang Forhandling, der endte med, at Formanden anbefalede Firmaet at sætte sig i Forbindelse med de enkelte Kredse.

Chr. Henrichsen bragte derpaa E. L. Thaarups gamle Plan frem: at samle alle Provindsforlag i et fælles Udleveringslager i Kjøbenhavn. Derefter holdt Professor Vilh. Andersen et yderst fængslende Foredrag om Tobakken og Literaturen, og havde som Tilhørerkreds, foruden Mødets Deltagere, en stor Del af den kjøbenhavnske Boghandlerstand. Foredraget modtoges med stort Bifald.

Tirsdag, 9. Septbr., samledes 45 Provindsboghandlere og
 (1) Nord. Bogh.tid., XXXXVII, 1913, S. 265—66, 274—77 og 285—88.

Den danske Provindsboghandlerforening. Kaffescene i Frederiksdal. 1913.

Den danske Provindsboghandlerforening. Kaffescene i Frederiksdal. 1913.

1. Fru Helene Schultz, Aalborg. 2. Chr. Milo, Odense. 3. Emil Jung, Skive. 4. J. G. Schultz, Aalborg. 5. Frits Sørensen, Rønne. 6. Fru Elna Allerup, Nakskov. 7. Chr. Pontoppidan, Nykjøbing F. 8. Ole Wegge, Nakskov. 9. E. Brummerstedt, Aarhus. 10. H. Søvendahl Petersen, Jyderup. 11. Peter Holm, Ringkjøbing. 12. Axel Løngreen, Hammel. 13. V. Kristoffersen, Nykjøbing F. 14. J. Gjellebøl, Skjelskør. 15. Knud Henriksen, Lyngby. 16. Chr. Wentrup, Odense. 17. Viggo Madsen, Aalborg. 18. Carl Petersen, Stege. 19. Fru Hansine Jensen, Vejle. 20. Julius Jensen, Vejle. 21. Andreas Dolleris, Vejle. 22. Fru Mary Hartmann, N. Sundby. 23. H. v. Bracht, Kbhvn. 24. Anton Andersen, Ordrup. 25. Fru Clausen, Holbæk. 26. Jens Møller, Helsingør. 27. Fru Hilda Møller, Helsingør. 28. Chr. Henriksen, Horsens. 29. Carlo Clausen, Holbæk. 30. Fr. Jensen, Saxkjøbing. 31. S. Engsig, Frederikshavn. 32. H. Ibsen, Skjelskør. 33. Frk. Johanne Jørgensen, Aakirkeby. 34. Rudolf Madsen, Slagelse. 35. Fru Ida Milo, Odense. 36. Fru Ingeborg Henriksen, Lyngby. 36b. Fru Johanne Thruue, Aarhus. 37. Victor Hartmann, N. Sundby. 38. Svend Schultz, Aalborg. 39. Alfred Jensen, Haslev.

Damer for at foretage en Udflugt i Nordsjælland; det blev en sjælden vellykket Tur. Man besøgte Lyngby, Frederiksdal og Næsseslottet, hvor Selskabet gjæstfrit modtoges af Direktørerne Aug. Bagge og Peter Nansen. Derefter gik Turen over Fiskebæk og Farum tilbage til Hovedstaden.

Den 10. Novbr. 1913 holdtes Bestyrelsesmøde. Det vedtoges at indgaa med en Skrivelse til Boghandlerforeningen om at tillade Kommissionsanstalten at expedere Forlag for sine Kommittender. — Aage Hansen og H. Petersen Calle i Silkeborg havde beklaget sig over Gyldendalske Boghandels Optræden i Kolportage-Sagen i deres By. Denne Sag henvistes til Fællesudvalget, der idømte Gyldendalske Boghandel en Bøde.

Den 6. April 1914 atter Bestyrelsesmøde. Tillige havde Bestyrelsen et Møde med Boghandlerforeningens Formand og Fr. Gad for at konferere om Kolportage-Sagen og Gyldendalske Boghandels Trudsel om Udmeldelse af Boghandlerforeningen. Det oplystes paa dette Møde, at det var Hensigten at Foreningen alligevel vedblev at bestaa, selv om denne Udmeldelse skete.

Fireogtyvende Aarsmøde

fandt Sted i Leipzig og omfattede Dagene 2.—9. Juli 1914¹⁾. Ialt 40 Deltagere, deriblandt nogle Damer. Om Aftenen 2. Juni afrejste Deltagerne dels over Gjedser—Berlin, dels over Fredericia—Hamborg til Leipzig, hvor Ankomsten fandt Sted omtr. Kl. 3 Eftmd. den 3. Juni. Deltagerne modtoges paa Banegaarden af Sekretær i det danske General-Konsulat, Carl Petersen, der havde ydet Bestyrelsen stor Hjælp ved Mødets Forberedelse. Generalforsamlingen holdtes samme Dags Eftermiddag i Hotel »Sachsenhofs« Sal. An-

(1) Nord. Bogh.tid., XXXXVIII, 1914, S. 143—44, 187,—88 og 195—99.

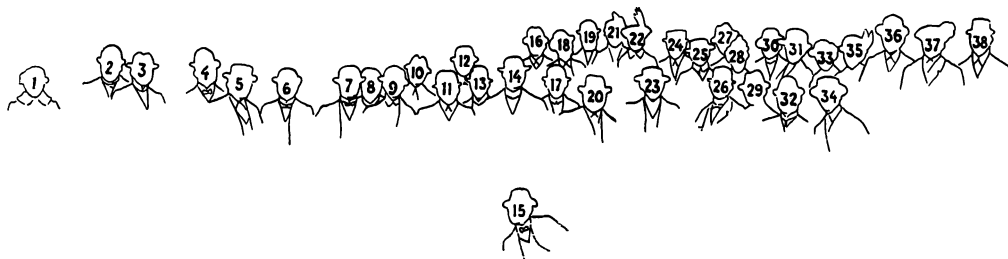
dreas Dolleris valgte til Dirigent. Formanden meddelte, at Boghandlerforeningen var indgaaet paa Forslagene om, at Kommissionsanstalten maatte udlevere Provindsforlag, og denne Sag var det overdraget Anstaltens Bestyrelse at ordne. Han omtalte dernæst Kolportage-Sagen. Det Udvalg, der var blevet nedsat, var blevet opløst, uden at der var kommet noget Resultat ud deraf, og Gyldendalske Boghandel havde derpaa paa egen Haand iværksat sin Kolportering, der havde formindsket Boghandlernes Omsætning og skabt den Utryghed og Misfornøjelse, som nu hersker. Da Tiden ikke tillod yderligere at forhandle dette Spørgsmaal, udsattes dets Behandling til Dagen efter. Da vedtoges enstemmig følgende Resolution, der underskrevs af alle de tilstedeværende Medlemmer og derpaa sendtes til Underskrift til alle de fraværende:

»Generalforsamlingen drøftede indgaaende den af Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag etablerede Kolportage-Ordning. Man udtalte en Beklagelse over, at Forlaget, som havde deltaget i det tidligere Kolportage-Udvalg, der paa Initiativ af Den danske Provindsboghandlerforening var nedsat af denne Forening og Den danske Boghandlerforening, paa egen Haand havde paabegyndt en Ordning uden at være i Kontakt med Provindsboghandlernes Organisation. Man fandt det uantageligt, at Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag etablerede bosiddende Kolportører med aaben Bod, ligesom man fandt det uantageligt, at Agenter selv eller for Forlaget expederede til Publikum. Man maatte kræve, at de af Agenter indsamlede Ordre først blev tilbudt de stedlige Boghandlere. Man ansaa det for uholdbart og uheldigt, at det forbødes Agenterne at arbejde for andre Forlag.

Man vedtog at udtale, at man gjerne var villig til en

Den danske Provindsboghandlerforening i Leipzig foran Udstillingsbygningen »Buchhandel«. 1914.

Den danske Provindsboghandlerforening i Leipzig foran Udstillingsbygningen »Buchhandel«. 1914.

1. Fru Helga Jensen, Randers. 2. Marius Jensen, Randers. 3. Dr. Paul Roth, Leipzig. 4. Chr. Henriksen, Horsens.
5. Andreas Dolleris, Vejle. 6. E. Henningsen, Holbæk. 7. Victor Christensen, Viborg. 8. Edv. G. Hansen, Odense. 9. Niels Christensen junr., Viborg. 10. Erik Milo, Odense. 11. H. Søvdahl Petersen, Jyderup. 12. Wolfgang Koehler, Leipzig.
13. H. Ibsen, Skjelskør. 14. Chr. Milo, Odense. 15. Jens Møller, Helsingør. 16. David Bager, Faaborg. 17. V. Kristoffersen, Nykjøbing F.
18. Johs. Bachmann, Randers. 19. Chr. Pontoppidan, Nykjøbing F. 20. P. Petersen, Nyborg. 21. Fru Dorthea Engsig, Frederikshavn. 22. Frøken Ellen Dein, Maribo. 23. N. Zachariassen, Korsør. 24. S. Engsig, Frederikshavn.
25. Robert Allerup, Nakskov. 26. Rudolf Madsen, Slagelse. 27. Ernst Bierberg, Kjøbenhavn. 28. Fru Louise Madsen, Aalborg. 29. Peter Holm, Ringkjøbing. 30. Viggo Madsen, Aalborg. 31. Fru Elna Allerup, Nakskov. 32. C. Neumann, Vejle.
33. Fru Maren Henriksen, Horsens. 34. Einer Skaarup, Slagelse. 35. Fru Elfrida Petersen, Nyborg. 36. P. N. Tinglef, Faxe. 37. Fru Christine Tinglef, Faxe. 38. Generalkonsulats-Sekretær Carl Petersen, Leipzig.

Forhandling om udvidede Salgsrammer, men at man paa den anden Side stillede sig bestemt afvisende overfor saadanne Salgsformer, som krænkede Sortimentsboghandlernes vitale Interesser, idet man, hvis det fornødne Hensyn i saa Henseende ikke toges, med alle til Raadighed staaende Midler vilde værne Standens Organisation.«

Provindsboghandlerforeningens Besøg paa den internationale Udstilling for Boghaandværk og Grafik i Leipzig blev sikkert for Alle et uforglemmeligt Minde.

Tredie Dag i Leipzig begyndte med et Besøg i Buchhändlerhaus, hvor den tyske Boghandlerforenings Syndikus, Dr. Orth, holdt et Foredrag og derpaa foreviste os de Haller, hvori der paa forskellig Maade arbejdes for Boghandelen, saaledes »Bestellanstalt«, hvor Millioner af Ordresedler Aaret rundt indleveres, ordnes og atter spredes. Endelig forevistes Buchgewerbe-Museum af dets Forstander, Max Fiedler. Den næste Udflugt gjaldt K. F. Koehlers Kommissionsgeschäft og senere F. Volckmars Forretning af lignende Art. Begge Steder gjæstfri Modtagelse og kyndig Vejledning gennem disse imponerende Rum. Den 6. Juni foretoges en vellykket Udflugt til sachsisk Schweiz, og om Søndagen, den 7. Juni, besøgte Dresdens Gallerier. Mandagsbesøget i Berlin blev ledet af Næstformanden, Jens Møller, med Assistance af Direktør P. A. Greve fra Turistbureauet »Norden«. I »Käsevogn« foretoges en Rundtur i Berlin og Dagen endte i den verdenskjendte Restaurant »Kempinski«. Hermed var Mødet forbi — og Hjemrejsen forberedtes.

Det noget spændte Forhold, der var tilstede mellem Boghandlerne og Gyldendalske Firma, og som jo ogsaa fandt sit Udtryk i den ovenanførte Resolution, førte imidlertid til, at Gyldendalske Boghandel fra 15. Oktbr. s. A. udmeldte

sig af Boghandlerforeningen. Dette Firma ønskede nemlig antaget indtil 1500 Underforhandlere Landet over; disse skulde forsynes gennem 13 »Hovedkommissionærer« — og dette kunde hverken Den danske Boghandlerforening eller Provindsboghandlerforeningen gaa med til.

I Anledning af denne Situation sammenkaldtes Provindsboghandlerforeningens Bestyrelse og Repræsentanterne til et Møde 9. Septbr. 1914. Paa dette Møde oplystes det, at den københavnske Sortimentsboghandlerforening Dagen iforvejen havde haft et Medlemsmøde og paa dette besluttet at imødekomme Gyldendalske Boghandel saameget som muligt. Situationen for Provindsboghandelens Repræsentanter var derfor omtrentlig givet. Man enedes om at tiltræde det Udvalg, som den københavnske Sortimentsboghandlerforening havde nedsat, nemlig V. Engelsen og C. Rolsted, og dertil valgte Provindsboghandlerforeningen O. Lohse og Jens Møller. Ved en Henvendelse til Gyldendalske Boghandel viste det sig, at denne ikke var uvillig til at blive i Boghandlerforeningen, naar den kunde forhandle med et Udvalg, der havde Myndighed til at afslutte Forlig, og denne Myndighed gaves ovennævnte Mænd. Under 14. Septbr. afsluttedes saa det officielle Forlig med Gyldendalske Boghandel. Forliget er affattet 9. Septbr. Den 16. Septbr. holdt Den danske Boghandlerforening Møde og tiltraadte Udvalget med to af dets Medlemmer: J. Frimodt og Fr. Gad; ligeledes tiltraadte Forlæggerraadet med to Medlemmer: E. Hagerup og Michael H. Jensen; endvidere tiltraadte Overretssagfører Axel Simonsen. Den 20. Septbr. indgik hele Udvalget [V. Engelsen, J. Frimodt, Fr. Gad, E. Hagerup, Michael H. Jensen, O. Lohse, Jens Møller, C. Rolsted og Axel Simonsen] paa det nævnte Forlig, og denne Overenskomst omdeltes derpaa til samtlige danske Bog-

handlere. Da den imidlertid kritiseredes stærkt fra flere Sider, sammenkaldtes alle danske Provindsboghandlere til et Møde i Wivels Lokaler i Kjøbenhavn, 7. Oktbr. 1914. Til dette Møde indfandt sig 106 Provindsboghandlere. Forinden Mødet vedtog Bestyrelsen og Kredsformændene at staa solidarisk og stille deres Mandater til Disposition, hvis Forsamlingen ønskede det. Chr. Dein i Maribo overtog Dirigenthvervet. Formanden gav en Redegjørelse for de mange og lange Forhandlinger med Gyldendalske Boghandel, der nu vare endt med Forliget. Antallet af de af dette Firma ønskede »Underforhandlere« var reduceret fra 1500 til ikke over 800; samtidig var Rabatten forhøjet 5 Procent; de af Boghandlerforeningen tidligere godkjendte Filialer vedbliver at bestaa, og Julehefterne holdes indenfor Boghandelens Organisation. Vi maatte tro, at vi havde hele den danske Provindsboghandlerstand med os. Viser det sig nu ikke at være Tilfældet, da gaar baade Bestyrelsen og Repræsentanterne. Dette ønskede Forsamlingen imidlertid ikke. Der udspandt sig nu en lang Forhandling, hvis Hovedpunkt var at faa Hovedkommissionærerne ud af Verden. Og da de to Udvalgsmedlemmer erklærede, at dette ikke lod sig gjøre, tilkaldtes P. Nansen, J. Frimodt, Fr. Gad, Michael H. Jensen og V. Engelsen. Førstnævnte erklærede, at det ikke nyttede at rokke ved Hovedkommissionærerne, da det var Hovedprincippet; men Forliget skulde blive ført hensynsfuldt ud i Livet. Mødet sluttede med følgende Udtalelse:

»Forsamlingen protesterer imod, at Den danske Boghandlerforening har ændret sine Love saaledes, at den Indflydelse, som Sortimentsboghandlerne hidtil har haft paa Styrelsen af dansk Boghandel gennem sine Repræsentanter i Foreningen, fremtidig er ganske udelukket, saa meget mere som denne Transaktion ikke er lovmedholdelig.

Forsamlingen maa dernæst paa det bestemteste anmode om, at der gives Provindsboghandlerforenings Bestyrelse Adgang til at deltage i Udarbejdelsen af de *ny Love og Samhandelsbetingelser* for den danske Boghandlerforening, for at den kan fremføre de berettigede Krav fra Sortimenterne i en Sag, som dog mindst i lige saa høj Grad berører disses vitale Interesser som Forlagenes. Navnlige henledes Opmærksomheden paa, at en altfor radikal Forandring af Lovene kunde medføre betænkelige Rystelser i Kautionsforholdene.*

Denne Udtalelse blev Dagen efter Mødet tilstillet Den danske Boghandlerforening.

Boghandlerforenings nye Love blev derefter sat under Udarbejdelse i Henhold til Forliget. Men hele Vinteren 1914—15 medgik, før de bleve færdige. Skjøndt Provindsboghandlerne ikke havde Stemmeret med Hensyn til Udformning af Lovene, blev disse dog i et rigeligt Antal Prøvetryk tilstillet Foreningens Medlemmer til Gjennemsyn og Votering.

Den 14. Maj 1915 — otte Maaneder efter Forligets Afslutning — holdt Bestyrelsen og Kredsformændene atter Møde i København for at drøfte disse Love. Mødet faldt i to Afdelinger: først Foreningens eget, og dernæst Fællesmødet med Repræsentanter for Sortimentsboghandlerforeningen. Begge Møder varede tilsammen tolv Timer. I Forhandlingerne deltog fra Provindsboghandlernes Side: Chr. Milo, S. Engsig, V. Kristoffersen, Jens Møller, Ahrent Flensborg, Johs. Bachmann, Robert Allerup og Andreas Dolleris. Fra Sortimentsboghandlerforeningens Side vare Hovedtalerne: Hans Frandsen og H. v. Bracht.

Fællesmødets Lovændringer blev derpaa sammendraget

og udarbejdet og indsendtes til Boghandlerforeningen 27. Maj 1915.

Til Den danske Boghandlerforening, Kjøbenhavn.

Idet vi Undertegnede bekræfter Modtagelsen af Den danske Boghandlerforenings Udkast til de nye Love og Samhandelsbetingelser, som i Henhold til Løfte er bleven os tilsendt til Gjennemgang, har vi nu gjenne læst og drøftet disse Punkt for Punkt, og vi tillader os herved at gjøre vore Bemærkninger og Henstillinger, som vi haaber den ærede Forening vil tage videst muligt Hensyn til, saaledes at det gode Forhold, der tidligere altid har været raadende mellem Boghandlerforeningen og Sortimentboghandlerne, — men som i den senere Tid desværre har været noget svækket, — atter fuldt kan gjenoprettes.

Det er jo ingen Hemmelighed, at der har hersket almindelig Utilfredshed efter Forliget i Efteraaret, saavel blandt Forlæggerne, som blandt Sortimentboghandlerne. For os var Overenskomsten af 14. Septbr. 1914 ikke noget tilfredsstillende Forlig, men kun en midlertidig Ordning, som skulde aabne Mulighed for Varetagelse af vore Interesser ved den senere Omarbejdelse af Lovene.

Vi vidste, at der var Uroligheder, og at der særlig fra et enkelt Forlag var Misfornøjelse med Lovene, som man ønskede friere og mere moderne, saa der kunde skabes større Afsætningsmuligheder.

Udover Rygter om Forhandlinger i »Dansk Forlæggerforening« vidste vi intet, før Forslag blev forelagte, som vi med kortest mulig Frist skulde tage Standpunkt til, og da der tilmed paa et for Handelslivet særlig kritisk Tidspunkt blev lagt stærk økonomisk Pression paa os, gik vi gennem vore Repræsentanter med til det saakaldte Forlig.

Bliver Lovene vedtagne under en saa ensidig Hensyn-

tagen til Forlæggerinteresser, som af Boghandlerforeningen foreslaaet, er det vor fuldè Overbevisning, at det vil blive til ubodelig Skade for begge Parter; Konkurrencen mod os forøges, og den enkelte Sortimentsboghandlers Soliditet forringes, samtidig med at det kjøbmandsmæssige Syn, — (som det netop var Ønsket at udvikle, og som var i glædelig Opkomst, idet vi var kommet bort fra andre Artikler, der gennem god Avance tog vor Interesse og Energi fangen) — let derigjennem vil kunne blive svækket.

Vi haaber, at Flertallet af Den danske Boghandlerforenings Medlemmer ved alvorlig Overvejelse vil kunne se det berettigede i vor Opfattelse, og vi vil sætte overordentlig Pris paa, om Boghandlerforeningen, inden Lovenes endelige Vedtagelse, vil give vore Formænd eller Repræsentanter Lejlighed til personlig at klargjøre vore Henstillinger og derved udjævne mulige Misforstaaelser.

Den 27. Maj 1915.

I Bestyrelsen for Den danske Provindsboghandlerforening:

Chr. Milo,

Formand.

Søren Engsig. V. Kristoffersen. Jens Møller.

Kredsformænd:

Robert Allerup (Loll.-Falsters Kreds).

Johs. Bachmann (Aarhus Kreds). C. Brandt (Fyens Kreds).

Andreas Dolleris (Vejle Kreds).

Ahrent Flensborg (Vestsjæll. Kreds).

Peter Holm (Vestjydske Kreds).

Svend Schultz (Aalborg Kreds).

Frits Sørensen (Bornholms Kreds).

Frederik Thune (Østsjæll. Kreds)¹.

(1) Medd. fra Sortimentsboghandlerforeningen og Den d. Provindsboghandlerforening, Nr. 7, Juni 1915.

Dirigenterne ved Den danske Provindsboghandlerforenings 25 Aarsmøder.

1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21

Dirigenterne ved Den danske Provindsboghandlerforenings 25 Aarsmøder.

1. Th. Gundestrup, Odense. (1. Møde: Odense).
2. C. Edelmann, Horsens. (2. Møde: Horsens).
3. Erh. Flensborg, Roskilde. (3. og 6. Møde: Roskilde og Leipzig).
4. Chr. Pontoppidan, Nykjøbing F. (4. Møde: Nykjøbing F.).
5. Magnus A. Schultz, Aalborg. (5. Møde: Aalborg).
6. Jens Møller, Helsingør. (7. Møde: Helsingør).
7. Vilhelm Larsen, Odense. (8. Møde: Odense).
8. Jacob Zeuner, Aarhus. (9. Møde: Aarhus).
9. C. M. Nielsen, Stege. (10. Møde: Stege).
10. Chr. Milo, Odense. (11. Møde: Christiania).
11. J. Dalsgaard Olsen, Esbjerg. (12. Møde: Esbjerg).
12. Martin Hertz, Hillerød. (13. Møde: Hillerød).
13. M. Digmann, Silkeborg. (14., 15. og 16. Møde: Silkeborg, Lübeck og København).
14. P. Blicher, Kolding. (17. Møde: Kolding).
15. Chr. Henrichsen, Horsens. (18. Møde: Göteborg).
16. S. Engsig, Frederikshavn. (19. Møde: Viborg).
17. Frits Sørensen, Rønne. (20. Møde: Rønne).
18. Svend Schultz, Aalborg. (21. og 25. Møde: Frederikshavn og Aalborg).
19. Ahrent Flensborg, Ringsted. (22. Møde: København).
20. Fr. Jensen, Saxkjøbing. (23. Møde: København).
21. Andreas Dolleris, Vejle. (24. Møde: Leipzig).

Femogtyvende Aarsmøde

holdtes 5.—6. Juli 1915 i Handelsforeningens Børssal i Aalborg¹⁾. 46 Medlemmer, deraf 11 med Damer, deltog. Svend Schultz valgtes til Dirigent. Formanden omtalte Aarets Dødsfald — og mindedes særlig i varme Ord Edv. G. Hansen i Odense og Chr. Henrichsen i Horsens —; han gav dernæst en anskuelig Oversigt over Begivenhederne indenfor den danske Boghandel i dette Aar. Der var skabt Utryghed over hele Linien, og han tvivlede paa, at nogen af Parterne var fuldt tilfreds. Han beklagede Medhjælperstanden, som havde spildt Aar af deres Liv paa Faguddannelsen og nu maatte se deres Pladser optagne og deres Livsgjærning varetagne af ukyndige Folk.

Paa Foranledning af P. Hestbek Jensen i Fredericia forhandlede Kolportagesagen, som han var en Modstander af, da den opslugte det Væsentligste af Boghandlernes Fortjeneste.

Axel Hennings i Hornslet indledede derpaa en Forhandling om »uforlangte Sendinger«, som han ønskede stempede for at Kommissionsanstalten kunde afvise dem, hvis Adressaten ikke ønskede dem. Han fandt tildels Medhold hos Forsamlingen, navnlig naar det drejede sig om uforlangte Sendelser fra Firmaer udenfor Organisationen.

Efter at de sædvanlige Valg vare ordnede, foretoges en Kjøretur til de storslaaede og i særlig Forstand »jyske« Ræbbild Bakker.

Anden Dag besaas Adolph Holsts Fabrikker, der vare i fuld Virksomhed; det var en baade lærerig og fornøjelig Forevisning — ikke mindst fordi hele Fabrikkens Omraade staar i saa nøje Forbindelse med Boghandelen. Derefter foretoges en Biltur til Løkken, hvor »Redningsbaaden« foreviste en interessant og smuk Øvelsestur.

(1) Nord. Bogh.tid., XXXIX, 1915, S. 205—08.

Hermed var Den danske Provindsboghandlerforenings femogtyvende Aarsmøde tilende!

Og hermed har jeg givet en kort Fremstilling af denne Forenings Virksomhed fra 1891 til 1915.

Det er sagt, navnlig af yngre Boghandlere, at dens væsentligste Betydning var det Selskabelige. Denne Anke er

Bestyrelsen for Den danske Provindsboghandlerforening. 1915.
V. Kristoffersen. S. Engsig. David Christensen.
Jens Møller. Chr. Milo.

paa langt nær ikke rigtig. Men selv om saa var, vilde dens Virksomhed alligevel være betydelig; thi den har samlet Standen om fælles Interesser og samlet den paa vort dejlige Lands mest skjønne og ejendommeligste Steder¹⁾ — og den har skabt et personligt Bekjendtskab og en kollegial Forstaaelse, som ikke kan skattes højt nok.

Forøvrigt er det jo klart, at Facit af dens Virksomhed

(1) Ved Illustreringen af denne Bog er der ogsaa taget særligt Hensyn til disse Steder.

særlig findes udtrykt i Aarsmøderne — ogsaa hvad det rent Faglige angaar — ; men hvad der ikke maa glemmes, er, at der hvert Aar er afholdt mindst et Par Bestyrelsesmøder, hvert med sit, til Tider ret svære Forhandlingsstof, og at Bestyrelsen derfor i Stilhed har udført et ualmindelig stort Arbejde — et Arbejde, der til Tider har drejet sig om Ting, som det vilde blive for vidtløftigt at referere i en historisk Fremstilling: Reformer, Besværinger, Forespørgsler; men som ikke desto mindre har krævet et betydeligt Offer af Taalmod og Tid.

Det er i første Linie Formanden, Chr. Milo, der har baa-ret Dagens Byrder, og hvem Æren for Foreningens udmærkede Ledelse tilkommer. Men ved hans Side bør nævnes Foreningens Sekretær, Jens Møller, der aldrig har vist sig træt og som, trods alt Skriveriet, aldrig har vist sig ligegyldig eller uforstaaende overfor Opgaverne. Gjennem nitten Aar virkede Vilhelm Brandt, Niels Christensen og Fr. Jensen trofast sammen med dem. Brandt forvaltede Kassen i den lange Aarrække; han var til dette Hverv ligesaa grundig solid, som han var jovial. Og var Niels Christensen den omsorgsfulde og intelligente Pennefører, saa var Fr. Jensen vel nærmest det mundtlige Ords Mand, hvis besindige og velovervejede Standpunkter sikkert i mangfoldige Tilfælde har været bestemmende for Bestyrelsen. I 1910 gik de tre sidstnævnte Mænd ud af Bestyrelsen, og i deres Sted valgtes de tre dygtige Kollegaer: Søren Engsig, Chr. Henrichsen og V. Kristoffersen. Den elskværdige, i flere Henseender saa begavede Chr. Henrichsen fik kun faa Aars Virksomhed indenfor Bestyrelsen. Han var med til at slutte Forliget med Gyldendalske Boghandel 9. Septbr. 1914. Men ved det store Protestmøde 7. Oktbr. s. A. savnedes han. Han havde 20. Septbr. lukket sine Øjne. Et

apoplektisk Anfald gjorde Ende paa hans Liv. Hans stilfulde Begravelse vidnede om den Yndest, han nød i sin By; men af mere blivende Værd er det Minde, hvori han lever hos sine Kjære i Hjemmet og hos sine Standsfæller.

I nær Forbindelse med Bestyrelsens Arbejde staar for de senere Aars Vedkommende Kredsmøderne, der selvfølgelig tidt har drejet sig om lokale Interesser, men som ogsaa til Tider har taget Standpunkt til og Del i Bestyrelsens Op-gaver. Aalborg-Kredsen har fra 1908 til 1915 holdt ni Møder i Aalborg, Sæby og Lønstrup. Aarhus-Kredsen har afholdt tolv Møder, dels i Aarhus og Randers og et enkelt i Silkeborg. Vejle-Kredsen: fem Møder, eet i Vejle og fire i Fredericia. Vestjyllands Kreds fire Møder, dels i Holstebro og dels i Struer. Fyens Kreds fire Møder, alle i Odense. Den østsjællandske og den vestsjællandske Kreds blev efter to Aars Forløb sammensluttet til een Kreds; der har været afholdt eet à to Møder aarlig, ialt omkring syv Møder. Lolland-Falsters Kreds eet à to Møder aarlig, skiftevis i Stiftets Byer. Bornholms Kreds har i nævnte Tidsrum havt syv Forhandlinger, alle gennem Telefonen.

Forinden jeg gaar over til en almindelig Omtale af danske Boghandlerforhold i Provindserne i Tidsrummet 1891—1915, vil jeg nævne de væsentligste af de Provindsboghandlere, som fremstod i det sidste Tiaar af Aarhundredet, idet jeg for Aarene 1901—15 maa henvise til den kronologiske Tidstavle, der afslutter dette Værk. Denne Tavle er ført lige til Nutiden og indeholder alle Boghandlere — selvfølgelig ogsaa dem, hvis Virksomhed er af ganske ny Dato, og hvorover det jo alene af den Grund vilde være umuligt allerede nu at fælde nogen Dom. Som det vil ses af

nævnte Tidstavle, er Antallet af ny tilkomne Boghandlere i det tyvende Aarhundrede ret talrigt. De, som fremstod i det sidste Tiaar af det nittende Sekel ere følgende:

Niels Ehlert (* 1865) var i 8 Aar, fra 1892, Boghandler i Aalborg; overtog 1901 Rudolph Holcks Boghandel i Børgense. *Viggo Madsen* (* 1870) overtog 1899 Anton E. Reventlows Boghandel i Aalborg, grundlagt 1885; han har udvidet den og fører den fremdeles. *Th. Thruue* (* 1864) overtog 1891 sin Faders betydelige Boghandel i Aarhus, grundlagt 1817. Hans Bogtrykkeri, der nu har egen Bygning og er et af Provindsernes største, er anlagt 1875. Han var Kasserer for Jydsk Forlags-Forretning 1895—1901 og har været Medlem af Den danske Boghandlerforenings Voldgiftsret. En af Th. Thruues Lærlinge, *N. C. E. Nielsen* (* 1867), overtog 1894, i Forening med *Aage Aug. Tørstleff* (* 1866, † 1899), Fr. Rybner Petersens bekendte Boghandel i Aarhus. Efter 10 Aars Virksomhed afhændede han den til Cand. phil. Emil Nielsen og etablerede sig i Gjentofte. En ganske ny Boghandler, *Aage Hass* (* 1870, † 1912), fik Aarhus 1901. Han var antaget Aaret iforvejen; dels derfor, og dels fordi han var en særlig dygtig og interesseret Boghandler, nævnes han her. Hans Enke fortsætter Forretningen, som ligger paa Frederiksbjerg. I Askov overtog *Jens Arnum* (* 1864) i 1895 J. P. Jakobsens Boghandel og fortsætter den i eget Navn; han har tillige Filial i Brørup. 1897 overtog *Henrik Erichsen* (* 1865) A. P. Bechs Boghandel i Herning, og Aaret efter overtog *J. Jacobsen* (* 1868) L. A. Walstedes Boghandel i samme By. 1910 overdrog han den til H. Matthesen, men købte den paany tilbage 1913. Begge Forretninger befinder sig nu i rolig Udvikling. I Hjørring overtog *Carl Beck* (* 1870) Anton E. Reventlows Boghandel 1897 og fortsætter fremdeles den nu 90-aarige

Forretning. *Emil Ottesen* (* 1869) overtog 1897 Chr. Krage-
lunds gamle Boghandel i Holstebro; han driver tillige Bog-
binderi, i hvilket Fag han selv med Dygtighed har aflagt
Prøve. I Kjellerup overtog *David Christensen* (* 1872) den
af N. E. Meyer i 1885 grundlagte, men ikke autoriserede
Boghandel 1894; han antoges samtidig af Boghandlerfor-
eningen. Paa Mødet i Aalborg 1915 valgtes han til Med-
lem af Provindsboghandlerforeningens Bestyrelse. I Nibe
overtog *N. E. Bendix* (* 1871) Chr. Andersens Boghandel
1899. *Hans Hansen* (* 1866) overtog 1892 J. F. Holms
Boghandel i Nykjøbing paa Mors. I samme By overtog
Niels Søndergaard (* 1868) H. Kr. Hovmøllers Boghandel
1894, medens Grundlæggeren samtidig rejste til Kjøben-
havn og fortsatte sit Billedforlag. *Peter Holm* (* 1871) over-
tog 1899 sin Fader, N. P. Holms solide Boghandel i Ring-
kjøbing. I Thisted overtog *Chr. A. Olesen* (* 1862) den af
Lærer M. S. Andersen 1877 grundlagte, ikke antagne Bog-
handel 1897; han antoges samtidig af Boghandlerforeningen.
O. Lohse (* 1867) overtog 1896 sin Fader, H. Lohses Bog-
handel i Varde, som han fremdeles fortsætter, og som han
tillige har udvidet dels ved Papirhandel en gros, dels ved
Anlæggelse af fem Filialer og ved en Forlagsvirksomhed,
som andetsteds bliver omtalt.

Paa Fyen overtog *David Bager* (* 1868) ved C. C. U.
Johnsens Død 1893 dennes Boghandel i Faaborg, grund-
lagt 1844. I samme By etablerede *Johannes Brorsen* (* 1871)
en ny Boghandel 1896, men afhændede den allerede 1900
til *F. C. Alstrøm* (* 1875). Derefter oprettede han et Kunst-
forlag i Kjøbenhavn. I Marstal overtog *Hans Eschen* (* 1870)
Emil Kocks gennem tyve Aar førte Boghandel, 1897. *Peter
Petersen* (* 1857) overtog 1897 i Forening med sin Svoger,
C. Schønemann (* 1860, † 1909), V. Schønemanns store an-

Nicolai Dreyer.

sete Forretning i Nyborg; men 1. Marts 1906 adskiltes den i to Dele, saaledes, at C. Schønemann overtog Forlaget, Bogbinderiet, Bog- og Stentrykkeriet samt Papirhandelen, medens P. Petersen beholdt Sortimentsboghandelen. I Odense overtog *Nicolai Dreyer* (* 1864) Hempelske Boghandel 1894, efter at han et Aar havde bestyret den for sin Fader. Hempelske Boghandel har efter Salget af det gamle Forlag grundlagt et nyt, som andetsteds vil blive nævnt. En ny Boghandel etablerede *Chr. Wentrup* (* 1854) i samme By 1899, efter

Hempelske Boghandel.
(Interiør 1914.)

at han i 10 Aar havde arbejdet ved Papirhandelen dér. *Hjalmar Grupe* (* 1872) købte 1900 af Dødsboet efter P. Adolphsen dennes kun fem Aar førte Forretning, som han har fortsat, moderniseret og udvidet. *Edv. G. Hansen* (* 1859, † 1914) arbejdede i Miloske Boghandel i 10 Aar og etablerede 1896 en ny Boghandel i Odense. *Chr. G.*

Kielberg (* 1862) overtog 1891 A. C. Niensens Boghandel i Svendborg, hvis Omsætning han meget har forøget. Han er Hovedkommissionær for Sydfyen for Den danske Boghandlerforening¹.)

Chr. G. Kielbergs Drachmann-Vindue. 1906.
[Fremstillet af Chr. Larsen, nu Boghandler i Nykøbing paa Falster.]

Paa Sjælland overtog *Albert Jensen* (* 1859) Enkefru H.

(1) I Konkurrencen om Drachmann-Vinduet deltog 46, deraf 30 i Provindsetne. Nr. 1 blev Chr. G. Kielberg; Nr. 2 Erh. Flensborg i Roskilde (ved Knud Borgen). *Bogormen* 1906, Nr. 7, S. 118—19.

Hesseldahls Boghandel i Frederiksværk 1894, efter at han havde drevet Papir- og Galanterihandel deri Byen i syv Aar. Holbæk fik omtr. samtidig to nye Boghandlere, idet *Eggert Henningsen* (* 1863) overtog C. Brammers Boghandel 1892; han har udvidet den med fire Filialer. Samme Aar overtog *Carlo Clausen* (* 1866) H. Sørensen Irvings Boghandel i nævnte By; medens Sidstnævnte overtog Stillingen som Prokurist hos E. Jespersens Forlag i Kjøbenhavn. Brødrene *Christian Elling* (* 1853) og *Thorvald Elling* (* 1856) overtog i Forening 1892 Faderens Boghandel i Kallundborg. I samme By overtog *Johannes Møller* (* 1873) A. Bryndums Boghandel 1900. Han driver tillige Papirhandel en gros. I Kjøge overtog *Emil Rasmussen* (* 1870) sin Faders Boghandel 1897. *Carl Hinding* (* 1865) overtog 1891 Emil Fix' Boghandel i Næstved. Han havde Filial i Fuglebjerg, og han udførte, i Forening med Chr. Henrichsen i Horsens, et stort Arbejde for Ordningen af Musikhandelen i Danmark. 1913 overdrog han Forretningen til Aug. Børner og blev selv Direktør for en Filmsfabrik i Kjøbenhavn. *Johannes Bruun* (* 1869) overtog 1895 A. Rechtwigs Boghandel i Roskilde og fører den fremdeles. I Sorø overtog *Peter Svegård* (* 1853) H. Kjellerups Boghandel 1894, efter at han siden 1886 havde været etableret som ikke-antaget Boghandler i denne By; han driver tillige Antikvariat og Bogbinderi. *Fr. Thune* (* 1870) overtog 1895 Chr. Olsens Boghandel i Vordingborg. Han har forlagt L. Poulsens Beskrivelse af denne By.

Nakskov fik 1897 en hel ny Boghandel, idet *Ole Wegge* (* 1868) da etablerede sig dér. I Rødby overtog *Anton Madsen* (* 1859) P. Bertelsens Boghandel 1896. Han var oprindeligt uddannet som Snedker.

Paa Bornholm overtog *Chr. Krøytzer* (* 1847, † 1915),

der tidligere i fem Aar havde været Boghandler i Hjørring, H. J. Wichmanns Boghandel i Nexø 1891; men afhændede den igjen 1906 til Broder Schjørring.

I Tilslutning til denne Fremstilling af Den danske Provindsboghandlerforening ligger det nær at omtale andre Rørelser, hvoraf nogle staar i Kontakt med den, uden dog at være et Led deraf. Jeg kan da nævne, at Oprettelsen af denne Forening havde til Følge, at »Sortimentsboghandlerforeningen« stiftedes i Kjøbenhavn 15. Marts 1893, og at der i Sverig stiftedes »Svenska Sortiments-Bokhandlareforeningen« 14. Aug. 1893.

Jeg har tidligere nævnt Provindsboghandlerforeningens egne Kredse og deres Møder, der sikkert har styrket det gode Forhold mellem Nabo-Boghandlerne og tillige ogsaa har havt praktiske Resultater. En enkelt Kreds er dog stiftet ganske uafhængig af de øvrige og mange Aar før, nemlig Lolland-Falsters. Den er oprettet 24. Oktbr. 1884 under Navn »Foreningen af Lolland-Falsters Boghandlere«. Den bestaar endnu, og det er Fr. Jensen i Saxkjøbing, som hele Tiden har været dens Formand. 1909 højtideligholdtes dens 25-Aars Fødselsdag ved en smuk Fest i Nykjøbing paa Falster, til hvilken Fest ogsaa Provindsboghandlerforeningens Bestyrelse var indbudt.

I Kjøbenhavn stiftedes 1883 »Boghandler-Medhjælperforeningen«; men først 9. Oktbr. 1898 stiftedes i Kolding »Danmarks Provinds-Boghandler-Medhjælperforening«. Th. Calberg i Svendborg, senere Boghandler i Odder, valgtes til Formand. Foreningens Formaal var: een Gang aarlig at samle Medlemmerne til Diskussionsmøder med paafølgende selskabeligt Samvær; desuden vilde Foreningen ved

Prisopgaver og Udbredelse af faglige Meddelelser vække sine Medlemmers Interesse for Faget. Dens første Prisopgave, »Er Kolportagen til Gavn for Boghandelen, og hvorledes drives den bedst?«, bedømtes af Provindsboghandlerforeningens Bestyrelse, men ingen af de fire indkomne Besvarelser fandtes præmieværdig. Foreningens første Aarsmøde holdtes i Odense 25. Juni 1899. Det vedtoges at oprette et Engageringsbureau og at opfordre Medlemmerne til at deltage i en Konkurrence angaaende Foreningens næste Prisopgave. Derefter foretoges en Kjøretur til Fruens Bøge og Stige Badehotel.

Den 3.—4. Juni 1900 holdt den københavnske Boghandler-Medhjælper-Forening sit første almindelige danske Medhjælpermøde i Fredericia, og Andendagen gjæstedes Vejle, hvor Andreas Dolleris i Forbindelse med et Foredrag foreviste sin Ewald-Samling paa Vejle Raadhus. Provinds-Medhjælper-Foreningens Formand deltog i Mødet, men helt uden smaa Sammenstød forløb det ikke¹⁾.

I Aalborg og Nørresundby var i 1898: 11 Boghandler-Medhjælper, og de stiftede 15. Juli s. A. en Forening under Mærket »¹¹/10«. I Aarhus stiftede Medhjælperne 20. Januar 1901 »Aarhus Boghandler-Medhjælper-Forening«. Kontingentet var 6 Kr. aarlig, og Medlemsantallet 16. Formaalet for denne Forening var nærmest selskabeligt, men dog ogsaa fagligt. Saaledes var jo Søndagslukningen og Lønsørgsmaalet af og til fremme; navnlig var sidste Spørgsmaal fremme paa et Medhjælper-Møde i Odense 1912. Den 1. og 8. August 1909 indvarslede Boghandler-Medhjælper-Foreningen i København til Møder henholdsvis i Aalborg og i Aarhus med Forhandlingsemne: »Boghandler-Medhjælper-Foreningen og dansk Boghandel«. I Aalborg

(1) »Aarskrift 1899«, udg. af Bogh.-Medhj.-Foreningen, S. 48—72.

maatte Mødet aflyses af Mangel paa Tilslutning, og i Aarhus-Mødet deltog en Snes Medhjælpere.

Side om Side med disse Rørelser indenfor den organiserede Boghandel kan anføres, at der den 9. Septbr. 1907 stiftedes »Danmarks Bog- og Papirhandlerforening« paa et Møde i Skjern. Navnet er ret anmassende, da Foreningen bestaar af Folk, der hverken fagligt eller literært har nogen Boghandler-Uddannelse; kun Mødestedet — Skjern — var ikke ubeskedent! I Juli 1908 holdt nævnte Forening Generalforsamling i Svendborg; paa denne vedtoges det at oprette en Kommissionsanstalt i Kjøbenhavn. Tanken blev ikke realiseret. Derimod oprettede Ludvig Schütt 1911 »Bladcentralen«, Papirhandlernes Kommissionsanstalt i Kjøbenhavn. I Aaret 1910 havde anførte Forening ca. 100 Medlemmer; den udgav 1909—10 »Danmarks Bog- og Papirhandler-Tidende«. Foreningen, der ret hyppig skifter Formand, var i 1914 voxet med 80 Medlemmer, og paa dens Generalforsamling i Fredericia 18. Oktbr. s. A. meddelte dens nye Formand, at det forventes, at en Del af dens Medlemmer vilde blive »Underforhandlere« under det nye System, som Forliget med Gyldendalske Boghandel havde skabt. Han havde derfor henvendt sig til nævnte Firma om bedre Salgsbetingelser. Dette kunde imidlertid ikke lade sig gjøre, da denne Overenskomst havde fastsat en bestemt Rabat-Skala, som ikke kunde fraviges.

Under alle disse ret udviklede Forenings-Dannelser indenfor Bog- og Papirhandelen, er det klart, at den egentlige, den autoriserede Boghandel tidt af Publikum blev forvexlet med en Papirhandel eller lignende Forretning, da disse i det Ydre ret ofte og ret meget lignede hinanden;

navnlig skete denne Forvexling hyppig i Kjøbenhavn, hvor Publikums Personalkjendskab, paa Grund af de større Forhold, er mindre end i Provindserne. For at give de virkelige Boglader et *fælles* Kjendemærke, tegnede og haandforarbejdede den bekendte Sølvsmed Erik Magnussen et Boghandler-Fagmærke af drevet Kobber: en stiliseret Ugle med grønne Glasøjne. Dette Fagmærke, der indregistreredes, falbødes i Marts 1911 af Sortimentsboghandlerforeningen og Provindsboghandlerforeningen til deres Medlemmer og er siden udbredt saa stærkt, at næsten alle saadanne har forsynet sig hermed og anbragt det paa Indgangsdøren eller paa Ruderne. Der synes sine Steder at have været Misundelse mod dette Tegn paa Monopol; thi en Nat i Septbr. 1913 blev det af Uvedkommende fjernet fra Ruderne hos Holger Jensen og Jacob Zeuner i Aarhus.

I Sammenhæng med dette Vindues-Skilt kan anføres, at daværende Boghandlermedhjælper H. Matthesen allerede 1908 havde ladet fremstille en »Ugle«, der skulde tjene »som Uhrkjæde-Vedhæng, som Slipsnaal og som Broche«. Uglen som Symbol og som Samlingsmærke var derfor godt indarbejdet, da Carlo Clausen i Holbæk 1912 foreslog det anskaffet og vedtaget som permanent Tegn ved alle Provindsboghandlerforeningens Møder.

Af literære og faglige Hjælpemidler kan jeg, forsaavidt de ere udgaaede fra Provindserne, anføre følgende: *Magnus A. Schultz* udgav, som tidligere meddelt, 1886—1907 »Ny Literatur, en Bogfortegnelse«, der var udarbejdet med Omtanke, og var bestemt til gratis Uddeling til literært interesserede Kunder. En lignende »Fortegnelse« over nye Bøger begyndte *Gunnar Christensen* i Skjørping 1907; men der udkom kun faa Nr. deraf. *Ad. Fr. Müller* udgav 1906 »Stikords-Katalog for den danske Boghandel«, omfattende

Aarene 1881—1906. *Johannes Gravenhorst* udgav i tre Aar, 1889—91, en »Juletidende«, et Annonceblad, der tryktes i 20,000 Expl. I 1913 begyndte *V. Kristoffersen* Udgivelsen af et nyt Reklameblad »Uglen«, der senere er udkommet lejlighedsvis i Dagbladsformat og i tvangfrie Numre. Et paa-tænkt Organ for literære Boganmeldelser maatte opgives, da der ikke kunde findes en passende Redaktør. Det maa forøvrigt vistnok anerkjendes for rigtigt, hvad Boghandler P. Christensen i Brønderslev skrev med Hensyn til disse Anmeldelser, at Provindsbefolkningen i alt væsentligt rettede sig efter Anmeldelserne i deres egne stedlige Blade.

Som rene Foreningsmeddelelser, der intet har med Reklame at gjøre, og som vel nærmest ere fremkomne, fordi Boghandlertidende er offentlig tilgængelig for Alle, kan anføres de af *Niels Christensen* redigerede »Fortrolige Meddelelser til Den danske Provindsboghandlerforenings Medlemmer«, 1895—98, og »Meddelelser, udgivne af Sortimentboghandlerforeningen i Kjøbenhavn og Den danske Provindsboghandlerforening«, 1914—15. Disse sidste Meddelelsers Titel har væsentligst sit Udspring fra, at der siden 1906 har været et Samarbejde mellem de to nævnte Foreninger; saaledes havde Sortimentboghandlerforeningen Adgang til Provindsboghandlerforeningens Generalforsamling 1911, og dens Formand deltog i Generalforsamlingen 1915.

Blandt de Bestræbelser, der i de sidste 25 Aar ere gjorde, ogsaa fra Provindsernes Side, for at samle og interessere danske Boghandlere for deres Stand, tør jeg maaske ogsaa nævne, at nærværende Bogs Forfatter i 1893 begyndte Udgivelsen af det af ham planlagte og udarbejdede Værk: »Danmarks Boghandlere«, der tillige udkom med et Bind 1906 og 1912, og nu omfatter den samlede danske Boghandlerstand fra Boghandlerforeningens Stiftelse

1837 til 1906, ialt 1014 Boghandlere samt deres Hustruer og de Børn, der ere eller have været anbragte ved Faget.

En Forening, der virker Haand i Haand med Boghandlerne, og som ogsaa udgiver sit eget Blad, er »Danmarks Folkebogsamlinger«. Bladet, der er noget i Slægt med det af Provindsboghandlerforeningen paatænkte, hedder »Bogsamlingsbladet« og begyndte at udkomme i Maj 1906; det redigeres af Forfatteren, Lærer Jens Bjerre.

Foreningen »Danmarks Folkebogsamlinger« sluttede 15. og 16. April 1906 en Overenskomst med Den danske Boghandlerforening om at faa 25 Procent Rabat paa nye Bøger, der kjøbes til Bogsamlingerne gennem Foreningen, og allerede det første Aar kjøbtes 8300 Bind. I 1908 talte Foreningen 560 Medlemmer, og Bogindkjøbet i 1907 havde været 13,000 Bind; i 1908: 15,500; og i 1909: 18,787 Bøger og, som tidligere meddelt, 30,000 Bøger i 1915.

Der har været tvistet om, hvorvidt Folkebogsamlinger gavnede eller skadede *Bogsalget*. Et endnu mere omtvistet Punkt er Kolportørerne. Er der den Lighed mellem de to Institutioner, at de begge forøger Bog-Omsætningen men formindsker Fortjenesten, saa er der bl. A. den Ulighed, at de Første ere ligesaa solide som de Sidste ere usolide.

Da jeg tidligere har behandlet Kolportagen og Kolportørerne, skal jeg, i Tilslutning dertil, endnu kun kortelig omtale denne Virksomhed og disse Folk i den nyeste Tid. I 1867 hjem søgtes Odense af et Kolportør-Trekløver, der ikke blot samlede Subskribenter paa forskjellige Ting, men som ogsaa modtog Betaling derfor. En Klage til Politidirektøren blev uden Virkning. 1885 fik Forfatteren Michael Gjørup Tilladelse til paa Landet at kolportere sine Skrifter. I 1896 oplyste Vilhelm Beck paa et Møde i Grejs-

dalen, at Indre Mission havde 55 Bogsælgere. I 1898 klagedes der fra Svendborg over Diakonissestiftelsens Kolportage af Salmebøger, særlig da Kolportørerne solgte andre Ting tillige. En af Provst J. Vahl for den ydre Mission udsendt Kolportør falbød tillige trindt omkring »De Syges Ven«, en obskur »Lægebog«, trykt i Tyskland. Da det i Vejle bebrejdedes ham, at han udbredte Bøger af den Art, svarede han, at han »ikke vilde fylde Provst Vahls Penge-sæk«. I samme By mindes Forfatteren, at Kolportører gjentagne Gange har siddet arresterede for endogsaa ret grove Bedragerier; og haade her og andet Sted har de opgivet falske Navne eller fingerede Adresser paa Subskribenter. I 1906 blev en Kolportør i Sorø dømt af Højesteret for ulovlig Omløben med Varer. Ja saavidt har dette Uvæsen grebet om sig, at der paa det Delegeretmøde, som Fællesrepræsentationen for Handel og Industri holdt i Kjøbenhavn Juli 1911 udtaltes Ønsket om en Lov, der forbød al Kolportage. Konsul H. Dessau, Odense, udtalte, at den Literatur, der anvendtes som Løkkemiddel, var slet, og at der tilføjedes de Næringsdrivende stor Skade. I en lille Kjøbstad havde en Kolportør afsat 149 Værker med tilhørende Uhre, — lutter simpelt Kram, der ikke kostede Halvdelen af den angivne Værdi.

En hel ny Form for Kolportage er 1913 iværksat af Grønvald Fynbo, idet han har søgt at benytte Landposterne som Kolportører. Da denne Trafik strider imod Postloven, er dens Karakter dermed givet¹).

At Børnenes Bogsamling, som i 1901 havde 35,000 Abonnenter, forhandlede gennem Lærerne paa Landet, hører ligeledes til de Ting, hvis handelsmæssige Lovlighed er tvivlsom. Den Omstændighed, at det er gode Bøger, der

(1) Nord. Bogh.tid., XXXVII, 1913, S. 110, af H. v. Bracht.

udbredes, vedrører jo kun Sagens ethiske, men ikke dens juridiske Side.

Ogsaa paa andre Omraader har Provindsboghandelen været truet; saaledes af de næsten i hver By oprettede Kiosker, der endda i visse Byer — saa utroligt det end lyder — understøttes af Kommunekassen, samtidig med, at de ere skattefrie!

At der blandt de professionelle Kolportører ogsaa findes hæderlige Undtagelser, er ganske vist — og det var selvfølgelig i Henhold dertil, at J. Gravenhorst i Septbr. 1907 søgte Provindsboghandlerforeningens Støtte til Oprettelse af en Kolportage-Anstalt.

Efter denne Omtale af Hjælpemidlerne — baade de gode og de slette — til Literaturens Udbredelse, ligger det nær tillige at kaste et Blik paa Boghandelens besværlige og vidtløftige Regnskabsføring, der jo for Provindsboghandelens Vedkommende bliver yderligere besværet ved Mellemsgningen med Kommissionsanstalten — et Regnskab, som den københavnske Sortimentsboghandel som Regel er fritaget for.

Allerede i 1856 skrev Gutzon Hansen i Roskilde nogle Artikler i Anledning af Afregningsterminen, og kom deri udførligt ind paa dette vanskelige Punkt. I 1879 udgav Theodor Alstrup en Oversættelse og Bearbejdelse af den berlinske Boghandler Ludwig Marquardts »Det dobbelte Bogholderi for Boghandlere«. Hvorvidt Hovedstads-Boghandelen har draget Nytte af denne forøvrigt vistnok gode Bog, véd jeg ikke. I Provindserne har den ikke øvet nogen Reform. Mærkeligt nok, indeholder den ikke nogen praktisk Anvisning til Aars-Afregninger. Det var maaske et

Tilfælde, men det saa ud som en Tanke, at en Provindsboghandler, P. Bertelsen i Rødby, samme Aar, paa Grundlag af en Artikel af nærværende Bogs Forfatter, indledede en Forhandling derom i Nordisk Boghandlertidende.

En langt mere rationel og gjennemgribende Reform fremsatte V. Kristoffersen 1910 med Overskrift: »Hvorledes spares 50 Procent Tid ved Opgjørelsen?» Hans Reform er endnu saa ny, at den neppe er trængt videre igennem. Det samme kan vel ogsaa siges om hans fuldstændige Regnskabs-System, som bestaar af 10 væsentlige Afsnit, og som han anbefaler med Mottoet: »Orden er den bedste Økonomi«. Dette System er Resultatet af flere Aars Forsøg og Arbejde. 1912 udgav han »Normal-Kassebog« med tilhørende Opgjørelsesbog¹).

I 1914 — altsaa 35 Aar efter Udgivelsen af Marquardts Bog paa Dansk — har Prokurist Johs. Hansen, der er oplært ved Boghandelen i Provindserne, fremvist og forklaret det dobbelte Bogholderi for Boghandlere i Boghandler-Medhjælper-Foreningen og høstet Anerkjendelse derfor.

Ligeledes har fhv. Boghandler Marius Gad givet en Fremstilling af »Vort Bogholderi« i Bogormen, 1905—06.

Efter denne lidt mere sammenhængende Fremstilling vil jeg gjøre nogle spredte Bemærkninger.

Det er gaaet lidt langsomt med Anerkjendelsen af den danske Provindsboghandlerstand. I Delbancos Festskrift staar: »Den 18. Oktbr. 1865 overværede Henriksen fra Rønne Mødet.« Dette, at en Provindsboghandler overværede et Møde i Den danske Boghandlerforening, syntes at være noget af en Begivenhed, siden det noteres i Forenin-

(1) Nord. Bogh.tid., XXXIV, 1910, S. 9—10; XXXV, 1911, S. 263, 285, 308—09; XXXVI, 1912, S. 296, af J. Vald. Nielsen. Medhjælperen, 1911, Nr. 14, S. 115.

gens Festskrift. Først 1898 optoges et Provindsfirma i Foreningen, nemlig Chr. Milo; 1899 optoges Jydsk Forlags-Forretning, repræsenteret ved dens Næstformand, Andreas Dolleris; 1910 Albert Bayer i Aarhus; 1914 O. Lohse i Varde.

Siden 1893 har »De danske Boghandlers Hjelpekasse« hvert Aar valgt til Revisorer: en københavnsk Boghandler og en Provindsboghandler. Der begyndtes for de sidstes Vedkommende med Jens Møller.

I »Dansk Boghandlertidende« 1855 findes i nogle vel-skrevne Artikler den Bemærkning: »Kun Den, der har Kjærlighed til Literaturen, kan blive en *dygtig* Boghandler; uden den kan ingen blive en dygtig Boghandler, men kun Bogkræmmer, der betragter Literaturen som enhver anden Handelsvare«, og Artiklen slutter: »Det vil af ovenstaaende Bemærkninger fremgaa, at det *hovedsagelig* er forrørligt Kjendskab til den danske Literatur, jeg fordrer af den, der vil kaldes en dygtig dansk Boghandler.« Disse sande og fornuftige Ord synes den nyeste Tid ikke at have havt Forstaaelsen af. Jeg skal naturligvis ikke hænge mig i Parodier og Abstraktioner. Men jeg vil dog bemærke, at ligesom Jylland i sin Tid havde nogle særlige Limfjords-Politikere, saaledes har Boghandelen ogsaa i den Kant af Landet havt sine særlige Handelsfilosoffer. Jeg skal anføre nogle Exempler: »En dygtig Boghandler kjendes paa følgende: naar en Kunde vil købe en Bibel, som Boghandleren ikke har paa Lager, skal det ende med, at Sidstnævnte faar Vedkommende til at købe en Harmonika, som han aldrig havde tænkt paa at anskaffe.« Fra samme Egn stammer Betragtningen over den sig stærkt bredende Mormonisme: »Ja, bare der er Røre — ligemeget, hvilket Røre: man sælger altid noget derved!« Og endnu længere mod

Vest sagde en afdød vindskibelig, men ikke særlig religiøs Boghandler: »Gudelige Smaaskrifter det er, F. g. m., noget af det Bedste, man kan handle med.« Vedkommende var forøvrigt altfor god Handelsmand til ikke at vide, at Almanakken er en Bog, som Alle anskaffer sig. Han syntes imidlertid, at Fortjenesten paa samme var lovlig mager, og han anskaffede sig derfor for en billig Penge en Bunke gamle Kvartaler af »Illustreret Tidende« og solgte derpaa, saavidt muligt, sine Kunder et saadant Kvartal og en lille Universitets-Almanak istedetfor en »Almanak med Historier i«; det Hele kostede 1 Kr. og blev ledsaget af en edelig Forsikring om, at nu »fik man dog noget for sine Penge«.

Naar jeg omtaler Almanakken som Allemands-Bog, hvad f. Ex. ogsaa Otto Borchsenius har antaget, bliver man lidt forundret over, at Niels Andersen i Aulum i sit Skrift »Faaklaaring aa Beskryuels øuer et faale villelæ Gild« (Randers 1835) lader en jydsk Bonde sige:

»Ja, no ku A ønsk mæ en nøi Albenak,
en Bog, som A aallæ haar ejet.«

Det synes saaledes, som det først er med Flinchs og Wisbechs illustrerede Almanakker (henholdsvis fra 1842 og 1853) at Almanakkens almindelige Udbredelse begynder.

Den bibliografiske Viden var ikke stor, og Kjendskabet til Bøger ofte af rent ydre Beskaffenhed. En ung Dame forlangte en nærmere betegnet Bog, dog uden Angivelse af Forfatter. Boghandleren kunde ikke finde den og spurgte om Bogens Udseende. »Ja,« svarede Damen, »Omslaget er gult med en Pipfugl.« »Godt, den med Pipfuglen, saa skal vi snart finde den!« Men han fandt den desværre ikke. Muligvis har det været Mads Hansens Sange, hun ønskede.

Befolkningen paa de Egne havde for 40—50 Aar siden ret aparte Begreber om Bøgernes Verden. En Mand spurgte

om »Cyprianus« og fik til Svar, at vedkommende Boghandler ikke havde den. »Ja, ja,« sagde han, »jeg véd nok en Maade, hvorpaa jeg kan faa den.« Og da han blev udfrikket om denne Maade, svarede han: »Naar man kjøber »et Bind Bøger«, faar man Cyprianus i Tilgift.« Senere oplystes det, at han med »et Bind Bøger« mente eet Expl. af alle trykte Bøger! Paa en saadan Handel var det heller ikke urimeligt at give Cyprianus i Tilgift.

Da Johannes Wildts Skrifter i 1859 og følgende Aar udkom i Hefter, spurgte en endnu levende meget literær Mand: »Johannes Wildt — hvad er det for noget?« »Aa,« svarede vedkommende Boghandler, en forhenværende Kjøbmand, »det er noget sært gammelt Tøjeri; vel noget nærmest i Stil med Goethe.« Ligeoverfor en saa grov Uvidenhed er det tilgiveligt, at de »stærke Jyders« Fører udtalte i en Boglade: »Grundtvigs Religion er slet, men hans Ordbog er god.«

Boghandelens faste Bogladepriser har ogsaa af og til faldet de handelsanlagte Jyder for Brystet. I samme By, hvor Johannes Wildt blev apotheoseret, paastod en Kone, at en Boghandler solgte sine Bøger billigere end en anden. Da vedkommende Boghandler blev vred over denne Paa-stand, svarede hun — dels for at dæmpe Vreden, dels for at være retfærdig —: »Ja, billigere sælger han dem nu; men det kan godt være, at han trykker sine med nok saa smaa Bogstaver!« Efter denne yderst oplysende Forklaring var der ingen Grund til fortsat Vrede.

Medens Folk i Provindserne er meget trofaste med at støtte de Handlende, de synes om, hænder det kun i Ny og Næ, at nogen kjøber en Bog med den bevidste Hensigt at »støtte« Forfatteren. Det maa da i saa Fald være for personligt Bekjendtskabs Skyld. Ret karakteristisk fortæller

saaledes Maglekilde Petersen, at en Bondemand havde lovet sin Kone at købe Monrads Prædikener, naar han kom til Holbæk. Undervejs ræsonnerede Manden imidlertid saaledes: Jeg har aldrig havt noget med Monrad at gjøre; men derimod staar jeg i gammelt Venskab til Maglekilde Petersen — og saa købte han dennes Fortællinger i Stedet for. I Henhold til det gamle Ord: »Hvad Fatter gjør, det er altid det rigtige«, fandt Konen Sagen i Orden og udtalte sig flere Gange senere omtrent saaledes: »Ded maa je sie, Monrads Prækener og Mavlekildes Historier kan ganske og aldøles ikke sammenlignes!«¹⁾

Naar H. J. Tørsleff i 1875, paa Grund af en Strid i den tyske Boghandel, fremdrager flere Exempler paa Uoverensstemmelser mellem Forlæggere og Sortimentsboghandlere, da er det selvfølgelig rigtigt, at Stridigheder kan opstaa mellem de to Parter og mellem Parterne indbyrdes, men gennemgaaende ere disse Kontroverser faa og smaa. Navnlig har for tidlig Avërtering af ny udkomne Bøger ofte været paatalt, idet Bekjendtgørelserne kommer Publikum ihænde, før Provindsboghandleren har modtaget Bøgerne. Men andre Faktorer kan jo ogsaa fremkalde Konflikter. Saaledes overdrog Dansk Skolemuseum i 1903 en enkelt Boghandler i Aarhus at ordne en Udstilling og fik derved fra de øvrige derboende Boghandlere en Protest. Ligeledes protesterede ni Odense-Boghandlere imod, at Forfatterinden Sophie Breum 1905 lod »Fyens Tidende« modtage Forudbestillinger paa hendes Festskrift »Odense Bys Bog om H. C. Andersen«.

Fra Forlæggernes Side ere Boghandlernes Ordresedler tidt blevne kritiserede, og denne Kritik er af og til — f. Ex af F. Lamprecht i »Vilde Skud« og af C. M. Hansen

(1) Maglekilde Petersen: Udv. Fortællinger, II, 1908, S. 13—15.

i sine »Erindringer«¹⁾ — bleven offentliggjort. Hvor meget af den Kritik der falder paa Provindsboghandlerne, skal jeg lade usagt. Men at denne Kritik ogsaa paa et svagt Grundlag kan gives en bombastisk Form, oplyser følgende Exempel: »En Boghandler i Holstebro forlangte fra »Jordans Forlag«: »Robertus von Agerkaal«. Uheldigvis var der dengang to Jordans Forlag — og Ordresedlen gik til det fejle. Dette tilbagesendte Ordren med Paaskrift: »Jeg kjender: Grønkaal, Hvidkaal, Rødkaal, Savoikaal, Spidskaal, Suurkaal, Bruunkaal, Grønlangkaal; men Agerkaal kjender jeg ikke.« Da Pjecen var E. O. Jordans Forlag, røbede dette — formentlig vittige — Svar ikke nogen velvillig Stemning overfor de Paagjældende; heller ikke noget overvættes stort Kjendskab til Bibliografi og Botanik.

En Art af Boghandel, der kun i ringe Grad har fundet Trivsel i Provindserne, er Antikvarboghandelen, naar man da ikke med den Handel mener en Marschandiserhandel med Skolebøger og lign., der sagtens findes i de fleste Byer. Et Par Antikvarboglader af Betydning fortjener at nævnes: *Rasmus Nielsens* i Odense, 1866—78, og *Erik H. Jungs* videnskabelige Antikvariat i Aarhus, grundlagt 1913.

Endelig skal jeg omtale Boghandelen paa Island, der jo ogsaa er dansk Provindsboghandel, og med et Par Ord Boghandelen i Sønderjylland i den nyere Tid.

Islands første Boghandler, *O. Finsen* (* 1832, † 1897 i Kjøbenhavn), var Cand. phil. Han arbejdede ved Handelen og blev derefter Postexpeditør; var Boghandler i Reykiavik fra 1870 til 1883; men stod indtil 1893 opført paa Boghandlerforeningens Liste over antagne Boghandlere. *Björn Jonsson* (* 1846, † 1912), var Cand. phil. og siden

(1) Chr. M. Hansen: Fra min første Boghandlertid, 1909, og Samme: Fra mine senere Aar i Gyldendalske Bogh., 1911.

1874 Redaktør af Bladet »Isafold«; begyndte 1877 en Forlagsvirksomhed i Reykiavik. 1900 antoges han af Den danske Boghandlerforening. Han var Minister for Island fra 1. April 1909 til 14. Marts 1911. Samme Aar, 1877, begyndte *Thorvaldur Jonsson* (* 1837) en Boghandel i Isafjord; han har været Distriktslæge i Vestamtets nordlige Distrikt siden 1865. Boghandelen overdrog han 1905 til Magnus Olafsson. *Sigurdur Kristjansson* (* 1854); oplært ved Bogtrykkeriet; oprettede 1883 en Bog- og Papirhandel i Reykiavik, men driver nu kun Forlagsvirksomhed. 1893 antoges han af Den danske Boghandlerforening. *Kr. O. Thorgrimsson* (* 1857); uddannet som Bogbinder; var antaget Boghandler i Reykiavik 1878—88; gik derpaa over til Kjøbmandshandelen. *Sigfus Eymundsson* (* 1837, † 1911); uddannet ved Bogbinderiet; var Bogbinder 1860—80; Fotograf 1866—90; etableret som Boghandler i Reykiavik 1887—1911. Han stiftede, i Forening med ovennævnte Bjørn Jonsson og Sigurdur Kristjansson, den 12. Januar 1889 »Boghandlerforeningen i Reykiavik« [Bóksale Felagið i Reykiavik] og var Formand derfor fra dens Stiftelse. Denne Forening havde allerede omkring 1890: 37 Medlemmer og Kommissionærer og har nu over 50 Filialer rundt om paa Island. Boghandelen dér er yderst vanskelig at drive. Indbyggernes Antal er meget ringe i Forhold til Landets Størrelse. Island er 1900 □ Mil stort, men har kun 85,000 Indbyggere.

Da det er Kystfarten, som besøger Bøgerne, kan en almindelig Expedition kun finde Sted fra April til Oktober. I Modsætning til Danmark trives den islandske Boghandel bedst om Sommeren. »Et Julemarked for Nyheder kjendes selvfølgelig slet ikke paa Island, og medens man i Kjøbenhavn stræber at bringe saamange Nyheder som muligt paa

Julemarkedet, maa man i Reykiavik omhyggelig skjule dem, hvis man har nogen. Forlæggerne udsender deres Forlag uforlangt, saameget som der menes at være Brug for et Aar eller mere, og Boghandlerne véd som Regel ikke, at en ny Bog er udkommen, før de faar den ihænde. Den islandske Boghandel drives i Tidsrummet: Oktober—Marts ved Kolportører. »Denne Afsætningsmaade er vistnok den heldigste, men den er forbunden med store Vanskeligheder, da Kolportørerne hyppig maa passere store og farlige Floder og Bjerge. Har en Kolportør imidlertid Held med sig, kan han ofte gjøre forholdsvis gode Forretninger, ja endog bedre end Boghandlerne i Kjøbstæderne omkring i Landet. Større Værker udgives i Bind; men ingen i Hefter. »Paa Landet drives Boghandelen mest som Biforretning af Folk, der egentlig har en anden Næringsvej; især drives den af Handelsfolk. De fleste af Handelsstederne ere saa smaa, og Landet saa tyndt befolket, at Folk ikke kunne have Boghandelen som Hovednæringsvej. Boghandelen kan aldrig blive livlig her til Lands, og Afsætningen kan umulig gaa hurtigt for sig. Paa den anden Side er det dog sjelden, at en islandsk Bog bliver til blot Makulatur. De fleste Bøger sælges med Tiden.«¹⁾ Særlig omtales Sagaerne, som stedse sælges.

Den islandske Postporto er 30 Øre pr. Pund. Fra Danmark blev 1. Juli 1885 Vægtgrænsen for Korsbaand forandret fra 50 Kvint til 4 Pund, og Portoens nedsat til 5 Øre pr. 10 Kvint.

Boghandelen i Reykiavik, Isafjord, Akureyri og Seydisfjord har Kommissionærer i Kjøbenhavn og faar Bogpakker med Skibslejlighed.

(1) Sigurdur Kristjansson: Boghandelen paa Island i C. Corneliussen: Boghandler-Medhjælperen, 1900, S. 37—41.

Dansk Boghandel i Sønderjylland har vegeeret i de sidste 25 Aar. De mange Bøger og Julehefter, der udbredes gennem Sprogforeningen, hæmmer naturligvis Omsætningen i Boghandelen af dansk Literatur. Men ogsaa Politimyndighedernes Smaalighed bidrager dertil. I December 1896 besluttedes i F. Sørensens Boghandel i Aabenraa Beholdningen af Ernst Bojesens »Juletid« og Mangors Kogebog, tydsk Udgave; sidstnævnte fordi der paa Omslaget fandtes et Dannebrogflag. Den danske Boghandel har, som alt dansk Liv dernede, trange Kaar, og det maa sandes, hvad C. Hostrup sang til Sønderjyderne:

»I aaben Mark du staar for Stød,
mens vi kan sidde hjemme;
du bærer Læsset af vor Nød,
det skal vi aldrig glemme.«¹⁾

VII.

Danske Provinds-Forlæggere.

Ja leve det boglige Ægteskab
fra Kjøl til Gjedsers Pynt.
Det føre til Vinding (og ej til Tab)
af Aand — og Vid — og Mønt.

Chr. Richardt.

[Forlæggernes Skaal. Juli 1884²⁾].

I Henhold til Mottoet over dette Afsnit, vil jeg begynde min Oversigt over Forlagsvirksomheden i Danmarks Provindser med det nordligste Jylland og derefter gaa sydpaa

(1) C. Hostrup: Sange og Digte fra senere Aar, 1885, S. 150.

(2) Chr. Richardt: Vaar og Høst, 1884, S. 82.

for at ende med Falster. Jeg vil tage det hele Tidsrum samlet under Et — og jeg haaber, at Læserne ved denne Oversigt vil faa et Billede af det literære Liv i Provindserne og af den tekniske Fremstillingsevne, som den i det forløbne Aarhundrede har ytret sig udenfor Hovedstaden.

Hjørring. *Thøger Petersen* (* 1802, † 1873) trykte og forlagde en Udgave af Kingos Kirke-Psalmebog (i Uddrag) 1853; desuden »Ny Billedbibel«, med 800 Billeder; endvidere en Mængde Smaabøger samt Billeder og »Himmelbreve«, hvilke sidste han selv haandkolorerede¹⁾. Hans

Almindelig dansk og norsk

Literatur- og Boghandels-Tidende.

Under Medvirkning af flere Videnskabsdykere og Bogsæmner

udgivet og redigeret af
Bernhard Rée.

Nr 1.

Aalborg den 8de November.

1845.

Søn, *Marinus Petersen* (* 1825, † 1867), overtog Forretningen 1854; han fortsatte Forlaget; udgav bl. A. *Priscillas Eventyr*, oversat af Wald. Møller, Boghandler i Frederikshavn (1858). *Billed-Almanak* 1856—59 samt i flere Aar »Tillæg til Almanakken«. W. I. Karup: *Fem folkelige Foredrag*, 1862. J. J. F. Friis: *Pengeskrinet* 1862. Desuden købte han Restoplaget af en halv Snes Bøger af H. J. Bings Forlag²⁾.

Aalborg. *Bernhard Rée* (* 1813, † 1868) udgav 1841—42 »Læsecabinettet«, I—III; han købte 1845, i Forening med F. H. Eibe, omtr. en halv Snes af Trykkefriheds-Selskabets

(1) Af hans satiriske Billeder nævnes en Mølle, hvor gamle Koner kunde ommales til unge Piger.

(2) En Forlags Fort., 1859 (et Blad i 4to. Fælleskatalog, 1876, S. 19.

Skrifter og solgte dem til nedsat Pris; ligeledes tilkøbte Rée sig A. Thiers: *Consulatets og Keiserdømmets Historie* (1845—46; 17 Bind) og solgte Værket til nedsat Pris. Han udgav og redigerede »Almindelig dansk og norsk Literatur- og Boghandels-Tidende«, 1845; men skjøndt Bladet baade var tiltalende og intelligent, udkom dog kun otte

Dr. Jesper Basmussen Brokmands,
theologisk Professor og Biskop
 over Sjælland Stift.

Hus-Postil,

den
 Gubelig Betænkning

og
 Kort Forklaring

over alle
Evangelierne,

for
 paa Søndagene og Helligdagene

af Heds Renslighed det gamle Nær igjennem pleje af fremtidets forbandelse

Guds Børn til gubelig Gøffel.

Denne udgivet ved

J. Vahl,

Cap p. i Christiansted.

M e l b o r g.

Printet af *Martinus M. Schultz's* Bogenhandl.

Trykt i Christiansted.

1 8 6 2.

Titelblad til Jesper Brokmands Huspostil.

Numre deraf. Nr. 1 indeholdt en velskrevet Indledning; desuden Anmeldelser af Carl Baggers »Øieblikkets Børn« og St. St. Blichers »Bautastene«. *Marinus M. Schutz* (* 1818, † 1883) forlagde fra 1848 til sin Død omtr. 70 Skrifter og Landkort; hans betydeligste Værker ere: Jesper Brokmands Hus-Postil, ved J. Vahl, 1862. H. W. Longfellow's Prosaværker, I—II. Paa Dansk ved E. M. Thorson, 1856—57. A. Tholuck: Livsvidner. Oversat af W. J. Boethe, 1860. Forskjel-

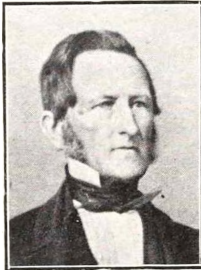
lige Skrifter af P. Chr. Kierkegaard. F. Christianis Skolekort over Verden, Europa, Danmark og Palæstina. Desuden var han Hovedkommissionær for »Samlinger til jydsk Historie og Topografi« fra 1866 til 1894. Hans Søn, *Johan Schultz* (* 1851), overtog Forretningen 1884; han forsætter Forlaget¹⁾, men har ikke i nævneværdig Grad udvidet det.

1890.

Magnus A. Schultz (* 1839, † 1908) har ogsaa et betydeligt Forlag. Her skal anføres: G. S. Bricka: Haandbog i Fjerkræavl, 1884; et Værk til 24 Kr. Den humoristiske amerikanske Forfatter E. Egglestones Værker i Oversættelse; N. Hancke: Nord for Limfjorden, 1873; L. D. Hass: Homøopatisk Lægebog, 1873; Egede Glahns Prædikener; Skolebøger og Kogebøger²⁾.

Randers. *J. Fr. Smith* (* 1802, † 1870) forlagde flere af

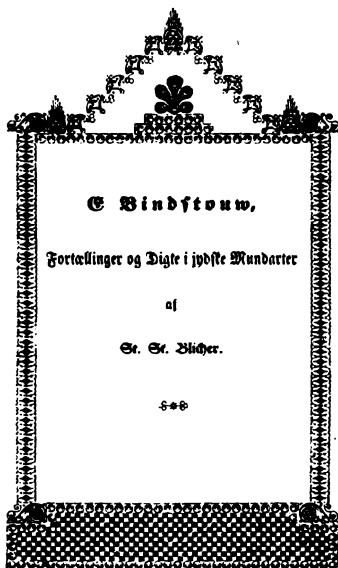
J. Fr. Smith.

Steen Steensen Blichers Værker: Svi-thiod, 1837; Trækfuglene, 1838, og E Bindstouw, 1842. De to Sidstnævnte ere udkomne i flere almindelige Ud-gaver; desuden i Prag-Udgaver. Ori-ginal-Udgaven af »E Bindstouw« hører nu til de største literære Sjeldheder. Den blev trykt i Facsimili til Jeppe Aakjærs »Steen Steensen Blichers Livs-tragedie« efter et Expl., der tilhører nærværende Bogs Forfatter. St. St. Blicher udgav desuden i Randers, i Forening med Bogtrykker

(1) Fort. over M. M. Schultz's Forlag, 1. April 1875, 12 S.

(2) Fort. over Magnus A. Schultz's Forlag, 1875. (Hans Forlag var saa omfattende, at Niels Christensen i en Jubilæumshilsen til ham fik Titlerne paa hans Bøger opstillede som et Levnetsløb fra Vuggen til Graven.)

J. M. Elmenhoff, »Nordlyset«, I—XII, 1827—29. Paa I. Bind havde Udgiveren kun 85 Subskribenter. Endvidere udgav han »Diana«, et Tidsskrift for Jagtelskere, I.—IX. Hefte, 1832—38. Her udkom ogsaa hans »Min Vinterbestilling«, der blev nedskrevet for Blicher af Lærer H. C. H. Poulsen (Fader til Alfred og Karl Povlsen i Ryslinge). J. Fr. Smith overdrog 1843 Forretningen til en Brodersøn, *Niels Schmidt* (* 1818, † 1889). Han udgav »E Bindstouw« og »Trækfuglene« i nye Oplag, samt en Del højst forskjellige Skrifter, saaledes »Landoeconomisk Maanedsskrift« 1846—47; L. P. Thorups engelske Lærebøger 1862—65; samt Skrifter af Pauline Worm; hun var Lærerinde i Randers i en lang Række Aar, men udgav sine større Bøger (»De Fornuftige« o. s. v.) i Kjøbenhavn. I Tidsrummet 1840—70 forlagde *Lars Jacobsen* (* 1803, † 1880)

Omslag til St. St. Blicher: E Bindstouw.
(Randers 1842.)

nogle Skolebøger af J. Bischoff, S. Broberg, F. J. Møller og H. K. Whitte og sine egne Regnebøger; desuden F. Noback: Handelscommis'en, 1856, og S. W. Wiberg: Ny geistlig Stat, 1858—60. Hans Forlagsskrifter — imellem 40 og 50 — var i Hovedkommission hos Otto Schwartz i Kjøbenhavn. Hans Søn, *J. C. S. Jacobsen* (* 1846, † 1904),

forlagde i Firserne G. Hvejsels geografiske Læremidler, der vandt en ikke ringe Udbredelse¹⁾. *H. F. Mansa* (* 1839, † 1910) havde i Midten af Halvfjerdserne omtr. 30 Forlags-

Lithograferet Omslag til St. St. Blicher: Trækfuglene. 2. Opl.
(Randers 1864.)

skrifter, deriblandt L. C. Barlags Regnebøger og J. R. Koch:

(1) Fort. over Lars Jacobsens Forlags- og Commissionsart., 1. Novbr. 1861.
Fælleskatalog, 1876, S. 15.

Fædrelandets Historie, 1874¹⁾. *Carl Breidahl* (* 1840, † 1904) havde, ligeledes i Halvfjerdserne, og væsentligt i Hovedkommission, en Snes Landbrugs-Skrifter, af H. Jensen, A. Koch og P. Nielsen²⁾.

Viborg. *Anton Frantz Just* (* 1766, † 1829) blev Boghandler 1797 og anlagde et Bogtrykkeri 1812, fra 1817 drev han Bogtrykkeriet i Forening med *Rasmus Poulsen Dons* († 1838, 49 Aar gl.). Just var Redaktør og Udgiver, siden Medudgiver af »Viborger Samler«, 1797—1828. Desuden udgav og forlagde han omtr. 30 Bøger og Skrifter. Deraf udkom hans »Nyeste Bondepraktika«, 1798; »Naturhistorie om Dyrene«, 1802, og »Haandbog for den læsende Ungdom«, 1800, i mange Oplag; den sidste, der har oplevet 15 Udgaver, har holdt sig som Læsebog

Titelkobber til St. St. Blicher:
Sneeklokken.
(Viborg 1826.)

i jyske Landsbyskoler indtil den nyeste Tid. Hans egne Digte, navnlig de humoristiske, vandt stort Bifald. Hans Kompagnon, Stiftsbogtrykker R. P. Dons, forlagde St. St. Blichers »Sneeklokken, Nytaarsgave for 1826«. I Midten af Halvfjerdserne forlagde *Niels Christensen* (* 1842, † 1912) en halv Snes forskelligartede Bøger, deriblandt en ny Udgave af »Skalle Laust: Faaklaaring aa Beskryuels« og Th. Ulrich: Bivejes Bygning, 1875³⁾. *Adolf Jacobsen* (* 1849) forlagde

(1) Fælleskatalog, 1876, S. 16—17.

(2) Fælleskatalog, 1876, S. 11—12.

(3) Fælleskatalog, 1876, S. 13.

1891—1908 Adolf Lomholts matematiske Lærebøger og nogle andre Bøger til Skolebrug.

I det Hele taget maa Tiden omkring 1870 betragtes som en særlig livlig Tid, hvad Provindsforlag angik. I »Nordisk Boghandlertidende« 20. Juni 1868 findes saaledes ikke mindre end fem Bekjendtgørelser om nye Bøger fra Lars Jacobsen, H. F. Mansa, Marinus M. Schultz og V. Schøne-mann.

Nykjøbing paa Mors. Her udgav Præsten Fr. Nygård paa *Hans Kr. Hovmøllers* Forlag »Grundtvigs Stilling og Kalkbrænderi-Forsamlingerne«, 1882, og »P. K. Algreens og Provst J. K. Sørensens Levnedsløb«, 1883. Men, naar undtages nogle »Tillæg« til Grundtvigs Festsalmer og Kingos Kirke-Psalmebog samt Begyndelsen til Hovmøllers betydelige Portræt-Serie, har Forlagsvirksomhed ellers ikke særlig havt hjemme i denne By.

Silkeborg. »*Nationale Forfatteres Forlag*«, stiftet 1910,

1910.

med *Holger Jørgensen* (* 1877) som Forretningsfører og bistaaet af Professor J. Paludan, Censor P. A. Rosenberg og Forfatteren Alfr. Ipsen. Forlaget har udgivet Bøger væsentligt af skønliterær Art, indtil Udgangen af 1914 omtr. 80, bl. A. af Forfatterne K. G. Brøndsted, Karl Christensen,

Jørgen Hauglund, Alfr. Ipsen, Mads Jepsen, Laura Kieler, Mads Nielsen, Lavrids Nyegaard, J. Paludan, P. A. Rosenberg, Svend Tange og Kr. Østergaard. Fra 1915 expederes Forlaget udelukkende fra Kjøbenhavn, hvortil Forretningsføreren ogsaa er flyttet. Han udgav fra Silkeborg 1907—13 Tidsskriftet »Vor Fremtid« og er fra 1915 Redaktør af Dagbladet »Vort Land«.

Borris ved Ringkjøbing. Amtsprovst *C. J. L. Krarup* (* 1765,

† 1820) erholdt 23. August 1815 kgl. Bevilling til at anlægge et Skole-Bogtrykkeri i Borris. Han trykte, udgav og forlagde »Allehaande Nyttigt«, I—II, 1816—19; Gudelig Læsebog for Børn, 1818; Magasin for Skolevæsenet, 1. H., 1820, og flere Skrifter. Seminariet og dermed ogsaa Bogtrykkeriet nedlagdes 1824. En af dets Elever, Lars Jacobsen, født 1803 i Hvejsel, blev 1840 Boghandler i Randers, og det er neppe uden Paavirkning derfra, at han tillige blev Forlægger.

O. Lohse.

Ca. 1900.

Allehaande Nyttigt

ifær

for Bøndestanden

og

Andre paa Landet.

Uddraget

af afstillede tydske og danske Skrifter

ved

G. J. Lohberg Statup,

Kontoprosk. Medlem af Dannebrogens, Svaneridts og
Korsbaner for Seminariet i Borris.

Første Samling.

Andet Oplog.

Borris ved Ringkjøbing, 1818.

Trykt, paa Udgiverens Forlag, i det Kongelige
privilegerede Bølsbogtrykkeri.

Titelblad til Allehaande Nyttigt.

Varde. O. Lohse (* 1867) startede i 1899, i Forening med Eiler H. Hagerup, »Julestjernen«, der siden er udkommet hver Jul og har vundet overordentlig stor Udbredelse. Paa Lohses eget Forlag er udkommet: Olfert Ricard: Ungdomsliv, 1905, trykt i 43,000 Expl., og C. Skovgaard Petersen: Vil du frem? trykt i 18,000 Expl.; desuden religiøse Skrifter af Johs. Gøtzsche, Gabriel Koch, Johs. Loft, Olfert Ricard, A. Schack, C. Skovgaard Petersen samt i Oversættelse ved Oluf Olesen F. B. Meyers theologiske Bøger. Fra 1. Novbr. 1914 er Forlaget

sammensluttet med »Kirkelig Forening for den indre Mission i Danmark«, under O. Lohses Ledelse; fra 1912 er han Medlem af Den danske Boghandlerforening¹⁾.

1893.

Esbjerg. *J. Dalsgaard Olsen* (* 1862) forlagde 12 forskellige Skrifter, deriblandt *S. Alkær sig: Esbjerg Havn og By*, I—II, 1909—14, og desuden *Aar bog for den danske Fiskerflaade*, I—IV, 1893—96.

Aarhus. *A. F. Elmquist* (* 1788, † 1868) udgav fra 1818—33 og fra 1839—40 »Læsefrugter, samlede paa Litteraturens Mark«, 66 Bind, der indeholdt en Mængde Oversættelser, men ogsaa nogle originale Bidrag af H. C. Andersen, St. St. Blicher, Ludvig Bødtcher, B. S. Ingemann og flere. 1850—54 udgav han »Cimbria«, et lignende Tidsskrift. Han har desuden oversat, trykt og forlagt en Snes forskellige Bøger, navnlig dramatiske Arbejder. Han virkede 1848—50 for at skaffe Armeen Bøger og søgte i det Hele taget at vække Læselysten hos den menige Mand. *A. C. Wissing* (* 1814, † 1889) var bl. A. Forlægger af nogle mindre Skrifter af Fr. Sneedorff-Birch, saaledes 2. Oplag af *Digtet »Min«* (1862), der vakte megen Opsigt; tillige af 13. Oplag af *A. F. Justs Læsebog for Almueskoler*, 1841; forud for N. Schmidt forlagde han »Landoeconomisk Maa nedsskrift«, 1.—2., 1844—45. *Jacob Zeuner* (* 1840, † 1911) forlagde (og delvis trykte) fra Midten af Halvfjerdserne gennem omtr. 25 Aar 90—100 Skrifter, mest Skolebøger og faglige Ting, f. Ex. af M. C. Handest og J. Hoffmeyer; desuden lægevidenskabelige og landøkonomiske Pjecer; af skjønliterære Forfattere kan nævnes Sophus Birch. *Th. Math.*

1887.

(1) O. Lohses Katalog, 1. Maj 1915, 34 S.

Thru (* 1833, † 1890) forlagde bl. A. P. B. Fengers store »Læsestykker af danske Forfattere til Skolebrug«, I—II, 1884—85. Ogsaa hans Søn og Efterfølger, *Th. Thru* (* 1864), har forlagt forskjellige mindre Skrifter; har desuden trykt og udgivet nogle stilfulde Kalendere. *Albert Bayer* (* 1864) begyndte 1889 sin Forlagsvirksomhed med Udgivelsen af K. T. Knudsen: *Ny pharmaceutisk Stat.* Den 1. Oktbr. 1891 begyndte Udgivelsen af *Maanedsskriftet »Jylland«*. Det var om dette Tidsskrift, Herman Bang skrev: »Jylland skal op, og Jylland skal med.« *Maanedsskriftet* maatte dog ophøre med første Aargang; men dets Existens gav Stødet til Oprettelsen af »*Jydsk Forlags-Forretning*«; dette Forlag førtes fra 8. Februar 1892 som selvstændig Forretning; 30. Juli 1895 omdannedes det til et Aktieselskab af fortrinsvis jydsk Boghandlere. Samme Dag valgtes Bestyrelse og vedtoges følgende

1892.

»*Love for Aktieselskabet Jydsk Forlags-Forretning*«.

Selskabets Formaal.

§ 1. Under Firmanavn »Jydsk Forlags-Forretning« etableres et Aktieselskab, hvis Hjemsted er Aarhus og Kjøbenhavn og hvis Formaal er at forlægge og udgive forskelligartet Literatur, æsthetisk, økonomisk, social, Haandbogs-, Skolebogs- og anden Faglitteratur.

1895.

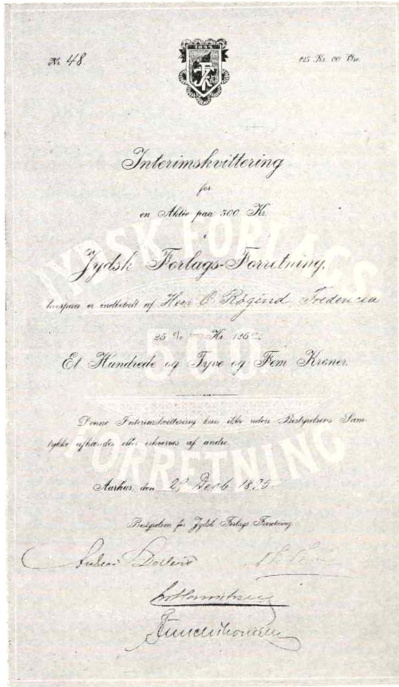
Selskabets Grundfond og Aktier.

§ 2. Selskabets Grundfond er en Aktiekapital paa foreløbig 75,000 Kr., fordelt i 150 Aktier à 500 Kr., som lyde paa Navn og ere noterede i Selskabets Bøger.

§ 3. Naar 25 pCt. af Aktiernes nominelle Beløb ere indbetalte, udstedes Aktierne, lydende paa Navn. De ikke indbetalte 75 pCt. af Aktiernes Paa-lydende ere Aktionærerne kun pligtige at indbetale ifølge en Generalforsamlings Beslutning.

§ 4. Aktier, der ikke ere fuldt indbetalte, deponeres i Jydsk Handels-

og Landbrugsbank i Aarhus. Aktierne kunne som Regel kun eies af og afhændes til de af Boghandlerforeningen i Kjøbenhavn antagne rabatberetigede Provindsboghandlere og Sortimentsboghandlere i Kjøbenhavn, og ethvert saadant Kjøb og Salg skal sanktioneres af Aktieselskabets Bestyrelse og noteres i dettes Bøger.

Aktiebrev i Jydsk Forlags-Forretning.

og især have sin Opmærksomhed henvendt paa Udgivelse af nye Skrifter og Salg af de alt udgivne. Bestyrelsesraadet sammenkaldes af Formanden eller i dennes Forfald af Næstformanden. Møde afholdes i Almindelighed en Gang om Maanedn, men ellers saa ofte som Formanden finder det fornødent, samt naar det skriftlig begjæres af 3 Medlemmer.

Selskabets Bestyrelse og Drift.

§ 5. Selskabets samtlige Anliggender varetages af a) Aktionærerne paa Generalforsamlingen og b) et Bestyrelsesraad. Generalforsamlingen har den øverste Myndighed i alle Selskabets Anliggender. Bestyrelsesraadet forestaar den almindelige Drift og udfører iøvrigt Generalforsamlingens Beslutninger.

§ 6. Bestyrelsesraadet bestaar af 4 Medlemmer, der vælges for 1 Aar ad Gangen paa Selskabets aarlige ordinære Generalforsamling. Indtræder Vakance mellem to ordinære Generalforsamlinger, kompletterer Bestyrelsesraadet sig selv.

§ 7. Bestyrelsesraadet vælger af sin egen Midte en Formand og en Næstformand.

§ 8. Bestyrelsesraadet skal i alle Henseender varetage Selskabets Tarv

§ 9: I Bestyrelsesraadet forelægger Formanden alle indkomne Tilbud om Forlags-Skrifter, ligesom Raadet har baade Ret og Pligt til at udfinde og opsøge saadanne Forlagsartikler, der kunde forventes at blive til Selskabets Gavn og økonomiske Fordel.

§ 10. For at en ny Bog eller et nyt Skrift skal kunne antages til Udgivelse af Selskabet, gjælde følgende Regler: Er Bogens Forlag og Udgivelse forbunden med Udgifter af indtil 1000 Kr., skal mindst 3 af Bestyrelsesraadets Medlemmer, deriblandt Formanden, stemme for dens Antagelse. Vil Bogens Udgifter beløbe sig til fra 1000 til 5000 Kr., kræves Enstemmighed i Bestyrelsesraadet for dens Antagelse, og ville Omkostningerne blive større end 5000 Kr., er Bestyrelsesraadet forpligtet til at forelægge Spørgsmaalet om Antagelse eller Forkastelse for et af Bestyrelsesraadet udpeget Udvalg, bestaaende af 7 Boghandlere, hvoraf de 4 saavidt muligt skal udtages blandt de større Aktionærer. Dette Udvalg afgjør sammen med Bestyrelsesraadet Sagen med simpel Stemmemflerhed.

Iøvrigt bestemmer Bestyrelsesraadet selv sin Forretningsorden.

Reise- og andre Repræsentationsudgifter, som Bestyrelsesraadet og det af dem udpegede Udvalg har for Aktieselskabet, godtgjøres efter Regning.

§ 11. Til at bistaa Bestyrelsesraadet ved Valg af Forlagsartikler er dette berettiget til at indhente Raad og Veiledning hos Mænd, som Bestyrelsen dertil maatte finde egnede og som honoreres efter nærmere Overenskomst, dog saaledes, at deres Honorar gjøres afhængigt af det efter deres Raad antagne Værks økonomiske Resultater.

§ 12. Under Bestyrelsesraadet sorterer en Forretningsfører med Bopæl i Aarhus, der er pligtig at besørge al den daglige Administration, Bøgernes Førelse, Korrespondance, Expedition og iøvrigt alt saadant Arbejde for Selskabet, som Bestyrelsesraadet bestemmer.

Endvidere holder Selskabet under Bestyrelsesraadets Ledelse Lager og Kontor i Kjøbenhavn, som forestaas af en Bogholder, hvem alt Arbejde ved Expeditionen og Bogføringen i Kjøbenhavn paahviler. Bogholderen ved Kontoret i Kjøbenhavn instrueres af og arbejder under Forretningsføreren.

§ 13. Bestyrelsesraadet repræsenterer Selskabet i alle Forhold saavel til det Offentlige og Trediemand udenfor den daglige Forretningssfære som til Selskabets egne Aktionærer.

§ 14. Medens Aktieselskabet selvfølgelig hæfter for den Gjæld, Bestyrelsesraadet har stiftet paa Selskabets Vegne, hæfter den enkelte Aktionær kun for det Beløb, han mangler i at have indbetalt sin Aktietegning fuldt ud.

§ 15. Til at forpligte Selskabet fordres Underskrift under Selskabets Firma af mindst tre af Bestyrelsesraadets Medlemmer.

Generalforsamlingen.

§ 16. Den ordinære Generalforsamling holdes hvert Aar i den Sommermaaned, hvor Provindsboghandlerforeningen afholder sit Aarsmøde, saalænge disse Aarsmøder bestaa, og da i samme By og paa en af de Dage, hvor disse Møder holdes. Skulde disse Aarsmøder ophøre, fastsættes Tid og Sted for det næste Møde af Generalforsamlingen paa det foregaaende Møde.

Extraordinære Generalforsamlinger kunne forlanges sammenkaldte, naar mindst $\frac{1}{4}$ af Aktionærerne skriftlig begjære det.

§ 17. Indkaldelsen til Generalforsamlingen sker med 4 Ugers Varsel og Forhandlingsgjenstandene meddeles Aktionærerne 8 Dage forinden Generalforsamlingen gennem særlig Underretning til hver enkelt Aktionær.

§ 18. Forhandlingerne paa Generalforsamlingen ledes af Bestyrelsesraadets Formand, medmindre Generalforsamlingen beslutter at vælge en særlig Ordstyrer.

§ 19. Enhver Aktie giver en Stemme, dog at ingen Aktionær kan afgive mere end 10 Stemmer. Stemmegivning efter skriftlig Fuldmagt er tilladt.

Stemmeret have kun saadanne Aktionærer, der ere eller have været Boghandlere i Provindserne eller Sortimentboghandlere i Kjøbenhavn. Undtagelse herfra kan kun ske med Aktionærer, der ved Salg af Forlag til Selskabet har modtaget Aktier i Betaling, samt med Andre, der uden at være Boghandlere have erhvervet Generalforsamlingens Tilladelse til at blive Medlemmer af Selskabet.

§ 20. Paa den ordinære Generalforsamling bliver at foretage:

- a) Bestyrelsesraadets Beretning om Selskabets Virksomhed.
- b) Fremlæggelse af den reviderede aarlige Regnskabsafslutning.
- c) Valg af Medlemmer til Bestyrelsesraadet.
- d) Valg af to Revisorer til at gennemgaa Regnskabet.
- e) Afgjørelse af de øvrige til Foretagelse ansatte Sager og Forhandling om saadanne andre Indstillinger og Forslag, som maatte fremkommé. Forslag fra Aktionærer, som ønskes behandlede paa Generalforsamlingen maa være indgivne til Bestyrelsens Formand senest 2 Uger forinden Generalforsamlingens Afholdelse.

§ 21. Naar Forslag til Forandring af Lovene fremkomme, maa saadanne Forslag ved Generalforsamlingens Indvarsling specielt fremhæves, og til den gyldige Antagelse af dem udfordres, at mindst $\frac{1}{3}$ af Aktiekapitalen er repræsenteret paa Generalforsamlingen og at en Majoritet af $\frac{2}{3}$ af de afgivne Stemmer erklære sig for Forandringen. — Iøvrigt sker alle andre Afgjørelser ved Stemmeflerhed.

Regnskabsafslutning. Udbyttets Fordeling.

§ 22. Selskabets Forretningsaar løber fra 1ste Januar til 31te December og den aarlige Balance opgjøres derefter i Mai—Juni Maaneder.

§ 23. Af det ved den aarlige Balance fremgaaende Nettoudbytte ydes der først Aktionærerne 5 pCt. af deres Aktiers Paalydende, derefter udbetales af Resten 6 pCt. til Forretningsføreren. Det vedtages paa hvert Aars Generalforsamling, om og hvormeget der skal udbetales Bestyrelsen i Tantième. Derefter fordeles det Overskydende procentvis til Selskabets Medlemmer efter deres Aktier.

Om Selskabets Opløsning.

§ 24. Naar Selskabet i 3 paa hinanden følgende Aar intet Udbytte har givet, har Bestyrelsesraadet snarest muligt at forelægge en Generalforsamling det Spørgsmaal, om Selskabet bør opløses.

§ 25. For at Selskabets Opløsning gyldig kan besluttes, udfordres, at mindst det Halve af Aktiekapitalen er repræsenteret paa Generalforsamlingen og at en Majoritet af $\frac{3}{4}$ af de afgivne Stemmer erklærer sig for Opløsningen.

Skulde den Generalforsamling, for hvilken Opløsningsspørgsmaalet først fremsættes, ikke repræsentere mindst det Halve af Aktiekapitalen, bliver der, naar Bestyrelsesraadet har fremsat Spørgsmaalet om Opløsning, at indkalde en ny Generalforsamling til at møde 6 Uger derefter, og denne ny Forsamling er da, uden Hensyn til den paa samme repræsenterede Del af Aktierne, berettiget til, med en Majoritet af $\frac{3}{4}$ af de afgivne Stemmer, at beslutte, om Opløsningen skal finde Sted.

§ 26. I Tilfælde af Opløsning bestemmer Generalforsamlingen, hvorledes Likvidationen skal ske, og efter endt Likvidation afholdes en Slutnings-Generalforsamling, paa hvilken Resultatet meddeles og Decharge gives.

Bestyrelsen kom til at bestaa af Redaktør *Th. Funch Thomsen* (* 1859), der sammen med *Albert Bayer* havde ejet det gamle Forlag, samt Boghandlerne *Andreas Dolleris*, *Chr. Henriksen* og *Th. Thruue*. *Funch Thomsen* var Formand i Bestyrelsen, *Andreas Dolleris* Næstformand og *Th. Thruue* Kasserer. *Albert Bayer* var Forlagets Forretningsfører, og *Janus Thomsen* Forretningsfører i Kjøbenhavn. Forlaget var fra 1. Januar 1899 til 31. Decbr. 1901 Medlem af Boghandlerforeningen, og i dette Tidsrum repræsenteredes det paa denne Forenings Møder af Selskabets Næstformand.

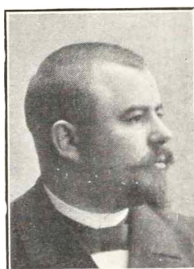
Af Forfattere, der dels var, dels blev knyttet til Forlaget, kan nævnes: *Kr. Arentzen*, *Anna Baadsgaard*, *K. G. Brøndsted*, *Carit Etlar*, *Th. Ewald*, *H. F. Feilberg*, *J. J. F. Friis*,

Th. Funch Thomsen,
Formand

Albert Bayer,
Forretningsfører
for Jydsk Forlags Forretning.

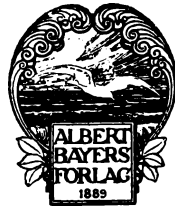

Th. Thruue,
Kasserer

Otto C. Fønss, A. P. Gaardboe, N. Hancke, J. Jacobsen (hvis »Tæjelownsjow« blev trykt i over 10,000 Expl.), Kandariorius (N. H. Roth), Nicoline Kirkegaard, E. T. Kristensen, C. Langgaard, Sigurd Lind, H. P. Lunde, John Paulsen, Henrik Pontoppidan, Vilh. Røse, Jens Skytte, Knud Skytte, C. A. Thyregod, Gustav Wied og Ferd. Zeemann. Om Carit Etlar (C. Brosbølls) Forhold til Forlaget kan oplyses: Forfatteren afkjøbte i Foraaret 1892 Gyldendalske Boghandel følgende af sine egne Skrifter: »Ny Samling«, I, »Underveis« (1873); II, »Seet og hørt« (1873); III, »Viben Peter« (1875); IV, »Gjennem Brændingen« (1876); V, »Folk i Nød« (1878) og VI, »Smaafolk« (1879). Deraf tilkjøbte Jydsk Forlags-Forretning sig Retten til tre Fortællinger, som den udgav 1892 under Titel »Tre jyske Fortællinger«. Aaret efter tilkjøbtes de øvrige af ovennævnte Skrifter, der udsendtes i nye Udgaver: »Viben Peter«, 1894, som selvstændig Bog; Resten med forandrede Titler: »Gazela«, 1893, »I Løndom«, 1893, »Hjertets Kampe«, 1893, »Bodils Penge«, 1893, »Gode Venner«, 1894, »Sømands Tro«, 1894, og »Utro«, 1894. Desuden udgav Forlaget Anders Nielsens saa stærkt udbredte »Lommebog for Landmænd«, 1899

og flg. Aargange; N. J. Laursen-Nordvigs store Verdenskort; Vilh. Møller: »Verdenslitteraturens Perler«, hvilket Værk maatte afsluttes i to Dele, med Udeladelse af den ældste Literatur, da Forfatteren baade nægtede at fuldføre Værket og at lade en Anden fuldføre det; Vilh. Malling: »Fra Holberg til Chr. Richardt«¹⁾ og samme Forfatters Oversættelse af J. J. Rousseau: Emil. Endvidere udgaves en Række Oversættelser af fremmede Forfattere, af hvilke A. Conan Doyle, som Forlaget indførte paa det danske Bogmarked, blev meget indbringende — ikke mindst efter Forlagets Afhændelse.

1. Januar 1902 overtog Jacob Hegel »Jydsk Forlags-Forretning« og førte den videre under Firma »Det jydsk Forlag«, med Albert Bayer som Forretningsfører. Men da Gyldendalske Boghandel og »Det nordiske Forlag« sammensluttedes, gik »Det jydsk Forlag« op deri, og Albert Bayer frattraadte sin Stilling. 1. Januar 1904 startede han paany sit eget Forlag og optog det gamle Firmanavn: Jydsk Forlags-Forretning. Han overtog ved Adskillelsen fra Gyldendalske Boghandel næsten alle det gamle jydsk Forlags Kommittender. Paa hans Forlag er udkommet over 200 Skrifter [naar Jydsk Forlag medregnes omtr. ialt 500 Skrifter], deriblandt en Række Smaafortællinger og Skitser i jydsk Almuemaal, samt A. Christensens bekjendte »Lommebog for Landmænd«. Udvalg af Salmer ved Chr. Pedersen og Chr. Grønlund er trykt i 50,000 Expl. Af P. Henriksens Havebøger er tilsammen trykt over 25,000 Expl. Af hans nyere skjønliterære For-

1915.

(1) Hans Titel til dette Værk var oprindelig »Guldalderens Digtning«; og det var paa Forslag af Aktieselskabets Næstformand, at Bogen fik Titel: »Fra Holberg til Chr. Richardt«.

fattere bør nævnes Chr. Richardt Gandrup og Kristian Jensen samt 25 Bind »Albert Bayers Bibliothek«. Som Bevis paa den Udbredelse og den Opmærksomhed, Bogkataloger faar, kan anføres, at det af Jydsk Forlags-Forretning i 1895 udgivne illustrerede Julekatalog indeholdt en Præmie-Logogrif; og at der hvert Aar i Decbr. i de følgende 10 Aar indløb Besvarelser derpaa¹⁾. *Forlaget af 1907*, Aktieselskab, grundlagt 19. April 1908, ved Sammenslutning af Danmarks Lærerforenings Forlag og Dansk Landbrugs Forlag, med Direktørerne A. Kappel og J. C. B. la Cour, udgav og forlagde i Aarene 1907—09 omtr. 60 Bøger og Skrifter, deriblandt en Mængde landøkonomiske, samt nogle Skolebøger.

1907.

Af Skjønliteratur kan nævnes Bøger af Jens Bjerre, Ellen Briksø, Valborg Dahl, Marie Dinesen, Erich Erichsen, M. Eriksen Gulddal, Nicoline Kirkegaard og Palle Rosenkrantz; desuden det store pædagogiske Værk »Barnet«, redigeret af P. C. Bjerregaard og Frode Sadolin, med Vignetter af Sigurd Kristensen; og »Danske Gaarde«, udg. af J. B. C. la Cour, et stort illustreret, statistisk Værk til Pris 84 Kr., 1910—15. Aktieselskabet gik konkurs 3. Marts 1915, men fortsættes dog indtil videre af en enkelt Aktionær under Firma: Dansk Skoleforlag.

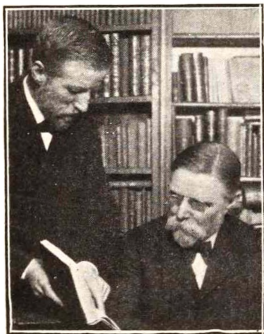
Horsens. *C. Holm* (* 1810, † 1899) forlagde omtr. 30 Skrifter, mest Skolebøger og religiøse Pjecer. Selv var han Medudgiver af »Underholdning for Menigmand«, hvoraf der fra 1846—57 udkom ni Aargange²⁾. I den nyeste Tid har hans Efterfølger, *Carl Christensen* (* 1859, † 1916), udgivet en ny Udgave af Kingos Kirke-Psalmebog (1912).

(1) Det jydsk Forlags-Katal. over en Saml. Bøger til neds. Pris, 1899, 16 S.

(2) Albert Bayers Forlags-Katal., 1916.

(1) Fort. over C. Holms Forlag (1854), 4 S.

Vejle. *Sylvester Hertz* (* 1792, † 1854; Broder til Henrik Hertz) anlagde 1828 et Bogtrykkeri; udgav og forlagde »Maanedsskrift for underholdende Emner«, I.—VIII. Bind, 1829—31. *N. B. Kousgaard* (* 1838, † 1913) anlagde 1874 en Forlagsexpedition i Vejle; tilkøbte sig: næsten hele C. G. Iversens ældre Forlag; Rasmus Nielsens Forlag i Odense og hele N. Schmidts Forlag i Randers; desuden Oplagene af ca. 40 »Folkebøger«. Selv har han forlagt en Mængde nærmest religiøse og theologiske Bøger, saaledes M. Luthers Huuspostille, med Billeder, ved T. Skat Rørdam, 1868; Chr. Sriters Sjæle-Skat, I—II, 1888—97; men da Flertallet af hans Forlagsskrifter ere trykte og udgivne i Kjøbenhavn, skal jeg kun nævne nogle af de i Vejle udkomne: R. K. Lassens folkelige Fortællinger, 1875—80; P. Tøxen: Solens blodrøde Nedgang, 1879, samt religiøse Smaaskrifter af H. A. Brorson, M. Luther, J. C. Ryle, T. Wilcok m. fl. Kousgaards Antikvariat solgtes paa Auktionen efter hans Død; men en Del af hans Forlagshandel fortsættes i Vejle af hans Broder, *Arild B. Kousgaard* (* 1849)¹. *C. Neumann* (* 1857) forlagde N. J. Andersen: Botaniske Maanedsbilleder, 1888, og S. Tvermose Thyregod: Unge Helte, 1893; desuden nogle enkelte Smaaskrifter samt Billeder og Kort vedrørende Vejleegnen. — Den Forlagsvirksomhed, Methodisterne i Danmark udfolder, har ogsaa i en længere Aarrække havt Domicil i Vejle under Navn af »*Kristelig Bogforening*«.

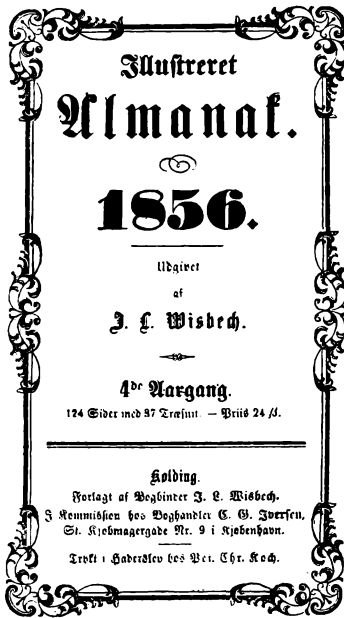

N. B. Kousgaard og Arild B. Kousgaard.

(1) Fort. over et Udvalg af N. B. Kousgaards Forlag, 1863—89, 8 S.

Fredericia. *L. W. Riemenschneider* (* 1814, † 1868) forlagde i Fyrrerne og Halvtredserne omkring en Snes Skrifter, mest vedrørende Krigen og Krigsminderne; endvidere C. Feddersen: *En Lærers Vandringer gjennem det hellige Land*, 1849; *Henrik Smids Lægebog*, efter Udgaven 1556 (1858—59) og C. Dalgas: *Mine Erfaringer i Landbruget*, 1859¹⁾.

Kolding. *J. L. Wisbech* (* 1821, † 1887) udgav fra 1853, »Wisbechs Almanak« i 33 Aar, og fra 1866 P. Holts »Lommebog for Landmænd« i 22 Aar; desuden forlagde han omtr. 70 Skrifter¹⁾, deriblandt Bøger af Sophus Birch, Beatus Dodt, H. Chr. Geill og Martin Kok. Sidstnævnte tilegnede sit Digt »Niels Kjeldsen«, 3. Opl., 1887, til

J. L. Wisbechs Minde.²⁾
 Tag som en Tak for dit frofaste
 Sind
 Denne min Hilsen, hvor nu Du
 har hjemme;
 Visselig, mangen Soldat vil ej
 glemme:
 Du har i Krigen dit Navn skre-
 vet ind!

Vel ej som den, der med Vaa-
 ben i Haand
 evned at staa mod vor blodige
 Fjende;
 Kjærlighedsgjæringer skal kun
 som Minde
 Knyttes med Tak til din hjem-
 farne Aand.

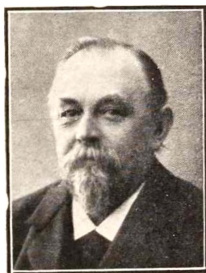
(1) Fælleskatalog, 1876, S. 20—21.
 (2) Fort. over J. L. Wisbechs For-
 lags- og Kommissionskr., 1853—
 81, 7 S.

Da ved din Hjemstavn Kampene stod,
 Gik som en Mand Du, hvor Kuglerne regned,
 Kvæged og trøsted de Tapre, der segned,
 Viste dit Hjerte og viste dit Mod.

Derfor som Tak for dit trofaste Sind
 Tag mod en Hilsen, hvor nu Du har hjemme.
 Visselig, mangen Soldat vil ej glemme,
 Du har i Krigen dit Navn skrevet ind.

Konrad Jørgensen (* 1849) forlagde fra 1878—94 ca. 90 Bøger. Af Forfatterne kan nævnes: Chr. Balling, P. E. Benzon, Klavs Berntsen, Holger Birkedal, Uffe Birkedal, Vilhelm Birkedal, Poul Bjerger, J. S. Brandt, H. Brun, V. Brücker, J. C. Christensen (to Bøger; den første under Mærket »Paabøl«), Poul la Cour, Hans Dahl, Christine Dalsgaard, N. Davidsen (Pseudonymet Karl Hede), Thorvald Elmquist, Morten Eskesen, Julius Friis Hansen, M. Mørk Hansen, V. J. Hoff, Jacob Jacobsen, Jakob Knudsen (Cicero: Den føst' af de catilinarisk' Taaler. Øwersaat epaa Jydsk af Jakob), Chr. M. Kragballe, Andr. Leth, Niels Lindberg, Fernando Linderberg, M. A. S. Lund, Rasmus Lund, Vilh. Malling, Frederik Nygård, Laurids Nyegaard, Morten Pontoppidan, E. M. Rappe, H. Rosendal, Otto Rosenstand, Ludvig Schrøder, V. Topsøe, Ludvig Wagner, Vald. Wahl og desuden 16 mindre kjendte Navne. *P. Blicher* (* 1857) har siden 1891 udgivet »Noteringsbog« samt tillige »Lommebog for Landmænd« og »Lommebog for Haandværkere«.

Haderslev. *A. T. Møller* (* 1815) var Hovedkommissionær for Folkeskriftsselskabet i Haderslev, der udgav Skrifter af Berthold Auerbach ved Mathilde Fibiger, F. E. Boisen, L.

Konrad Jørgensen.

N. Boisen, C. Dickens, C. Grønlund, Fr. Hammerich, J. W. Marckmann, J. P. C. Scharling og F. Selmer; var Forlægger af J. Nissens Regnebog, 4. Opl., 1853. Endvidere udkom i Haderslev omtr. 20 af de saakaldte »Folkebøger«. Ogsaa *Ferdinand Griem* i samme By forlagde nogle Bøger i Halvtredserne, væsentligst af teknisk og historisk Art.

Flensborg. *N. A. Sundby* (* 1820, † 1870) og *E. Jespersen* (* 1831, † 1904) udgav og forlagde fra 1852 til 1863 omtr. 30 Skrifter, deriblandt C. F. Balslevs Bibelhistorie og J. C. L. Plenges Geografi, begge oversat paa Tydsk, N. L.

Engells Salmebog, samt Skrifter af G. A. F. Graae, Fr. Helweg, C. Paludan Müller; endvidere »Juridisk Ugeskrift for Hertugdømmet Slesvig«, 1854—63, redigeret af H. C. P. Wøldike. Angaaende E. Jespersens senere saa betydelige Forlagsvirksomhed, da har den jo havt Hjemsted i Hovedstaden og kan altsaa ikke skildres her.

Odense. *Søren Hempel* (* 1775, † 1844) udgav og forlagde fra 1796 til sin Død en anseelig Mængde Skrifter (omkring 200), f. Ex. af G. L. Baden, St. St. Blicher, S. N. J. Bloch, N. Faber,

Bortegnelse

— — —
 1. Deel Forlags skrifter,
 som sælges hos Boghandler E. Hempel i Odense for
 sædvanlige Priser i R. S.

— — —
 NB. Enhver, som kjøber for 25 Rdd. eller derover paa
 Gangen af Forlags skrifterne, tilføies, imod
 forfattet Bemæling, en Rabat af 20 Procent.

I. Theologie og Religion.

Bang, J. Hvad der skal samles et Folk, naar det angives
 af helligens Ordre; en Prædiken holden i Århus Kirke 1807.
 1 Blad. 8. Oct.

Bloch, C. C. Dr. i Theol. og Med. over Guds Ord. Et
 Parallell mellem Apostoliske Ordre, efter den Litteratur, i hvilken
 de ere udførelse og forskelligt lovd. Foruden de i Læren
 indførte Oplysninger er Skrifterne overalt ledsaget med Kyr-
 selige Anmærkninger og ved de sammensvarende Ordre er tillige
 tillæst et Bidrag til et Gnomium Paulinum, 2 Blad. 1801:
 1803. 10 Rdd. Postpapir.

Christi Klæder, i Samtaler med vorne Mænd. En Fortælling for
 Skolebørn og Landbofolk. Forbuden ved H. Holm, Amtspræs-
 t og Riddet. 1806. 3 Rdd.

Andersdatter, G. W. Udsigten fra Kalø, Søer og Haven for
 sin Herlighed, efter paa Landet, Færd og ved Høst H. V.
 Meden. 2 Dele. 1808. 4 Rdd.

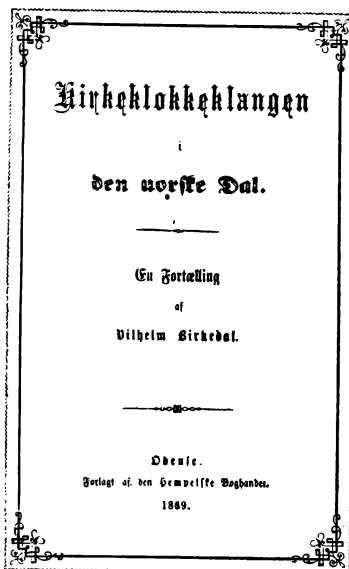
Knap, M. H., Tale ved Begrævelsen af Riddet Joh. Fred. Orsted
 i Haderslev d. 20 Januar 1812. 24 Rdd. 1812.

Krusenmacher, E. M., Bibelhistoriens, eller kort og fattelig
 Fremstilling af den hellige Skrifts Ord. Et Udsættelse for
 Skole. Forbunden af Skolelæreren H. J. Hammer og H. Carlens.
 1816. 2 Rdd. 1816.

Kund, Amtspræs. Hvad er Nationens Pligt, naar Landet
 trædes af Fæte? En Tale, holden i Middelfart 1801.
 12 s. 1801.

— — — Tale paa Frederiksen den 1. Januar 1800. med Gange
 af Koloniserings Hæde. 24 s. 1800.

Forste Side af Hempelske Boghandels
 Forlagskatalog. 1817.

Omslag til Vilhelm Birkedal:
Kirkeklokkeklangen.

† 1897). Han ophævede 1. Juli 1873 Forbindelsen med E. L. Thaarup og expederede selv Forlaget indtil Oktbr. 1875, da H. Hagerup overtog Expeditionen i Kjøbenhavn; han forøgede Forlaget noget, f. Ex. med Navne som: Mads Hansen (»Hermod«), P. A. Holm, Anton Nielsen, S. Nissen-Juul, Karl Schmidt og N. Rasmussen-Søkilde. Han solgte en Del af Forlaget til V. Pio: Bordkammeraten, Fr. Casses Haandbog, Jul. Hyllings Haandbog, Julebogen, 1874—75, Charles Kingsley: Hypatia, E. La-

boulaye: Paris i Amerika, Anton Nielsens Bøger, Edmund Pressensé: Kirkehistorie, Rundt om Jorden, Karl Schmidt: Dampmaskinen, H. B. Stowe: Vi og vore Naboer samt Wibergs og Viborgs ovenfor nævnte store Værker. Men 2. Marts 1899 solgtes hele Resten af Forlaget til H. Hagerup, og hermed ophørte Hempelske Forlag at existere, efter at det havde bestaaet i Hundrede Aar, og efter at det kunde se tilbage paa en overordentlig smuk og betydningsfuld Virksomhed¹⁾. Senere har Firmaets

Ca. 1878.

(1) Fortegn. over Hempelske Forlagsskr., 1817, 8 S ;

Indehaver i Odense, *Nicolai Dreyer* (* 1864), forlagt omkring et halvt Hundrede Skrifter, mest Skolebøger og E. Kochs kirkelige Bøger. Men dette maa betegnes som Nydannelse og det gamle Forlag uvedkommende.

Det endnu ældre, men ligesaa ansete Miloske Firma, grundlagt 1748, begyndte først 1823 at forægte Bøger, idet *Johan Milo* (* 1788, † 1861) nævnte Aar sluttede Kontrakt med sin Broder, Ejer af den Wahlske Boghandling i Kjøbenhavn, om at de skulde forlægge Skrifter i Fællesskab, saaledes at hvad den Ene forlagde i Hovedstaden og den Anden i Odense var for begge lige Gevinst og lige Tab. Kontrakten stod neppe ved Magt længere end til 1827, da Johan Milo selv begyndte en Forlagsvirksomhed med Udgivelsen af Hancks Fransk poetisk

M i n d e s k r i f t

af

Napoleon Bonaparte.

.....

D r e y e r

af

B. Bende Bendsen

.....

Odense, 1818.

Commission hos G. Milo.
Sædes hos E. Dreyer.

Titelblad til Mindeskraft af Bonaparte¹⁾

1824, 16 S.; Fort. over udsøgte Skr., 1828, 15 S.; 1840, 31 S.; Tillæg til Hempelske Forlagskatal., 1841—45, 6 S. Katl. over Hempelske Bogh.s Forlag, 1854, 40 S. Almennyttige Bøger, 1863, 34 S. Fort. over Hempelske Forlag, 1871, 32 S. Tillæg hertil 31. Decbr. 1873. Fort. over Hempelske Forl. og Kommissionsskr. 1. Jan. 1875, 24 S.; samme 1. Septbr. 1878, 44 S.

(1) Oversætteren, Bende Bendsen, var Sprog lærer i Ærøskjøbing og blev Fader til Emma Wittig, som var Boghandler i denne By 1852—94.

Chrestomati, 2. Udg., og Aug. Krejdal: Elementar-Arithmetiken. 1847 købte han Ove Thomsens Bogtrykkeri for 17,000 Rdl. og blev Udgiver af »Fyens Avis«, der udgik fra 1780 til 1868. Han forlagde 1843—48 Fyens Stifts literære Fjerdingaarsskrift »For Literatur og Kritik«; købte 1849 for 1000 Rdl. Forlagsretten til M. Luthers Huus-Postille,

Regler for Livet.

udvalgte Tankesprog

Samlet af de berømteste gamle og nye Strikere, for at komme god, fleg, og let igjennem Beden.

Paa Dansk udgiort

af

J. Milo.

COPENHAGEN, 1833.

Trykt paa Udgiverens Forlag
hos B. W. 1st. Sværchen.

Titelblad til Regler for Livet.

Ny kristelig Samler.

Et opbyggeligt Lidskrift.

Udgivet

af

E. Mau,
Bredt i Christiania

Forste Bind.

CHRISTIA.

Forlaget af den Kjøbte Boghandel.
Købt i det gamle Officin.
1833.

Titelblad til Ny kristelig Samler.

oversat af Jørgen Thisted; der var da kun 40 Expl. tilbage deraf. 1854 udkom 2. Udgave med Luthers Levnet af Mads Melbye, og forøget med 13 Fastepredikener, oversat af H. Svendsen. Samme Aar paabegyndtes »Ny kristelig Samler«, der fortsattes i 30 Aar fra 1855—84. Desuden udkom en lang Række religiøse Skrifter paa hans Forlag af: H. Agerbek, Vilh. Birkedal, J. Victor Bloch, J. B. Daugaard, Chr. H. Kalkar, E. Mau, M. Melbye, H. C. Rørdam, L. Thurah og K. F. Viborg. Mellem disse Bøger var saa betydelige

NYTAARS-HILSEN

fra

DEN MILOSKE BOGHADEL I ODENSE

til dens

ÆREDE COLLEGAER

I DANMARK, SLESVIG, NORGE OG ÖVERRIG,

Til

Litteraturens Befordre!
Vi sende vor Tak fra det gamle Aar
For alle os tilsendte Ordre,
Der en lovende Fremtid spæser;
Ja gid at de ædle Papirer,
Som hægre for gunstig Vind til vor By,
Maae have ret mange Spirer
At fremsende os i det ny.

Og gid at hver enkelt Branche
I hvilken vor' Forlagsartikler gaae frem,
Maae give en god Avance
Saa vel for os som for Døem!
Gid Skrifterne, større og mindre,
Der fra hver driftig Collega gaae frem,
Ei nogen Omstændighed hindre,
Saa at de som Krebs komme hjem!

Gid Tiden, der blomstrer saa yppig,
Maa skabe af sit Oplysnings-Fond,
I vore Provindser ret hyppig,
En driftig Forlægger-Aand;
Thi kunde vor Hovedstad kalde
Alverden til sig ved Typernes Præni,
Da vare vi vistnok Alle
Med Tiden kun daarlig tjent,

Nei! Concurrence den brede
Skal gaae over Have, Sunde og Fjord,
Ind over den golde Hede
Og tale et Kraftens Ord;
For at de derovre kan saae,
Imellem den store Masse af Steen.
At man med lidt Omlob i Pande
Kan staae paa de egne Been!

Og er der Sandhed i Ordet
Saa vil vort Nytaarsønske til Dem,
Saa dobbelt frugthart i Floret
— Og ikke blot blive en Drøm —
Naar allet et Aar er omme,
Og give os Alle Routine til kjækt
At slaae Concurrence's Tromme
„For Ordrenes Ligevægt!“

Og gid vor Hilsen maae blive
En Velkommen Gjest i det fjerne Hjem
Hvor Aandens Frugt er ilive,
Og titter fra Hylderne frem. —
Vor Tak gaaer til Jyllands Heder,
Heelt op til Halsøens fjerne Krog
Hvor kraftig Iver udbreder
Hver øye og velskrevet Bog.

Og over til Broderriget
Fra Dovrefjeld, til Grandalens Ur,
Hvor fremm man saae kun Liget
Af en halvdød Litteratur,
Vi sende et Haab for den Sjerne
— Den unge straalende Poesie —
Der kommer til os fra det fjerne
Og synger en glemt Melodie.

Vort Flyveblad kan ei rumme
Et Ønske for Hver som vor Tak har fortjent,
Derfor maa Ordet forstumme
Med det Lidet vi her har sendt;
Naar kun hvert Ønske vi sender
Maa have et „glædeligt Nytaar“ i Favn
For hver af vor' Handels-Venner,
Har Hilsenen svart til sit Navn.

Nytaarshilsen fra det Miloske Forlag¹⁾.

Værker som Vilh. Birkedal: Naadens Sorg og Sorgens Naade,
1104 Sider, 1855—57, Synd og Naade, 782 Sider, 1848—49,

(1) Denne Nytaarshilsen udsendte H. Chr. A. Milo sikkert 1860. Bj. Bjørnson: Synnøve Solbakken, hvortil der sigtes, udkom i Christiania 1857; andet Oplag, trykt i Kjøbenhavn, 1858.

Daglig Huusandagt, 880 Sider (udkom 1859—60 i fire Samlinger). Mads Melbyes Kirkehistorie, I—II, 952 Sider, 1857—60. Desuden P. H. Leonhards forskjellige Skoleværker, M. Rasmussens praktiske Skrifter; det var forøvrigt hans »Formularbog«, der udkom 1849, som ved dens hurtige Afsætning meget bidrog til, at den Miloske Forlags-

1823.

virksomhed tog fart. Da Johan Milo afstod Forretningen, var han Forlægger af 360 Skrifter; det var 1860, at hans Søn, Hans Chr. Andr. Milo (* 1819, † 1881) overtog den. Han fortsatte de gode gamle Traditioner og forøgede Forlaget med »Maanedsskrift for folkelig og kristelig

1883.

Oplysning«, 1871—83, samt med en betydelig Række Skrifter af Vilhelm Birkedal, for hvis »En Livsførelse« (1096 Sider, 1863—64) han betalte 95 Kr. i Honorar for Arket, og af hvis »Folkelig Julegave«

1898.

udkom ni Aargange; desuden Victor Blochs Postille; Morten Eskesens udbredte Sangbøger; L. N. Helvegs Skrifter; R. J. Holms og C. M. Ipsens Læsebøger, samt Skrifter af Kl. Berntsen, L. Schrøder, J. T. A. Tang, Ludvig Wagner og J. Vahl.

1881 døde H. C. A. Milo, og Forretningen overgik derpaa til hans Brodersøn, Carl Christian Milo (* 1851); han forlagde 1883—88 »Historisk Månedsskrift«, udgivet af Poul la Cour, H. Nutzhorn, Fr. Nygård og Ludv. Schrøder. Han besørgede nye Udgaver af Vilh. Birkedals og M. Luthers Prædikensamlinger og udsendte fra 1887 til 1901 hvert Aar Vilh. Becks »En lille Julegave« (fortsat af Becks Venner 1904—10); desuden en lang Række religiøse og

theologiske Skrifter af Forfattere som: T. Chr. Balslev, Ludvig Bøgeskov, L. J. Laursen, Andr. Leth, Chr. Lyngé, A. S. Poulsen og H. Stein. Han forlagde desuden M. C. Christensens store Psalme-Konkordans, 1424 Sider i to Bind, 1907—09. Af skjønliterære Forfattere, som han har knyttet til Forlaget, kan anføres: Vilhelm Bergsøe, Camilla Eegholm, Otto C. Fønss, Alfred Ipsen, Børge Janssen, Laura Kieler, Thor Lange, Anton Nielsen, Peder R. Møller og Chr. Richardt; han har udgivet en stor Del illustrerede Pragtværker af Betydning: Nyere dansk Lyrik, 1883; A. Fabricius: Illustr. Danmarkshistorie, 1889; Chr. Richardt: Fadervor, 1891; V. Bergsøe: Oktober-Natten, 1892; Rich. Volkmann: Eventyrbilleder, 1894. Ogsaa historiske og belærende Forfattere som: Ludvig Hertel, Hans Kau, Th. Køhl, Viggo Møller og B. S. Thrige har Forlaget knyttet til sig, foruden en Del Oversættelser af Ernst Evers, Otto Funcke, R. A. Torrey m. fl. En Del af Forlaget har faaet overordentlig stor Udbredelse; Becks »Julegave«, tryktes i 6000 Expl.; Eskesens nordiske Sange i over 100,000 Expl.; M. Rasmussens Lovbog for Landmanden i over 40,000 Expl.; Luthers Huspostille i over 20,000 Expl. og Birkedals Synd og Naade i over 12,000 Expl. Jul. Schovelin: Købmandens Haandbog, 1915, der var trykt i 4000 Expl., udsolgte i Løbet af nogle faa Maaneder. Forlaget havde fra 22. Oktbr. 1891 Udleveringslager i Kjøbenhavn hos C. W. Stincks Boghandel; fra Oktober 1901 hos Boghandlerforeningens Kommissionsanstalt¹⁾.

Foruden Den Hempelske og Den Miloske Boghandel har

(1) Fortegn. over Miloske Bogh.s Forlag, 1. Juni 1849, 12 S.; 1. Oktbr. 1852, 40 S.; Septbr. 1855, 44 S.; 1. Septbr. 1860, 40 S.; Tillæg, 1. Oktbr. 1863, 16 S.; Fortegn. 1. Novbr. 1866, 60 S.; 12. Septbr. 1873, 63 S.; 1. Januar 1875, 51 S.; 1. April 1881, 48 S.; 1. Oktbr. 1888, 77 S.; August 1898, 93 S.

Odense, der jo ikke blot er Danmarks ældste, men dets mest udprægede Boghandlerby, endnu havt nogle Forlæggere, af hvilke jeg skal anføre: *Rasmus Nielsen* (* 1835, † 1889) udgav fra 1866 til 1878 nogle Skrifter paa sit Forlag af Diderik Johansen, Jens Kamp, Olaf Røst og Pauline Worm; men det, der fylder hans ret omfangsrige Forlagskataloger, 1866—77, er tilkøbte Restoplag, som Regel af gode danske Bøger; saaledes findes deri en betydelig Del af C. G. Iversens Forlag. Mest Interesse frembyder Katalogerne ved at indeholde en fuldstændig Fortegnelse over Alt, hvad der da var i Boghandelen af N. F. S. Grundtvig¹). *Rasmus Hansen* (* 1842) har forlagt omtr. 70 Skrifter, næsten udelukkende Skolebøger og Lærebøger i forskjellige Fag, bl. A. af Th. Hertel, Ingeborg Nielsen, Gustav Rosendal og Th. Siersted.

Ringe. *Danske Læreres Forlag*, oprettet i November 1908.

1908.

Forretningsleder: *Arnold Jacobs* (* 1870). Bestyrelse: Lærerne S. Tvermose Thyregod i Kjøbenhavn (Formand), H. B. Berg i Stenderup, L. J. Dyre i Kildebrønde, D. S. Bitsch-Lauritsen i Støvring og P.

Winther i Ryslinge. Forlaget udgav fra 1908 til 1911 omtr. 25 Bøger, dels Skolebøger og dels Børnebøger, af S. N. Gjerløff, S. Tvermose Thyregod, A. Ehrencron-Kidde, Otto Sommer og fl. Lageret i Ringe brændte 5. Maj 1911; det var brandforsikret for 36,000 Kr. Derefter overgik Forlaget i alt væsentligt til Chr. Erichsen i Kjøbenhavn.

Nyborg. *J. N. Gomard* (* 1815, † 1900) var Forlægger af Carl Bagger: *Øieblikkets Børn*, 1845, og nogle enkelte

(1) Fort. over R. Niensens Bogh.s Forlags- og Oplagsskr., 1866 - 76, 32 S. Fort. Nr. 2, 1876—77, 16 S.

Skrifter. *V. Schøneemann* (* 1833, † 1900) var Hovedkommissionær for Krigsministeriets militære Skemaer og Lærebøger og forlagde selv et mindre Antal Bøger af lignende Art; desuden var han Forlægger af hened et halvt Hundrede Skrifter af Forfattere som Mads Hansen, W. Hjort, M. T. Lange og Carl Tholstrup. Af hans Forlag, der omfattede en Del sang-musikalske Værker, var det navnlig »Sange for de danske Skytteforeninger« ved Johan Speyer og M. T. Bredsdorff, som vandt ualmindelig stor Udbredelse¹).

Helsingør. *I. Wagner* (* 1807, † 1897) forlagde dels selv, dels i Forening med *P. V. Grüner* (* 1798, † 1885) en Del oversatte Romaner, bl. A. af Wilkie Collins, J. Münter, C. F. Ridderstad, Victor Rydberg, Marie Sophie Schwartz, H. Trolle og C. A. Wetterbergh. *P. V. Grüner* forlagde ogsaa *C. J. Boyes Prædikener*, ny Samling, I—II, 1852—53. *Wagners* Forretning overgik 1878 til *Jens Møller* (* 1852). Han har fortsat og udvidet Forlaget, der nu omfatter 120 Skrifter, af hvilke det først forlagte var *Fanny Tuxen*: *Tre Smaapiger*, 1886, og det mest kjendte *Otto M. Møller*: *Guld og Ære*, 1895. Desuden har han forlagt forskellige Handelslærebøger og Skolebøger²). Han er Forretningsfører for og har Hovedexpedition af *Provindsboghandlernes Almanakforlag*: *Flinchs*, *Wisbechs* og *Hjemmets Almanakker*. Aktieselskabet »*Provindsboghandlernes Almanakforlag*« stiftedes paa *Boghandlermødet* i *Vejle* 27. Juli 1892. Samme Dag vedtoges Selskabets »*Vedtægter*«:

I.

Selskabets Formaal er ved Udgivelse og Forhandling af Almanakker etc. at søge at faa denne Handel ført udelukkende over paa *Boghandelens Haand*.

(1) *Prisfortegnelse* over *V. Schøneemanns* militære Forlag, 1872, 1874, 1875, 1882, 1892 og 1894; *Forlagsfortegnelse*, 1860—90.

(2) *Overordentlig Prisnedsættelse* af gode Bøger af *Jens Møllers* Forlag.

II.

Aktiekapitalens Størrelse er 16,000 Kr., men kan af Bestyrelsen udvides til 20,000 Kr., fordelt paa 160 eventuelt 200 Aktier à 100 Kr., der lyde paa Navn, og kunne kun transporteres paa anden Mands Navn (ikke paa Ihændehaven) med Bestyrelsens Samtykke.

III.

Bestyrelsen bestaar af 3 Medlemmer, der konstituerer sig selv med en Formand og en Kasserer. Bestyrelsen vælger en Forretningfører, der lønnes af Foreningen. Lønnen bestemmes forud for et Aar af Bestyrelsen, enten ved en fast aarlig Sum, eller procentvis af Overskuddet.

Paa hvert Aars Generalforsamling udræder et af de ovennævnte 3 Bestyrelsesmedlemmer, i første Omgang efter Lodtrækning, men kan gjen vælges.

IV.

Ret til at tegne Firmaet har 2 af Bestyrelsens Medlemmer i Forening. Bestyrelsen kan give Forretningføreren *pro cura*.

V.

En ordinær Generalforsamling afholdes aarlig i Juli eller August Maaned og indvarsles ved Indrykkelse mindst 8 Dage forinden i »Nord. Boghandler-tidende«. Foruden saadanne særlige Sager, som Bestyrelsen maatte finde Anledning til at sætte paa Dagsordenen, foretages paa Generalforsamlingen:

- 1) Fremlæggelse af Regnskabet for det forløbne Aar.
- 2) Valg af et Bestyrelsesmedlem.

Extraordinære Generalforsamlinger, som Bestyrelsen er berettiget til at sammenkalde naarsomhelst, indvarsles paa samme Maade som den ordinære. Til Generalforsamlingerne tilstedes der kun Adgang for Aktionærerne personligt, dog kunne fraværende Aktionærer ved skriftlig Fuldmagt bemyndige tilstedeværende Aktionærer til paa deres Vegne at afgive Stemmer.

Stemmegivningens afgøres ved simpel Stemmemæflerhed af de afgivne Stemmer uden Hensyn til Antallet af de tilstedeværende Medlemmer, undtagen ved Forandringer af Love eller Beslutning om Selskabets Opløsning, hvortil udfordres, at mindst Halvdelen af de tegnede stemmeberettigede Aktier ere tilstede og at mindst $\frac{2}{3}$ af disse stemme derfor. Skulde der paa Generalforsamlingen ikke være det tilstrækkelige Antal stemmeberettigede Aktier tilstede, indvarsles til en ekstraordinær Generalforsamling, hvor Beslutning da tages, uanset det mødte Antal.

Hver Aktie repræsenterer en Stemme, hvorved dog bemærkes, at hvert Medlem, der har over 10 Aktier, dog ikke kan repræsentere mere end 10 Stemmer.

VI.

Forretningens Hjemsted er den By, hvor Forretningsføreren bor.

VII.

Paa hver ordinær Generalforsamling fordeles Udbyttet mellem Aktionærerne, efterat et passende Beløb, der bestemmes af Generalforsamlingen, er henlagt til Reservefonden, saaledes: at $\frac{3}{4}$ ydes efter Aktiernes Størrelse og $\frac{1}{4}$ efter Forbrugets Størrelse, dog kun til Aktionærerne.

Aktieselskabet ejes af 83 Provindsboghandlere, fordelt over hele Landet. Dets første Bestyrelse er tidligere anført¹⁾. Iøvrigt har følgende Boghandlere havt Sæde deri: Erh. Flensborg i Roskilde, 1882—95; Jens Møller i Helsingør, siden 1892 (Forretningsfører hele Tiden); Magnus A. Schultz i Aalborg, 1892—98; H. J. Tørsleff i Slagelse (Formand), 1892—98; Vilhelm Brandt i Svendborg, 1895—1913 (Formand 1898—1913); Niels Christensen i Viborg, 1898—1912; Fr. Jensen i Sakkjølbing, 1898—1911; Chr. Henriksen i Horsens, 1911—14; S. Engsig i Frederikshavn, siden 1912 (Formand siden 1913); V. Kristoffersen i Nykjølbing p. Falster, siden 1913; Chr. Pontoppidan i Nykjølbing p. Falster, siden 1915.

Revisorerne har været: C. Brammer, 1892—1900; Albert Jensen i Frederiksværk, siden 1901.

Disse Almanakker ere fra og med 1894 trykte i det Miloske Bogtrykkeri i Odense. Deres Udbredelse har, trods megen Konkurrence, været ret anselig. I 1873—74 udgaves ialt 17 danske Almanakker; deraf naaede de 14 ikke over 10,000 Expl., medens Wisbechs stempledtes i et Antal af 98,170 Expl., Flinchs i 90,000 Expl. og Portemonæ-Almanak i 20,706 Expl. I 1895 kjøbte Jens Møller for 1500 Kr. Forlagsretten til Portemonæ-Almanak, og 1899 Forlagsretten til de af C. W. Stincks Boghandel hidtil udgivne: Lomme-

(1) Side 211, hvor ogsaa Aktiebrevet er afbildet.

Kalender, Notits-Kalender, Noterbog og Damernes Notits-Kalender samt Vægkalenderen, og har stadig fortsat Udgivelsen deraf. Notits-Kalender fyldte 1915 sit Halvhundrede-Aar¹).

Kalendere, udkomne paa Jens Møllers Forlag.

Roskilde. *J. C. D. Hanson* (* 1800, † 1860) udgav og forlagde i Trediverne forskellige Romaner af G. Døring, Kaptajn Marryat og fl., oversat af hans Broder, A. C. Hanson.

Sorø. Det virksomme literære Liv, der havde udfoldet sig dér i det attende Aarhundrede, er forlængst stedet til Hvile og vedrører ikke denne Skildring. Byen blev heller ikke Hjemsted for det Universitet, som K. L. Rahbek ønskede²), eller for den folkelige Højskole, der var planlagt af N. F. S. Grundtvig og senere fremdraget af Jens Nørregård,

(1) Den omfangsrige Almanakhandel i Byen Helsingør leder Tanken hen paa A. Peschke Kødets Bogtitel »Tolden og Tiderne«. I gamle Dage var det nemlig Kontrol med *Tolden*; i vore Dage synes det at være Kontrol med *Tiden*, som særtegner denne Stad.

(2) Den Danske Tilskuer, 1794, Nr. 5—6; 1795, Nr. 54 og 79.

Ludvig Schrøder og flere¹⁾. I den nyere Tid har *Peter Svegård* (* 1853) forlagt en halv Snes Bøger og tilkjøbt sig Restoplaget af et lignende Antal: hans Forlag omfatter Navne som: K. Bjerre, Hans Kaarsberg, Magdalene Lauridsen og Zelma Schrøder.

Slagelse. I 1855 bosatte *L. A. Jørgensen* (* 1830, † 1897) sig som Boghandler i denne By og forblev dér, indtil han 1862 solgte Forretningen til H. J. Tørsleff. Han forlagde allerede i Slagelse enkelte Bøger (f. Ex. Joh. Hoffmanns Sangbog) og grundlagde dermed det Forlag af gode folkelige Skrifter, som han fortsatte og udviklede i en Aarrække i Kjøbenhavn. Hans Efterfølger har kun forlagt J. C. Møllers Christelige Betragtninger, 1870, og et Par Salmestilæg²⁾.

Næstved. *M. C. Meulengracht* (* 1807, † 1879) forlagde i Fyrreerne og Halvtredserne nogle faa Skrifter, vedrørende Militærvæsenet, f. Ex. A. Koester: Haandbog for Underofficerer, 1847.

Rønne. Brødrene *Carl Colberg* (* 1842, † 1906) og *Hans Colberg* (* 1847) forlagde i Halvfjerdsjerne omtr. 30 Skrifter, hvoraf nogle omhandler Bornholms Historie og Sprog. *Frits Sørensen* (* 1856) har forlagt omtr. en Snes Bøger, deriblandt K. G. Brøndsted: Junkeren fra Varnæs, 1891, og J. A. Jørgensen: Bornholms Historie, I—II, 1901³⁾.

Nakskov. *J. P. F. Thierry* (* 1806, † 1858) forlagde nogle mindre Skrifter, væsentlig af lokal Interesse, saaledes J. J. Friis: Skolelærerembeder i Lolland-Falsters Stift, 1847.

Maribo. *J. R. Dein* (* 1814, † 1891); han har under Pseudonymet Giovanni Deltany udgivet og selv forlagt et

(1) N. F. S. Grundtvig: Bøn og Begreb om en d. Høi-Skole i Soer, 1840. Nørregaard: Sorø og Viborg, 1881.

(2) Fort. over L. A. Jørgensens Forlags-Skr., 31. Decbr. 1875, 30 S. Fælleskatalog, 1876, S. 31.

(3) Fort. over Colbergs Boghs Forlag, 1872—76, 4 S.

Par Bøger; desuden har han oversat og forlagt Skrifter af Charles Dickens, Fanny Fern, Nath. Hawthorne, samt en Samling Fortællinger »Uden Elskov«, 1854.

Nykjøbing paa Falster. *W. F. Laub* (* 1805, † 1845) forlagde A. Thiers: Den franske Revolutions Historie, I—VII, 1843—44, og har desuden forlagt nogle mindre Skrifter. *M. C. Mackeprang* (* 1804, † 1878) forlagde 1851—55 nogle mindre Skrifter af Fr. Godkjær (Petronelle v. Ross), H. Jürgensen, H. P. G. Koch og C. Sidenius. Hans Efterfølger, *Chr. Pontoppidan* (* 1850), har anlagt et godt og betydeligt Bogtrykkeri; derfra er ikke blot udgaaet Ugebladet »De tusind Hjem«, siden 1900; men ogsaa enkelte Forlagsskrifter.

Efter denne Oversigt »fra Skagen til Gjedsers Pynt«, ligger det nær at tilføje, at det selvfølgelig ogsaa her for flere Byers Vedkommende drejer sig om en Skjønssag, hvorvidt deres Forlag skal medregnes. Som Regel har jeg dog kun medregnet til Forlæggerne dem, der gennem flere Aar og ved flere Artikler af nogenlunde literært Værd har gjort sig gældende som saadanne. E. L. Thaarup var den første, der heri Landet søgte at samle et Udleveringslager af Provindsforlag, og, som allerede anført, havde han i 1854 Udlevering fra 16 danske Provindsforlæggere. Senere paatog F. H. Eibe, P. J. Schmidt og L. A. Jørgensen foruden flere Andre sig ogsaa Udlevering; saa det vil deraf skjønnes, at Rækken af Provindsforlag har været ganske talrig.

I den nyeste Tid har nogle Provindslærere, der som Forfattere af Skolebøger selv expederer deres Forlag, skabt sig en betydelig Omsætning, saaledes: *K. Byrjalsen* (* 1851); *Grønvald Fynbo* (* 1879); *H. N. Hansen* i Hjadstrup (* 1862);

Nicolaj Nielsen (* 1846) og *L. P. Rasmussen-Lidemark* (* 1851). Byrjalsen har, foruden sine egne Skrifter, tillige udgivet et omfangsrigt geografisk Værk »Lande og Folk«, der udkom fra 1888 til 1898 i 18 Leveringer (9 Bind) til Subskriptionspris 23 Kr. Værket er skrevet af 23 Forfattere, væsentligst Skolemænd, af hvilke de mest kjendte ere: V. Bennike, Poul Bjerger, H. P. Hansen-Nørremølle, G. Hvejsel, A. M. R. Krogsgaard, N. Madsen-Vorgod, S. N. Mouritsen, M. Ottosen, Marius Sørensen og Kr. Østergaard.

Grønvald Fynbo har navnlig forsøgt sig som Forlægger af Børnebøger og Julehefter.

I denne Forbindelse maa ogsaa huskes de mange historiske Samfund, der er dannet i de senere Aar, og som allesammen udgiver og forlægger deres stedlige »Historiske Aarbøger«.

Digteren Frantz Johannes Hansen siger i en Studentersang:

»Ja! hver en Bog er Ære værd,
naar Sandheds Frø den gemmer.«¹⁾

Det beror nu imidlertid paa mange andre Ting end paa denne ene Egenskab, om det kan lønne sig at udgive en Bog; desuden har Forlagsvirksomhed i Provindserne mange Ulemper: Expeditionen besværliggjøres og fordyres, og mange af saadanne, navnlig mindre Forlag kan have Vanskeligheder ved Afregningsforholdene²⁾. Det er derfor naturligt, baade af disse og af andre Grunde, at denne Side af Boghandelen som Regel varetages i Hovedstaden. P. L. Møller beklager, at Christian Hviid Bredahl ikke kunde faa

(1) F. J. Hansen: Lyriske Digte, 1852, S. 144.

(2) Den nord. Bogverden, I, 1877, Nr. 31.

sine Dramaer frem, og han tilføjer: »Vore Boghandlere ere fornuftigere end som saa; vi leve nu engang paa en Tid, da det er vedtaget at tale overmaade meget om Idéer, men ikke handle for dem — hvorfor saa risikere at blive Martyrer«¹⁾).

Alligevel er der for Provindsernes Vedkommende i disse hundrede Aar, som ovenfor er skildret, udkommet mangfoldige Ting af virkelig Interesse og af blivende Værd — Ting, der har skabt aandeligt Liv og har udført sin Mission. Det er Eyen, der i saa Henseende er gaaet i Spidsen; derefter kommer Jylland, senere Sjælland og sidst Lolland-Falster. Men naar dette er Rækkefølgen, maa jeg vel have Lov at slutte denne kortfattede Oversigt med en Strofe af den betydeligste Digter, der heri Landet har levet og skrevet og tildels udgivet sine Bøger udenfor Hovedstaden, Steen Steensen Blicher:

»Og Fynbo og Jyde og Sjællandsfar —
Til eet Hus vi Alle jo høre.
Gud Fader os alle i Troskab bevar!
Og Alle til Enighed føre!«²⁾

(1) P. L. Møller: Gæa, 1846, S. 185.

(2) St. St. Blicher: Søren Kanne, Digte, II, 1870, S. 113.

VIII.

**Danmarks Provindsboghandlere
i det 19. Aarhundrede og indtil 1915.**

En alfabetisk og kronologisk Oversigt

over de Forretningers Etableringsaar, Grundlæggere og øvrige Indehavere, der har været eller endnu er indordnet under »Den danske Boghandlerforening«.

[En * efter det grundlæggende Aarstal betegner dette som mindre sikkert. Grundlæggernes Navne ere anførte med Versalier.]

Aabenraa.

1844. N. SØRENSEN; 1868: Fester Sørensen; 1907: Nicolai Sørensen.
1858. F. DRØHSE & CAPRANI; 1859: J. Caprani [hævet omtr. 1865].
1912. N. HARTVIG NIELSEN.

Aakirkeby.

1881. COLBERGS FILIAL; 1897: Johanné Jørgensen.

Aalborg.

- 1799*. ROTTBØLL SADOLIN; 1851: Eiler Krarup [hævet 1856].
1831. JACOB LUNDT; 1837: M. M. Galthen; 1839: E. A. Løventhal [konkurs 1842].
1841. BERNHARD RÉE; 1847: Hartmann Beeken; 1851: Harald Arntzen [hævet 1864].
1847. MARINUS M. SCHULTZ; 1884: Johan Schultz; 1912: Johan og Marinus Schultz.
1863. MAGNUS A. SCHULTZ; 1907; Svend Schultz.

1874. GEORG SCHULTZ; 1912: Carl Holger Schultz og Jens Georg Schultz (sidstnævnte udtraadt 1914). C. H. Schultz overdrog Firmaet 1916 til Knud Engsig.
1879. KR. VESTBERG HANSEN; 1883: Fr. Reimer.
1885. CHR. WINTHER; 1897: Anton Reventlow; 1899: Viggo Madsen.
1892. NIELS EHLERT; 1900: Carl E. Dyhr; 1908: Axel Fabiansen [hævet 1912].
1905. NIELS JØRGENSEN [hævet 1910].
1912. OTTO HARTVIG.

Aarhus.

1817. JACOB JESSEN; 1837: J. W. Bruun; 1842: A. Basse; 1858: Th. Math. Thruue; 1891: Th. Thruue.
1823. S. WARBERG; 1847: D. Brøchner [hævet 1867].
1842. A. C. WISSING [hævet omtr. 1888].
1845. C. N. KIRKERUP; 1847: A. Levin; 1888: Th. Køster; 1906: Einar A. Glud [hævet 1910].
1867. F. RYBNER PETERSEN; 1894: N. C. E. Nielsen og Aug. Tørsleff († 1899); 1904: Emil Nielsen.
1871. JACOB ZEUNER († 1911); Ida Zeuner.
1878. CARL A. BOESEN; 1915: Carl A. Boesen og Adolf Boesen.
1883. CHR. POULSEN [konkurs 1887].
1883. H. OLAF HANSEN; 1886: Holger Krarup; 1889: Albert Bayer; 1895: Carl A. M. Berthelsen; 1905: Søren Hempel; 1909: Otto Jørgensen [overdraget 1914 til F. Rybner Petersens Boghandel].
1888. DANIEL BANG; 1893: Chr. Juel; 1903: Carl Lind; 1905: Kristian F. Møller.
1892. ALBERT BAYERS FORLAG.
1900. E. BRUMMERSTEDT.
1901. AAGE HASS († 1912); Emilie Hass.

1901. J. F. LETH BANG; 1902: Jens Andersen; 1904: J. F. Leth Bang.
 1906. EMIL KJELST [hævet 1908].
 1907. JØRGEN JENSEN [hævet 1912].
 1907. HOLGER JENSEN [konkurs 1915].

Aarre.

1828. J. G. NIELSEN [overdraget 1858 til N. O. M. Nielsen i Varde].

Aarup.

1866. JOHANNES RAVN; 1879: C. F. Malta-Müller; 1882: Joh. Isbrand; 1898: Joh. K. Mortensen.

Akureyri.

1859. FRIDBJØRN STEINSSON; 1911: Sigurdur Sigurdsson.
 1908. KR. GUDMUNDSSON.

Allinge.

1891. FRITS SØRENSENS FILIAL: Allinge Boghandel; 1908: M. Gjerow.

Askov.

1873. J. P. JAKOBSEN († 1875); Kirstine Jakobsen; 1895: Jens Arnum.

Assens.

1838. CHR. HØHLING [hævet 1859].
 1844. A. F. MØNSTER [konkurs 1846].
 1847. A. C. GLEERUP [† 1852; hævet].
 1854. CHR. FRISCH [overgaaet til P. F. Høgh 1878].
 1876. P. F. HØGH; 1902: Andr. Bertelsen; 1907: Fr. Plum.
 1886. SOPHUS NIELSEN; 1888: Reinhold Hertel.

Bogense.

1860. RUDOLPH HOLCK; 1901: Niels Ehlert.

Bramminge.

1911. HANS IVERSEN.

Brønderslev.

1875. P. CHRISTENSEN; 1911: Mandrup Poulsen.

Christiansfeld.

1912. KNUD HØY [Boghandelen hævet 1914].

Dragør.

1907. S. MINDERMANN; 1911: Chr. Schou.

Dronninglund.

1909. SØREN HEMPEL.

Ebeltoft.

1851. P. J. SCHMIDT; 1852: J. C. Elling; 1874: Adolph Lyngbye; 1881: J. Schlawitz; 1906: Niels Ræbild; 1911: Sv. Herluf Elle.

Eiby.

1908. M. CHR. MADSEN.

Esbjerg.

1890. J. DALSGAARD OLSEN; 1914: H. Matthesen.

1893. ANTHON B. NIELSEN [konkurs 1899].

1896. JOHS. EJERSTED; 1899: Chr. L. Grottrup; 1903: Engers Hansen.

1906. BERNHARD PETERSEN.

Faaborg.

1844. C. C. U. JOHNSEN; 1893: D. J. Bager.

1889. OTTO A. BRÆMER; 1896: Johs. Brorsen; 1900: F. C. Alstrøm & Holger Meyling; 1902: F. C. Alstrøm.

Faxe.

1869. V. NIELSEN; 1878: P. N. Tinglef.

Fjerritslev.

1894. H. G. LILLIENSKJOLD; 1900: Johanne Rendtorff.

Flensborg.

1804. JOHAN CHRISTOPH KORTE-JESSEN; 1837: J. Korte-Jessen [† 1853; hævet. Denne Forretning stammer formentlig fra Begyndelsen af det attende Aarhundrede].
1840. A. S. KASTRUP [hævet 1847].
1851. C. MYHRE [hævet s. A.; muligvis blev Etableringen ikke iværksat].
1851. N. A. SUNDBY; 1858: N. A. Sundby & E. Jespersen; 1864: N. A. Sundby; 1867: Gustav Johannsen; 1874: K. Vennervald; 1879: Fr. Paulsen [hævet 1888].
1855. JEPPE MADSEN [hævet 1857].
1911. HENRIK CARSTENSEN.

Fredericia.

1825. J. A. HINDBERG [hævet omtr. 1841].
1838. RASMUS SIMONSEN (muligvis begyndt 1817); 1839: L. W. Riemenschneider; 1875: E. S. Jessen; 1907: R. Grønholt; 1913: Gustav Dambæk.
1843. C. A. RINGSTED [slettet paa Boghandlerforeningens Liste 1857].
1868. FR. KARP; 1879: Olaf Røgind.
1899. THORVALD HESTBEK; 1905: P. Hestbek Jensen.

Frederikshavn.

1844. WALDEMAR MØLLER [hævet 1850].
1853. M. VOGELIUS; 1872: C. A. Jepsen; 1913: S. A. Laage.

1853. M. G. ENGSIG; 1890: Søren Engsig.
1916. P. N. HANGAARD.

Frederikssund.

1827. J. B. SEIDELIN [hævet omtr. 1849].
1870 J. J. EBBESEN; 1912: K. V. Nielsen.

Frederiksværk.

1867. H. HESSELD AHL; 1894: Albert Jensen.

Fuglebjerg.

1870. N. E. MEYER [hævet 1885].

Gilleleje.

1903. OSCAR V. SØTOFTE [hævet 1913].
1916. EINER JESPERSEN.

Gjentofte.

1904. N. C. E. NIELSEN.

Glostrup.

1905. OTTO THIM.

Gram.

1898. J. H. WESTERGAARD.

Grenaa.

1843. F. C. LUND († 1846); Jacobine Lund; 1898: Chr.
Valeur Fausbøll; 1903: K. Hellemann Nielsen.
1879. VILHELM HANSEN († 1904); Emilie Hansen.

Grindsted.

1914. OTTO JÜRGENSEN.

Haderslev.

1803. C. NISSEN; 1831: Niels Nissen; 1842: T. A. Møller;
1863: Th. Sabroe; 1869: J. Henriksen; 1877: Th.
Sabroe; 1882: Axel Sabroe; 1896: Carl Nielsen.
1811. C. H. WIECK; 1858: Axel Zimmermann [hævet 1860].
1844. PET. CHR. KOCH [hævet 1847].
1861. GEORG GLEERUP [hævet 1864].
1868. HANS LAURIDSEN; 1894: Peder Christensen; 1911:
Peder og Marius Christensen.

Hadsten.

1900. J. B. AASTRUP.

Hadsund.

1883. V. LÜTKEN LEHN; 1912: Hother Hornbeck.

Hammel.

1890. A. SKOU; 1897: N. Skou; 1906: S. Fregerslev; 1912;
Axel Løngreen.

Haslev.

1895. AUGUST OLSEN & JOHS. ANDERSEN; 1899: Johs. An-
dersen; 1906: Lauritz Smith.
1906. ALFR. JENSEN.

Havervad.

1848. J. SØRENSEN [hævet 1871].

Hellerup.

1896. CHR. SCHMIDT († 1909); Christine og Marie Schmidt.
1902. LUDVIG VOLDBY.
1906. AUG. OLSEN.

Helsing.

1886. P. SVEGÅRD; 1899: L. C. M. Svegård († 1913); Mag-
dalene Svegård.

Helsingør.

1834. J. D. WULFF [hævet omtr. 1842].
 1841. J. WAGNER; 1878: Jens Møller.
 1841. J. W. CHRISTENSEN; 1875: Oscar Christensen [hævet 1908].
 1853. AUG. SCHNIPP († 1898); Louise Schnipp; 1899: J. C. Borregaard; 1906: Otto Schytt [hævet 1911].
 1906. HOTHER STEFFENSEN.

Herning.

1865. C. THEILL; 1868: L. A. Walsted († 1883); Jenny Walsted; 1898: J. Jacobsen; 1910: H. Matthesen; 1913: J. Jacobsen.
 1893. A. P. BECH; 1897: Henrik Erichsen.

Hillerød.

1839. FISCHER HERTZ; 1876: Fischer Hertz og Martin Hertz; 1897: Martin Hertz og Harald Hertz; 1907: Th. Køster.
 1839. JOHAN VOSBEIN; 1846: Laurits Krog; 1850: Wm. Jensen; 1892: Axel Andersen; 1893: Axel Andersen og H. Schou; 1897: Axel Andersen; 1903: Knud Poulsen.

Hjørring.

1826. THØGER PETERSEN; 1854: Marinus Petersen; 1867: Hanne Petersen; 1890: Anton Reventlow; 1897: Carl Beck.
 1862. ED. BIESTER [konkurs 1872].
 1869. V. HEISE; 1898: H. Kierrumgaard; 1912: J. F. Petersen.
 1873. M. EIERSTED [hævet 1877].
 1884. CHR. KRØYTZER; 1889: P. Schibbye.
 1909. H. F. SIGETTY.

Hobro.

1845. N. H. KEHLET; 1847: Kjeld Nielsen [hævet 1855].
 1852. CHR. WADUM; 1859: Fr. Krabbe; 1863: C. W. Qvistgaard († 1876); Marie Qvistgaard; 1889: H. Olaf Hansen; 1915: A. Kibsgaard Mikkelsen.

Holbæk.

1830. CHR. BERTELSEN; 1870: C. F. Brammer; 1892: E. Henningsen.
 1853. JOHAN FRIIS; 1866: Ulrik Møller; 1887: H. Sørensen Irving; 1892: Carlo Clausen.
 1870. J. C. L. LØTH [konkurs 1877].
 1914. GEORG V. CARSTENSEN.

Holstebro.

- 1835*. J. F. BAY [hævet 1851].
 1852. CHR. KRAGELUND; 1897: Emil Ottesen.
 1857. C. HARDING [konkurs 1867].
 1876. CHR. JENSEN; 1908: J. P. Wille.
 1895. CARL BUHL; 1905: Chr. Dethlefsen.

Holsted.

1894. O. LOHSES FILIAL; 1914: Vilhelm Kirk.

Holte.

1907. KAI ROSIN.

Hornslet.

1908. AXEL HENNINGS.

Horsens.

- 1830*. CARL ROSING (hævet 1841; paany begyndt 1848);
 1850: Carl Vogelius [hævet 1864].
 1838. P. S. VOGELIUS [antaget 1873; † 1899; hævet samtidig].

1838. C. HOLM; 1887: C. Christensen († 1916); Elise Christensen.
 1860. J. C. HALVORSEN; 1885: Chr. U. Hansen; 1906: Aage Anker Heegaard.
 1870. C. EDELMANN († 1897); Caroline Edelmänn; 1905: A. Gleerup; 1909: C. Jensen.
 1873. A. C. ANDERSEN [† s. A.; hævet].
 1882. CHR. KONGERSLEV [hævet 1885].
 1886. CHR. HENRICHSEN († 1914); Maren Henrichsen; 1915: C. E. Ussing.
 1887. CHR. LUND [hævet 1891].
 1907. CARL THEM.

Hurup.

1909. P. OTTESEN [konkurs 1910].
 1914. HJALMAR LYNGBÆK.

Høng.

1912. JOHS. SØRENSEN.

Hørsholm.

1839. J. LEVINSEN [hævet 1847].
 1855. OLIVIA HASFELDT; 1874: Carstence Hasfeldt; 1912: Emilie Hasfeldt.

Isafjord.

1877. THORVALDUR JONSSON; 1905: Magnus Olafsson (muligvis ikke etableret); 1906: Gudmundur Bergsson.

Jyderup.

1892. KARL PETERSEN (Forretningen brændt 1907); 1907: H. Søvendahl Petersen.

Kallundborg.

- 1806*. A. F. BRANDT [† 1846].

1828. J. G. URSIN [hævet omtr. 1873].
 1848. L. ELLING († 1884); Emma Elling; 1892: Christian og Thorvald Elling.
 1867. A. BRYNDUM; 1900: Johannes Møller.

Karise.

1899. JOHS ANDERSEN [hævet 1909].

Kjellerup.

1885. N. E. MEYER; 1894: David Christensen.

Kjerteminde.

1844. ADOLF FOG [antaget 1855; overdraget til M. P. Erichsen 1877].
 1863. M. P. ERICHSEN († 1915); Chr. Erichsen.

Kjøge.

- 1807*. C. F. HESSE [† 1844; hævet].
 1844. C. N. WILLERSLEV († 1881); Hansine Willerslev; 1910 Anders Willerslev.
 1869. J. RASMUSSEN; 1897: J. P. E. Rasmussen.
 1910. VALDEMAR BREUM.

Kolding.

1838. S MELDRUP [hævet 1846; Lageret overgik til J. L. Wisbech].
 1844. M. P. GRAUBALLE; 1860: L. C. C. Estrup; 1875: H. M. Løding; 1894: M. M. Andersen; 1901: Chr. E. Krag; 1904: Axel Løngreen; 1909: Svend Jensen.
 1846. J. L. WISBECH; 1885: P. Blicher.
 1847. J. L. E. SALLING [hævet 1857].
 1857. C. G. IVERSEN [hævet 1869].

1879. CHR. HANSEN.

1896. S. GRANDJEAN SØRENSEN; 1910: Hans Christensen.

Kolind.

1910. A. BRONDBJERG [hævet 1915].

Korsør.

1844. W. JACKOPSEN [konkurs 1847].

1847. J. MALLING [hævet 1856]

1856. W. MULE [† under Badning 1857; hævet].

1857. TH. MØLLER [hævet 1864].

1860. F. TH. JENSEN [hævet omtr. 1893].

1879. S. HARRESCHOU; 1893: Carl Jørgensen († 1902); Carla Jørgensen [hævet 1911].

1902. KAI GLÆISER [hævet s. A.].

1905. N. ZACHARIASSEN.

Lemvig.

1846. J. B. GIØRUP; 1849: J. F. Wohlgefarth; 1858: W. Buck; 1861: C. C. Lund; 1887: Th. Petersen; 1891: H. Petersen; 1894: Chr. Sønderbye († 1901); Carla Sønderbye; 1905: Hans Riegels.

1877. HERMAN BECH; 1909: Herman Møller.

Lyngby ved Grenaa.

1863. J. P. PETERSEN [flyttede 1874 til Ørsted ved Randers; var ikke antaget; † 1894].

Lyngby ved Kjøbenhavn.

1862. ANNE KIERSTINE LARSEN; 1865: Th. Petersen [hævet 1885].

1882. JOHANNES GRAVENHORST; 1893: J. G. Ballebye; 1897: H. Schou; 1906: Knud Henriksen.

1889. FR. ANDERSEN; 1909: C. G. Petersen.

Løgstør.

1847. L. H. SPLIID; 1879: Carl Nordentoft; 1915: Gustav Ibsen.
 1879. CARL F. STØCKEL [var antaget 1880—90].

Løgumkloster.

1856. P. N. IVERSEN [† 1891; Forretningen hermed ophørt at være dansk Boghandel].

Mariager.

1855. O. H. GULDBERG; 1886: Poul Nielsen.

Maribo.

- 1820*. V. GIEGENGACK [hævet omtr. 1862].
 1846. BERTHA GALTHEN [† 1871; hævet].
 1854. J. R. DEIN; 1882: S. C. Dein; 1914: S. C. Dein og Elna Dein.
 1863. F. C. E. OLSEN (antaget 1871); 1901: J. Sørensen; 1909: K. Rye Clausen.

Marstal.

1877. EMIL KOCK; 1897: Hans Eschen.

Middelfart.

1840. F. TIMMERMANN [Boghandelen hævet 1853; Forretningen omtr. 1883].
 1852. E. RYE; 1854: N. H. Iversen; 1861: J. L. Hartmann; 1877: Th. Gimbel; 1880: August Nielsen; 1890: Chr. Larsen; 1894: Carl Larsen; [1899: overgaaet til Carl S. Ladehoff og forenet med hans Forretning].
 1888. CARL S. LADEHOFF.
 1908. ERNST HARDER.

Nakskov.

1835. J. P. F. THIERRY († 1858); Dine Thierry; 1858: P. C. Th. Jansen; 1878: E. Jespersen; 1889: Einar Jespersen; 1907: Rich. Edelmann.
 1856. HARALD F. JENSEN; 1860: J. Holmblad [hævet 1873].
 1870. TH. ØBERG († 1895); Anna Øberg; 1904: Robert Allerup.
 1878. C. DREWSSEN; 1886: L. F. Siboni [hævet 1889].
 1897. OLE WEGGE.

Nexø.

1861. H. J. WICHMANN; 1882: Johs. Marcker; 1891: Chr. Krøytzer; 1906: Broder Schjørring.

Nibe.

1867. S. W. THOMSEN; 1891: Frantz Larsen; 1897: Chr. Andersen; 1899: N. E. Bendix.

Nordborg.

1862. TH. WITH [hævet 1864].
 1911. MARTIN NISSEN [hævet 1913].

Nordby paa Fanø.

1867. J. C. CHRISTIANSEN; 1878: C. Johnsen; 1882: J. N. Hansen.

Nyborg.

1808. C. F. BUSCH (Boghandler 1826); 1851: Lars Poulsen; 1857: S. Blumensaadt; 1867: A. H. Hahn; 1883: H. Ostermann; 1886: August Langkilde.
 1839. J. N. GOMARD [hævet omtr. 1859].
 1859. V. SCHØNEMANN; 1897: C. Schønemann og P. Petersen; 1906: P. Petersen.

Nykjøbing paa Falster.

1835. H BERGGREEN; 1847: M. C. Mackeprang; 1874: Chr. Pontoppidan.
1854. CHARLES GULDBERG; 1874: Holger Brown & J. Andersen; 1874: J. Andersen; 1881: C. Kirchheiner; 1885: Rasmus Bie; 1889: Emil Petersen; 1909: C. Larsen.
1905. V. KRISTOFFERSEN.

Nykjøbing paa Mors.

- 1827*. P. DYHR; 1853: Niels Dyhr [hævet 1904].
1865. J. F. HOLM; 1892: H. Hansen.
1878. HANS KR. HOVMØLLER; 1894: N. Søndergaard.

Nykjøbing paa Sjælland.

1847. JOHAN FRIIS [hævet 1853; flyttede til Holbæk].
1854. N. P. C. HORNUM; 1889: Otto Hornum; 1900: W. Norup; 1901: Poul Helms.

Nysted.

1850. EDV. SKOUBOE [hævet 1858].
1860. AXEL FROST [hævet 1862].
1863. G. L. PANSCH [hævet 1890].
1876. C. B. SIDENIUS; 1900: Niels Sidenius; 1910: J. Wi-berg.

Næstved.

1839. J. Q. LUDVIGSEN [konkurs 1841].
1841. M. MEULENGRACHT; 1852: J. C. L. Christensen og Niels Dyhr; 1853: J. C. L. Christensen; 1857: M. S. Børresen [konkurs 1860].
1851. H. BLOCH; 1874: A. Galle; 1886: Emil Aarsleff; 1898: J. Chr. Koch; 1906: Alfred Simon; 1914: Georg Christensen.

1861. CHR. F. PETERSEN [hævet 1862].
 1865. EMIL FIX; 1891: Carl Hinding; 1913; A. Børner.
 1904. E. LARSEN DEMUTH.

Nørre Sundby.

1868. EMIL HARTMANN; 1902: Victor Hartmann.

Odder.

1864. K. BØNNELYCKE; 1880: E. Petersen; 1890: John Knudsen [hævet 1912].
 1902. TH. CALBERG; 1908: Axel Paludan Andersen.

Odense.

1748. J. F. MILO; 1783: F. W. Milo; 1844: Johan Milo; 1860: H. Chr. A. Milo; 1881: Chr. Milo; 1914: Chr. Milo og Erik Milo.
 1797. SØREN HEMPEL; 1844: J. F. Helm Petersen; 1870: S. F. Helm Petersen; 1887: J. C. Dreyer; 1894: Nicolai Dreyer.
 1840. A. S. COHN; 1849: M. Philipsen [hævet 1872].
 1846. CHR. KARUP [hævet 1848].
 1862. THORVALD GUNDESTRUP; 1894: Th. Hyllested; 1907: Fr. Lunning.
 1865. NIELS HANSEN [hævet 1872].
 1866. RASMUS NIELSEN [konkurs 1878].
 1872. RASMUS HANSEN; 1907: Johs. Lyng.
 1876. VILHELM LARSEN; 1908: Andr. P. Nielsen.
 1887. PETER ALSTRUP [hævet 1895].
 1890. SVEND WESTERGAARD; 1901: H. Klindt; 1903: Chr. F. Larsen; 1909: Vilh. A. Lang.
 1895. PETER ADOLPHSEN; 1900: Hjalmar Grupe.
 1896. EDV. G. HANSEN; 1915: Bendt Haugsted.

1899. CHR. WENTRUP.

1916. E. CHRISTRUP.

Ordrup.

1892. CAROLINE RØNNOW; 1912: Anton Andersen.

1902. AXEL WESTRUP [hævet 1905].

Otterup.

1909. ADOLF ANDERSEN [hævet 1911; flyttede til Sæby].

Præstø.

1848. B. SVENDSTRUP [hævet 1904].

1869. J. F. DAUW (antaget 1876); 1886: Andreas Jensen.

Randers.

1826. SCHACK MATH. CRAMER (konkurs 1831); J. Fr. Smith;
1843: Niels Schmidt [slettet som Boghandler 1869;
hævet 1882].

1837. EDV. LØVENTHAL [hævet; flyttet til Aalborg 1839].

1840. LARS JACOBSEN; 1880: J. Chr. Jacobsen; 1905: Ma-
rius Jensen.

1852. HANS CARL JACOBSEN; 1857: Bernh. Bendix [hævet 1859].

1855. LUDVIG MEYER [hævet 1860].

1860. ANTHON HJULER; 1864: H. F. Mansa; 1895: J. P.
Mynster [hævet 1898].

1863. CHR. BRUMMERSTEDT [hævet 1864, paa Grund af
Krigen].

1866. CARL BREIDAHN; 1881: Alfred Køster.

1879. CILIUS GRAVENHORST; 1891: Anton Christensen; 1892:
N. Fr. Nielsen; 1904: Jens Ballund.

1886. JOHS. BACHMANN.

1890. VALD. TVENSTRUP; 1907: Knud Borgen.

1906. CHR. HERMANSEN [hævet 1910].

1910. P. O. SOMMERFELDT HANSEN [konkurs s. A].
 1916. THOR HARDER.

Reykjavik.

1870. O. FINSEN; 1883: Sigurdur Kristjansson (nu kun Forlagsvirksomhed).
 1877. BJØNN JONSSON [antaget 1900; † 1912].
 1878. KR. O. THORGRIMSSON [hævet 1888].
 1887. SIGFUS EYMUNDSSON († 1911); 1910: Petur Halldórsson.

Ribe.

1813. CL. N. TERMANSÉN; 1856: Chr. F. Termansen († 1886); Sophie Termansen; 1890: Sophie Termansen og August Jepsen.
 1838. A. N. C. ANDERSEN [hævet 1876].
 1865. A. J. DAMGAARD; 1886: N. K. Kristensen; 1891: K. Kristensen; 1893: H. Bentzon.
 1866. J. E. SCHOUBOE [hævet 1898].
 1870. CONRAD BERG; 1903: Chr. L. Grottrup.

Ringe.

1882. C. MALTA-MÜLLER; 1900: Chr. Schou; 1906: E. B. Steenstrup.

Ringkjøbing.

- 1838*. N. B. KRARUP [hævet 1846].
 1843. N. W. HOFFMEYER [hævet 1845].
 1846. H. B. THOMSEN & Co.; 1851: N. P. Holm; 1899: Peter Holm.
 1859. AD. C. C. WESTHAUSEN [hævet 1862].
 1871. CHR. P. BOLLERUP; 1883: Albertine Bollerup; 1885: August Holm; 1898: Johanne Holm.

Ringsted.

1849. C. E. SAABYE; 1871: Th. Schouboe; 1887: Ahrent Flensborg.
 1857. S. E. F. SANDSTØD; 1867: Will. Bernsteen; 1874: A. L. E. Fischer; 1882: S. A. Fog [hævet omtr. 1890].
 1873. N. P. HANSEN; 1915: N. P. Hansen og P. V. Hansen.

Roskilde.

1832. J. D. C. HANSON [hævet 1841].
 1842. P. BEDER; 1844: Gutzon Hansen [forenet 1872 med Wilh. Arends' Boghandel].
 1853. OTTO B. WROBLEWSKI; 1858: Knud Jensen; 1864: Wilh. Arends; 1874: Erh. Flensborg († 1910); Agnes Flensborg; 1914: Andreas Flensborg.
 1874. LORENTZ HEGCE [hævet som Boghandel 1896].
 1893. A. RECHTWIG; 1895: Johannes Bruun.
 1911. HENRIK JENSEN.

Rudkjøbing.

1842. F. WILHJELM [Boghandelen hævet 1846].
 1843. B. GISLASON; 1865: Chr. Rasmussen; 1865: Julin Hansen; 1877: Andr. Brandt († 1899); Frederikke Brandt; 1900: Wald. B. Brandt.
 1862. J. ROSENSTAND; 1868: S. Rosenstand; 1897: C. Jensen-Tusch.

Rødby.

1843. J. H. HJORTH († 1860); Petrine Thomasine Hjorth [hævet 1871].
 1845. TH. E. TIDEMAND [hævet omtr. 1849].
 1867. P. BERTELSEN (antaget 1871; † 1895); Dorthea Bertelsen; 1909: Anton Madsen.

Rødding.

1883. J. C. JACOBSEN [hævet 1885].
 1885. H. CHR. ANDERSEN.

Rønne.

1841. TH. ERICHSEN [overdraget 1871 til P. Bjørnbak].
 1857. J. HENRIKSEN; 1868: P. Bjørnbak; 1874: L. Bjerg
 [konkurs 1879].
 1872. CARL og HANS COLBERG (Carl Colberg udtraadte efter
 kort Tids Forløb); 1902: Knud Jørgensen.
 1879. FRITS SØRENSEN.
 1889. LUDVIG NIELSEN [hævet 1895].
 1913. SVEND KOLLING.
 1916. JANUS IPSEN.

Sandved.

1913. KAI LÜTZEN.

Saxkjøbing.

1852. J. N. DRESSEL (antaget 1855; † 1867); Tine Dressel
 [hævet 1870].
 1867. FR. JENSEN; 1908: Thaaning Steffensen.

Seydisfjord.

1906. P. JOHANNSSON.

Silkeborg.

1853. C. THULSTRUP; 1856: H. P. Stabell; 1859: J. P. Niel-
 sen [ikke antaget; hævet omtr. 1864].
 1864. C. NIELSEN; 1883: Olaf Mulvad († 1885); Marie Mul-
 vad; 1886: Fr. Ravn; 1888: Ad. Fr. Müller; 1906:
 P. H. Raae; 1912: Aage Hansen.
 1872. M. DIGMANN.
 1901. C. PETERSEN CALLE.

Skagen.

1890. LAURITS SCHJELDE.

Skanderborg.

1856. THORVALD USSING; 1872: D. Davidsen († 1906); Johanne Davidsen; 1910: Aage Hansen; 1912: P. H. Raae.

Skive.

1841. N. SVENDSEN [hævet 1849].

1850. L. EYE; 1851: Chr. Kragelund [ikke antaget; flyttede 1852 til Holstebro].

1855. H. B. SOETMANN; 1872: H. Rybner Petersen; 1906: V. Rybner Petersen; 1914: J. G. Schultz; 1914: Otto Neumann.

1886. EMIL JUNG.

1908 N. J. RYDTOFT.

Skjelskør.

1852. R. GJELLEBØL; 1886: J. Gjellebøl; 1908: Hemming Ibsen.

1881. ANNA BÜLOW; 1902: Holger Meyling.

Skjærbæk.

1900. NIELS PH. MØLLER.

Skjørping.

1905. GUNNAR CHRISTENSEN [hævet 1910; overgaaet til Heine Andersen som Georg Schultzs Filial 1913].

Slagelse.

183*. C. P. LUDVIGSEN; 1842: C. A. Lindberg; 1857: C. Kamman; 1895: Axel Hansen; 1898: Vilhelm Jensen; 1909: Rudolf Madsen.

1855. L. A. JØRGENSEN; 1862: H. J. Tørsleff; 1914: Jul. F. Andersen.

1885. K. SKAARUP († 1903); Anna Skaarup; 1914: Anna Skaarup og K. Skaarup.
1913. O. REYMANN PETERSEN.

Slesvig.

1862. O. P. RIIS; 1862: Vilh. Tryde [fordrevet af Østerrigerne 1864; etableret i Kjøbenhavn s. A.].

Sorø.

1822. FR. HOLM († 1850); Elisabeth Holm; 1872: C. B. Haldkjær; 1887: Alfred Clausen.
1878. SØREN GRØTNER; 1879: P. Sørensen; 1891: H. Kjellerup [1894 overgik Forretningen til P. Svegård, der forenede den med sin egen].
1886. PETER SVEGÅRD.

Stege.

- 1838*. H. BLACK; 1845: H. J. Tiedemann [hævet 1855].
1850. J. JENSEN; 1873: C. M. Nielssen; 1911: C. M. Nielsen og Carl Nielssen.
1905. CARL PETERSEN.

Storehedinge.

1845. C. F. MAROTT [antaget 1853; hævet 1863].
1861. SIEGFR. OLSEN; 1906: Chr. Olsen.
1885. L. N. CHRISTENSEN; 1912: Jens H. Christensen; 1915: Jens H. Christensen og Johanne Marie Lang.

Struer.

1858. H. UDMANN CREUTZ [var antaget, men stillede ikke Kautionen; Forretningen hævet formentlig 1861].
1883. S. F. SMITH KNUDSEN; 1914: O. Smith Knudsen.

Stubbekjøbing.

1842. O. L. RAVN [formentlig hævet 1853].
 1853. CHR. G. MEYER [konkurs 1863].
 1873. H. V. SLENERIK & Co. (Kompagnonen var Kjøbmand
 C. C. Nielsen); 1874: H. V. Slengerik alene; 1877:
 G. Bruun; 1911: Niels Bruun.

Sundbyvester.

1878. A. P. MELCHIOSEN; 1911: Olaf Thykier.

Svaneke.

1876. E. OLIVARIUS; 1913: H. Slengerik Hansen.

Svendborg.

- 1838*. CHRISTOFFER LANGE [hævet 1841].
 1839. JOHS. M. JESSEN († 1849); Marie Jensine Louise Jes-
 sen [hævet 1854].
 1852. P. BRANDT; 1878: Vilhelm Brandt; 1909: Carl Brandt.
 1858. P. DAUGAARD; 1878: Marius Holm; 1879: N. A.
 Wulfsberg [hævet 1882].
 1871. THEODOR BLØES; 1874: Alfr. Mogensen; 1881: Alfred
 Mogensen og A. C. V. Udbye; 1886: H. Udbye; 1906:
 H. Udbye, sen. og H. Udbye, junr.; 1910: A. Lützen.
 1883. A. C. NIELSEN († 1890); Margrethe Nielsen; 1891:
 Chr. G. Kielberg.
 1905. H. KLINDT.

Sæby.

1844. J. A. RASMUSSEN (antaget 1855; † 1860); Johanne
 Rasmussen; 1878: H. P. Thomsen [der forenede For-
 retningen med sin egen].
 1860. H. P. THOMSEN; 1904: Jacob Jørgensen.
 1911. ADOLF ANDERSEN.

Søllested.

1915. OLAF KILLEND AHL.

Sønderborg.

1840. C. F. LA MOTTE [† 1899; Forretningen hermed op-
hørt at være dansk Boghandel].
1866. KR. USSING [konkurs 1869].
1869. J. CL. PINGEL; 1875: Kr. Vennervald [der boede i
Flensborg og lod Bogladden i Sønderborg bestyre af
Fr. Paulsen. Konkurs 1879].
1879. JOHANNES MOLDT; 1912: Anna Schmidt.
1911. NICOLAI STEIN.
1913. ANDR. CLAUSEN.

Taastrup.

1913. ENEVOLD FOGT.

Tarm.

1865. J. C. CHRISTIANSEN; 1867: O. Lybecker; 1883: Hen-
rik J. J. Lissner; 1884: A. G. Madsen.

Thisted.

- 1838*. P. KREIBERG; 1855: N. L. Nordentoft [der s. A. gik
i Kompagni med A. C. Hansen].
1852. A. C. HANSEN; 1855: A. C. Hansen og N. L. Norden-
toft; 1856: N. L. Nordentoft [† 1908; hævet].
1855. C. SØNDERBECK; 1881: Chr. Nordentoft; 1890: Fr.
Wisborg; 1900: J. Breinholt Nørgaard; 1906: K. Aas
Andersen; 1913: A. Haase.
1860. P. CARSTENSEN [konkurs 1869].
1877. M. S. ANDERSEN; 1885: J. Søltoft (ikke antaget);
1896: Chr. A. Olesen.
1880. C. BUCHHOLTZ.

Thorshavn.

1865. H. N. JACOBSEN; 1903: Poul Niclasen († 1905); Sigrid Niclasen.

Toftlund.

1898. NIELS HANSEN.

Tranebjerg.

1857. J. C. THUNE; 1863: C. M. Thune.

Tranekjær.

1841. B. L. MØLLER [hævet 1843].

Tværaa.

1910. D. J. MAGNUSSEN.

Tønder.

1853. FR. DRØHSE; 1897: Fr. Drøhse, junr.
1875. SEVERIN MATTHIESEN; 1907: Th. Lasson.

Ulfborg.

1913. MAREN JOHANNE SØRENSEN.

Valby.

1897. AXEL HANSEN; 1903: Lorents Gad.

Vamdrup.

1893. JACOB SAND-SØRENSEN; 1912: O. Sparre-Ulrich.

Varde.

1851. S. W. KLOSTER; 1858: J. F. Wohlgefarth [konkurs 1862].
1858. N. O. M. NIELSEN; 1889: Vilhelm Nielsen.
1861. H. H. LOHSE; 1896: O. Lohse.

Vejen.

1906. H. BRUUN MØLLER.

Vejle.

1831. J. C. THUNE [hævet 1857; flyttet til Tranebjerg].
 1844. TYGE KJER; 1856: P. S. Fogtmann; 1859: E. Rye;
 1860: H. Hoff [konkurs 1861].
 1856 BERNH. MØLLER; 1875: Viggo A Hansen; 1903: Victor Dethlefsen.
 1866. TH. JØRGENSEN; 1869: Johs. Voigt; 1870: Th. Jørgensen; 1884: C. Neumann.
 1883. ANDREAS DOLLERIS.
 1902. JUL. JENSEN (Firma: Hvidehus Boglade).

Viborg.

1836. P. C. KABELL; 1853: L. B. Lorenzen; 1866: F. Hintz [konkurs 1867].
 1852. J. A. JESSEN [† 1856; hævet].
 1856 N. OLSEN [hævet 1867].
 1868. NIELS CHRISTENSEN († 1912); Johanne Christensen; 1914: Niels Christensen, junr.
 1868. C. HAUGAARD (antaget 1888); 1900: Victor Christensen.
 1876. KARL HANSEN [konkurs 1878].
 1878. AD. JACOBSEN; 1909: Sophus Becker.
 1914 AUG. F. TAMS (Hovedforhandler, Bøger og Papir en gros).

Vordingborg.

1846. J. O. WILLERUP; 1885: Otto Willerup.
 1855. P. CHR. OLSEN; 1892: Chr. Olsen; 1895: Fr. Thune.

Ærøeskjøbing.

1852. EMMA WITTIG [hævet 1894].
 1858. T. C. CREUTZ; 1901: C. Th. Creutz.

TILFØJELSER OG RETTELSER.

- S. 74. L. C. C. Estrup og Konsejlspræsident J. B. S. Estrup vare Brodersønner.
- S. 194. Her kunde til Sammenligning tilføjes, at den norske Kommissionsanstalt, oprettet 1890, benævnes som Firma »Provindsboghandelen«.
- S. 252. Boghandler-Medhjælper-Foreningen prøvede i 1906 en lignende Kredsinddeling i 10 Kredse [jfr. Bogormen, 1906, Nr. 7].
- S. 266. Fireogtyvende Møde holdtes 2.—9. Juni 1914.
- S. 270. Syndikus Dr. Orths Fornavn er Alexander.
- S. 281. Der burde været tilføjet, at Den danske Provindsboghandlerforening har haft følgende Revisorer: C. Edelmann i Horsens, 1891—97; Magnus A. Schultz i Aalborg, 1891—1908; S. Engsig i Frederikshavn, 1898—1910; Svend Schultz i Aalborg, siden 1909; Aage Hass i Aarhus, 1910—12; Rudolf Madsen i Slagelse, siden 1913.
- S. 317. Jydsk Forlags-Forretnings Revisorer vare hele Tiden: Johs. Bachmann i Randers og M. Digmann i Silkeborg.
-

Tidligere er udkommet følgende Skrifter af

ANDREAS DOLLERIS:

- Stemninger og Strofer.** Digte. 1879. 1 Kr. 50 Øre, eleg. indb. 3 Kr. [Udsolgt.]
- Sang og Daad.** Et polemisk Digt. 1880. 25 Øre. [Udsolgt.]
- Pløjetid.** Digte og Sange. 1889. 2 Kr.; eleg. indb. 3 Kr. 50 Øre. [Udsolgt.]
- Til Ferrara.** Et Digt. 1891. [Ikke i Boghandelen.]
- Arbejdets Ære.** Nye Digte. 1892. 2 Kr.; eleg. indb. 3 Kr. 50 Øre. [Udsolgt.]
- Den lyse Dag.** En ny Samling Digte. 1894. 2 Kr.; eleg. indb. 3 Kr. 50 Øre.
- Guds grønne Jord.** Halvhundrede Digte. Med et Titelbillede. 1896. 2 Kr.; eleg. indb. 3 Kr. 50 Øre.
- De Levendes Land.** Ny Digtsamling. 1899. 2 Kr.; eleg. indb. 3 Kr. 50 Øre.
- Johannes Ewald.** En historisk Digtning. Med Illustrationer af danske Kunstnere. 1900. 3 Kr. 25 Øre; eleg. indb. 5 Kr.
Samme Bog. Bibliofil-Udgave, trykt i 200 nummerede Expl; haandsigneret af Forfatteren. Med Johannes Ewalds Portræt, raderet af J. Lüb-schitz, haandsigneret af Kunstneren. 5 Kr.; eleg. indb. 7 Kr.
[Bogen er prisbelønnet af De skønne Videnskabers Selskab.]
- Steen Steensen Blicher og Himmelbjerget.** En Tale paa Himmelbjerget. 1904. [Ikke i Boghandelen.]
- Sonetter.** Med Forfatterens Portræt i Staalstik. 1904. 2 Kr.; eleg. indb. 3 Kr. 50 Øre.
- Ploven og Leen.** Hundrede udvalgte Digte. (1879—1903). Med Illustrationer af Svend Rønne. 1904. 4 Kr.; eleg. indb. 6 Kr.
- Eventyrdigteren H. C. Andersen.** Kantate ved Hundredaarsfesten for hans Fødsel. 1905. [Ikke i Boghandelen.]
- Den vaagne Verden.** Kantater og Digte. Med et Titelbillede. 1906. 2 Kr.; eleg. indb. 3 Kr. 50 Øre.
- Carl Bagger.** En biografisk Skildring af Digteren og hans Hustru. Med Illustrationer. Anden Udgave. 1907. 2 Kr. 50 Øre.
Samme Bog. Bibliofil-Udgave, trykt i 488 nummererede Expl. 3 Kr.
- Vejle Højskolehjem.** Et historisk Festskrift. Med Illustrationer. 1909. [Ikke i Boghandelen.]
- Carl Markman.** En biografisk Pennetegning. Med Illustrationer. 1910. 1 Kr. 25 Øre.
- Sædemaaned.** Nye Digte og Sange. Med Forfatterens Portræt. 1910. 2 Kr. 25 Øre; eleg. indb. 3 Kr. 75 Øre.
- Danmarks Boghandlere.** En personalhistorisk Haandbog. Tre Bind. I. 1912; II. 1893; III. 1906. 20 Kr.; smukt indb. med rødt Snit 25 Kr.
-
-